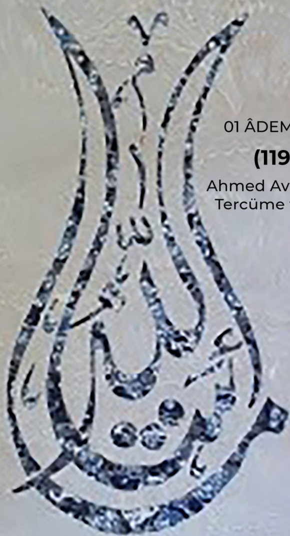
GÖNÜLDEN ESİNTİLER

MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ
FUSÛSU'L-HİKEM

01 ÂDEM FASSI

(119-1)

Ahmed Avni Konuk
Tercüme ve Şerhi

Hazırlayanlar
Dr. Mustafa Tahralı-Dr. Selçuk Eraydın
Şerhinin Şerhi
Tekirdağlı İz-Terzi Baba Necdet Ardıç

İRFAN SOFRASI
NECDET ARDIÇ
TASAVVUF SERİSİ (119-1)

GÖNÜLDEN ESİNTİLER

MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ FUSÛSU'L-HİKEM

01 ÂDEM FASSI

Ahmed Avni Konuk, Tercüme ve Şerhi.

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Mustafa Tahralı-Dr. Selçuk Eraydın

Şerhinin Şerhi.

Tekirdağlı Terzi Baba Necdet Ardıç.

İRFAN SOFRASI
NECDET ARDIÇ
TASAVVUF SERİSİ (119-1)

NECDET ARDIÇ

TERZİ BABA

Adres

Büro: Ertuğrul Mahallesi Hüseyin

Pehlivan Caddesi No: 29/5

Servet Apt. 59 100

Tekirdağ

Ev: 100 yıl Mahallesi Uğur Mumcu Caddesi

Ata Kent Sitesi A Blok Kat 3, D. 13.

Tekirdağ

Tel: (0282) 408 93 84

(0533) 7743937

www.terzibaba13.com

terzibaba13@gmail.com

Ön söz

Muhterem okuyucularımız. Her ne vesile ile elinize ulaşan bu kitaplar, bünyelerinde gerçekten çok değerli ilim hazinelerini barındırmaktadırlar. Başta Aleyhissalâtu Vesselâm Efendimiz olmak üzere, Ondan bu ilmi naklen alan Şeyh-i Ekber (r.a.) Muhyiddîn İbn'ül Arabî Pirimiz ve sonra onu çeviren ve şerheden A.Avni Konuk büyüğümüz ve bu kitapları günümüz şartlarına uyarlayıp hazırlamış olan Prof. Dr. Mustafa Tahralı ve Dr. Selçuk Eraydın kardeşlerimizden Cenâb-ı Hakk ve Peygamber Efendimiz gerçekten çok razı olsun, kendilerine bütün kalbimizle şükranlarımızı sunarız. Bu arada okuyanlar tarafından anlaşılmasının biraz daha kolaylaştırılması için yapmaya çalıştığımız bu çalışmalarımızı da Cenâb-ı Hakk kabul buyursun.

Fusûsu'l-Hikem'deki Hikmetleri anlayabilmek için evvelâ bu hususun alt yapısının hazırlanması lâzım gelmektedir. Çünkü kurgusu, bâtın-i "tevhîd/teklik" üzeredir. Ancak genel anlayış zâhir-i "tenzîh" anlayışı üzere olduğundan içindeki mevzuların anlaşılması biraz zor olmaktadır. İşte bu yüzden bir ön idrak, alt yapısı oluşturmak gerekmektedir.

Epey seneler, bu alt yapı anlayışını hazırladıktan sonra, nihayet bu sohbetlere başlanılmış oldu. Muhtelif yerlerde de devam edildi. Mukaddime ile sohbet başlangıcı **(11/09/1996)** dır. Muhammed Fassı ile bitişi **(19/06/2013)** olmuştur. Aslında bu mevzuların bitmesi söz konusu değildir ancak dünyadaki süremiz de kısıtlı olduğundan daha başka kitap ve mevzularla da ilgilenmemiz gerektiğinden bu kadarla yetinmek zorunda kaldık.

Bu ve benzeri kitaplar, Mevlânâ, Mesnevi-i şerif, Abdülkerim Cili, İnsân-ı Kâmil gibi sayabileceğimiz bu sahada olan ancak içeriği çok geniş az sayıda kitap, İslâm'ın ve dünya tefekkür ve kültür sahasının zirve kitaplarıdırlar. Bunları idrakli ve gerçek ma'nâ da okuyup inceleyememiş olan kimseler gerçekten büyük kayıp içinde kalmış olurlar.

Hayatın gerçek ma'nâ da anlaşılabilinmesi için ilk şart, kişinin hakikati itibari ile kendisini bilmesidir. Kendisini bilmeyen kişinin ilmi ne kadar çok olursa olsun hayal ve vehmine dayanmaktadır, bu hal de kişide nefsi bir benlik oluşturduğundan, bu sebeple kişi kendi hakikatine girmeye yol bulamaz ve bu âlemden isterse birkaç üniversite bitirmiş olsun, kendinin yabancısı/cahili olarak gider.

Bu ve benzeri kitaplar, kişiyi kişiye tanıtmakta ve oradan da kişi Rabb'ine yol bulabilmektedir. Aksi halde kişi gaflet ve atalet içinde bu çok değerli vakitlerini verip, hayal ve vehmi satın almış olurlar. Yapılacak iş; kişinin mutlaka kendine dönüş yolunu bulması ve kendinden geçen Hakk'a giden yolu bulması lâzım gelmektedir. Kişi evvelâ kendine ulaşamaz ise Rabb'ine hiç ulaşamaz. Çünkü "*nefsine ârif olan Rabb'ine ârif olur*" hükmü gerçektir.

Bütün bu hususların ses alma cihazlarından çıkarılıp, kayda geçirilmesi için gerçekten çok büyük bir gayret gösterip bıkmadan yorulmadan uzun bir çalışma yapan ve böylece bu kayıtları meydana getiren "Hulusi Korucu" Bey Kardeşimize de her istifade edebilen kimseler namına teşekkür ederiz. Cenâb-ı Hakk dünya ahiret işlerinde kolaylıklar nasip etsin İnşeallah.

Bende kayda alınan bu sohbetleri, okuyucularımıza yaraşır bir şekilde sunabilmek için gereken yazı ve sayfa düzenlemelerini uzun bir süredir yapmaya çalışarak nihayete erdirmeye çalıştım.

Her bir fassı daha kolay okunur ümidi ile ayrı müstakil birer kitap olarak düzenlemeyi düşündüm, daha kısa bölümlerini de birleştirerek hazırladım. Eğer birkaç ciltte toplasa idim, ciltler oldukça kalın olur ve okunmalarında da zorluk olabilirdi, bu yüzden her bir fassı müstakil bir kitap olarak daha kısa bölümlerini de birleştirerek hazırladım. Ayrıca başta bulunan Mukaddimenin de bazı bölümlerini ayrı bir kitap olarak hazırladım. Cenâb-ı Hakk ilgilenen herkesi bunlardan faydalandırsın inşeallah.

Bilindiği gibi konuşma edebiyatı ile yazı edebiyatı arasında fark vardır. Buradaki konuşma sûretiyle olan sohbetleri fazla müdahele etmeden olabildiği kadar yazı şekline dönüştürerek, öylece kayda almış olduk.

Görüldüğü gibi bu bölümde Âdemiyet hakikatlerinden bahsedilecektir.

Bu vesileyle; İlâh-i Ya Rabb-i bu dosyalardan meydana gelecek ma'nevi hasılayı evvelâ Efendimiz Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.), Validelerimizin ve Ehlibeyti'nin ruhlarına hediye eyledim. Daha sonra Şeyh-i Ekber (r.a.) Muhyiddîn İbn'ül Arabî Pirimiz ve sonra onu çeviren ve şerheden A.Avni Konuk büyüğümüz ve bu kitapları günümüz şartlarına uyarlayıp hazırlamış olan, Prof. Dr. Mustafa Tahralı ve Dr. Selçuk Eraydın kardeşlerimizin ve bu kayıtları meydana getiren "Hulusi Korucu" Bey kardeşimizin geçmişlerinin, Nusret Babamın ve Rahmiye Annemin ve kendi Anne ve Babamın da ruhlarına hediye eyledim kabul eyle haberdar eyle Ya Rabbi.

NOT= Bu arada şunu belirtelim ki, bir yanlışlık olmasın diye metnin geçtiği yerleri "kalın" yazı ile A. Avni Konuk Beyin şerhinin geçtiği yerleri "italik-yan" yazı ile, diğer Terzi Baba şerh ve izahları ise normal yazı ile belirtilecektir ki metin izahlardan ayrılmış olsun, aksi halde metin ve izahlar birbirine karışacağından yanlışlıklar olabilir. Bu ayrım çalışmalarını yapan "Hulusi Korucu" Kardeşimize çalışmalarından ötürü de teşekkür ederiz. Cenâb-ı Hakk hepimizin idraklerini açsın İnşeallah.

Her halde, kasıtsız olarak, eksiklerimiz olacağından, bütün bunlardan şimdiden özür dileriz. Bu ve benzeri eserler üzerinde çalışmak ve faaliyet göstermek oldukça mes'uliyyetli bir iştir, Rabb-im mahcub etmesin. (Euzü bike minke) (senden sana/beşeriyetimizden ulûhiyyetine sığınırız.) (Huz bi yedi/elimden tut, ya Rasûlüllah.)

Muhterem okuyucularım; yine bu dosya/kitabı da okumaya başlarken, nefs'in hevasından, zan ve hayalden, gafletten soyunmaya çalışarak, saf bir gönül ve Besmele ile okumaya başlamanızı tavsiye edeceğim. Çünkü kafamız ve gönlümüz, vehim ve hayalin tesiri altın da iken gerçek ma'nâ da bu ve benzeri kitaplardan yararlanmamız mümkün olamayacaktır.

Gayret bizden muvaffakiyyet Hakk'tandır.

Tekirdağlı Terzi Baba. Necdet Ardıç.

BU hususta istifade edilebilecek diğer bir kaynak ise (15-6-Peygamber-1-Hz. Âdem) isimli kitabımızdır, ondan da istifade edilebilir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM.

FUSÛSU'L-HİKEM AHMET AVNİ KONUK ŞERHİNİN ŞERHİ

TEKİRDAĞLI TERZİ BABA NECDET ARDIÇ, SOHBET SES KASETLERİNİN DÖKÜMÜ'dür.

KELİME-İ ÂDEMİYYE'DE MÜNDEMİÇ "HİKMET-İ İLÂHİYYE" NİN BEYANINDA OLAN FASTIR.

Bu fassa geçmeden evvel ilgisi olması bakımından daha evvelce yapılmış olan (Mukaddime, Üçüncü vasl. Hakikat-i Âdem ve Havva-sayfa-31) sohbetini de baş tarafına ilâve edelim.

Şöyle bilinsin ki *vücût hakikati insaniye olan mertebe-i vahidiyet* (vahidiyet mertebesinin ismi hakikati insaniyedir.) ahadiyet mertebesinden sonra ilk tecellidir vahidiyet mertebesi. Uluhiyet, insan-ı kamil, İlah, O mertebelerin diğer adıdır. Mertebe-i v*ahidiyetten mertebe-i ruha tenezzül ettiği vakit* yani vahidiyetten rahmaniyete tenezzül ettiği vakit *üç marifet hasıl oldu.* Üç oluşum meydana geldi. *1. si marifet-i nefs* yani nefsini tanıma. İnsanlık mertebesi olan mertebe-i vahidiyetten mertebe-i ruha tenezzül ettiği vakit vücutta üç bilgi hasıl oldu. *1. si marifet-i nefs yani kendi zatını ve hakikatini bilmek. 2.si Marifet-i mübdi yani*

kendisinin mucidini bilmek yani nereden geldiğini, başlangıcını bilmek.

3.sü mucidine karşı fakr ve ihtiyacını bilmek yani seni var edene karşı fakrını ve ihtiyacını bilmektir, gururlanmamaktır, vehmin ve iblisin yaptığı gibi. Bu marifet gayriyet yani gayri diye bir şey bırakmaz. Bunları içine alır. *Ve bu ruh Nur-u Muhammedi'dir (s.a.v.). "Allah evvela kalemi ve ruhu halketti" diğer bir rivayette de "Allah evvela aklımı ve nefsimi halketti.* Diğer ruhlar Hakikat-i Muhammedi ruhunun cüzleridir yani O'ndan kaynaklanır. *Bu nedenle Resul (s.a.v.) Efendimize ebul ervah da derler* (ruhların babası), *bu ruh aklı küllün suretidir. Hakiki Âdemdir* bu ruh dediği. *Vücud* (mevcut olan) a*klı küllün sağ tarafı ve imkân* (mümkün olan –sonradan olan) *sol tarafıdır.*

Ve Havva nefs-i küllün suretidir ki aklı, aklı evvelin dıl'eyserinden (kaburga kemiği) *hasıl oldu*. Bu muhtelif, türlü türlü varlıklar *aklı kül ile nefsi külün izdivacından hasıl oldu. Nitekim Hak Teâlâ Hz.*

Buyurur: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً 4/1 Sizi tek nefisten halketti yani Âdem'i (a.s.) tek bir nefisten halk etti, ondan da zevcesini halk etti. Yani Havva valide, anne baba şekliyle, teselsül ile dünyaya gelmiş, bir varlık değildir. Âdem akl-ı küll, havva nefs-i küll, Âdem olan aklı küllün solundan meydana geldi, Havva validemiz. Birimsel varlık olarak öyle. Genel âlem itibarıyla de *âlem vücûdun akl-ı küllün sağ tarafı, imkân da sol tarafıdır. Ve Havva nefs-i küllün suretidir ki akl-ı evvelin dıl-ı eyserinden mütekevvin oldu hasıl oldu.*

Bu muhtelif olan varlıklar, renkler hepsi de aklı küll ile nefsi küllün izdivacından meydana geldi. Bu taayyünat içinde pek çok etken ve edilgen suretler zuhura geldi. İsmi

fail etken, ismi meful edilgen yani tesir alan dolayısıyla etken erkek, tesir alan da dişidir.

İnsan fertlerinin fâil sûreti olan erkek ve sûret-i münfailesi olan kadın en güzel vech, ahseni takvim ve en güzel sûret ile zahir oldu. İnsan fertlerinin başlangıcı, babası yani evveli Âdem-i Hakiki olan akl-ı küll ile Havayı hakiki olan nefsi külldür. Bunlar uluhiyet mertebesinde Zat'ta gizliydiler. Kur'an ki cemi esma ve sıfata cami olan Zat'tır, ve bu alemler ki Zat'ı Uluhiyetin varlığında hayalat ve rüyadan ibarettir.

Bütün bu gördüğümüz alemler, hayal ve rüyadan ibarettir. *Çekirdeğin içindeki ağaç gibi dal budak salıverip esfeli safiline doğru uzamıştır, Zat mertebesinden uzaktır. İşte bu şecere (ağaç) Kur'an'da zikredilmiş olan şecere-i melune ve matrudedir Yani tard edilmiş, kovulmuş ağaçtır. Bunun meyvesi- habbesi – tabiat zulmetidir.*

Yani kişinin nefsinin tabiata dönük olmasıdır. Tabiat zulmeti insanı aşağıya çekiyor**.** *Aklı kül ile nefsi kül bu habbeye yakınlaşmadıkça,* dünya tabiatına, habbeye yaklaşmadıkça...

﴿٣٦﴾ فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا
بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلَى حِينٍ ﴿٣٧﴾
فَتَلَقَّى اٰدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

﴿٣٨﴾ قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَاِمَّا يَاْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

2/36-38 Âdem ile Havva nefse dönük o hareket yapmazdan önce Cennette idiler. Men edilmiş *ağaca yaklaşmaları iblisin vehminin nefs-i küll olan Havva ya galebe etti, nefsi küll aklı külle galebe etti.* Yani iblisin vehmi

nefs-i küll olan Havva'ya nefs-i külle galebe etti. Nefs-i küll de akl-ı külle galebe etti. Ama bir an, o devamlı ma'nâsına değil, bir andır, zâten o bir anlık galebe geldi mi, bir kaydırıyor ki toparlamak zor oluyor. Nefs-i küllün bile akl-ı külle galebesi ile vaki oldu ki bu âlem kesafette. Bu bir an içindi, her zaman değildir. Onlar nasıl tabiatlarına uyarak bu âleme inmişlerse onların neslinden olanlarda kesrete dahil olmuşlardır.

﴿٦٠﴾ وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِىٓ اَرَيْنَاكَ اِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِى الْقُرْاٰنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا

17/60- "Ey habibim zikret şu vakti ki biz sana dedik muhakkak senin Rabbinin nası Zat'ı uluhiyetiyle sarmıştır." *Yani onların hakiki vücutları yoktur,* kendilerine has hakiki bir vücutları yoktur. *Belki tamamı isimlerin gölgelerinden ibarettir. Gölge ise hayaldir. Bizim sana gösterdiğimiz rüya ve Kur'an da olan şecere-i melune insanlara fitnedir.* (Resul'e (s.a.v.) bir rüya gösterilmişti; Mekke'nin feth edileceği ile ilgili) Bu kainattakilerin gerçeğini gördüğünden burada gördükleri rüya hükmündedir. Sana gösterdiğimiz bu kesere-i taayyünat rüyadır. Zat-ı Uluhiyetin varlığında bu alem rüyadan ibarettir. Bu dünya bir uykuda görülenler gibidir, ne zaman ölecekler o zaman bunu anlayacaklardır.

اَرَيْنَاكَ 17/60- "Biz sana gösterdik" *deki kaf-ı hitab Cemi hakikatlara nisbeti cami olan taayyün Muhammediyedir*. Yani, cemi hakikatlere nisbet-i cami olan taayyün Muhammediyedir. *Görme keyfiyeti gören ve görülen gerektirir. Bunlar ise çokluktur, bu çokluk zatta meydana gelen şecere-i melunedir. Biz vücutları ruh ile nefisten meydana gelen* وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ 2/35- *bütün insanlara "Şu ağaca yaklaşmayın" diyerek her an korkuturuz.*

فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلا طُغْيَانًا كَبِيرًا 17/60- *"Halbuki bu korku muvâcehesinde onların nefisleri ihvayı vehim ile ruhlarını kendilerine meylederek o şecere-i melunenin semeresi olan zulmati tabiiye ye el uzatırlar. Onların isyanı büyük olur vech-i vahdetten örtünmeleri artar.*

Ey hikmet sahibi olmak isteyen! Kur'an'ı Kerim mazideki Âdem ve Havva'dan değil bizim özelliklerimizden bahsediyor biz ise bu vakayı maziye döndürmek ile kendi halimizden gaflet ediyoruz.

Mukaddime sayfa 84.

Buradan da, gerçek ilim hakkında ilim ile ilgisi olması cihetiyle, birkaç satır ilâve edelim.

Enbiyanın ve onların varislerinin cânib-i külden getirdikleri ilim, vehmin tasarrufundan temiz olan ilimdir. Nitekim Hak Teâlâ.

﴿٥٢﴾ وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلا نَبِيٍّ اِلا اِذَا تَمَنَّى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي اُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ

22/52- "Ey Resulum senden evvel bir nebi ve resul göndermedik illâki kendi nefsinden bir şey temenni ettikte şeytan onun ümniyesine mülaki olur, Allahüteala şeytanın mülaki ettiği şeyi bozar, badehu ayatını tahkim ve tesbit eder."

İşte görülüyor ki nefsin temennisi enbiyada bile vaki olsa ona şeytan-ı vehim karışıyor. Resul ve nebiden dahi keşke şöyle, şöyle bir şey çıksa, şeytan onun isteğine mülâki olur, Allahüteâlâ ise şeytanın ilka ettiği şeyi bozar, sonra ayatını tahkim ve tesbit eder.

İşte görülüyor ki nefsin temennisi enbiyada bile vaki olsa ona vehim şeytanı karışıyor, sonra vehmin ilkâatı Cenab-ı Hakktan nes olunur. Artık bütün vakitlerde kendi nefislerinin

hükümleri tahtında zebun olan filozoflara yani kendi düşüncesinden kaynaklanan feylesoflara vehmin derecesi tasarrufu kıyas olunsun.

Resul-Nebilere bile vehim tesir ederken filozoflara vehim nasıl tesir etmez ki onu siz kıyaslayın diyor. *Enbiya (a.s.) bihakkın tabi olup onların isirlerine/gidişlerine, iktifadan/uymaktan, kıl ucu kadar inhiraf/ayrılma, etmeyenler kendi asıllarına vasıl olmuşlardır. Ve emri talimde onların varis ve halifleri bulunmuşlardır. İlim saltanatı ile zâhir olan bu kitabın müellifi, Hz. Şeyhi Ekber Muhyiddin İbni Arabî (r.a.) o veresei kümeleyin ve halifei rui zeminden birisidir. Ve onların ilimleri Hak Teâlânın* وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا 18/65 ayetinde işaret buyurduğu ilmi leddünnidir.

Bu ilm-i Ledünnî; yakınlık/kurb ehline, kendi aklının deliliyle, nakledenlerin şahitleriyle değil, yani falan kişi bu hadisi böyle rivâyet etti gibi şahitlerle nakil değildir, akıl delilleri ile de değildir. İnsân-ı Kâmil ve peygamberin bilgilerini anlatıyor*. Akıl delilleri ile değil talim-i ilâhi, İlâhi talim ve Rabbani fehim ile ma'lûm olur. Bu da üç kısım üzerine olup 1. si "Vahy," 2. si "İlham," 3. sü "Firâsettir."*

Bunların dışında gelen ilimlerin hepsi hayali ve vehmidir. Kişinin nefsinden kaynaklanır. İlahi ilmin gelmesi vahy, ilham ve feraset yoluyla olur.

(1) Vahy hassa-ı enbiya olup, ikiye ayrılır. Biri ilâhi kelâm (Kur'an'ı Kerim), diğeri hadisi nebevidir. ﴿٣﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى ﴿٤﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحَى *53/3-4 âyeti kerîmesi mucibince vahiydir. İlâhi kelâm Cibril vasıtası ile Resul (s.a.v.) in kalbi şerifine iner. Hadisi nebevinin bazısı Şuhut mahalinde Cibril vasıtasıyla gelmiştir.* ﴿١٠﴾ فَاَوْحَى اِلَى عَبْدِهِ مَا اَوْحَى *53/10 âyeti kerimesi ona işarettir. Bazısı da*

nüzûl-i Cibril vasıtasıyla ve bazısı dahi kalbi şerifine "nefs" yani nefh-i Cibril ile gelmiştir. Nüzûl-i Cibril'den murat onu meleki suretten beşer suretine bürünmesidir. Ve "nefs" Nefh ten murat Cibri'lin bir surete bürünmeksizin vahy ilâhinin ma'nâsını kalbi şerif-i Nebevilerine koymasıdır.

(2) İlham: Evliyaya mahsustur, o da sahih ve sabit olan bir ilimdir ki Hakk Sübhânehu Teâlâ onu gayb âleminden havass-ı evliyanın kalblerine kazf buyurur. Mutasavvuflar buna hakkani hatıra (hatırlama) derler. Bu ilim Hadi isminden ilka olduğundan bunda evham-ı mudillenin tesiri yoktur.

(3) Firasat-sezgi: Bir ilimdir ki, sûretlerin eserlerinin "teferrüsü/doğru bir şekilde anlama" sebebiyle gayb âleminden keşf olur. Bu ilim evliya ile havas-ı mü'minin arasında müşterektir. Yani Mü'minlerin avam tabakası değil de havas tabakasında görülür. *Bir hadis-i şerifte;*

"Mü'minin ferasetinden sakınınız, muhakkak ki o Allah'ın nuru ile bakar" buyrulur.

İlham ile firasat arasındaki fark budur ki firâsette umuru gaybiyenin keşfi sûretin eserinin "teferrusu/doğru anlama" ile olur. İlhamda ise sûretin eseri sebeb değildir. Direk olarak geliyor. Vahy ile ilham arasındaki fark dahi budur ki ilham vahye tabi'dir, vahy ilhama tabi değildir. Yani evliyaya ilham peygambere tabi olmak suretiyle ilham olunur. Ama vahy ilhama tabi değildir.

Hadi ismi dairesinde aklı Hadi ismi dairesinde talim ve terbiye eden muallimine vaki olan ilkaâtı ilmiye bu suretle olduğu gibi, ukulü "çah-ı/çukur" delâlete ilkâ eden muallimine dahi, ism-i Mudil hazretinden vahy olunur.

Nitekim Hak Teâlâ buyurur ki وَاِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ اِلَى اَوْلِيَائِهِمْ 6/121, *Ya'nî "Muhakkak şeytanlar kendi dostlarına vahyederler. Ve aynı şekilde diğer âyet-i kerîme de de buyurur.*

﴿١١٢﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ

يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا 6/112 *Ya'nî böylece nebîlerin hepsine insan ve cin şeytanları düşman kıldık, onlardan bazısı bazısına aldatmak için süslü sözler vahy eder.*

Ve şeytanların velilerinde dostlarında "ilhâma" mukâbil "evhâm," "firâsete" mukabil "hamakat" hükümrân olur.

Hz. Mevlânâ mesnevide buyurur ki "Böyle bir kimse zeki mutlak olsa bile kendisinde bu temyiz ve firâset olmadığı için ahmaktır."

Ya'nî bir kimse zeki de olsa kendisinde firasat olmadığından nefsiyle, evhamla hareket ettiğinden ahmaktır. Yani kendi akıllarına tabi olan münkirin her ne kadar kendi akıllarına tabi olan ilimlerde mutlak zekâ sahibi olsalar bile nereden geldiğini nereye gideceğini bilmediğinden ahmaktırlar.

İstedikleri kadar ilimleri olsun. Hadd-i zatında bu taifenin ilmi de bir nevi ilimdir fakat aklı idlâl eylediği için kıymeti yoktur. Yani aklı bozduğu için bu ilmin kıymeti yoktur hakikatine ulaştıramadığı için.

Aklı bozduğu için bu ilmin kıymeti yoktur. Nitekim Hakk Teâlâ buyurur, ﴿٢٤﴾ وَقَالُوا مَا هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا

يُهْلِكُنَا اِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ اِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّونَ 45/24 *âyetinde onların ilim derecesi bize duyuruluyor.*

"Enbiyayı inkar edenler derler ki hayat ancak bu dünya hayatıdır, madde cemad ve meyyit halinde iken terkib-i has dairesinde eser-i hayat ızhar eder, bizi ancak dehr helâk eder" derler. Yani zaman helâk eder halbuki onların bu hükümlerinde ilm-i hakiki cinsinden bir şey sabit değildir, belki ilm-i zanni ve vehmi vardır.

Ayet-i kerimesiyle de onların ilminin derecesini bizlere duyuruyor.

Faydalı ve faydasız ilim çoktur, bunlardan tasavvuf ilmi ledün ilminden olduğu yönüyle diğerlerinin üstündedir.

Tasavvufun felsefecilerden çıktığını zannederler, böyle değildir, zira evliya ilham ve firaset geldiği zaman onlarla bir bilgi meydana getiriyorsa bu bilginin şahidleri Kur'an ve hadistir. Yani ilham ve firaset geldiği zaman onlarla bir bilgi meydana getiriyorsa bu bilginin şahitleri Kur'an ile hadistir. Eğer onlar şehadetlik etmiyorsa o vehimdendir.

Böylece tasavvuf ilmi lübb-i Kur'an ve ahadis-i şerife olup asla felsefe ile alakalı değildir yani felsefe mesleği ile tasavvuf alakalı değildir.

Tevfikat-ı İlahiyeden istiane/yardım ve a'ref-i enbiya (s.a.v.) Efendimiz Hazretlerinden füyüzat-ı seniyelerinden/yüksek, istimdat ve onların verese-i kümmelini ve hususiyle ve hatem-i evliya Şeyh Ekber Muhyiddin İbn Arabi ve şemsül hakika Cenâb-ı Mevlânâ Celâlettin-i Rûmi (rıdvanullahi aleyhim ecmain) hazaratının ebvab-ı/kapıları, keremlerinden tese'ül/isteme, olunarak şerhine şuru' olunan bu Fususu'l Hikem dahi serapa ilm-i ledünni ve lübb-i/özü, Kur'an ve ahadis-i nebeviyyedir.

﴿٢٨﴾ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَيهُ وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا 18/28 *"Gece ve gündüz Rablarını talep eden şu kimselerle birlikte nefsinle birlikte sende sabret " Yani Canâb-ı Hakkın bâki olan vechini murad ederek gece ve gündüz Rablarını zikreden kimselerle birlikte nefsini habis ve tesbit et, sabitle. Yani onların sohbetleriyle birlikte ol ve kalbini bizim zikrimizden yüz çevirip hevasına tabi ve emri nefsine tabi olana itaat etme.*

"Deme dergâh-ı şaha bizlere ruhsat yoktur,

İş keriman ile oldukda suubet kalkar."

İş kerem sahibi ile oldukça zorluk kalkar, demiş

18/28 ayeti çok mühim bir ayettir ki "nefsinle birlikte sabret, gece ve gündüz Rablarını talep edenlerle birlikte sen de nefsinle birlikte onlarla birlikte sabret. Yani vech-i bakisini Cenâb-ı Hakk'ın bâki olan veçhini murad ederek gece ve gündüz Rablerini zikreden kimselerle beraber nefsini habis ve tesbit et sabitle yani onların sohbetleri ile vakitlerini geçir. Yani onlarla birlikte ol ve kalbini bizim zikrimizden bozup kendi nefsine tabi ve emr-i nefsanide müfrit olan kimseye iteat etme. Yani sahip çıkma. Mukaddime sayfa 87

Yukarıda bahsedilen âyet-i kerîme, gençliğimden beri benim hayat düsturum olmuş, onun üzerinde hep düşünmüş ve onun hükmünü yerine getirmeyi kendime görev edinmiştim. Kehf (18/28) kitabımızda bu hususta geniş bilgi vardır. T.T.B.

Dibace/Ön söz. sayfa 104.

Buradan da kısa bir ilâve yapalım.

Badehu onun taliblerine onu menn edin, men etmeyin,

işte bu size vâsi olan rahmettir siz de tevsi edin.

Yani işte belirli mevzuları anlattıktan sonra, onun taliplerine yani Hakk'ın taliplerine, onu temenni ettirin yani isteklendirin men etmeyin. Yani onları yollarından çevirmeyin. Hakk yolundan çevirmeyin işte bu size vâsi/geniş, olan rahmettir, sizde tevsi/genişletme edin. Yani bu size verilen bir rahmettir siz de bunu dağıtın diyor. Yani siz fehm-i ilâhi ile zat-ı ahadiyye keserat ve tafsil ve keserat-ı zat-ı ahadiye cem ettikten sonra yani siz fehminizde zat-ı ilâhiyeyi kesret olarak tafsil ve keserat-ı zat-ı ahadiye de cem ettikten sonra yani cem ve fark arası

yani hem bu âlemin vahdette kesret, kesrette vahdet deniyor ya bu âlemin keseratına, çokluğuna bakın ama o çokluğa bakarak bu âlemi çok zannetmeyin ve onu tevhid edin gene cem edin birleştirin. İkisini birlikte kullanın diyor.

Muhyiddin Hz.leri buyuruyor ki hasbil veres-i Hakktan getirdiğim bu hikem ve esrar-ı ilahiyeyi bu hikmetleri ve ilahi sırları arzu etmiş olan taliplere ihsan et.

Yani evvela bunu sizler okuyun sonra ihtiyaç sahiplerine de anlatın diye de tavsiyede bulunuyor.

Bu mücmel söylediğim bu sözleri tafsil ve şerh ve misaller vermek suretiyle arzu eden ihtiyaç sahiplerine susamış olanlara da bunları verin.

Zira Hakk Teâlâ Hz. leri وَاَنْفَقُوا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيرٌ 57/7 buyurmuştur. *Ve Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz bu kitabın intifa/faydalanma, etmeleri için nâsa ihracını/aktarımını, emretmişlerdir.*

Yani bu kitabın yayılması için ihracına emretmişler, çıkışını emretmişler.

Böylece bu hakikatleri ehli olan taliplerden saklamak asla caiz değildir. Velâkin fehimleri kısıtlı olan sınırlı olan kimselere talimde faide değil, bilakis zarar olduğu için talim münasib değildir.

Yani dar düşünceli olan kısıtlı düşünceli olan kimselere talimi münasib olmaz.

Şu halde enbiya-ı kiram hazaratının ilm-i tevhitte ezvak ve meşaribini beyan buyuran Fusûs'l-Hikem yani zevklerini ve meşrebini anlatan bu Fusûs'l-Hikem "ey ehl-i zeka ve ey ehl-i irfan" yani ey akıl sahipleri ve arifler irfan sahipleri size vâsi olan rahmet-i hassa-ı ilahiyyedir. Yani bu *Fusûs'l Hikem size vâsi olan size genişlemiş olan sizi saran rahmet-i hassa-ı ilâhiyedir.*

Has bir ilâhi rahmettir. Yani irfan sahiplerine has olan bir ilahi rahmettir.

Bu rahmet Cenab-ı Hakk'tan nasıl size vasıl olmuş ve sizi istila etmiş ise siz de bu rahmeti ehl-i zekaya tevzi edin, dağıtın. Kesret perdeleri içinde kalmış olan talipleri irşad eyleyin, ta ki nereden gelip nereye gittiklerini ve ne için gelip ne için gittiklerini ve kendilerinin ve eşyanın ve bil cümle avalimin yani bütün alemlerin ne olduğunu ve böylece hilkat-ı eşyadan maksud ne olduğunu idrak etsinler. Eşyanın zuhurundan maksat ne olduğunu idrak etsinler.

Savm ü salat ü hac ile sanma biter zâhid işin,

İnsân-ı Kâmil olmağa lazım olan irfan imiş,

Kande gelir yolun senin ya kande varır menzilin,

Nerden gelip gittiğini anlamayan hayvan imiş.

Yani namaz oruç ile işin biter zannetme, ey zâhit, ibadet ehli züht ehli, namazını kıldın orucunu tuttun, haccını yaptın işin biter zannetme, yani nerden gelir nereye gider menzilin, nereden gelip nereye gittiğini bir bilseydin.

Ve ben müeyyed olan kimselerden olmaklığımı, M. Arabi Hz.leri böyle buyuruyor, *teyid edilmiş kimselerden olmaklığımı Allah'tan rica ederim. İmdi o kimse müteeyyid oldu ve te'yid eyledi ve şer'-i Muhammedi mutahhar ile tekayyüd eyledi, temiz Muhammedi'in (s.a.v.) şeriatı ile kayıtlandı, kendini onun içerisinde eyledi ve kaydetti, bizi O'nun ümmetinden kıldığı gibi O'nun zümresinden haşr eyleye.*

İmdi mâlikin abde bundan ilka eylediği evvelki şey Kelime-i Âdem'de mündemiç Hikmet-i ilâhiyenin beyanında olan fastır.

Sevse benim sevdigimu kamu halkı cihan,

Gice gündüz sözümüz kıssa-i canân ola.

Eğer mümkün olsaydı bir ömür boyu, bu mevzuları konuşmuş ve idraken tatbik edebilmiş olsa idik. Gene de hakikat-i ilâhiyye ve nur-u Muhammediyyenin sonsuzluğunda, az bir sahada seyretmiş olurduk. Rabb-imizden zâtının hakikatlerinden olan bu mevzuları, vaktimizin müsaade ettiği, en geniş ma'nâ da istifade ettirmesini, rica ederiz. T.T.B.

KELİME-İ ÂDEMİYYE'DE MÜNDEMİC "HİKMET-İ İLÂHİYYE" NİN BEYANINDA OLAN FASTIR

Şeyh-i Ekber (r.a.) Efendimiz min-indillâh müeyyed ve şeriat-i mutahhara-i Muhammediyye ile mukayyed bulunduğu halde, isr-i pâk-i peygamberiye iktifaen lisan-ı edeple min-indillah müeyyet olan ve başkalarını da te'yid eden ve şer-i Muhammedî-i mutahhar ile mukayyed başkalarını da takyid eyleyen kulların zümresinden olmaklığı Allahü zül-Celâl hazretlerinden reca eder. Ve bu neş'eti dünyeviyyede (s.a.v.) Efendimiz'in ümmetinden olup bil cümle ahvâlde ona tâbi' olduğu gibi, berâzih-ı uhreviye ve merâtib-i ilâhiyyede o Hazret'in havâssı zümresinde mahşur olmasını ümid ettiğini beyan buyurur.

Yani Âdem kelimesinin içerisinde bulunan Hikmet-i İlâhiye yani Âdem isminin hakikati, Hikmet-i İlahiye imiş. Her peygambere bir hikmet ayırmış yahut o peygamberin hikmetini ortaya getirmiş, Hz. Rasulullahın bildirmesiyle Âdem'in (a.s.) hakikati de hikmet-i İlahiyedir.

Yani İlâhi hikmettir. Âdem'in (a.s.) varlığının özeti Şeyh Ekber (r.a.) Efendimiz Allah'ın indinden şeriat-ı mutahhara-i Muhammediye ile mukayyed bulunduğu halde isr-i/yol, pak-ı peygamberiye iktifaen lisan-ı edeple min indillah müeyyed

olan başkalarını da teyid eden şer-i Muhammedi mutahhar ile mukayyed olup başkalarını da takyid eyleyen kulların zümresinden olmaklığı Allahu Zül Celal Hz.lerinden rica eder.

Ve bu neşet-i dünyeviyede (s.a.v.) Efendimizin ümmetinden olup bil cümle ahvalde ona tabi olduğu gibi berazihi uhreviye ilâhi berzah ve meratib-i ilahiyede o hazretin havası zümresinde mahşur/haşr edilmiş olmasını ümit ettiğini beyan buyuruyor. Yani Hz. Rasulullah'ın zümresinde mahşere çıkmasını ümit ettiğini beyan ediyor. yani böyle bir kitap getirdim Hz. Rasulullah'ın dışında her hangi bir önderim yoktur ona tabiyim diye kendi halini ortaya getiriyor ondan ricada bulunuyor.

İmdi mertebe-i ahadiyetten hakikat-ı Muhammediye vasıtasıyla Hakk-ı Malikin abd-ı mahzı olan Cenab-ı Şeyh-i Ekber Efendimizin kalbi pakine bu Fusus-ul hikemden en evvel ilka ve vahy olunan şey kelime-i Âdem'iyede mündemiç hikmet-i İlahiyenin beyanında olan fastır.

Hikmet-i İlahiyenin kelime-i Âdemiyeye tahsis buyurulmasındaki sebep budur ki ilahiyet bil cümle Âdem isminin hakikati hikmet-i İlahiyedir. Her peygambere bir hikmet verilmiş, Âdem (a.s.) hakikati de hikmet-i ilahiyedir. Âdem'in (a.s.) varlığının özeti ilahi hikmettir. Ahadiyet mertebesinden hakikat-i Muhammediye vasıtası ile Hakkı Malikin abd-ı mahzı olan Şeyh Ekber Efendimizin kalbine bu Fusus-ül Hikem'den en evvel ilka ve vahy olunan şey kelime-i Âdemin içinde olan hikmet-i ilâhiyenin beyanında olan fastır.

İlahi hikmetlerin kelime-i Âdemiyeye tahsis buyurulmasındaki sebeb budur ki ilâhiyet bilcümle Hakkın esma ve sıfatının cami olan bir mertebesinin ismidir. Ve Âdem kemâlât âleminin anahtarıdır. Eğer Âdem olmasa idi ulûhiyet mertebesinin cami olduğu esma ve sıfat kemaliyle zahir olmazdı.

Diğer varlıklarda esma ve sıfat kemaliyle zâhir olmadığından Âdem halk edildi. Âdemin halk edilme sebebi

bütün esma ve sıfatların kendisinde zuhur etmesi ve edecek bir varlığın ortaya gelmesidir. Bu yüzden de Hikmet-i İlâhiye Âdem'e verildi. İlâhiyet zuhura gelecek bir şey olmayınca zahir olmaz. Âdemin dışındaki varlıklarda bu kadar esma ve sıfatın zuhuru mevcut değildir.

Âlemde "Allah" adı verilen bir "Rab" vardır, âlemlerin Rabbidir, bir de sadece "rab" ismi verilen rablar vardır. Bu rablar Cenâb-ı Hakkın esmâsının zuhurlarıdır. Yani her bir esma bir "rab"tır. Yani terbiye edicidir.

Her bir esmânın özelliği neyse o özelliği âlemi şuhutta zuhura getirmektir. Nasıl ki Cumhur başkanı vardır, buna rabbül erbab diyelim, onun bir başbakanı vardır, bunun da bakanları vardır, bakanların genel müdürleri danışmanları vardır, işte o danışman, genel müdürler bulunduğu yerlerde birer "rab"dırlar, yani çevresini kontrol edici yürütücü, görev yaptırıcıdırlar. Bunun gibi. İşte bakın burası çok mühim, o mezâhirde ilâhiyetten zâhir olan şey yani her varlıkta ilâhiyetten zâhir olan şey yani ilâhi varlıktan zâhir olan şey ancak o varlığın rabb-ı hassı olan ismin rububiyet ve ulûhiyetinden ne kadar hissesi varsa o kadardır. Yani şu tahta dediğimiz zuhur hangi rabbın tesiri tahtında/altındaysa o kadar özelliği vardır.

Her varlıkta, kendisine ne kadar görev tahsis edilmişse, onda hakkın zuhuru o kadardır. Onu meydana getiren de o varlığın rabb-ı hassıdır. Ona hastır. İşte bütün varlıkların rabb-ı hasları ayrıdır. Onun için bizler elimizi açtığımız zaman "Ya Rabbi" diyoruz bu rabb-ı hasımıza yönelik bir duadır. Çünkü her birerlerimizin bir rabb-ı hassı vardır. Yani her birerlerimizin tesiri altında olduğumuz bir esma-ı ilâhiye vardır. O esma da, bizim rabbımızdır. O esmanın da tabi kaynağı, rabb-ul erbab olan ulûhiyet mertebesine bağlıdır. Dolayısıyla rablardan yine neticede Allah'a varılıyor ama, işte burada mühim olan mesele rabbı idrak edip rabb-ül erbabı idrak etmektir.

Yusuf (a.s.) ﴿٣٩﴾ يَا صَاحِبَىِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ 12/39 *"Ey zindan arkadaşlarım size bir sır vereyim ayrı ayrı zannettiğiniz yöneldiğiniz rablar mı daha hayırlıdır, yoksa rabb-ul erbab olan Allah mı daha hayırlıdır."* buyuruyor.

Rab ile Allah arasındaki fark: Rab kaynağını Allah'tan alıyor, Allah Rab'dan almıyor. Allah ismi bütün esmaya muhit bu isimler de birbirine zıt işte evvel ahır, mudil, hadi, işte bu zıt isimlerin hepsinin görev yeri rab mertebesidir. Rab terbiye edici ma'nâsı'nadır.

Bu yönden baba, anne de rabdır. İşte bunun için bu meseleyi idrak ettirmek için İbrahim'in (a.s.) hayatından kıssa vermişler bir gün İbrâhîm (a.s.) 7-9 yaşlarında mağaradan çıktığı zaman, o senelerdeki sıkı kontrol biraz gevşemiş oluyor, annesine soruyor çünkü içinden araştırıyor içindeki Rabbi araştırmasını diliyor, Anne benim Rabbim kim? diyor, o da benim oğlum diyor, peki senin Rabbin kim? diyor, Baban diyor, peki Babamın Rabbı kim? diyor, Nemrut diyor, peki Nemrud'un Rabb kimdir? diyor, yani çocuk bu cevaplarla yetinmiyor, içindeki duygu bunların yeterli olmadığını gösteriyor ve Annesi ona ben bilmiyorum sus diyor benim aklım ermez diyor. işte ondan sonra ilk defa dışarıya çıktığında gece vakti yıldızı gördüğü zaman, bu benim Rabbim diyor, ﴿فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاَ كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّى فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لاَ اُحِبُّ الاٰفِلِينَ 6/76 *Gece basınca bir yıldız gördü, "işte bu benim Rabb'im" dedi, yıldız batınca, batanları sevmem, dedi.*

Biz peygamberlerin kıssalarını, sadece onlara ait, başlarından geçmiş hadiseler zannediyoruz, o güne bırakıyoruz halbuki, Kur'ân-ı Kerîm ilâh-i kelâmdır ve her bir kelâm bütün zamanlara hitab eder, onun bitmesi hükmünün geçmiş olması mümkün değildir.

Sonra Ay'ı görüyor bu daha büyük olsa, olsa, benim Rabbim budur, diyor. ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي فَلَمَّٓا اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِن۪ي رَبّ۪ي لَاَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّٓالّ۪ينَ 6/77

Ay-ı doğarken görünce, "işte bu benim Rabb'im" dedi, batınca, "Rabbim beni doğruya eriştirmeseydi, and olsun ki, sapıklardan olurdum" dedi.

Çünkü onlar, yani o toplum, yıldıza tapıyorlar ya, oradan şartlanmışlıkları vardır, çocukluğundan aldığı bir bilgi vardır, sonra güneşi görüyor, sabah olunca bu daha büyük olduğundan olsa, olsa benim Rabbim budur diyor, ﴿٧٨﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبّ۪ي هٰذَٓا اَكْبَرُ فَلَمَّٓا اَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ اِنّ۪ي بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ *6/78 güneşi doğarken görünce "işte bu benim Rabbim bu daha büyük" dedi, batınca, "ey milletim! Doğrusu ben ortak koştuklarınızdan uzağım" dedi.*

Neticede güneş de gözden kaybolunca, böyle batıp çıkanlardan Rab olmaz diyor. Olsa, olsa benim Rabbim bunları var edendir diyor. Kendi tefekkürü ile Rabb-ı Erbaba ulaşıyor. Bu âlemde ne kadar varlık varsa onu ilâhi bir isim mutlaka tesiri altında tutmaktadır, onun Rabbi olarak. Hiçbir şey kendi başına değildir, bu dünya da öyle olsa bu dünya karma karışık olurdu.

Dolayısıyla her esmâ bir varlığı görevi altında tutar kendi istikametinde onu olgunlaştırır. İşte bütün varlıkta olan varlıkların hepsi Cenâb-ı Hakk'ın esmâ-ı ilâhiyesinin tesiri altındadır, yani terbiyesi altında meydana gelmektedir, dolayısıyla insan olan bizlerde yahut varlıklar da bir esmanın tesiri altındadır.

Yalnız insanda bütün esmâ-ı ilâhiye vardır. "Ne var âlemde o var ademde" demişler, insanın bu âlemde bir başka özelliği vardır, bu varlık âlemi içerisinde bütün âlemde

en küçüğünden en büyüğüne kadar, zâhir ve bâtın görünen ve görünmeyen ne varsa insanda toplu halde mevcuttur. İnsanın bir başka özelliği de "Cami" isminin kendisinde var olmasıdır. Cami ismi diğer bütün isimleri insan denilen varlıkta, toplamış olmasıdır.

Diyelim ki, 99 isimden birinden %5 var diğerinden %3 var bir başkasından %1 var, birisinde %20 var, insanda bütün isimler değişik oranlarda vardır, sıfat-ı subutiyenin tamamı (hayat, ilim, irade, kelâm, sem, basar, kudret) diğer isimler birbirine zıt isimlerin hepsi vardır. Bir an geliyor öyle bir merhamet sahibi oluyoruz gözümüzden yaş akıyor, bir an geliyor celâl sahibi oluyoruz kırıyoruz döküyoruz.

Bizde hepsi vardır. Bunlardan hangi isim o insanda daha ağırlıklı olarak ortaya çıkmışsa, o kişinin Rabbi hassı o isimdir. Mecliste yüzde olarak hangi grup daha fazla ise o grup idareyi ele alıyor. Ama diğerlerinin görevi bitmiş olmuyor. işte gerçek seyr-i sulûk bunun için gereklidir, gerçek seyir idraklı irfaniyetle yapılan seyirdir. Yoksa her gün git aynı şeyi yap o seyir değildir.

Yani ariflik seyiri değildir. Tabi hiçbir şey yapılmıyor değildir, yapmayanlara göre fevkalâde bir şey ama gerçek irfaniyet için birbirinin tekrarı olan şeylerdir. Nihayet insan letafet kazanıyor bu da güzel bir şeydir, ne kazanıyor sevap kazanıyor, ama burada sevap letafet kazanmak değildir, kendini kazanmak Rabbini kazanmak, Allah'ı kazanmak, burada biz zâten onun için geldik, buraya belirli şeyleri her gün tekrar etmek için değildir. Belirli şeyler tabi ki tekrar edilecek ama o tekrar edilen şeyler bizi nereye götürdü şimdiye kadar nereye ulaştırdı onun da muhasebesini yapmak zorundayız.

Çünkü ömrümüz sınırlı sonludur, sonsuz bir ömrümüz olsa hadi bu sene yapamadık gelecek sene yapalım yahut daha uzun senelerde yapalım, işte Hz. Rasulullah (s.a.v.) onun için üzülüyordu ya hani eski ümmetlerin ömrü çok fazla 100 sene, 500 sene 1000 sene yaşıyorlar, benim âhır zaman ümmetim 50, 60, 70 senelik bir ömürleri olacak

dolayısıyla onların daha uzun sürelerde daha çok ibadet yapıp cennete daha çok gidecekleri düşüncesi ile Efendimiz üzülüyormuş, işte onun üzerine o Kadir Suresi iniyor. Ey Habibim sen üzülme biz senin ümmetine öyle değerler verdik ki bir gecesi bin aydan daha hayırlıdır, yani 70, 80 yıldan hayırlıdır. O da "Kadir" gecesidir.

Bir başka ifadesi Efendimiz şöyle buyuruyor; bir saatlik tefekkür, bir yıllık nafile ibadete bedeldir diyor. Sonra bunun kemalinde, bir saatlik tefekkür yetmiş yıllık nafile ibadete bedeldir, bir başka hadiste yine O'nun tekamülünde de bir saatlik tefekkür, bin yıllık nafile ibadete bedeldir diyor.

Mevlânâ Hz.lerinin de bu hususta dikkat çeken bir hitabeti vardır, Mesnevi-i Şerifte; "bir saat irfan ehli ile sohbet 100 yıl nafile ibadetten hayırlıdır" diyor. Hayırlıdır dediği daha menzil aldırır diyor. Bu nâfile ibadeti hor görmek anlamında değildir yani aradaki farkı belirtiyor. Kişi yüz sene kendi kendine ibadet yapsa bir yere ulaşamaz ancak sevap kazanır ama bir açılım olmaz. Cenâb-ı Hakk lütfederse ibadet etmeden de insanın gönlünü açar. O' yaptığından sorumlu olmaz. Ama O'nun âdet-i ilâhiyesi vardır, âyet-i Kerimede 35/43

فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيلًا

35/43-Sünnetullah için bir alternatif asla bulamazsın! Sünnetullah'ta bir değişme asla bulamazsın!

Yani adet-i ilâhiye de değişiklik olmaz. İstisnalar olur o ayrıdır, işte şimdi hangi ismin tesiri altında ise bir insan o onun Rabbıdır. İşte Yusuf (a.s.) ın da bahsettiği odur.

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ 12/39 Ey zindan arkadaşlarım, farklı farklı Rablar mı daha hayırlıdır, yoksa Rabb-ul erbab olan Allah (c.c.) mı daha hayırlıdır?

Diye orada Yûsuf (a.s.) ikaz ediyor. İşte insan da bütün bu isimler mevcuttur zâten insan olması da o yüzdendir. Bir tahtada Rahman ismi yok, kerim ismi yok, bir tahtada insandaki şuur yok, tahtadaki şuur şuur-u maddidir sadece tahta özelliğini muhafaza edecek şuur vardır. Âlemde cansız diye bir şey yoktur. Bütün bu âlem ruhtan ibarettir, bizim kafamıza göre hareket etmediğinden sabit durduğundan biz sabit durana cansız diyoruz.

"Ne var alemde o var Ademde". Zâhir olarak baktığımızda bu derideki kıllar, saçlar sakallar ormanları ifade ediyor. Kan damarları nehirleri, dereleri ifade ediyor, midemiz denizleri ifade ediyor, böbrek, kalp güneşi yıldızları ifade ediyor, neresinden bakarsanız bakın dışarıdan bakıldığında hepsinin maddi olarak bir karşılığı vardır. İçeriden bakıldığı zaman ef'âl âlemi, esmâ âlemi, sıfat âlemi, zat âlemi hepsi insanda mevcuttur. O âlemlerin hepsinin karşılıkları vardır, işte miraç da bu demektir. Dış âlemdeki mertebeleri, kendi içinde hissederek, idrak ederek yaşamak, oralara ulaşmak meselesidir, Efendimizin bize gösterdiği budur. Yoksa miraç gecesi geldi de bir mevlüt okuyalım, birkaç zikir yapalım, miracı teyid etmiş olalım, yaşamış olalım demek değildir.

İşte o mezâhirde ilâhiyetten zahir olan şey ancak onların Rabbi hassı olan ismin Rububiyet ve Ulûhiyetinden ne kadar hissesi varsa o kadardır.

Bir çiçek tarlası düşünelim; ayçiçeği tarlası, kimisi uzun kimisi kısa, kimisi küçük kafalı kimisi büyük kafalı, işte orada Cenab-ı Hakkın Rezzak sıfatının zuhuru var bütün o tarlanın üstünde. Onların Rabları Rezzak esmasıdır. Rabbi hassı olan ismin rububiyet ve uluhiyetin ne kadar hissesi varsa o kadardır. Bazı ayçiçeği kafasında çok (Büyük) bazısında azdır. Çünkü rızıklar o kellede toplanmıştır.

Bütün bu alem genel olarak Rahman isminin mazharı olduğu ve "etteennî minerrahmâni" tasdikince.

Bu âlemlerin nefesi rahmani olarak var olduğunu ifade etmişti çünkü hadis-i şerifte; "Ben gizli bir hazine idim

bilinmekliğimi sevdim de bu âlemleri halkettim" diye ifade edilmekte. İşte bu nefesi rahmani olarak Cenab-ı Hakk kendi Rahmaniyetinden, nefes-i Rahmâni olarak bütün bu âlemleri "Huuu" diye Rahmaniyetini yayıyor, nefes ediyor. Nasıl biz "huuu" dediğimiz zaman camın üzerinde bir buhar oluyor, buhar soğuyunca su oluyor, daha soğuyunca buz oluyor, kristalleşiyor şekil alıyor, bu âlem de aynen öyle, ilâhi varlığın nefhası. İnsana da diyor ya وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى 15/29 Âdem'e de bu nefha geliyor, ama bu nefha Âdem'e özel olarak geliyor, âleme genel olarak geliyor. İşte hadis-i şerifte *"etteennî minerrahmâni" yani* "ağır ağır işleri güzelce yapmak Rahmandandır" acelecilik de şeytandandır buyruluyor.

Bu söz tasdikinde âlemdeki zuhurat kaide-i tekâmüle tabi olup kemalat tedrici bulunduğu cihetle ekmel-i mahlukat ve eşref-i mevcudat olan Âdem en son geldi.

Bütün bu âlemler meydana geldi, çünkü Âdem'in yaşamasına ihtiyacı olan bir mahal gerekiyordu. Önce yaşayabileceği mahal oluştu sonra Âdem getirildi. Ne oldu bu sefer işte "etteenni minerrahman" teenni ile bu âlemler yavaş yavaş meydana geldi, "etteenni" ile "kün" emri birbirini bozmasın hepsinin kendi bulunduğu yerde özelliği vardır. Allah "Kün" (ol) dedi ve oldu. Zamanlar bize göre vardır, zaman Allah'a göre yoktur.

Âdem varlıkların en kemâlâtlısı ve şereflisi olarak en son geldi. Âdem çeşit çeşit suretlerin zuhura gelişinin sonu hitam buluşu oldu.

Âdem'de Mevcudatın neticesi ve zübdesi ve hülasası mevcut oldu.

Âlemde ne varsa, Âdem en son geldiği için âlemde ne varsa Âdem'de mevcut oldu. Daha evvel gelenlerde bütün âlemin mevcudu mümkün değildi, çünkü geriden gelerek daha evvel uygulanan âlemler vardı, varlıklar vardı, evvel gelen bunlardan habersiz idi. Âdem en son geldiği için oluşumu tamamlandığı için yeni bir şey daha oluşmadığı için

bu sebeple âlemde ne varsa Âdemde hepsinden mevcut oldu. Uzaklık ve yakınlık âlemin varlığı Âdem'in varlığıyla mevcut oldu.

Zira esmâ-ı ilâhiyenin camisi batında akıl mertebesinde iken (akl-ı evvelde iken) akılda iken bu varlıklar, Âdem bu heyetin mecmua/ hepsinin sûretine mazhar ve ayine/ayna oldu.

İlâhi bilgi akılda iken Âdem ile birlikte zuhura geldi.

Beyt. Tercüme.

Hakiki muhabbet sahibi kendi suretini izhar etmeyi diledi, Âdemde bütün isimler (Âdem bir yerde muharebe meydanı mütekabil isimler nedeniyle) Kendi cemâlini seyretmek için topraktan ayna yaptı. Kendi aksini gördü, gayretten hepsini alt üst etti.

Muharebe meydanı demesi zıt isimlerin kendinde bulunmasıdır. Bütün varlıkta varlığın Rabb-ı Hassı kendi bulunduğu yerde iktidar sahibi, yani o varlık ona diyemiyor sen bana niye bunu yapıyorsun diyemiyor. Rabb-ı Hassı mutlak tasarruf sahibi. Ama insanda böyle değil çünkü diğer Rablar insana sahip olmaya çalışıyor, insanın Rabbi olmaya çalışıyor. Dolayısıyla o Rabların insan üzerinde bir kavgası meydana geliyor. Gönül âleminde ise bir kavga söz konusu değildir.

İşte o Rabların o bedene sahip olmaya çalışması neticesinde hırgür meydana çıkıyor, bu hal Âdem de olduğu için onun varlığı muharebe meydanı olmuş oluyor. Gerçekten de insanın nefsi bir muharebe meydanıdır. İşte burada akıl, gönül ve irfaniyet devreye girdiği zaman zararlı Rablar yani nefsaniyete yönelik Rablar Aziz, Cebbar, mütekebbir, benlik, kibir, cimrilik gibi olanları yavaş yavaş izole ediliyor onun yerine ne kalıyor, Rahmet, Rahman ismi muhabbet kalıyor. İnsanı iyiye yönelten isimler kalıyor. İşte nefis terbiyesi demek aslında budur, nefsini tezkiye etmek, temizlemek, bu isimlerin hükmü altında olmaktan kendini

kurtarmak ve yavaş, yavaş Hak yolunda daha sür'âtli bir hâle gelmektir.

İşte hikmet-i ilahiyenin kelime-i Âdemiyeye tahsisindeki sebep budur.

"Fass"; bir şeyin hülâsası ve zübdesi ma'nâsınadır ve hâtemin Fassı yüzüğün taşıdığı şeydir ki onun üzerine sahibinin ismi yazılır. Füsüs; yüzük taşı demektir. Fusûsu'l-Hikem; kitabın ismi, hikmetlerin yüzük taşı, belirgin hali gibi ma'nâsınadır.

Hikmet ne demek kelime ne demek daha önce anlatıldı.

1.Paragraf:

Vaktaki Hak Sübhânehû ve Teâlâ kâbîl-i ta'dâd olmayan esmâ-i hüsnâsı haysiyetinden onların "ayn" larını görmek diledi; -ve eğer diler isen, vücûd ile muttasıf olmasından nâşî emri hasr eden kevn-i câmi'de kendi "ayn"ını görmekliği ve onunla kendi sırrı, kendine zahir olmasını diledi dersin. Zîrâ bir şeyin kendi nefsine kendi nefsi ile rü'yeti, o şeye mir'ât gibi emr-i aharda kendi nefsine rü'yeti gibi değildir. Çünkü ona kendi nefsi manzûrun-fih olan mahallin verdiği bir surette zahir olur. Öyleki bu mahallin vücûdu olmaksızın ve onun ona tecellîsi bulunmaksızın, ona suret zahir olmaz idi.

Halbuki Hak Teâlâ âlemin küllisini, kendisinde rûh olmayan tâmmül-hilka vücûd-i cesed olarak halk etmiş idi. Binâenaleyh gayr-i mücellâ bir âyine gibi idi. Ve hükm-i ilâhînin şamadandır ki, muhakkak o, bir mahalli ancak "nefh-i ilâhî" ta'bîr olunan rûh-i ilâhîyi kabul etmesi lâ-büd olarak tesviye etti. O da ancak lem-yezel ve lâ-yezâl olan tecellî-î dâim feyzini kabul etmek için tesviye olunan bu suretten İsti'dâdın husulüdür. Ve ancak kabil kaldı. Ve kabil ise, ancak onun feyz-i akdesinden vâki' olur. Böyle olunca emrin küllisi, ondan ibtidâ eylediği gibi, ona râci olur.-İmdi

emr, mir'ât-ı âlemin cilasını iktizâ etti. Binâenaleyh Âdem, bu âyînenin ayn-ı cilâsı ve bu suretin ruhu oldu (1).

Cenab-ı Hakk kendi hakikatini görmeyi diledi aslında kendinde gizli olan yani âma'da iken kendinde gizli olan Esmâ-i ilâhiyeyinin hakikatlerini zuhura çıkarmayı diledi.

Malûm olsun ki Zât'ı ilâhiyenin külliyeti, tamamı itibarıyla altı mertebesi vardır.

Yani "Allah" dediğimiz, ahadiyet mertebesi dediğimiz veya Âma mertebesi dediğimiz madde âlemine gelinceye kadar bölüm, bölüm altı mertebesi vardır. Ancak bu mertebeler birbirinden ayrı ayrı müstakil şeyler değil, bir şeyin içinde olan, bir binanın altı katı gibi. Onları ayrı mertebe gibi değil bütünün içinde düşünmeliyiz.

Cüzziyet itibariyle mertebelerinin sonu yoktur.

Bu âlemlere çokluktan kinaye 18 bin âlem demişler, işte bunların ana hatlarıyla altı bölümde inceleniyor. Aslında beş mertebede de görülür.

Birincisi: "Lâ Taayyun" "ıtlak" ve "zât-ı baht" mertebesidir: Burası taayyün tabir edilemeyen, bilinemeyen mertebedir. İnsan aklı tarafından idraki mümkün olmayan bir âlemdir. Aslında âlem de varlık da denemez bu mertebeye "ÂMA" tabiri kullanılmıştır.

Diyelim ki insan aklı şu binadan meydana gelmiş, "Âma" dediğimiz şey de bunun üstüdür. Dolayısıyla aşağıda kalan aklın bir yukarıyı idrak edemiyor, aciz kalıyor. Oraya yol yoktur akıl tarafından bilinemiyor ve tarif edilemiyor.

"Allah'ın Zât'ını tefekkür etmeyiniz" hadisinde bahsedilen burasıdır. Burası Zat-ı Mutlaktır. Cenab-ı Hakkın Zat'ı iki şekilde ifade ediliyor, biri Zat-ı Mutlak diğeri Zat-ı Mukayyed'dir,

Aslında Zât-ı Mukayyed dediğimizde Zât-ı Mutlaktır ama teşbih itibarıyla misallerle anlatıldığından, belirli özelliğiyle anlatıldığından Zât-ı Mukayyed yani kayıtlanmış Zat ismini alıyor. Deryanın içindeki bir avuç su, avuca alınmadan evvel mutlak derya sonsuz deryadır ama onu bir kâseye, bir kaba, bir avuca, aldığımız zaman yine o deryadır ama mukayyet derya olur.

Kayıtlanmış, sınırlanmış derya oluyor artık o öyle ifade edilebiliyor. Bardaktaki su, bir litre su gibi kayıt altına alınabiliyor. Deryada kayıt yoktur. Aslında bardaktaki de deryadır hem de mutlak deryadır ama kayıtlandığı için kayıtlı, sınırlı deniyor. Hani Bayazid-i Bestaminin biz sözü var ya "suyun rengi kabının rengidir" su renksizdir ama kırmızı kabın içine girerse kırmızı gözükür.

Lâ taayyün, ıtlak, ulaşılamayan, mutlak, belirsiz, bir bakıma, Zat-ül Baht mertebesidir, bu isimlerle vasf edilmesi istekli olanlara bir şeyler anlatmak içindir.

Bu isimler dahi gerçeğini anlatamaz. İnsânın hafsalası bunu anlayacak kapasitede değildir. Orada bizim bildiğimiz âlemle ilgili bir âlem yok ki bizim konuştuğumuz kelimelerle ifade edilebilsin. Ama, bir şeyler de söylemek gerekiyor, onun için böyle "Zât-ül Baht" diye "A'ma" diye isim veriliyor. Bir başkası da "sevad-ı Azam" demiş, yani büyük karanlık diye de ifade etmişlerdir.

Mutlak Zat bil cümle sıfat ve nuût ve isim izafesinden münezzeh olduğu gibi kayd-ı ıtlak ve selb-i taayyün mefumundan dahi mukaddestir.

Yani bütün bunlardan mukaddestir. Yani oraya bir isim vermek de mümkün değildir.

Ve bu mertebe Hakk Sübhane Teâlâ Hz.lerinin künhüdür. O'nun fevkinde bu âlem itibariyle hiçbir mertebe yoktur.

Ancak burada başka bir özellik vardır.

"Â'MA denilen yer sanki bir berzah gibi. Bir boğaz gibi. "Â'MA" dediğimizde Cenâb-ı Hakk'a yine bir başlangıç tayin

etmiş oluyoruz. "Â'MA"dan bu âlemlerin zuhuratı başlıyor. İnsân-ı Kâmilde, "Â'MA"dan, "hakikatlerin öz hakikatinden ibarettir". Ayrıca kendi kendinde gizli, kendine gizli değildir diye bahsedilmiştir.

Bizim anlayamayacağımız bir sonsuzluk, derinlik söz konusudur ama yine de "Â'MA" bu âlemler için bir başlangıçtır. Peygamberimize*, "Cenâb-ı Hakk bu âlemleri Halk etmeden evvel neredeydi"* diye sorulduğu *zaman "altında ve üstünde bulut olmayan bir A'MA'da idi"* diye o sonsuzluk mertebesini anlatmak istemiştir. Ama yine orası da bir başlangıçtır, peki orası bir başlangıç ise o zaman Cenâb-ı Hakk'ın evveli de olması lâzımdır. İşte bu hususta ben öyle düşünüyorum ki A'ma ötesinde bir başka âlemler vardı, belki o âlemler bitti gitti veya belki de vardır, bilemiyoruz, Ancak "Â'MA"iyyet bu âleme geçiş köprüsüdür, veya bir boğazdır, bu hususlara daha henüz ilmimiz bilgimiz ulaşmış değildir, daha henüz bu âlemin sonuna ulaşmış değiliz.

Zat'ın bil cümle niseb ve şuunatı ve onun kaffeyi meratibi kendinde saklı ve muhtefidir.

Yani kendinde gizlidir. Yani bütün mertebeler o A'ma mertebesinde saklı ve gizlidir. Hepsi orada mevcuttur ama saklıdır, gizlidir. *Zat Zat'iyeti cihetinden âlemlerden gani olduğundan tecelliden müstağnidir.*

لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ اللَّهَ 29/6"Allah alemlerden ganidir" âyeti bu mertebeden bahsediyor. İşte bu ayette o mertebeden bahsediyor. Alemlerden ganidir alemlere ihtiyacı yoktur. O Zat aleminde kendi halindedir bütün varlıktan alemlerden müstağnidir. O'nun tecellisini gerektiren şey Zat'ında gizli ve saklı olan nispetler ve şuunatıdır, yani kendi Zat'ın dahi sıfat-ı ilahiyesi ve esma-i ilahiyesi.

O isimler O'nun zuhura çıkmasını gerektiriyor. Zat'ı itibariyle değil içindeki özellikleri itibarıyla zuhura çıkmasını gerektiriyor**.** *Eğer kendinde bu nisbet ve şuunat olmasa idi***,** yani zuhura çıkacak Esma-ı İlahi olmasayda "ÂMA" halindeki

Zat ebediyen zuhura çıkmaz, bizler de olmazdık. Dolayısıyla kendi kendine kendi olarak mana aleminde var olurdu.

Bütün bu varlıklar daha zuhura çıkmamış olduğundan onlar bu mertebede Zat-ı bahtın aynıdır. Bizim kafamızda bir proje var bu dışarıya çıkmamışsa bu proje bizim zâtımız demektir. Ne zaman bu proje uygulamaya kondu o zaman bizim şuunatımız ortaya çıktı demektir. İşte bizim içimizdeki bilgi, ilim, sanat, marifet neyse o dışarıya çıkmayı arzu ediyor ki biz onu uygulamaya koyuyoruz. İçimizdeki bilgi birikimi dışarıya çıkmayı arzu etmezse biz kendi halimizde "ÂMA"da olarak yaşarız. Bizim isteğimizle değil bilginin tazyikiyle bilgi kendini çıkartıyor dışarı. Biz de biz çıkardığımızı zannediyoruz.

Cenab-ı Hakkın varlığında mevcut olan Esmâ-ı İlâhiye dışarıya çıkmayı arzu ve murad ediyor, Cenâb-ı Hak da mertebeler itibarıyla gerekeni ortaya getiriyor. İlâhi arzu dahi, onun bir nisbeti olduğundan, Hakk mertebe-i ahadiyette meşiyette değildir. Meşiyyet denen nisbet ise zâtun aynıdır. Bu mertebe lâtifin lâtifi olduğundan, kesifin kesifi olan bu âlemi şehâdette, ve esfeli sâfiline tard olunmuş, red olunmuş insanın fikri bu mertebeye (ahadiyet-a'ma mertebesine) nazaran kesif olduğundan bu fikir ile Zât'ı idrak mümkün değildir. Hadisi-i Şerifte "Allah'ın Zat'ını tefekkür etmeyiniz" buyuruluyor.

İkincisi: Vâhidiyet Mertebesidir: Yukarıdaki mertebenin aslında bir altında isimlendirirsek bir mertebe daha vardır, "AHADİYET" mertebesi. Yani Zat-ül bahtın bir tecelli etmesi "AHADİYET" mertebesini meydana getirmiştir. "AHADİYET" mertebesinde mutlak Zât'ın iki oluşumu meydana çıkıyor. İki özelliği meydana çıkıyor. İnniyeti ve hüviyeti itibarıyla iki oluşum belirmiş oluyor.

Bunların birisi Zat'ül baht, diğeri ahadiyet itibarıyla Zat'tır. Zat-ül bahtta "ÂMA" itibarıyla hiçbir şey belirli değil iken, ahadiyet mertebesinde iki şey belirmiştir bunlardan birisi "**kimliği**" diğeri "**hüviyeti**"dir. Bu ikisi burada belirlenmiş olur. Vâhidiyet mertebesi ise bu mertebenin

meydana gelişi Zat'ı sırfta yani sırf zatta gizli ve helâk olan, yok olan bil cümle nisbetlerin yani sıfatların, lisani istidadıyla zuhur takazasında bulunmalarındandır.

Ahadiyet mertebesinden vâhidiyet mertebesine tenezzül etti. Vâhidiyet mertebesinin bir ismi Ulûhiyet mertebesidir. İşte "İLÂH", Allah mertebesi burası vâhidiyet mertebesidir.

Buna "Ceberut" âlemi, sıfat bölgesi de deniyor. Vâhidiyet mertebesinde varlıkların yavaş yavaş oluşumları meydana çıkıyor. Sıfat-ı subutiye ahâdiyet mertebesinde iki özelliği varken, vahadiyet mertebesinde yedi özelliği ortaya çıkıyor. Sıfat-ı subutiye, Zat'i sıfatlar subuti sıfatlar burada meydana çıkıyor. Burada ne kadar sıfatı varsa kendindeki istidat lisanıyla zuhur takazasında bulunmasından yani ne kadar kendinde özellikler varsa Zât'ın kendindeki özellikleri ve bunlar sıfatları olarak meydana gelmeye başlamasından ve bu sıfatların da Esma-ı İlahiye'ye doğru dönük olan yüzleri bütün bunlar kendi istidatları istikametlerinde zuhur etmeyi istiyorlar.

İçinde bulundukları ahâdiyet mertebesindeki gizli hallerinden mutlak olmak için evvelce ilimde var iken zuhura çıkıp mutlakiyet kazanmaları için nefes etmesinden nefes-i Rahmani ile Huuu nefesini vermesinden ibarettir. İşte bu nefes ile o sıfatın sûreti ilmi ilâhide meydana çıkmaya başlar *(vâhidiyet mertebesinde). Bu tenfis Zat'ın kendisinde yine kendisine kendi zatıyla vaki olan tecellisinden ibarettir.* Yani vâhidiyet âleminde bu özellik kendi Zât'ından kendi Zât'ına kendisiyle olmaktadır. Bunlar ef'âl âlemi oluşmadığından ancak ilimde oluşan hadiselerdir. Bu tecelliye "FEYZ-I AKDES" denir. Yani çok mukaddes olan feyzdir.

Mertebe-i ilimde sâbit olan suveri sıfat Zât-ı Hakkın bunlarla taayyününden ibarettir. Mertebe-i ilimde sabit olan sıfat sûretleri, vâhidiyet mertebesinde ilimde sâbit olan bu sıfatlar Zât-ı Hakk'ın bunlarla taayyününden ibarettir. Hakkın Zâtı bunlarla meydana gelmektedir. Bu mertebenin ismi "ALLAH"tır. İşte Allah mertebesi burası. Vahidiyet olarak isimlendirilmesi bil cümle esmanın Allah isminin

küllisi tahtında birleşmelerinden neşet etmiştir. Allah cami isim bütün isimler de vahidiyet mertebesinden zuhura çıkmaya başladığından İlah, Uluhiyet, Allah ile ifade edilen mertebe burasıdır, vahidiyet mertebesidir. İşte Allah ismi ahadiyet mertebesinde geçerli olmuyor, Â'ma mertebesinde de geçerli olmuyor.

İlim mertebesinde birlenmiş bu suretlere a'yân-ı sâbite yani sâbit a'yânlar denir. Yani her varlığın programı diyebiliriz. *İlâhi hakikatler de denir. Zirâ ilâhi sıfatların sûretleridir* ve bu âlemlerin hakikatleri ve dayandıkları noktadır. Allah vahidiyet mertebesinden zuhura çıkmaya başladığından İlâh, Ulûhiyet, Allah ile ifade edilen mertebe burasıdır, vahidiyet mertebesidir. "ALLAH" ismi "Â'MA" mertebesinde geçerli olmuyor, "AHADİYET" mertebesinde geçerli olmuyor. Sormuşlar ahadiyet ismi mi daha üstün, Allah ismi mi daha üstün diye.

Âlemlerin birincisi ahadiyet mertebesi, ikincisi vâhidiyet mertebesidir. Ahadiyet mertebesinin daha üstünde bir mertebe vardır, o da "Â'MA" mertebesidir, zâten A'ma mertebesi ile ahadiyet mertebesi arasında pek fark yoktur, o nedenle birinci mertebeye ahadiyet denebilir. Zat mertebesinin ilk tecellisi ahadiyet mertebesidir.

Â'ma mertebesinden ilk tecelli ahadiyet mertebesinedir. Ahadiyet mertebesinde iki özellik vardır "inniyeti" ve "hüviyeti"dir. Ahadiyet mertebesinden tecelli etmesi vâhidiyet mertebesini meydana getiriyor.

İkinci tecelli ve ikinci mertebe vâhidiyet mertebesidir. *Bu mertebenin husulü Zat-ı Sırfta yani mutlak Zat'ta gizli ve müstehlek yani helâk olmuş yok olmuş olan bil cümle nisbetlerin yani sıfat-ı lisân-ı istidat ile zuhur takazasında bulunmalarından ve Zat'ın dahi kendi mahbesleri olan mertebe-i ahadiyetten yani Zât-ı İlâhide duruyorlarken daha dışarıya çıkmamış sınırlı iken ahadiyet mertebesinden ıtlak için* yani mutlak belirgin olmalları için tenfis, *nefes etmesinden naşidir* **/** dolayıdır**.**

İşte buna nefes-i rahmani de diyorlar, nefes ile o sıfatın suveri yani Cenâb-ı Hakk'ın sıfatının sûreti ilm-i ilâhide sâbit olur. Bu nefes Zât'ın kendisinde yine kendisine kendi Zat'ıyla vaki olan tecellisinden ibarettir. Yani burada varlıklar âlemler daha mevcut değil, kendi Zât'ında kendi kendine kendi iledir. Bu tecelliye Feyz-i Akdes yani çok mukaddes feyiz demektir, ilk feyiz yahut tecell-i akdes denir.

Metrebe-i ilimde sâbit olan sûver-i sıfat Zat-ı Hakk'ın bunlarla taayyününden ibarettir. İlim mertebesinde burası ilim mertebesidir, yalnız ilim mertebesi denildiğinde bizim beşeri ma'nâda anladığımız ilim değildir. ilâhi ilmin kendi varlığındaki ilimdir**.** *İlm-i ilâhide sâbit olan sûver-i sıfat,* sıfatların sûretleri *Zat-ı Hakk'ın bunlarla taayyününden ibarettir.* Yani Zat-ı Hakkın bunlarla ta'yin yani belirli bir vasıf, sıfat almasından ibarettir. Ama kendi kendinde olarak daha âlemler ve varlıklar henüz zuhura çıkmamış oldukları halde. Ve bu mertebenin ismi "Allah"tır.

Vahidiyet isimlendirilmesi bil cümle esmanın Allah ismi küllisi tahtında birleşmesiyle meydana gelmiştir**.** *İlim mertebesinde müteayyin olan bu sûretlere "ayan-ı sâbite" derler.* Sâbit a'yânlar; her varlığın sabit projesi sabit programıdır. *Bunları ilâhi hakikatler diye de tabir ederler. Zira sıfat-ı ilahiyenin sûretleridir* ve mümkinatın yani mümkin bu âlemlerin hakayıkı hakikatleri ve istiratgâhıdır, dayandıkları noktadır. Allah diye vasıflandırılan varlık, ma'nâ mertebe itibarıyla vâhidiyet mertebesinin hakikatidir.

Şurasını çok iyi bilmemiz lâzımdır, "Allah" diye vasıflandırılan o ma'nâ mertebe olarak vâhidiyet mertebesinin hakikatidir. M. Arabi Hz.leri O'nu nasıl ifade etmişti**;** *İsm-i Zat, cemiul sıfat, sıfat-ı mütekabile ve sıfat-ı mütezatte, ceminin ahadiyetine "Allah" denir.* Diyerek "Allah" ismini açmıştır.

M. Arabi Hz. Zat'ın ismi, ahadiyet mertebesinde Zat'ın ismi diye bir şey konuşulamıyor, yani Zât'a bir isim verilemiyor, Mertebe itibarıyla "AHAD" Yani teklerin tekidir.

Her bir tek, tektir, tekin bir ikincisi yoktur. "VAHİD" bir'dir, "AHAD" tektir.

Ahad ile vahid, yan yana ifade edildiğinde, "tek'bir" denir. Bu da "ALLAHU EKBERDİR" "TEKBİR" mertebesidir. "VÂHÎD'in" ma'nâsı birlerin biridir. Meselâ beş kitap bir araya gelmiş toplu olarak "VÂHİD" demişlerdir. Böyle olduğu gibi ayrıca bunların her birini ayırdığımız zaman vâhid, vâhid, vâhid, vâhid, vâhid denir. Bunların hepsi bir bütün halinde tektir ve bunların küllisinin bir ikincisi yoktur. Madde ma'nâsında değil, ma'nâ ma'nâsında, ma'neviyet ma'nâsındadır. Böylece Ahad ismini almış olmaktadır. İşte bu husus ahadiyet mertebesini ifade etmektedir. Âyet-i Kerîme'de onun hiç benzeri yoktur, 112/4 وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ dediği budur. zâten orada nisbetler de olmadığı için benzeri de olmamış olur. O ahadiyet mertebesinde. 99 tesbih tanesi ve imâmesi 100 eder buna tesbih diyoruz, bu tesbih "AHAD"dır. Her bir tesbih tanesi "Vahid"dir. Ahadiyet mertebesinde benzeri yoktur.

Bunun üstünde bir "ÂMA" mertebesi var ki bunun ne olduğu bilinmiyor. Buradan tecelli etmeyi murad ediyor, "Ben gizli bir hazine idim bilinmekliğimi istedim ve bu âlemleri halk ettim" kudsi hadisi ile âlemlerin halk olunmasına başlaması Zat mertebesi A'ma mertebesinden ahadiyet mertebesine bir tecelli burada iki özelliği ile O mukaddes Zat meydana çıkıyor, İnniyeti ve hüviyeti ile. Zat mertebesinde, A'ma mertebesinde hiçbir şeyi bilinmiyor. A'ma mertebesinden ahadiyet mertebesine bir tecelli ile inniyeti ve hüviyeti yani eneiyeti-benliğini ve hüviyetini ortaya çıkarmış oluyor. Toplu olarak hüviyeti yani dağılmış olarak değil.

İşte bu hüviyetin de şerhi vâhidiyet mertebesinde meydana geliyor. İşte ahadiyet mertebesinden vahidiyet mertebesine tecelli ettiği zaman kendi hüviyetinde mevcut olan bütün varlıkları ilim ile bir projeleri yapılmış oluyor. Bunlar da sâbit a'yan'lar (a'yan-ı sâbite) deniyor. Âlem-i

sûrette cisimler âlemindeki her varlığın vâhidiyet mertebesinde o âlemde ilmi bir hakikati vardır.

Vâhidiyet mertebesinin özelliği Cenâb-ı Hakkın ahadiyet mertebesinde inniyeti ve hüviyetiyle zuhura gelmesinden sonra vâhidiyet mertebesinde sıfatı subutiyesi, sıfat-ı Zâtiyesi ile meydana gelmesidir. Yani hayat, ilim, irade, kudret, kelam, semi, basar bunlarla meydana gelmesi. Yani ilim olarak kendindeki özelliklerin daha belirgin hale gelmesidir.

İşte vâhidiyet kelimesi ve vâhidiyet kelimesinin ifade ettiği de "ALLAH" kelimesinin ma'nâsı'dır. Yani biz Allah dediğimiz zaman vahidiyet mertebesine ulaşmış oluyoruz. O mertebeyi kendimize muhatab almış oluyoruz. Allah dediğimiz zaman, ahadiyet mertebesini kasdetmiyoruz.

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ 112/1 dediğimizde "Kulhü vallahü Ahad" dediğimizde vahidiyetin bir üstü olan ahadiyet mertebesine yönelmiş oluyoruz. A'mâ mertebesine yönelişe giriş yoktur.

Allah ismi ilâh gibi ifadelerle o mertebe belirtilmiş oluyor. Niçin üç ihlâs okuduğun zaman Kur'an'ı hatim etmiş olursun? Ahadiyet mertebesini idrak etmiş olan kimse zâten daha baştan Kur'ân'ı Kerim'i idrak etmiş oluyor, daha geniş kapsamlı olarak. Sadece maddi ifadelerle değil manevi, ma'nâ ifadelerle de Kur'ân'ın hakikatini, Allah'ın hakikatini, vahidiyet mertebesini, kendi hakikatini, daha kemalli idrak ettiğinden bir ihlâs okuması Kur'ân'ın 1/3 üne bedel oluyor. Okuma da ilmel yakîn, aynel yakîn, Hakkel yakîn olmalıdır. Bakın "Kul hü vallahü vâhid" demiyor ahad diyor. Allah ahaddır diyor aslında.

Allah ismi mi yoksa Ahad ismi mi daha üstündür? Sorusuna bazıları Allah üstün demişler, bazıları Ahad üstündür demişler. Ahad üstündür diyenler ahadiyet mertebesi itibariyle üstündür demişler, Allah üstündür

diyenler genelde Allah kelimesi ahadiyet kelimesini cemi olarak içine aldığından o şekilde üstündür demişler.

Gerçekte Allah kelimesinin ifade ettiği mertebe vâhidiyet mertebesidir. Vâhidiyet mertebesinde Cenâb-ı Hak sıfat-ı subûtiyesi, ve sıfat-ı Zâtiyesiyle, zuhura gelmiş ve bu sıfat-ı subutiyesi de bir sonraki mertebede "Rahmân" ismi şerifiyle daha bütün esma-ı ilahiyesini yaymıştır. Vâhidiyet mertebesi Allah'ın bütün isimlerinin Allah ismi küllisi tahtında toplanmasından meydana gelmiştir.

Burası ilim mertebesidir, ancak bizim anladığımız ma'nâ da ilmi varlıklar değildir. İlâhiyat ilmi kendi ilmi, Zât-i ilimdir. İnsan, beşeri ilmini bu ilimle değiştirmesi gerekiyor. Bunu değiştirmesi için de nefsini değiştirmesi gerekiyor. Burada söz konusu olan emmâre, levvâme nefsler. İlim mertebesinde meydana gelen bu sûretlere a'yân-ı sâbite denir. Vâhidiyet a'yân-ı sâbite karşılığıdır. Buraya ilâhi hakikatler mertebesi de denir. A'yân-ı sâbite ve ilâhi hakikatler, sıfat-ı ilâhiyenin sûretleridir. Cenâb-ı Hakkın ilâhi sıfatlarının sûretleridir. Bunlar yalnız ilmi sûretlerdir. Maddi sûretleri değildir. Vâhidiyet mertebesi bu varlığın hakikatleri ve dayandığı yerdir. Bu varlıklar vâhidiyet mertebesinden meydana gelmiş oluyorlar, ahadiyet mertebesinden değil.

Ahadiyet mertebesi de vâhidiyet mertebesini meydana getiriyor. İşte bu mertebede Zâti dilek, isteyiş dahi bu mertebede sâir nisbetler gibi Zat'ın kendi varlığında mahpus olduğundan mutlak Zat kendine nispetle meydana gelmektedir. Varlıklara nispetle değildir. Yani oradaki ilim, a'yân-ı sâbiteler kendi kendine nispetlendirmek ile diyelim ki, sen evde bir proje yapıyorsun, bu projenin evin dışında hiçbir görüntüsü yok, hiç kimseyle de muhatabı yok, kendi dilemesi olarak. *Bütün sûretlerin nispetleri İlm-i İlâhide bu mertebe altında kendi halinde kendi olarak var olurlar. Varlığın zuhura çıkmasını arzu etmek, bunlarda zuhur ve ızhara meyl etmek isteyişten ibarettir.*

Bu babdaki tafsilât Fass-ı Davudi nihayetinde Fass-ı Lokmani evvelinde gelecektir. Bu vahidiyet mertebesi

ahadiyet mertebesine nisbeten, latiften lâtif olan Zât-ı Hakk'ın bir mertebe tekâsüf buyurmasından yani kesifleşmesinden başka bir şey değildir. Buhar iken buz olmasından gerçi orası madde ile anlatılması mümkün değil de, daha evvelce bu nefes yokken "Huuu…" diye azıcık nefes vermesi, o nefes vermesiyle bir hava oluşumu oluyor ya, işte o bir kesafet kazanıyor, koyuluk kazanıyor.

Vahidiyet mertebesi, ahadiyet mertebesine nisbeten lâtiften lâtif olan Zât-ı Hakk'ın bu mertebede tekâsüf buyurmasından kesâfet kazanmasından başka bir şey değildir. Zat-ı sırf yani ahadiyet mertebesi bu mertebenin bâtını, vahidiyet mertebesi ise Zat-ı sırfın zahiri olmuş olur, yani ahadiyet mertebesinin zâhiri olmuş olur. Gerçi bu âleme göre zâhir ismi geçerli değildir, çünkü orada daha ne gören vardır ne de görülen, ama gene de nefes olarak dışarıya çıktığından bir zuhur vardır.

Üçüncüsü: Ervah Mertebesidir: *Bu mertebe Zat-ı Mutlak'ın ilim mertebesinden bir derece daha kesafetinden ibarettir***.** İşte bu mertebe-i ervah dediğimiz Rahmâniyet mertebesidir. "Bismillâhirrahmânirrahîm" dediğimiz, bu "ruh", ervâh denilen mertebedir. Buradaki bizim anladığımız ma'nâda ki, ervâh değildir, onun bir üst mertebesidir. Bu mertebedeki Zât-ı Mutlakın ilim mertebesinden, vâhidiyet mertebesinde ilim mertebesinde olan Zât'ın bir derece daha tekâsüfündan/yoğunlaşma ibarettir.

Öyle ki ilim mertebesinde sabit olan her bir ilim suretleri, sabit olan a'yân'lar (a'yân-ı sâbite) *basit bir cevher olarak bu mertebede zâhir olur.* Artık varlıkların ilmi silüetleri tekâsüf ediyor, daha önce akılda iken ilimde iken, düşüncede iken kâğıt üzerine çıkıyor. Mühendisin kafasındaki projenin kağıda dökülmesinde olduğu gibi. Henüz varlıkları yok ama projeleri, programları belirgin hale geliyor. *İlim mertebesinde sabit olan her bir ilim sureti bir basit cevher olarak bu mertebede zahir olur. Bu basit cevherler şekil ve renklenmeden zamandan mekândan yarılmaktan, parçalanmaktan bölünmekten cem olmaktan müstağnidir.*

*Bu öyle bir âlemdir ki beşeri düşünce ile bunları idrak etmek mümkün değildir. Bu mertebe de her bir ruh kendini ve kendi mislini ve kendi mebdei olan Hak Sübhane-i Teala ya müdriktir. Bu aleme "Alem-i Emr", "Alem-i Gayb", "Alem-i Ulvi", "Alem-i Melekut" derler. Bu mertebe Zat-ı Mutlakın ayrılık gayriyyet nevi üzere hariçte zuhurudur***.** Bu mertebede ayrılık gayrılık ortaya çıkıyor. *Bu mertebe Zât-ı Mutlakın ayrılık ve gayrilik üzere hariçte zuhurudur. Bu buharın bir derece kesiflenip bulut olmasına benzer. Âlem-i Ervah vâhidiyet mertebesinin zâhiri, vâhidiyet mertebesi ise onun bâtınıdır. Mertebe-i ervâha nispeten mertebe-i ahadiyet bâtının bâtını olmuş oluyor.*

Ahadiyet mertebesinden vahidiyet mertebesine bir tecelli ettiği zaman vahidiyet mertebesinde ilmi sûretler var bu ilmi sûretler kendinde kendi olarak vardır. Mertebe-i ervahtaki- Burası rahmâniyet mertebesi oluyor- burada ilmi sûretler biraz daha kesifleşmiş ruhlaşmış diyelim. Her ne kadar burada varlıkların ruhu birimselleşmişse de gene bir bütün ruhun özellikleridir.

Dördüncüsü: Misal Alemi Mertebesi: *Bu mertebe de dahi Zat'ı Mutlak'ın parçalanma, bölünme cem etme toplanma kabul etmeyen sûretler ve şekiller ile hariçte zuhurudur.* Sûretlerle zuhur ediyor ama aslında bunların hakikati birdir. Neden çünkü hepsi esmaya dayanıyor. Mertebeler anlatılırken ruhlar âlemi ile misal âlemi tek âlem olarak anlatılır. Bu âleme misal alemi denmesinin sebebi alem-i ervahta bulunan yani bir mertebe üstte rahmâniyet mertebesinde bulunan her bir ferdin varlığı bu âlemde yani cisimler âleminde bürüneceği sûretin benzeşmesi bu âlemde zâhir olur. Âlem-i Misal ve Âlem-i Ruh bir mertebe olarak geçiyor çünkü ikisi birbirine çok yakındır.

Fazla karışıklık olmasın diye bunlar melekût âlemi diye geçiyor. Ruh âlemi, melekler âlemi diye geçiyor, iki âlem yani âlem-i ervah ve âlem-i misal. Şimdi burası çok hassas bir noktadır, çünkü yaşam bu mertebeden sonra faaliyet sahasına geçmiş oluyor. Yukarıdaki mertebelere bizim dahlimiz yoktur, ma'nâ ruh, ilim olarak onlar vardır. Ama

yaşam sahasına dönüşmeye başladığı yer bu mertebelerde başlıyor.

Ruh ve misal âleminden. İşte onun için âlemleri, altı olarak belirlemişler, bazıları yedi olarak belirlemiş, işte genelde beş olarak "hazarat-ı Hamse "diye, ama bu da çok mühimdir, misal âlemi, âlem-i ervahta bulunan yani bir mertebe üstte bulunan rahmaniyet mertebesinde bulunan ervahta bulunan her bir ferdin yani *ruhlar âleminde bulunan her bir ferdin varlığın âlem-i ecsamda yani bu âlemde, cisimler âleminde bürüneceği bir sûretin karşıtı benzeşmesi bu âlemde zâhir olur.*

Daha evvel ilmi suretler, varlıklar olarak varken alem-i misalde; madde aleminde meydana gelecek ne varsa burada meydana gelir, barizleşir. Rahmaniyete göre kesif cisimler âlemine göre de lâtiftir. Yani âlem-i ervahta bulunan her bir ferdin cisimler âleminde bürüneceği bir sûretin benzeri bu âlemde zâhir olur, *bir taife ona hayal derler. Zira bunları idrak eden kuvvayı hayaliyedir.* Yani bunu idrak eden ancak hayal kuvvetidir. Yalnız insanın kendisinde bulunan hayal değildir, buna İlâhi hayal deniyor. Oradaki hayal ile isim benzerliği vardır, insandaki hayal başkadır. İşte sendeki hayal kudreti onu idrak ettiğinden o da karşıtıdır ki onu idrak ediyorsun, onun için ona hayal ismi vermişlerdir. *Ve âlem-i misale, âlem-i berzah ara âlem ve mürekkebatı lâtife de derler.* Yani lâtif terkipler de derler.

Daha önce ilmi varlıklar olarak var iken âlem-i misal de madde âleminde meydana gelecek ne varsa burada meydana gelir. Cisimler âlemine göre lâtif olarak meydana gelirler. Tam madde gibi değil ama rahmaniyete göre kesiftir. Bunları insandaki hayal gücü idrak edebilir. O da hayaldir ki sen de hayal ile idrak edebilirsin. *Misal âlemine berzah âlemi, latif terkipler de derler. Tasavvufçular alem-i ervah ve misali cem edip meleküt alemi derler. Misal alemi ruhlar aleminden (alem-i ervah) cisimler alemine vasıl olan feyz-i mukaddesin vasıtasıdır. Ruhlar ve cisimler arasında berzahtır.* Yani ruh ve cesed arasında berzahtır (geçiştir) misal âlemi. İşte bu bizim nefs dediğimiz mertebedir, ruhla

cesed arasında iki yüz vardır, biri Rahmana bakıyor, ma'nâ âlemine bakıyor, biri beşeriyet âlemine bakıyor. Sen hangi yöne yönelirsen senin ruhunu da varlığını da oraya çekiyor, çünkü ruh ile irtibatlıdır.

Berzahiyeti hasebiyle her iki âlemin özelliklerinden haberdardır. Yani ara olması dolayısı ile her iki âlemin de özelliklerinden haberdardır. İşte nefs dediğimiz mertebe bu mertebedir. Burası "Rab" mertebesi "Rububiyet" mertebesidir. Ruh mertebesi "Rahmaniyet mertebesi, nefs mertebesi de "Rab", "Rububiyet mertebesidir. Âdem'in (a.s.) hakikati rububiyet hakikatinden, Âdem'in (a.s.) nefsaniyeti rububiyet hakikatinden halk edildi.

Hz. Resûlüllah'ın (s.a.v.) hakikati ise ahadiyet mertebesinden halk edildi. İşte onun için Hz. Rasûlüllah'ın hâline başka bir varlığın ulaşması mümkün değildir. Diğer varlıklar cisimler âlemi itibariyle oluşumlarını sürdürdüler, cemadattan-madenlerden nebatlardan hayvana gelinceye kadar ve de şekli insan ama hakikati özü hayvan olan insanlara dahi gelinceye kadar ama onlar sûret olarak insan görüntüsünde fakat ma'nâ olarak daha bu hâli idrak etmediklerinden insan sınıfına geçmiş olmuyor yani bir şey şekil almak ile şeklin hakikatine ulaşmış olmuyor.

Âdem (a.s.) dan önce hiçbir varlık bu mertebede zuhura gelmedi rububiyet mertebesi olarak. Bundan önceki varlıklarda bu mertebe ile ilgili hiçbir hüküm yoktur. Hepsi cisimler âlemi itibarıyla vardı. Cemâdattan, nebatattan, hayvanattan, insana gelinceye kadar, Âdem'den önce şekli insan ama hakikati hayvan olan yaratılmışların da hakikati rububiyet alemi değil cisimler âlemiydi. Onlar sûret olarak insandı ama bu ma'nâları idrak edemediklerinden insan sınıfına geçmiş olmuyorlar, onlar her şeyi bu dünya cisimler âleminden ibaret olduğunu düşündüklerinden cisimler âleminden dışa çıkamazlar. İlim ve ruh mertebesinde sadece insanda zuhura çıkarıyor, insanın var ediliş hakikatinin sırrı Cenâb-ı Hakkın Zâti tecellisini ortaya çıkarıyor. *Misal mertebesi ruhlar mertebesinin zâhiri, cisimler aleminin de batınıdır.* Rüyalar bize alem-i misalden geliyor.

Hiçbir varlık birbirine benzemiyor, neden çünkü bir tecelli iki defa aynı şeyi iki defa yapmadığından, كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ 55/29 hükmüyle O her an değişik bir oluşumdadır. Her varlıktaki kendi hakikatinin zuhuru olduğu için esmasıyla, ef'aliyle, sıfatıyla, zât'ıyla orada mevcuttur. Yalnız kendini Zat'ıyla zuhura çıkartmıyor, yani bilgi mertebesinde çıkartmıyor, ef'al mertebesinde zuhura çıkartıyor. İlim, bilgi ve ruh mertebesinde sadece insanda zuhura çıkıyor.

İnsanın var ediliş hakikatinin sırrı; Cenâb-ı hakk'ın Zât'i tecellisini ortaya çıkarmak, Zât'i tecellisini zuhura getirmek, meydana getirmektir. İnsan çok müthiş bir varlıktır. Çevrenden aldığın değer yargıları ile sen kendini böyle zannediyorsun, doğduğun zamandan itibaren sana tasavvuf bilgisini verseler sen bunlarla şartlanmazsın ki gerçek bilgilerle doğduğun günlerden itibaren kendinin ne olduğunu bilirsin.

Hakkın bir zuhuru olduğunu bilirsin. Ama işte burası çok mühim bir meseledir, Rasûlüllah (s.a.v.) Efendimiz buyuruyorlar ya "her insan islâm fıtratı üzere doğar, ama ailesi onu Musevi, yapar İsevi yapar" onu çevre yapıyor yani çevre insanı câhil yapıyor. Çevre insanı Allah'tan uzaklaştırıyor. Çevre hakikatinden, Zât'ından uzaklaştırıyor. Genel yargı; kendilerinin Hakk'ın dışında Hakk'ın varlığından ayrı birer halk edilmiş olmasını kabullenmesidir. Halbuki efal ve esma mertebesi itibariyle halk edilmişlik düşünülebilir, burada esma mertebesi dediği ruh ve hayal mertebelerinin ikisini de kapsamına alıyor. O mertebeye göre bölünmeler var ya, Rab mertebesinde bölünmeler var, işte o mertebeye göre halk edilme düşünülebiliyor, ef'al ve esma mertebesi itibariyle. Ama sıfat mertebesinde-ki burası vahidiyet mertebesidir- Zat mertebesinde ve ahadiyet mertebesinde halk etme diye bir şey söz konusu olmuyor. işte insan aklı da yavaş yavaş gelişiyor, neticede kendi hakikatine ulaşıyor, bu sefer tecelli ve zuhur olduğunu idrak ediveriyor.

Misal mertebesi ruhlar mertebesinin zâhiridir. Başka bir ifade ile rahmaniyet mertebesinin zâhiri rububiyet

mertebesidir. Mertebe-i misal, mertebe-i ervahın zahiri, mertebe-i ecsamın (cisimler) batınıdır. Şu halde Zat-ı Mutlak mertebe-i misale nazaran batının batının batını olur. Yani özünün özünün özü olur.

Bu mertebe gayb ve şehadet arasında fasıldır. Yani ruh ve madde arasında fasıldır. Yani âlem-i misal mertebesi ruh ve madde arasında fasıldır. Yani âlem-i ervah ile âlem-i ecsamın gayrıdır. *Yani ne ruhlar aleminden ne de cesedler alemindendir, iksinden gayridir, kendisine has bir özelliği oluşumu vardır. Ne ruhlar âlemindendir, ne cesetler alemindendir. İkisinden de gayridir, kendisine has bir oluşumu vardır. Ruhlar alemine nisbeten kesif, cisimler alemine nisbeten de latiftir. Hem madde alemine, benzerliği vardır, hem de ruhlar alemine benzerliği vardır. Cisimler alemine benzeyişi budur ki cisimlerin boyutları (en boy derinlik) varsa misal aleminin dahi genişlik, boy ve derinlik vardır.*

Misal aleminde artık madde alemi oluşmaya başladığı için onun da derinliği vardır. Nasıl güzel yapılmış bir fotoğrafa bakarsın fotoğrafa baktığınız zaman derinliğine bir şey görürsün derinliğini ve yüksekliğini de görürsün. Uzunluğuna da görürsün, ama gölgesiz bir resim ise onda tek bir yüzey vardır, o aslını yansıtmaz. İşte o resimde görüldüğü gibi hayali de olsa bir derinliği vardır. Madde gibi bir derinlik değil ama kendine ait bir derinliği bir uzunluğu genişliği vardır.

Bu boyutları gözle görmek ve ölçmek mümkündür. Aynaya aksetmiş olan sûret gibi. Ruhlara benzeyişi şudur ki ruhlar nasıl nurani ve lâtif ise misal âlemi de lâtif ve nuranidir. Bundan dolayı el ile tutulmaz. Bulut misali, bulutu da el ile tutamazsın. Bıçakla kesilmez cüzlere bölünmez. Rüyada görülen suretler bu âlemdendir.

Rüyalar insana misal âleminden geldiği için misallerle geliyor. Onun için rü'yaların tâbire ihtiyacı doğar. Rüyada görülen bir şey o şeyin hakikati değil, misalidir. Onun için rüya tabiri çok mühimdir. Efendimiz (s.a.v.) bir gün

namazdan çıkmışlar ashab-ı kiram ile… Rüya görüyor musunuz diye soruyor, Sahabe-i Kiram görmedik Efendim diyorlar, o zaman ben bir rüya gördüm diyor, o zaman sahabe-i kiram anlatırsanız biz de duyarız memnun oluruz gibilerden rica ediyorlar, Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor ki;

Bir süt içtim o kadar içtim ki midem doldu, parmaklarımdan akmaya başladı, çeşme gibi akmaya başladı, diyor. Sahabe-i kirâm soruyorlar *"Ya Rasulullah ne ile tevil ettiniz"* deyince *"ilim" ile* diyor. Bakın şimdi süt ile ilmin ne ilgisi vardır. İlgisi var çünkü sütün içerisinde o kadar güzel besinler var ki vücûdumuz için onu ilim ile tevil etmiş Efendimiz. Hani miraç gecesi de şarap, su ve süt sunuyorlar, Efendimiz sütü tercih ediyor. Cebrâil (a.s.) da *"fıtratına uygun olanı yaptın"* diyor.

Ama bazı kimselerde bu rüyalar ayni ile de vâki oluyor. İstisna olan kimselerde. Rüyada neyi görüyorsa o aynen madde âleminde cisimler âleminde meydana geliyor. Nasıl Mısır firavunun rüyasında yedi tane semiz sığır, Nil nehrinden çıkıyor, ardından yedi tane cılız kemikleri belirgin sığırlar çıkıyor, yedi dolu başak çıkıyor ardından yedi tane kavuz/boş başak, çıkıyor, o baştaki başaklar sonrakilerini yiyorlar, Fir'avn bunun tesirinde kalıyor işte bunu Yusuf'a (a.s.) bildirdikleri zaman Yusuf (a.s.) onun tevilini yapıyor, Cenâb-ı Hakk'tan aldığı ilhamla, yedi dolu başak yedi yıl bolluk olacağı tevilini yapıyor. Yedi tane de semiz sığırın çıkması yedi sene Mısır'da bolluk olacağını, arkadan yedi cılız ineğin, yedi boş başağın çıkmasını da yedi sene de kıtlık olacak diye tevil etmiştir. Nasıl Yusuf (a.s.) çocukluğunda bir rüya görüyor,

﴿٤﴾ اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَبِيهِ يَٓا اَبَتِ اِنّ۪ي رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ ل۪ي سَاجِد۪ينَ 12/4

12/4- Bir zamanlar Yusuf, babası Yakub'a demişti ki: "Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşin ve ayın bana secde ettiklerini gördüm."

Yakub (a.s.) peygamber olması dolayısı ile onun tevilini yapıyor ama söylemiyor 12/5

﴿٥﴾ قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ
الشَّيْطَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

12/5- Yakub ona: "Oğulcuğum, rüyanı kardeşlerine anlatma, yoksa sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır." dedi.

Kardeşlerine söyleme demesi, çünkü onlar peygamber soyundan geldikleri için ma'nâ ilimlerine vukufu olabileceğinden, bunu tevil ederek sana bir kötülükleri dokunabilir diye bu rüyayı anlatma diyor. Sonunda bu hadiseler gelişiyor nihayet ailesini 25 sene gibi bir zaman sonra Mısır'a getiriyor, Mısır'da şehir dışında bir tahta oturmuş ailesini karşılamak için bekliyor, babası ve Yakub oğulları oraya gelince önünde secde ediyorlar on bir kardeşi, annesi, babası hürmet ediyorlar, 12/ 100

﴿١٠٠﴾ وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَٰذَا
تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ
السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُم مِّنَ الْبَدْوِ مِن بَعْدِ أَن نَّزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي
إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

12/100- Ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi ona kavuştukları için secdeye kapandılar. Yusuf dedi ki: "Ey babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdiği için Rabbim bana ihsanda bulundu. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Çünkü o çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

On bir yıldızdan murad kardeşleri; ay ve güneşten murad da annesi ile babasıdır ki misal âleminden geliyor. Bunun böyle olacağını zaman içerisinde Yakub (a.s.) bildiğinden yahut o rüya tabir edişinden oğlunun ölmediğinin kanaati kendisinde devamlı mevcuttu. O rüyaya dayanıyor neticede böyle olacak diye. Ay ve güneşin kendileri olduğunu bildiği için ay ve güneşin ona muti olduğunu idrak ettiğinden, dolayısı ile onların da hayatta olacağını kendisi de bilmiş oluyor bu şekilde. Onun için hiç ümidini kaybetmiyor.

Letâfet ve nuraniyetinden dolayı el ile tutulmaz bıçak ile kesilmez ve eczaya tefrik edilmez rüyada görülen sûretler bu âlemdendir. İşte bazı kimselerin rüyada şöyle bir zat gördüm yahut yakaza da öyle bir zat gördüm şununla görüştüm, bununla görüştüm demesi bu âlemde olan görüşmedir. Bakın burası çok enterasandır, bazı şeyhlerle görüştüm, bazı evliyaullah ile görüştüm bu âlemdeki sûretlerle görüşmedir.

Rüyada görüştüğünüz zatlarla bu âlemde görüşme gerçekleşmiştir. Bu âlemdeki sûretlerle görüşme olmuştur. Görüşme misal âleminde olmuştur gerçek ruhlar âleminde olmaz. Çünkü ruhlar âlemini bu bedenle bu akılla bu bilgiyle idrak etmek ve onlarla karşılaşmak görüşmek mümkün olmaz. İşte görüşülen bu âlemdeki sûretlerledir.

Bazı evliyaullah ile rüyada görüşen kişi zannediyor ki bütün hakikatleri idrak etti. Halbuki görüşme misal âleminde olmuştur, peki diğer mertebelere ulaştın mı? İşte bu misal âlemi ma’nâ âleminde yürüyenlerin en büyük perdesidir. Kesifin bir üst mertebesini idrak ettiğinde (rububiyet mertebesi-misal âlemi) kendinde bazı açılımlar, keşifler olduğunu zannediyor. Böyle durumlarda üstünde durulmaması gerekir, aksi halde kendinde bir büyüklenme meydana gelir, bu hadiseye cinler de girebilir. Ma’nâ âleminde yürüyen kişilerin en büyük perdesidir, ayağının durdurulduğu yerdir, düşüncede kaydığı yerdir, kesifin bir üst lâtifini idrak ettiğinde o da bir rab-rububiyet mertebesi kendisinde bazı açılımlar keşifler olduğunu zannediyor bu hadisenin çok büyük bir hadise olduğunu zannediyor.

Böyle bir hadise olduğunda biz üstünde durmayın diyoruz çünkü üstünde durulduğu sürece kişi vay ben neymişim bak, işte falan ruh ile görüştüm, falan ruh ile görüştüm diye kendinde bir büyüklenme böbürlenme oluyor, bu tecelliye cinler de giriyor bu hadiseye. Çünkü onlar da ruh âleminin kesifidir, madde âlemine göre lâtiftir, onlar işte aynen bu âlemde yaşıyorlar. Onlar ruh âlemini bilemiyorlar.

Burasının gerçekten çok iyi anlaşılması bilinmesi lâzımdır. İşte en büyük perde evvelâ madde bedeni perde, bunu aşmak büyük bir perde, insanın bunu aştığı zaman veya biraz lâtifleştiği zaman ma'nâ âlemine girdim zannediyor. Halbuki girdiği yer âlem-i misaldir. Yani diyelim şu âlemin bir minare boyu üstü, esas geçmesi lâzım olan esas yapması lâzım olan şey bu âlemin dahi dışına, üstüne ruhlar alemine geçmesi lâzımdır.

Ruhlar âleminde de öyle görüşme anlaşma gibi bir şey yoktur çünkü orası ilim âlemi idi sadece ilimdi. İşte ilim dediği yer, hakikat mertebesi dediği yer orasıdır. Bütün rüyalar kerametler hepsi bu âlemde olan hayali şeylerdir. İşte ne kadar üzüntü veren bir hal ki çok yükseklere çıktığını zanneden ve tekrar döndüğünü zanneden kimse, bu âleme çıkıp buradan geri dönüyor, miracını o kadar yapıyor, oraya kadar yapıyor.

Misal âlemin üstüne çıktığınız zaman rüya kalmaz. Rüyaya gerek kalmaz, hatırlamak da bir başka meseledir, rüyaya gerek kalmaz çünkü ayni ile vâki olur yaşam, sizde meydana gelmiş olur, rüyaya gerek kalmaz. Kişi gerçeği idrak etmiş olur. Yani neyi taşıdığını üstündeki varlığın ne olduğunu anlamış olur, kendinin ne olduğunu anlamış olur, bu rüyalar cisimler âlemindeki çalışmalar hep oraya ulaşabilmek için, kendi varlığının hakikatini idrak etmek içindir. Onu idrak ettikten sonra bunlara gerek kalmıyor. Ama bu değil ki, bir ömür boyu rüya hiç görülmeyecek, yine bazı rüyalar vardır, bunlar çok rahmani rüyalardır, yani ileri derecede rahmâni rü'ya-lardır onu da misalden alıyorsun, ama o âlem-i ervah kanallı, o ara berzah olduğu için ara berzah âlem-i ervahtan görevli olarak alıyor onu sana

naklediyor. Yani âlem-i misalin kendinden olmayan rüyalardır.

Cinlerde bu âlemin kesifidir. Madde âlemine göre lâtif, onlar bu âlemde yaşıyorlar, onlar ruh âlemini bilemiyorlar. Ruhlar âleminde görüşme, anlaşma diye bir şey yoktur, çünkü orası ilim âlemidir, orada sadece ilim vardır. İşte hakikat denen yer orası ilim mertebesidir. Bütün rüyalar, kerametler hepsi bu âlemde olan hayali şeylerdir. Rahmani rüyalar yine misal alemindendir ama ruhlar âleminden alınarak misal âlemi vasıtasıyla sana nakledilir.

Rüya iki türlüdür, biri misal aleminden kaynaklanıyor, bir de misal alemi ara mahal olduğundan (cisimler ile ruhlar arasında) berzah olduğundan üst alemle de ilgisi var üst alemden aldığı emri alıyor sana naklediyor. Bunlar ender olan rüyalardır.

Genelde rü'ya-lar misal âleminin cisimler alemine yansımasıdır. Burası çok önemli bir meseledir, işte yukarıdaki mertebeleri bilemediğimiz sürece hep hayal âleminde yaşıyoruzdur. Ve bu misal âlemi değil kendi hayal âlemimizdir, kendi var ettiğimiz misal âlemimizdir. Burada bahsedilen gerçek ilâhi hayal alemidir, bir de herkesin kendinin hayal âlemi vardır.

Bu âlemde ne kadar mertebe varsa hepsinin karşılığı bizde vardır. "Ne varsa âlemde, hepsi var Âdem'de" denmiştir. Bizde cisimler âlemi (cesed) de var hayal âlemi de var, ruhlar âlemi de var, vahidiyet âlemi, ahadiyet âlemi A'ma âlemi hepsi insanda vardır. İnsanın özelliği üstünlüğü buradan kaynaklanmaktadır, bu özellik başka varlıklarda yoktur. Misal âleminin karşılığı olan bizdeki hayalimizde bilgimiz veya bilgisizliğimiz neticesinde âlemlere kendi hayalimizden bir varlık üreterek veriyoruz.

Rabbi kendi hayalimizde sûretlendirip zuhura getiriyoruz. Gerçek Rabbimizi tanıyamıyorsak, her birimiz kendi hayalimizde bir Allah var ediyoruz. Gerçek ma'nâsı ifadesiyle Rabbi bir yere oturtamadığımızdan tenzih ediyoruz, ötelere atıyoruz, hayal âlemine atıyoruz, o da gerçek hayal değil

beşeriyetimizden kaynaklanan bir hayal âlemi oluyor. Bu durumda biz kendi var ettiğimiz Rabbimize yöneliyoruz, ibadet ediyoruz neden o bize sevgili geliyor neden çünkü bizim varlığımız. Böylece herkes kendi icat ettiği Rabbine yönelmiş oluyor. Buna da nefsi, Rabbül has diyorlar. Yani herkesin kendine has olan Rabbi.

Her ne kadar genel ifadeler içerisinde bütün Rablar ayniymiş gibi zannediliyorsa da hakikatte iş derinleştirildiğinde Rabbini anlat bize denildiğinde herkes kendi hayalindeki kendi kurguladığı Rabbini anlatır, gerçek Rabbimizi anlatamaz. Çünkü bu husus bir eğitim ve irfaniyyet işidir.

Hayali Rabbin kaynağı da "Mudil" oluyor. Biraz "Hadi" den alıyor biraz "Mudil" den alıyor. Hayalinde kurguladığı Rabbinde gerçekler de vardır. Gerçekleri sadece kelâm olarak söylüyor, "Allah birdir, Rahmandır, Rahimdir" gibilerde ama tasavvura geldiğinde şeklini varlığını kendi hayalinde var ediyor. O yüzden Rabbimiz *"ben kulumun zannına göreyim"* diye buyurmuştur.

Beşincisi Şehadet Mertebesi: Burası müşahede âlemi. Şâhit olmak âlemi. Burası ilim itibarıyla değil madde itibarıyla hayal alemidir. İlim itibarıyla hayal alemi değil gerçektir. Şu bedenlerin hepsi hayal ama diğer âlemlere göre maddeleşmiştir, kesiftir. Kesif ama yine de hayaldir. Hücreyi parçaladığında netice itibarıyla atom, atomun içine girersen ışınları buluyorsun sonuç hiçlikten ibarettir. Bu hiçlikten ibaret ışın şeklindeki varlığı sonra atom, molekül madde ve canlı olarak görüyorsun bu da hayaldir. Burada gerçek olan ilim, ilmi idrak edebilirsen, Cenâb-ı Hak vahidiyet mertebesinde ilmi varlıklar olarak bu âlemleri meydana getirmiş. "Allah var idi onunla beraber hiçbir şey yok idi". Şu an da öyledir. Bu bir ilmi hakikattır. Suretlerin hepsi yok olacaktır كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ 28/88 Yok olacağına göre hayaldır. Kendilerine göre hakikatleri yoktur.

Burada sabit kalacak olan, hakikat olan ilimdir. İlmi muhafaza eden de akıldır. Sen ne kadar cesedinden sıyrılsan da aklın senin kimliğin olarak o âlemin özellikleri olarak başka bir libas giyerek zuhur edecek. Akl-ı meaş, 12. Akıl akl-ı vahide Ahada doğru yolcu olması lâzımdır. İşte miraç da buna deniyor zâten. Bakın burası müşahede mertebesidir, bizim dinimizin ilk şartı "eşhedü" şehâdettir. Burası müşahede âlemidir, sen de müşahede etmen gerekli.

Bu mertebe Zât-ı Mutlağın cüzlere ayrılması kısımlara bölünmesi parçalanıp bütünleşmesi, değişik şekillerden sonra bunları kabul eden cisim suretleri ile hariçte zuhurudur.

Yani bu mertebe; Zât-ı Mutlağın kendi mevcudiyetinde özellikleri olarak kimlikleri tam kimlik olarak zuhura çıkmış, bir önceki mertebede misaller olarak vardı, daha evvelki mertebede a'yân-ı sâbite olarak vardı, daha evvelki mertebede ilim olarak vardı. Burada bütün bunlar cisimlenmiş olarak yani her varlık kendi hakikatini belirgin hale gelmiş olarak burada mevcut oluyor. İşte burası son zuhur mahali bir başka ifade ile burası Mescid-i Aksa bu âlem. Aksa, demek en uzak yer demektir. İşte bu cisimler âlemi, yukarıdan beri başladığımız ilâhi Zat'ın zuhurlarının son mertebesi olduğundan, Mescid-i Aksa yani en uzak mescid, secde yeridir.

Bu uzak mescidin içinde bulunan Kâ'be-i Şerif de Zat-i Mutlağın ifadesidir. Yani en uzak ile en yakın bu âlemde, O da sendedir. Bu mertebeye alem-i nas (insanlar âlemi) de deniliyor. İşte bu âlemin hakikatini idrak ettiğimiz zaman bu âlem Mescid-i Aksa, Beyt-ül Makdis yani Mukaddes ev üzerinde yaşadığımız bu ev mükaddestir, niçin mukaddes? Cenâb-ı Hak Zât'ı ile birlikte tecelli ettiğinden bu âlem mukaddestir. Bu âlemde İnsân-ı Kâmil yaşıyorsa tabi ki burası çok mübarek bir yerdir. Ama eğer bu mekânda yaşıyan kişi nefsiyle yaşıyorsa beşeri benliği ile yaşıyorsa, bu mekân onun için esfeli sâfilindir (uzakların uzağı/aşağıların aşağısıdır). İşte kendi hakikatini idrak et de buranın mukaddes beyt olduğunu, mukaddes yer olduğunu

idrak ederek, oradan da Hacca giderek, Zat'ına ulaş, oradan da miracını yap ve ehli kemâlden ol.

Hz. Rasûlüllah (s.a.v.) neden miraca çıkarken Mescidi Aksa'ya geldi, Kâ'be'den miraç edemez miydi, bir o kadar yol gitti çünkü Rasûl (s.a.v.) devamlı miraç içinde idi yani Zât-ı İlâhi'nin varlığında idi, oradan zuhur edecek dışarıya çıkacak ki içeriye girmek mümkün olsun. Bu âlem Zât-ı İlâhiye'nin belirlenmiş vasıflarıyla artık her yerde mevcut bir şahsiyette, bir özellikle zuhura çıkmasından başka bir şey değildir. *Onun için bu âleme Alem-i Kevn ve fesad derler. Olma ve bozulma,* yenilenme ve bozulma âlemi denir. Bir mevsim geliyor, hububat meydana geliyor oluyor, sonra sararıp bozuluyor, fesada uğruyor. Bu âlemde hep değişiklik vardır. Bu âlemin işi kevn ve fesaddır. *Zira cisimlerin sûreti bir taraftan meydana gelir, bir taraftan bozulur.* كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ 55/29 "Her an yeni bir şen'dedir".

Bu âlemin var olması hep yenilenmesi, değişmesi ile mümkündür. Bu âlemin fertleri bu cisimlerin hakikatleri basit doğurucuları evvela "su", "oksijen", "klor", "sodyum", "karbon", "kils-i", "bakır", "altın", "gümüş" gibi 70 kadar unsurlardan ibarettir bu âlem.

Muhtelif sûretler bu unsurlardan değişik miktarlarla birbirlerinin birleşmesinden çok değişik malzemeler elde edilir. Bu unsurların umumiyetle üç hali vardır katı, sıvı, gaz. Tasavvuf ehli, cismi hayvanın dört rükun üzerine bulunduğunu beyan ederler. Bunlar da Hava (gaz), Su (mayi), Toprak (sulp/katı), Ateş (hararet) ten ibarettir. Bunlar hayvan cisminin dört unsurudur. Bu âlem diğer âlemlerin hepsinden daha kesif ve daha zâhirdir. Mertebe-i ahadiyet bu mertebeye nispeten batınların batınıdır. Cisimler âleminde zâhir olan her bir sûretin hakikati mertebe-i vâhidiyette sâbit olan a'yân'dır. Yani a'yân'ı sabitelerdir. Ve her birisinin ruhlar âleminde birer ruhu vardır.

Yani rahmaniyet mertebesinde, ruh mertebesinde her birinin birer ruhu vardır. Cisimler âleminde gerek cemad, (maden), gerek nebat (bitki), gerek hayvan olsun ruhu olmayan bir sûret yoktur. Bunlar cemat ruhu, nebat ruhu, hayvan ruhu. İşte ruhun da böyle mertebeleri vardır.

Her bir sûret bir ismin mazharıdır. Yani Esma-ı İlahiyeden birinin zuhur yeridir. Onun hayatını sağlayan ruh o isimdir. Cemada, cemad (maden) denmesinin sebebi kendi varlığının eserinin ruhiye zuhuruna müsait olmamasındandır. Yani kendindeki ruhun hakikatini idrak edememesindendir.

Cisimler suretleri tedrici bir gelişme ile diğer varlıklarda ruh kendi kemâliyle zuhura çıkmaz ama insanda bütün kemaliyle zuhura çıkar. Çünkü insan bunun için halk edildi. Yani *Cenâb-ı Hakkın Esmasının bütün kemaliyle zuhura çıkması için halk edildi. Bütün bu alemlerdeki görülen bu değişiklik Zat-ı Mutlakın değildir, her mertebede Zat-ı Mutlak Zatiyeti üzere kaimdir. Gayriyet ve değişmek ancak onun arızı olan sıfatındadır. Mesela buharın Zatı latiftir, bir mertebe kesifleşince bulut olur. Bir derece daha kesifleşince su ve yine bir derece daha kesifleşince buz olur. Her mertebede buhar zatiyeti itibariyle kaimdir.*

Tegayyür eden şey buharın zatı değildir, onun zatında var olan sıfatı arızasıdır. Eğer buharın zatı değişse idi buz tekrar eriyerek su, su bulut, bulut buhar olmazdı. Bu durumda buharın hal değiştirmesi sonunda zatı değişmemiştir. Buğday tohumu binlerce yıldan beri hep buğday üretiyor demek ki zatı değişmiyor. Değişme sıfatlarında oluyor. Buğdayı ektiğimiz zaman çimleniyor yani bir bozulma oluyor, tohum eski halinden değişiyor. Yaprak, sap, başak, buğday oluyor. Buradaki değişme gibi görünenler sıfatlarda oluşuyor. İşte bu alemde de görülen *Zât-ı Mutlakta hiç değişme olmuyor, değişiklik sıfatlardadır. Şarabın içine tuz konsa bozulup sirke olur. Zâtı bozulduğundan tekrar eski haline şaraba dönemez.* Sıvı olma yönüyle zâtı bozulmaz.

Altıncısı: Mertebe-i Cami Hz. İnsandır: *Bütün mertebelere camidir. Yukarıdan beri bütün mertebelere cami Hz. İnsandır. Bu mertebe Zat-ı Mutlak'ın mazharı ve tam zuhurudur. Bu tam bir Zât, Yani tam mazhar dahi insan nevidir. Tasavvuf ehli alemi his ve şehadet ile Hz. İnsanı cem edip nasut (insanlar alemi) derler. His alemi (bizdeki hisler) ile madde alemi birleştirip Hz. İnsan derler. Bu mertebe bütün meratibi cismaniye ve nuraniyeyi ve vahdeti ve vahidiyeti cami olan bir tecelli ve Hakkın son libasıdır. İnsan ilâhi sûret üzere mahlûk olduğundan bütün esmaya cami olduğundan "ALLAH" ismi şerifinin mazharıdır. Ve "İNSÂN-I KÂMİL" ve insân-ı gayri kâmil olmak üzere iki kısımdır. Her ikisi dahi bu mübarek ismin mazharıdır.*

Enbiya ve evliyadan ibaret olan İnsân-ı kâmil kendi kaynaklarına, oluş yerine rucu ettiği için ve kendi evham olan varlıklarından fani oldukları cihetle diğer insanlardan bu kemalle ayrılmışlardır. İnsân-ı kâmil Hakka dönmüştür, diğerleri kendilerine, nefslerine dönmüşlerdir. İnsân-ı Kâmil Hakkperesttir. Hakk'a dönmüştür, diğerleri ise hotperest kendilerine dönmüşlerdir, nefislerine dönmüşlerdir. "Hot" kendi ma'nâsınadır, hotperest kendine dönük yaşamadır yani insân-ı Kâmil Hakperesttir, Hakk'a dönük yaşar gerçek hakka dönük yaşar ama kendini bilmeyen Hakperest efrad-ı bakiye insaniye yani kendini bilen insanlardan geri kalanlar ise hotperesttir.

İnsan suret-i ilahiye üzerine mahluk olduğundan bil cümle Esmaya cami olan "ALLAH" ismi şerifinin mazharıdır. Yani insan Allah ismi şerifinin zuhur yeridir. İnsan, kamil ve gayri kamil olarak iki kısımdır. Her ikisi dahi bu mübarek ismin mazharıdır.

Enbiya ve evliyadan ibaret olan insan-ı kamil kendini temizleme yolu ile aslına döndükleri ve kendi hayali olan varlıklarından izafi varlıklarından kurtuldukları yönde "ölmeden önce ölünüz" hadis-i şerifi taalluk ettiği zamanda o cihetle diğer insanlardan bu kemal ile ayrılmışlardır.

Bu zevat-ı kiram Hakperest –Hakka yönelmiş- Enbiya ve evliya ve insan-ı kamiller Hakperesttir, bunun dışındakiler hotperesttir. Yani nefislerine yöneliktirler. Hakka yönelmezler. Hot; kişinin kendi varlığı olmuş oluyor. Nitekim Mevlana buyurmuşlardır, bu hususta tercüme:

Her kim ki rubude-i elesttir

Ta o ahd-i "eles"ten o mesttir

Bağlanmış ayağı dert evinde

Can vermek için küşade-desttir

Kendinden o fani dostla baki

Hayret ki nisttir ve hesttir

Bu zümredir ancak ehl-i tevhid

Bakisi cihanda hot-peresttir.

Her mertebe ve taayyün esma-i ilahiyeden bir ismin mazharıdır. Bütün bu alemde ne varsa ne tür varlık latif veya kesif ne tür varlık varsa bütün bu varlıklar Esma-ı İlahiye'nin bir mazharı yani bir zuhur yeridir. Yani özünde olan ilahi isimlerdir. *İnsan Allah ismi küllisinin mazharıdır.* Bütün ilahi isimler bütünün içinde cüzziyat ama bütünden ayrılmış değil, narın içindeki taneler gibi, her biri ayrı tane ama neticede biz ona nar diyoruz. Gıdasını ve bütün özelliklerini oradan alıyor.

Zat'ın ismi Allah; bütün sıfatlara cami olan Allah ismi küllisinin tahtında birliktedir. *Allah ismi nasıl ki hakikatte ve mertebede bütün isimlerin üzerine çıkmış ise mübarek Allah ismi mazharı olan hakikat-ı insaniye dahi bütün zuhurların zatından ve hakikatinden mukaddem olmak lazım gelir.* Yani insan bütün bu varlıkların üstünde olması gerekir.

Allah ismi nasıl bütün isimlerin üstündeyse bütün isimleri kendi benliğinde bulunduruyorsa insan da bütün bu varlıkların üstünde ve bütün bu varlıkların hakikatini kendinde bulundurmaktadır**.** *Hakikat-ı insaniye bütün zuhurların hakikatine camidir. Bütün mertebeleri de ihata*

etmiştir. Mertebe-i insandan hariç hiçbir şey yoktur. Hz. Ali (k.a.v.) "Senin ilacın sende olduğu halde bilmiyorsun, illetin senden olduğu halde görmüyorsun ve sen küçük bir varlık olduğunu zannediyorsun, halbuki alem-i ekber sende mevcuttur" ve sen öyle bir açık kitapsın ki yazılan şey onun harfleri ile yani senin harflerinle zahir olur. Ve sen vücutsun ve nefs-i vücutsun ve sende mevcut olan şey ne sayıya gelir ne hesaba gelir. Senin harice ihtiyacın yoktur, kitab-ı kainatta açıklanmış olan şeyler hep senden çıkar. Alemde ne varsa bilinen şeyler hep senden çıkar.

Mertebe-i Hz. İnsan mertebe-i ahadiyetten uzaklaşarak esfeli safilin olur. ﴾□﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴾□﴿ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ 95/4-5 ayetlerinde buyuruyor. *Zat-ı Mutlak mertebe-i insanda bütün varlığıyla zuhur etmiştir, zahir olmuştur. Bir başka hakikat yönden de batınların batını olmuş olur. Yani Cenab-ı Hakk insanın Zahir sureti de olmuştur, batın özelliği de vardır. İnsan bu alem ağacının meyvesi ve cemal-i Zat'ın ayinesi bulunduğundan bu mevcudatın sebebi insandan ibarettir.* Eğer insan olmamış olsaydı bu alemler olmazdı.

Bu ön bilgiler anlaşıldıktan sonra mertebe-i insan-ı kamili anlamak kolaylaşır. Şöyle ki izafi şeylerden münezzeh olan mutlak Zat kendi vücudunda özellikleri itibarıyla gizli olan cüziyatı cihetinden gizli olan bu özellikler, sayıya gelmeyen Esması haysiyetiyle bu esmasının ayınları görmek diledi. Kendinde mevcut olan bu varlıkları ahadiyet ve a'ma mertebesi itibarıyla zuhura çıkarmadığından bunları zuhura çıkarmayı diledi, aynlarını görmeyi diledi, bu varlıkların hakikatlerini görmeyi diledi. Vahidiyet mertebesindeki ayan-ı sabiteleri görmeyi diledi. Ayine mertebesinde olan alemin cilasını iktiza etti.

Binanaleyh Âdem ruhu, aklı ve nefsi ve cesedi haysiyetinden bu miratı alemin aynı cilası oldu. Adem (a.s.) bu yeryüzüne gelmezden evvel bu alemler ruhsuz halde idi.

Gerçi kendilerinde ruh-u cemadi, ruh-u nebati, ruh-u hayvani vardı ama hakikat-i İlahi nuru olan nur-u ilahi yoktu bu alemlerde.

Bu yüzden bu âlemler bir tahta gibi cilalı parlak değildi. Yansıtıcı bir varlıkları yoktu. Zira Âdem'in ruhu alem-i ervah'ın cilası ve akl-ı alemin akılların cilasıdır, Âdemin nefsi alemlerdeki nefslerin cilasıdır, cesedi ise cesedlerin cilasıdır. Âdem meydana gelmiş cesed olan alemin ruhu oldu. Hak Teala Hz.leri ruhlar alemine Âdemin ruhu ile ve aklı alemine onun aklı ile ve nefisler âlemine onun nefsi ile ve cesedler âlemine onun cesedi ile yardım eder. Böylece Âdem tesviye edilmiş cesedin ruhu olmuş olur. Ve işte Âdem'in en sonra halk buyurmasının sebebi ve hikmeti budur.

Zat'ının zuhurları ve tecellileri yönünden Âdemin vücudu ile olunca, yani ilahi tecelliler Âdemin vücudu ile olunca sen istersen dersin ki Zat'ı mutlak parçalanması mümkün olmayan Esma-ül Hüsna haysiyetinden, Zat'ı sırf haysiyetinden değil. Zira Zat'ı cihetinden tecelli olmaz.

Cenâb-ı Hakkın Zat'ı cihetinden tecellisi olmaz, Esma-ı Hüsnası bakımından tecellisi olur. Cenâb-ı Hak Âdemi Halk ettikten sonra Âdem'de kendi cemalini seyretmeyi diledi. Âdem'in varlığı da bu iş için oldu. Âdem bu aynanın aynı cilası oldu. Bütün bu âlemler evvela izafi Âdemle vasıflanmış iken daha sonra izafi vücutla vasıflandı.

SORU: *Allahü Teala Zât-ı ve sıfatıyla ezelidir, insanlık âleminin, bu âlemlerin icadından evvel Zâtını ve sıfatını bilir ve görür, binaenaleyh kendi aynini müşahede için neden mazhara lüzum görür.*

CEVAP: *Hak Teâlâ Hz.leri Zatı ve sıfatıyla ezelidir ve Zât'ını ve sıfatını bildiğinden ve gördüğünden şüphe yoktur. Fakat bu biliş ve görüş kendi Zat'ını kendi Zat'ında bilmek ve görmektir. Bütün bu âlemde ilâhi istek ve arzu getirmezden evvel esmasını ve sıfatını kendi kendinde müşahede ederdi. Bunun için Zat'ında gizli olan esmanın hakikatlerini, kendi Zat'ında var olan bu ilmi özellikleri kendi dışında yani suret olarak görmeyi diledi.* Bir insan çiftçi

olduğunu biliyor, bir bunu bilmesi var bir de bunu dışa dönük seyretmesi var. İşte Cenâb-ı Hak kendi Zat'ında gizli olan bu oluşumları, bu ayanları görmeyi dilediği için dışarıda bunu seyretmeyi dilediği için bu âlemleri halk etti.

Kendisinde ressamiyet ve hattatiyet sıfatı olan bir kimse hiç resim yapmamış ve yazı yazmamış olsa dahi kendinde bu sıfatlar olduğunu bu sıfatlarla beraber zatını bilir ve görür, bu toplu bir görüş ve biliştir. Ne zaman bir resim yapar ve yazı yazar o resim ve yazı levhalarını zatında bil kuvve saklı olan bu sıfatları tafsilen bilmiş ve görmüş olur. Evvelki biliş ve görüş ile sonraki biliş ve görüş arasında fark zahir olur.

Güzel bir insan aynaya bakmadan da kendi kendine kendi zatını bilir. Ama aynaya bakarak kendini seyretmesi onu çok daha güzel bir şey olduğunu görmüş olur. Cenâb-ı Hak da kendi âleminde iken de isimlerini sıfatlarını biliyor idi, ama dışarıdan bir ayine olarak seyretmediğinden bunu arzu etti. Dışarıdan da seyretmeyi arzu etti işte bu âlemleri halk etti. Dolayısıyla bu alemlerin cilası da Âdem'dir. O aynanın üzerinde biraz toz varsa çamur varsa o zaman ayna da aksettirmiyordur.

Yani bir ressam ve bir mühendis kendi kafasında düşünse ve çizse tasarlasa o yine onun zatında vardır onu biliyordur. Bu toplu olarak bir biliştir. Ne zaman bunu uygulama sahasına koyar resmini yapar, binasını yaparsa işte orada tafsilen bilmiş oluyor. İşte bu âlemlerin var ediliş sebebi de bu. Cenâb-ı Hak tafsil âleminde kendi hakikatlerini müşahede etmeyi diledi bu âlemleri halk etti. Bunu daha bariz, daha parlak bir şekilde görmeyi diledi onun için de Âdem'i halketti. İnsan-ı kâmili halketti. Sonraki işte olan ruyette mahalin özelliği sûretinde zâhir olur. Eğer bu mahalin vücudu olmasa o eşyanın o yapılan şeyin mahalle tecellisi bulunmasa o şeye sûret zâhir olmazdı.

Yani yukarıdaki misallerde olduğu gibi bir kimsenin kendi sûretini temaşa etmesi ancak ayinenin vücuduyla mümkün olur. Çünkü ayine o kimseye evvelce zahir olmayan bir

sureti ızhar eder. Aynada tecelli olması için bir ayna olacak bir de görülmesi istenen şeyin ayna karşısında olması lâzımdır ki aynada görülsün.

Ayna ne kadar parlaksa nazar eden kendini o kadar parlak görür. Ayna tam temiz değilse bir kısmı temiz bir kısmı tozlu ise aynaya bakan kendinin tamamını net göremez. Aynanın şekline göre bazen tümsek aynaysa düz küçük, bazen çukur aynaysa ters küçük bazen düz büyük bazen aynı ayna da hem tümsek hem çukur hem düz kısımlar varsa bakan kişi çok farklı görür kendini.

*Hak Teâlâ ruhsuz bir cesed olarak âlemi icad etti. Halbuki alem bu halde kalamazdı çünkü Hak Teala bir mahali tesviye ederse mutlaka ona ruh vermek için yapar. Hükmü ilahinin şanı budur. Kevn-i cami olan insandan mukaddem suret-i alemin tesviyesi ancak bu suretten istidadı izhar etmek içindir. Zira bu suret lem yezel la yezel olan yani b*aşı ve sonu olmayan sonsuz bir tecelli daim feyzini kabul eder.

Hak Teâlâ âlemin sûreti olan insanı icat eyledi nitekim وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى 15/29 ayetinde "venefahtü fihi min ruhi" buyurur. Genelde "Ben insana ruhumdan nefh ettim" diye bu birimsel cesede üflenen ruh olarak biz bunu tahayyül ediyoruz yahut öyle biliniyor, aslında hem bu ruhu ifade etmekle birlikte bir de âlemlerin ruhunu ifade ediyor وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى "Ben O'na ruhumdan nefh ettim." diye. Biz bunu genelde birimsel varlıklara üflenen ruh olarak biliyoruz, ama Muhiddin-i Arabi Hz.leri ve İnsân-ı Kâmiller bütün âleme bu ruhun üflendiğini belirtiyorlar. İnsâni ruh sadece insana değil bütün âleme üflenmiştir. Hem birimsel ma'nâda, hem de genel ma'nâda. Onun için bu âlemler Âdem (a.s.) ile birlikte cilâlanmış birer ayine şekline geldi. قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى وَمَٓااُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلا قَلِيلا 17/85 âyetinde ruh hakkında az bilgi verilen Yahudilerdir,

Muhammed (s.a.v.) ümmetine anlayabilen için ruh hakkında yeterli bilgi verilmiştir. Hz. Rasûlüllah'a Yahudi âlimlerinden bir grup geliyor soru soruyor, üç tane soru soruyorlar, bir tanesi ruh hakkındaki sorudur, 17/85 ayetinde وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى "Sana ruh hakkında sorarlar deki ruh rabbimin emirlerindendir, ayetin devamında da وَمَآاُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلا قَلِيلا "size bundan az ilim verildi" burada az ilme muhatab olan Yahudilerdir. Yahudi olanlara bu ilimden az verilmiştir. Yoksa Peygamber (s.a.v.) ve ümmetine az bilgi verdi demek değildir. Soruyu soran Yahudilere size bu ilimden az verildi deniyor. Kur'ân'ın gelişi "Ruh"un ne olduğunu anlatmak içindir. Yahudi ve hıristiyanlara bundan az bilgi verildi. Ama ümmet-i Muhammed'e bundan çok şey verildi. Yeter ki biz onu anlayalım.

وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى 15/29 *nef edilen ruh cemat, nebat, hayvan hakkında umumi ve insan hakkında hastır. Şu halde düzenleme mahali tesviyede Zati olan istidadı gayri meculun ızharıdır. Kur'an da geçen "caal" kelimesi yaratma anlamında değil müessirin eserdeki tesiridir.*

Yani eseri yapan ustanın eser üzerinde dilediği tesiri yapmasıdır. Yontması, boyaması, cilalaması vs. وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٓئِكَةِ اِنِّى جَاعِلٌ 2/30 ayetinde "caal" kelimesi geçiyor, ama genel tefsirlerde جَاعِلٌ bu yaratma anlamında alınmıştır, halbuki ma'nâsı bu değildir.

Misâl: *Üzerine kesif bir boya sürülmüş olan bir ayineye sûret aksetmez. O boya âyinenin üzerinden silinmeli ve onun yüzeyine cilâ yapılmalı ki içinde sûret görülebilsin. Cilâdan evvel sûret görünmüyordu, cilâdan sonra bu istidat hasıl oldu ve istidat isdidat-ı mec'uldur, yani özünde vardır fakat tahta parçasına ne kadar cilâ vurulsa onda ayine gibi*

sûretler görülmez. Çünkü tahtada istidat-ı zâtiyesi yoktur. Ne kadar cilâ yapılsa nazırın sûretini göstermez. Cilâ sonunda biraz parlaklık olur ama ayna gibi net olmaz.

Başka misâl: *Yeni doğan çocuk konuşamaz. Velâkin onda konuşma istidadı vardır. Çocuk geliştikçe konuşmaya başlar. Fakat yeni doğan hayvan başlangıçta konuşamadığı gibi büyüdükten sonra konuşma talimi yapılsa bile konuşamaz. Çünkü konuşmaya zati istidadı yoktur.*

Alem taht-ı icada dahil oldu, taht-ı icada dahil olmayan ancak kabilin vücudu kaldı, kabil ise ancak Hakk'ın feyz-i akdesinden vaki olur. Zira mahal-i müsevvada feyzi kabul eden şey onun ayan-ı sabitesinde olan istidad-ı Zatiyesidir. Bu da gayr-i mec'uldür. Yani taht-ı icada dahil olmuş bir şey değildir. Çünkü bu istidad-ı Zati, Zat-ı ahadiyette mahfi olan nisbetin iktizasıdır. Zat-ı ahadiyette gizli olan nisbetlerin zuhurudur, bu nisbet Hakk'ın aynıdır. Kabilin vücudu feyz-i akdesten yani tecelli-i Zatiden hasıl olur. Ahadiyette gizli olan nisbetler iktizatıdır ve bu niseb yani nisbetler Hakk'ın aynıdır. Kabilin vücudu, vücud-u feyz-i akdesten mukaddes feyzden yani tecelli-i Zatiden hasıl olur.

Yani Hakk mertebe-i ahadiyette kendi zâtını kendi Zât'ıyla bilir ki Zât'ında mahfi bi nihaye niseb ve şuunat birleşmiştir. İçinde mevcuttur. Bunlar zuhur talebindedirler. Yani Cenâb-ı hakkın kendi varlığında bütün sıfat ve esmalar mündemiçtir. Ve bunlar zuhur talebindedir.

Bir ressamın beyninde kurmuş olduğu kurgu resim, bir kuş resmi düşünüyor, işte o kafasında olan her ne düşünüyorsa o tahayyul kendisinin zuhurunu taleb ediyor. Resim düşünce düzeyinde bir ilmi varlık kazanmış oluyor. Sen onu düşündüğün zaman o bir varlık, senden bir varlık olmuş oluyor. Senin varlığından bir varlık olmuş oluyor. O düşündüğün kafandaki bir kimlik kazanmış oluyor. O kimlikte kendi hakkına talep ediyor. Kimden? Kendini var edenden. İlmen var edenden kendi hakkını talep ediyor. İşte o talep ettiği için sen o resmi yapıyorsun. Dışarıya çıkarıyorsun.

Varlığı sen kurguluyorsun, kurgu-düşünce senden çıkıyor ama o düşünce o bir ilmi varlık oluştuğu için bu varlık ma'nen ve ruhen senden kendinin vasfının ortaya çıkmasını istiyor. Yani vücut bulmasını, hayat bulmasını istiyor. "Bana ilmi bir varlık verdin o halde beni ma'nâdan maddeye çıkar" diyor. Ben de kendimi göreyim diyor. Cenâb-ı Hakkın da bu âlemleri Hâlk etmesinin sebebi budur. Kendisinde bulunan sıfatları ve Esma-ül Hüsna ve onların iktizası gereği ne yapmayı gerekiyorsa onlar istikak taleb ediyorlar ve bunlar zuhur talebindedirler. Onların bu taleplerini vermek için kendi Zât'ından, kendi Zât'ına, kendi Zât'ıyla tecelli ettikte onların sûretleri İlm-i İlâhide peydah olur.

Senin aklında, fikrinde, gönlünde meydana getirdiğin o varlık bir kimlik kazanmış oluyor, her ne kadar sana bağlı, senden kaynaklanıyorsa, senin Zât'ında senin Zât'ınla birlikte iken dahi zuhura çıkmayı taleb ediyor. Sen de bu talebi yerine getirdiğin zaman o zuhura çıkmış oluyor. Hakkın nefsi bu mertebede vahidiyet mertebesinde bu nisbetlerin sûretleri ilmiyeleri ile meydana gelir. Vahidiyet mertebesinde ilimle meydana gelir. Vahidiyet mertebesinde bunlar ilim olarak meydana gelir. Buna da "a'yân-ı sâbite" diyorlar. Burada icat mevzu bahis olmaz.

Yani bir ressamın kafasındaki bir icat zahire çıkmadığı için icat olmuş kabul edilmez. Bu sadece ilim olarak mevcuttur, bilgi olarak mevcuttur. Bu mertebe esmanın kesretinden akdes olduğu için yani esmanın çokluğundan mukaddes olduğu için bu Zat'i tecelliye "Feyz-i akdes" demişlerdir. Her bir tecelli kabul edecek olan bir mahal lâzımdır, ki bu tecelliye bu ilimlere kabul edecek bir mahal lâzım gelir.

Bir ressam bir resim yapacaksa bunu su üstüne yapamıyor. Bunun için ya bir karton lazım ya bir tahta lazım ya da bir tuval lazım gelir. İşte o tecelliyi kabul edecek zemin bunlardır. Tecelliyi kabul edecek mahal o feyzin karşılığı ve o tecellinin de aynasıdır. İşte o tuval o tecellinin aynasıdır. O tuval anladığımız manada cam ayna değil ama orada bir şey gösterdiği için ayna oluyor. Neden ayna?

Çünkü senin kafandan akseden bilgi orada yansıdı görüntü oluşturdu bu nedenle kafandaki düşünceye vücud verdi aynısını gösterdiği için bu bir aynadır. Bunu bir havaya yapsaydın aynı görüntüyü alamayacaktın demek ki bu düşünceye hava, su, kum ayna olamaz.

İşte o yaptığın resim senin gayrın değildir, seninle birliktedir, her ne kadar dışarıdan bakanlar senden ayrı görüyorlarsa da resmi o senin aynındır. *Yukarıda anlatılan 6 mertebeden 3. den 6. mertebeye kadar olan vücud-u mutlak'ın tenezzülatı Hakkın Feyz-i Mukaddesinden vaki olur. Feyz-i Akdes: çok çok mukaddes demektir, orada maddi varlıkların zuhuru yok, Feyz-i Mukaddes ise mukaddes feyz, ayan-ı sabite istidatının iktiza ettiği şeylerin hariçte zuhurunu mucib olan esma tecellilerinden ibarettir.* Yani feyz-i akdesde maddi varlıklar yok, feyz-i mukaddeste zuhurlar var. Bunlar da isim tecellilerinden ibarettir.

Bu görünen varlıklar dahi Allah'ın ayinesi olmuşlardır. Ve bunlar Hakkın tecelliyatı Zat'iyesi ve esmaiyesinden ibaret bulunmuştur. Bütün tecelliler esmasından ve Zat'ından ibaret olmuştur. Şu halde emrin hepsi başlangıcı ve sonu Haktandır, ondan başladığı gibi yine ona gider. ﴿٨٢﴾ اِنَّمَا

اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٣﴾ فَسُبْحَانَ الَّذِى بِيَدِهِ

مَلَكُوتُ كُلِّ شَىْءٍ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ 36/82-83

36/82- O'nun emri bir şeyi dilediği zaman, ona ancak "Ol" demesi yeter. O da oluverir.

36/83- Demek her şeyin mülkü, tasarrufu ve kudreti kendi elinde bulunan Allah'ın şanı ne kadar yücedir, münezzehtir. Siz ancak O'na döndürülüp götürüleceksiniz.

Hak Teala kendine nisbet olan şeyleri ve şuunat olan sonsuz esmasının aynlarını görmek diledi. Yani özlerini hakikatlerini görmek diledi onların suretlerini aksettirecek bir ayna lazım geldi, Cenab-ı Hakkın sonsuz esmasının

hakikatlerini görmek için bir aksedici ayna lazım geldi. Ayna vardı ama parlak değildi, Âdem geldi ayna parlak olmuş oldu. Âdem esma tecellilerinin cümlesine müsaittir. Bütün bu alemin varlığında onun oluşumu gibi ekmel bir oluşum yoktur ve Âdem mazharında oluşan ancak Hak olduğundan ve mazhar-ı Âdem de var olan ancak Hak olduğundan Hak Teala kendi Zat'ını Âdem aynasında kemaliyle müşahede buyurdu.

Âdem bütün mertebelere camidir. Bu surette Cenab-ı Hakkın tecelliyat-ı İlahiyesi Âdem'in vücuduyla kemale geldi. Âdem olmasaydı bu alemler ruhsuz birer cesed idi. İnsan olmasaydı Allah'ı yeryüzünde bilen bir varlık olmayacaktı. Cenab-ı Hakkın bilinmekliği ve bilinmemekliği varlığı ve yokluğu bir şey ifade etmiyordu, Ne zaman Âdem (a.s.) ile Cenab-ı Hakkın bilindiği ortaya çıkınca Cenab-ı Hakk bütün Zat'ıyla onda tecelli etti. Bilinmesi de bu yönden oldu, "Nefsini bilen Rabbini bildi". Diğer varlıklar nefslerini bilmediklerinden Rablarını da bilemediler. Ama Âdem yani insan halife sorumlu, nefsini bildiğinden Rabbini da bildi.

----

2. Paragraf:

Ve melâike dahi ıstılâh-ı kavimde "insân-i kebîr" ta'bîr olunan bu suretin, ya'nî sûret-i âlemin, ba'zi kuvâsından oldu. Böyle olunca melâike o suret için, neş'et-i insaniyyede olan kuvâ-yı rûhâniyye ve hissiyye gibi oldu. Ve onlardan her bir kuvvet kendi nefsi ile mahcûbdur, zâtından efdal görmez. Ve muhakkak kuvâda indiallâh olan her bir mansıb-ı âlî ve menzilet-i refîa için kendi zu'munda ehliyet vardır. Zîrâ onların indinde, cenâb-ı ilâhîye ve hakîkafii'l-hakâyık canibine ve bu evsâfı hâmil olan neş'ette kavâbil-i âlemin kâffesini, a'lâsını, esfelini hasr eden tabîat-i külliyyenîn iktizâ ettiği şeye râci' olan şey beyninde, cem'iyyet-i ilâhiyye hâsıldır (2).

Melaike evliyaullahın ıstılahında insan-ı kebir tabir olunan alemin suretinin bazı kuvvetlerindendir. Birimsel insana insan-ı sagir, bu kainata da insan-ı kebir, büyük alem denir. insan-ı kamil de deniyor. Melaike-i kiram bu insan-ı kebirin bazı kuvvetlerindendir. Yani melaike-i kiram bu insanın bazı kuvvetlerindendir. *Zira alem kendisinden peyda olan insanın vücuduyla beraber heyeti mecmuasıyla bütün esmaya mazhar olduğundan ilahi suret üzere mahluktur. İsimlerin suretleri onların vücutlarıyla esmaya mazhar olduğundan suret-i ilahiye üzere mahluktur.* Yani ilahi suret olarak mahluktur. Yani bizim anladığımız manada yaratılmış değil. Her varlıkta kendi hilkati üzere halk edilmiştir.

Ve suret-i ilahiye üzere mahluktur. İlahi surettir. İnsan-ı kebir diğer ismiyle bu alemler suret-i ilahiye üzere mahluktur. Yani kendilerine has bir mahluk değil. İlahi suretin birer görüntüleridir, mahluklarıdır. *Bu alem cisminin küçük bir cüzü bulunan insan bütün ilahi isimlerin zuhur yeri olarak, mazharı olarak cismen küçük manen büyüktür, bu alemlerden büyüktür.* İşte onun için bir hadis-i kudside "Ben yere göre sığmam mü'min kulumun kalbine sığarım" buyrulur. İnsan küçük olmakla birlikte manen bütün aleme camidir. *Bu sebeple evliyaullah, cisim itibariyle aleme insan-ı kebir, Âdem'e insanı sagir fakat* mana itibarıyla da aleme insanı sagir, Âdem'e insan-ı kebir tabir eder.

Cismen insan-ı kebir olan alemde; kuvve-i elektiriğe, kuvve-i buhariye, kuvve-i cazibe, merkezkaç kuvveti gibi birçok kuvvet; kuvve-i tabiiye ve ervah-ı cinniye ve ervah-ı şeyatiyn, gibi kuvvayı ruhaniyeyi kesire mevcuttur.

Yani bütün kuvvetlerden birçokları olduğu gibi onun eczasından olan her bir mahlukta dahi kuvvayı nebatiye ve hayvaniye ve bunlarda dahi silsile üzerine adet ve hesap edilmeyecek muhtelif kuvvetler vardır.

Halbuki melaike hissi suretler cinsiye ile kaim olan kuvvetlerin ve nefsi kuvvetler ve kuvvayı akli-i kudsiyenin ervahıdır melaike-i kiram. Bunlar rabbani hükümleri ve ilahi eserleri cisimler alemine ulaştırırlar. Yani Haktan aldığı

rabbani oluşumları cisimler alemine ulaştırırlar melaike-i kiram. İlahi nurlar ile kavi olduklarından onlara melek adı verilmiştir. Melaike alemin suretinde mevcut olan kuvvetlerin bazısı olmuş olur.

Yani melaike-i kiram bir asıl değil bu alemlerin kuvvetlerinin bazısı, insan ise bu alemin aslıdır. İnsan bu alemin aslı olması nedeniyle melaike-i kiram da o insanın kuvvetlerinden bazı kuvvetlerdir. Dolayısıyla insan meleklerden daha üstündür.

Şu halde melaike, aleminin sureti için insanın varlığında olan kuvayı ruhaniye ve hissiye gibi oldu. Yani melekler insanın varlığında ruhani ve hissiye his gibi, (madde gibi olmadığından) hissiye gibi oldu. *İnsandaki ruhani kuvvetler batıni duygularıdır ki onlarda müşterek hisler hayal kuvveti, düşünce kuvveti, vehim kuvveti ve hafıza kuvvetidir. His kuvveti dahi zahir duygudur ki onlar da dokunma, görme, tatma, koklama işitme olmak üzere beş kuvvetten ibarettir.* Bu beş duyu da madde aleminin duyularıdır.

Ruhu kuvvetler ve hissiye insanın bedenine müdebbir olduğu gibi melaike dahi cism-i alemin heyeti mecmuasına müdebbir bulunduğu için alemin suretlerinin hissi kuvvetleri gibi oldu. Yani melaike-i kiram bu alemde tedbir ederler.

Hak teala ﴾فَالْمُدَبِّرَاتِ اَمْرًا ﴿٥﴾ 79/5 ayetinde buyurur. *79/5- Ve işleri yöneten meleklere andolsun.*

Rubai: *Hak cihanın canıdır, cihan heyet-i mecmuasıyla bedendir, meleki ruhlar ise bu tenin batını ve zahiri duygularıdır, bütün bu varlık ve unsur ve meydana getiriciler dahi insanların azaları durumundadır. İşte tevhid ancak budur. Bunun gayrisi bütün kesretten ibarettir. Bu düşüncenin dışında bir biliş çokluktur.*

Bu cihanın canı Haktır, cihan bütün varlığıyla bir bedendir, ruh-u melaike ise bu tenin zahir ve batın duygularıdır. Bütün bu burçlar ve dört unsur, doğurucular (maden, nebat, hayvan üç doğurucu olarak bilinir) bunlar

insanın azaları durumundadır. İşte tevhid ancak budur, işte bundan gayrisi bütün kesretten ibarettir.

Bu alemde meydana gelen her bir kuvvet kendi nefsiyle mahcuptur, kendisinden üstün olan başka bir kuvvet görmez. Aklı pazara çıkarmışlar herkes kendi aklını beğenmiş. Birimsel benlik kendini her şeyin üstünde gösteriyor. Nitekim akıl kuvveti ve vehim kuvveti insan aleminde saltanat dava ederler. Akıl da saltanat dava eder, vehim de saltanat dava eder.

Yani şu bedene akılda sahip çıkmak için saltanatını ortaya çıkarmak ister, vehim de. Ama burada asıl saltanat sürmesi gereken Hakkın ta kendisidir. Çünkü mülk onundur. Ama vehim kuvveti hayali meydana getiriyor, olmayanı var gösteriyor, var olanı da yok gösteriyordu ki aslın tam tersi hayal oluyordu. İşte bu vehim kuvveti insanda çok büyük bir kuvvettir. Hayal ve vehim kuvvetini yenmedikçe insanın gerçek kendisini bulması mümkün değil. Akıl (akl-ı cüz) ile vehim birleştiğinde zaten saltanatlarını kurmuş demektir. 3. bir kuvvet dışarıdan onlara da yardım ediyor bunlar cinni şeytani kuvvetlerdir. Bu durumda Hak gizli onlar zahir olmuş oluyor. Aslında Hak zahir onlar batında olması lazım geliyor. *Akıl bütün bu alemleri gerçek manada anladığını iddia eder.*

Halbuki İmam-ı Şafi Hz.lerinin şu beyitinde: "Aklın idrakinin nihayeti düğümlenmektir. (Buradaki akıl beşeri akıldır) Yani cüz-i akılın düşüne düşüne neticede vardığı yer düğümdür, yani çözümsüzlüktür. İnsanların beşeriyet düşünceleri ile çalışmaları şaşkınlıktan ibarettir, bir yere varamazlar." *beyitinde buyurduğu gibi akıl-ı cüz hakikatleri idraktan çok uzaktır.*

Bununla beraber herkes kendi aklını beğenir, çünkü her bir ferdin aklı kendi nefsiyle kendini örtmüştür. Keza vücud-u insanide akıl vehme ve vehim dahi akla tabi olmak istemez. Göz bir şeye baktığı zaman onun güzelliğini gördüğünde o anda bir söz söylense de kulak onu duymaz. Çünkü kulak görüş ile perdelenmiştir. Kulağa güzel bir ses geldiği zaman bu sefer de göz baktığı şeyleri algılayamaz

hale gelir. İşte melaikenin Âdem'in yaradılışındaki söyleşmesi dahi bu hakikatle ilgilidir.

Kişilerde bulunan her bir kuvvet bir yükselme menzili için kendi kendine ben bu işin ehliyim zanneder. *Kendi nefsinde gördüğü kemal diğer varlıktaki kemali görmeye perde olur*. *Halbuki hakikat böyle değildir, bu zan ve tasavvurdan ibarettir.*

Cemiyet-i İlahiye cami olan üç hakikat vardır.

***Birincisi Hz. Vahidiyettir** ki esma ve sıfat mertebesidir. Her bir mevcuda vasıtasız bu mertebeden has bir yön vardır.* Her bir ferde, her bir varlığa direk olarak has bir vech vardır.

İşte bu has vech olmasından dolayı her bir varlık kendini üstün varlık olarak görür. Yalnız burada her bir varlığa varlığın istidadı nispetinde bir tecelli vardır. İnsandaki tecelli cümle tecelliler mertebesinde olduğundan en üstün mertebe insan olmuş oluyor. Diğerleri kendilerini üstün görüyorlar kendi bulunduğu mertebeleri itibarıyla.

Bu alem-i şehadette meydana gelen her bir varlık vahidiyet mertebesindeki bir ismin mazharıdır, zuhur yeridir. O mertebede sabit olan bir ismin mazharıdır.

Yani vahidiyet mertebesinde sabit olan bir ismin mazharıdır, zuhur yeridir.

Bu isim o mevcudun vech-i hassıdır. Esma-ı Hüsna'dan onun kısmetine düşen ya da ona ayrılan onun ism-i hassıdır, has ismidir, öz ismidir. *O mevcut olan ismin gölgesidir. Gölge ile sahibi arasında vasıta olmadığı gibi o mevcut ile bu isim arasında da vasıta yoktur.*

Hangi ismin şehadet aleminde meydana çıkan görüntüsü varsa o ismin o gölgesidir, ama gölge ile asılın arasına başka bir şey giremeyeceğinden gölge de aslın aynısıdır.

***İkincisi Hz. İmkaniyedir.** Bu hazret bilfiil mevcut olmuş bil kuvve mevcut ve bilfiil madum bulunmuş olan, bu mertebe rububiyetten ayrılıp ubudiyetle (abdiyetle-kullukla)*

vasıflanmıştır. Zira vücud-u vahid-i hakiki vitr, bir iken bu hakikat-i imkaniye (bu alem) ile tecelli etmekle şef' olmuş ve bir vücut iki görünmüştür.

İmkan alemi bilcümle kesretin hakikatini kendinde bulundurur. Bütün bu görünen varlığın hakikati imkan alemidir.

Hz. İmkaniye mertebe-i vahidiyetin karşıtı olduğu bil cümle nisbetler ve şuunatı cami olan vücud-u vahidin tenezzülünden başka olmadığı için elbette cemiyeti ilahiyeye haizdir.

Üçüncüsü, Tabiat-ı Küllüye mertebesidir. *Bu mertebe Hz. Vahidiyet ile Hz. İmkaniyeyi camidir* (Bu alem vahidiyet ve imkaniyeyi birliğinde bulunduruyor). *Maddiyat alemi bu mertebenin tahtı hitasındadır binaenaleyh alem suretlerinde bir yönüyle tesir eder, bir yönüyle tesir edilir. Uluhiyet tabiat-ı külliyenin batını bu mertebe uluhiyetin zahiridir. Zira esma-ı ilahiyenin bütün suretleri bu alemde bu tabiattaki külliye ile zahir olur. Esma-ı ilahiyenin suretlerinin tamamı bu alemde tabiatı külliye ile zahir olur. Şu halde tabiat-ı külliye, suver-i hakikiye ve halkiye cami olan hakikati külli ilahiyedir. Ve hak ile halk tarafının kemaliyle zahir olur*.

İşte kuvva-i insaniyeden her bir kuvvet ve suret-i alem kuvvasının bazısı mesabesinde olan melaikeden her bir melek kendi indinde zikrolunan cemiyet-i selaseyi müşahede ettiği için kendi anlayışında ehliyet görür.

Halbuki onun zannı doğru değildir. Kendisinin cemiyeti selaseye cami olması kemalattan ancak bir kemali mahsusun mazharı sebebiyledir. Yani kendine ait bir kemalatın zuhuru sebebiyledir. Cami kemalat değil. Ama o kendini cami kemalat zannediyor. Melaikei kiramda bir kemalatın olması tüm kemalata haiz olduğu zannını meydana getiriyor. *Her bir kuvvet bir ismin mazharıdır ve isimde iki delalet vardır birisi Zat'a diğeri kendisinin mevzu olduğu hususi manaya aittir. Her bir kuvvet bir ismin mazharıdır*, yani bir ismin zuhur yeridir.

İsimde iki delalet vardır, birisi Zat'a mesela Mehmet denildiği zaman o isim zatına delalet ediyor, diğeri kendisinin mevzu olduğu mana-ı hususa aittir. Mehmet dendiğinde evvela o isim onun zatına delalet ediyor, bir de onun manasına delalet ediyor*. Zat bil cümle esma ve sıfata cami olduğundan Zat'a delalet itibarıyla herhangi bir isim anılsa onda cemi esma birlikte bulunur.* Yani bir isim anılsa bütün diğer isimler onda birlikte bulunur, *o isim bu itibarla haiz-i cemiyettir. Velakin onun mazharı kendisinin ayinesi olduğu cihetle bu mazharın taayyünü onda mündemiç olan diğer esma ahkamının zuhuruna müsait değildir.*

Yani ilim olarak o isimde bütün isimler mevcuttur, batında ama zahire çıktığı zaman sadece o isim kendi hakikati zahire çıkar.

Yani batın olarak o isimde bütün isimler mevcuttur, ama batında. İşte batında o isimlerin mevcut olması kendinde tamamının zahir olarak var olduğu zannını veriyor. Dolayısıyla kendinde böylece bir üstünlük görüyor. Halbuki onun üstünlüğü kendi ism-i hassın oradaki mevcudiyetindedir. Ama insanda bütün isimler kemaliyle zuhur ettiğinden her yönden üstün olmuş oluyor. Bütün isimler birbirinden ayrıdır.

Binaenaleyh bu itibarıyla onda cemiyet yoktur Fakat Allah ismi caminin mazharı olan insan-ı kamilin taayyunü bilcümle esma ahkamının zuhuruna müsait olduğundan zikrolunan hakayıkı selasiye camidir. Yani yukarıda bahsedilen üç hakikatlere camidir. *Zira ism-i cami olan Allah bilcümle esmaya muhit olan Zat'a delalet eder ve bu bahsin tafsili İdris bölümünde anlatılacaktır. Bu hadiselere akıl bakış nazarıyla anlayamaz.*

----

3. paragraf:

Ve bunu akıl nazar-, fikrî tarîkıyla arif olmaz; belki bu fennin idrâki, ancak keşf-i ilâhi ile vâki' olur ki,

ervahını kabil olan âlem suretlerinin aslı ne olduğu ondan ma'lûm olur (3).

Tabiat-i külliye fennini bütün kül olan tabiatı akil nazari fikri ile yani aklın görme yolu ile bilinmez. Yani akıl bakarak görerek bu alemin ne olduğunu bu eşyanın bu gerçeklerin ne olduğunu anlayamaz. Yani akl-ı meaşdan bahsediyor. Beşer aklı bu alemin hakikatini anlayamaz. Bu fennin idraki yani bu bilginin idraki ilahi keşif ile olur. *İlahi bir müşahede ilahi bir açılım ile olur ancak bu işin hakikati. Ve alemde vücuda gelen sonsuz suretlerin aslı nedir? Ve onlar kendilerinin ruhu olan esma-i ilahiyenin tesirlerini ne yönü ile kabul eder?* Yani bu alemdeki bütün tekevvün eden mevcudat varlıklar kendilerinin ruhu olan esma-ı ilahiyenin tesiratını ne yol ile alırlar.

Yani her varlıkta bir ismin tesiri olduğundan bu tesiratı bu oluşumu hangi ne şekilde hangi yoldan alırlar ve ahadiyet mertebesinden şehadet alemine nuzul keyfiyeti nasıldır? Bunlar hep keşf-i ilahi ile malum olur. Bunları anlamak ancak ilahi keşif ile anlamak mümkün olur. İlahi keşif derken hemen beynimizde bir şeyler açılacak da oradan ilahi bir keşif gelecek demek değildir. Tabi o ilham yoluyla insanlara gelecek olan şeylerin arasında ama evvela bunun ilmini kulak yoluyla kişinin alması gerekiyor. Biz onu vasfettik derken onun vasfının ayni olduk. Allah'ın duyusu sende de var O'nun ayni oldu. Çünkü bu Allah'a has değil sende de var. Cenab-ı Hakk öyle bir sistem kurmuş ki eğer delille bu hakka mahsustur, şu mahsustur, bu mahsustur derken biz kendimizi ayırmış oluyoruz. Delil hakikate dönüşüyor.

Yalnız kendimizi vasf etmediğimiz Zati vücudu kaldı. Zira biz hadis olduğumuz için Allah'ın Zat'ıyla kendimizi vasıf edemeyiz. Gerçi onun Zat'ından da var bizde, Zat-i mutlaktan da var vasfa gelmediği için onunla vasıflanamayız. Vasıfları sıfatlandığında, isimlendiğinde, fiillendiğinde, vasıflanmak mümkün ama Zat ile vasıflanmak

mümkün değil. Ona has olan Zati vasfıyla kendimizi vasf etmemize imkan yoktur. Biz vacib-ul vücudu hadis olan vücudumuz ile kendimize nisbet ettiğimiz her vasfı O'na nisbet ettik yani kendimizde gördüğümüz her vasfı O'na nisbet ettik. 2/181 ayetinde إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Allah muhakkak ki semidir ve bilicidir." buyurur.

Bu alemdeki tekevvün eden bütün varlıklar kendilerinin ruhu olan esma-i ilahiyenin tesiratını ne yol ile alırlar? Yani her varlıkta bir ismin tesiri olduğundan bu tesiratı bu oluşumu hangi yoldan alırlar ve ahadiyet mertebesinden şehadet alemine nasıl inzal olurlar yani bu varlıkların hakikatleri nedir ve hakikatleri meydana getiren esma-i ilahi ahadiyet mertebesinden şehadet mertebesine nasıl gelir? Bunlar hep ilahi keşf ile anlamak mümkündür.

İlahi keşif derken hemen bizde bir açılım olacak da oradan gelecek anlamında değil. Bu da ilham yoluyla geleceklerin arasında ama evvela bunun ilmini kulak yoluyla kişinin alması gerekir. Onun için Kur'an-ı Kerim de evvela kulaktan bahsediyor, kulağımızı ayar ediyor. وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ 32/9 *"Ve sizin için kulaklar, gözler, kalpler halketmiştir."* Bu hakikatler evvela bu hakikatler kulaktan duyularak, sonra gözle müşahede ediliyor, sonra da fuad–kalbe inerek mutmain ve orda kalb gözüyle müşahede başlamış oluyor.

Bizim anladığımız gibi hemen müşahede yani ilahi keşif insanın gönlü yarılacak da şak diye bu alemde gözünün önünde bir şeyler açılacak demek değil bu tamamen irfan yollu arif yollu bir şey zaten alemde ne varsa hepsi gözümüzün önünde ancak biz perdeli ve ön yargılı olduğumuz için, o varlığın hakikatinin ne olduğunu anlayamıyoruz. Emin olun ki şu gördüğümüz varlıklar hiç bildiğimiz gibi varlıklar değildir. Yani şartlanma yoluyla aldığımız ev, ağaç masa araba şu bu vs. bellediğimiz

şeylerin aslı hiç de bildiğimiz gibi değildir. Bunları gökyüzüne çıkıpta insan görecek ilahi keşif ile hemen açılacak değildir.

Buradakinin hakikatini idrak edecek keşif denen şey budur. Yani keşif; gözünün önünde bulunan şeyin hakikatini idrak etmektir. İşte Efendimiz bu hakikati bizlere belirtmek için "Ya Rabbi bana eşyanın hakikatini göster" diye duada bulunmuştur. İşte biz de eşyanın hakikatini idrak ettiğimiz zaman bu varlığın gerçek halini müşahede etmiş olacağız. İşte ilahi keşif denilen budur. Cenab-ı Hakk herkese bu ilahi keşfini açmıyor, herkeste de açılmasına gerek de görmüyor. Eğer bütün insanların şu varlıktaki gerçek hakikati idrak etmiş olduklarını düşünürsek, bu madde aleminin sistemi yürümez. Yani efal aleminin sistemi yürümez.

Bu alemin de kendisine göre yaşantısı var, onun da devem etmesi lazım olduğundan, Cenab-ı Hakk bazı insanları perdeliyor. Bazılarında da bu perdeyi kaldırıyor, işte ilahi keşif dediği; varlığın hakikatinin ortaya çıkması oluyor. Akl-ı külle bizdeki akl-ı cüzü ulaştırmak lazım, bu bir insanın işi değil bu ilahi iş kimsenin de inhisarında olmuyor, Allah ile kul arasındaki yoldur. Nitekim İslam felsefecisi Ebu Ali İbni Sina vefatı zamanında felsefe ile sarf ettiği zamanının yazdığı bastırdığı kitapların boş olduğunu ve hiçbir şey tahsil edememiş bulunduğunu itiraf etmiş aşağıdaki beyt ile bunu izah etmiştir. İbni Sina olarak bilinen zatın ömrünün sonunda duyduğu pişmanlık bu oluyor.

"Mahlukatın temizlenmesi, temiz olması ancak senin mağfiretindir. Seni anlatanlar beşeri düşünce ile anlatmak isteyenler sıfatından aciz kaldılar. Beşeri düşünce ile anlatmaya çalışanlar sıfatından aciz kaldılar. Ey tevbeleri kabul edici! Bize ömrün sonunda hakiki tövbe nasip et zira biz beşeriz, biz seni gerçek halinle bilemedik."

Felsefecilerin nerede hayrete düştüklerinin tafsili fass-ı İdrisi'de tekrar gelecektir.

Malum olsun ki bütün bu tabiat dediğim bütün varlıklar vahidiyet mertebesinin zuhura geldiği zahiri hakikattır.

Alemler ayrıldığı zaman ahadiyet mertebesi, vahadiyet mertebesi diye ötelerde bir mertebelerden bahsediliyor ama aynı vahidiyet mertebesi bu varlığın da içerisindedir. Bunlar birbirinden ayrı şeyler değildir.

Nuzulleri itibarıyla mertebelendirilmiştir. A'ma mertebesi, ahadiyet mertebesi, vahadiyet mertebesi, rahmaniyet mertebesi, rububiyet mertebesi, melikiyet mertebesi diye tenezzül itibarıyla belirtilmiştir. Özellikleri anlatılmış, bunların hepsi bir mertebenin içinde mevcuttur. Gördüğümüz bütün bu alemdeki mevcudat, vahidiyet mertebesinin zuhura gelmiş halidir.

Birbirine ters gibi görünen zıt tabiat suretleri her mertebede o hakikat-i vahideden zahir olmaktadır. Tabiattan zahir olanların hepsi özleri itibarıyla hepsi vahiddir. Meydana geliş yönünden ayan-ı sabitedir. Ayan-ı sabitelerin tümü olan ayan-ı vahide dahi hakkın hakikati olan aynı ahadiyedir. Bu tabiat suretleri ayni vahidenin taayyünatıdır.

Bu mevcudat sahasında mevcut olmayan bir şey tabiattan zuhur ettiğinde (tohum ektin üç ay sonra başak meydana geldi) veya daha önce var olanın bozulmasında (meydana gelen buğdayın kuruyup canlılığı sona erdiğinde) yahut yok olduğunda o tabiat ne eksilir ne ziyadeleşir. Yani bu tabiat dediğimiz varlığın malzemesi ne yeni bir zuhurun (tohumun çimlenmesi) çıkmasıyla artar ne de ormanların yanması tufan hasarıyla azalır. Sadece hal değiştirir. Külli tabiat bütün mertebelerde suretlerin mucidi olan hakikatin zahiri olduğu cihetle suretler cismani, akli, ilmi hayali, zihni, nuri, ruhi ve ilahi olur. Bu suretler sadece maddi, elle tutulup gözle görülen değildir.

Hakikatin zahiri olduğu cihetle suretler, cismani olur, madde mertebesinden, akli olur düşüncede meydana gelir, hayali olur hayalde meydana gelir, her birimiz hayal kurarak hayalimizde bu suretleri meydana getiriyoruz, bunlar hep tabiat rükunlerindendir. Zihni olur zihinimizde meydana getiririz, nurani olur, ruhani olur ve İlahi olur. *"Muhakkak*

Allahüteala Âdem'i suret-i üzere halk etti."–Hadis- Böyle olunca Allahüteala'nın Cenabına layık suret-i ilahiye-i nuriyesi vardır.

Yani Âdem'i kendi sureti üzere halk ettiğine göre onda birçok nurani, ruhani, özellikler vardır*. Hakikat ehline göre suretler ya ulvi veya süfli olur.* Yani ya ulvidir (yüce) ya da tabiattan (aşağıdan) olur.

Ulviyet dahi hakiki ve izafi kısımlarına ayrılır. Ulvi suretler de ikiye ayrılır, hakiki ve izafi diye.

1-Hakiki ulvi suretler; *Vahidiyet mertebesinde meydana gelmiş olan esmanın rububiye suretleridir.* Vahidiyet mertebesindeki isimlerin Rab, rububiyet suretleridir. *Bunların maddesi ve heyulası a'ma-ı Rabdır.* Yani madde değildir. (Âma'nın ne olduğu bilinmiyor) Bu suretlerin tesir edicisi Zat-ı Uluhiyetin hakikati olan ahadiyet-i Zatiyedir. (ahadiyetin Zatıdır) Mertebe-i vahidiyetin hakikati olan ahadiyetin Zatıdır. *Vahidiyet mertebesinin heyeti mecmuasının zatiyeti tabiat-ı külliyedir.*

2-Ulvi suretlere *izafe edilen akıl ruhunun, ervah-ı müheyyeme, nefsi ruhların ve melaike ruhların, müheyyeme hakayıkının suretleridir. Bunların maddesi nur-u tecellidir.*

3- Süfli suretler *(madde suretler); İmkan mertebesindeki hakikatler ile bu alemdeki cesedlerin suretleridir. Hakakiki imkaniye suretleri hazreti imkaniyede aleminde belirlenmiş olan İlahi nisbetlerden ibarettir. Rab ve merbub nisbetleri bu mertebede zahir olur.*

Hz. İmkaniye bütün bu çokluğun hakikatların suretlerine camidir. Bunların maddesi Rabları Âma'ya bağlıdır. Âmayı Rab de müteayyin olan Ulvi hakikatler suretleri bu mertebede mermubiyetle vasıflanır,

Hz. İmkaniye misal-i mutlak, misal-i mukayyed, berzah alemindeki suretlere camidir. Bu suretler cisimler alemine nispeten ulvidir. Bu suretlerin maddesi ve heyulası nefisler ve ameller ve ahlak gibi arazlardır.

Bir kimse şeriata uygun bir amel işlese ve iyi amel ile vasıflansa bunlar berzah aleminde güzel cemal suretleriyle zahir olur. Kötü amel ve zemedilen ahlaktan dahi ateş hayvanlar ve akrepler gibi suretler meydana gelir. Yani bir insanın şeriata uygun yaptığı iyi amellerinden nurlar huriler gibi güzellikler meydana gelir, yapmış olduğu kötülüklerden de ateş, vahşi hayvan, akrep yılan meydana gelir. Ahirette karşımıza çıkacak olan amellerimiz bunlardır. Kişi Nasuh tevbesi yaparsa o kötü amel suretleri ölür, yok edilir. Günah işleyenin günahı hemen yazılmıyor belki tevbe eder diye. Eğer tevbe ederse süresi içinde bu ameler vücut bulmaz.

Madde alemindeki suretler en sülfü olanlardır, en alt düzeyde olanlardır, bunların maddesi cism-i küldur, unsiriyattan ibarettir.

Dört unsurdan meydana gelmiştir (hava su, ateş, toprak) Bunların ulvisi (üstte olanı) hafif olan ateş ile havadır. Nar ile hava ervah-ı havaiye ve nariyenin maddesidir. Süflisi (yani ağır olan) toprak ile sudur. Bunlar maden suretlerinin ve hayvan, bitkilerin maddesidir. İşte tabiat bu suretlerin tümünün taşıyan bir hakikattir. Bir yönüyle tesir eder, bir yönüyle tesir alır.

Toprak suyu içine alır, bir yönüyle dişilik hükmünde, ama topraktan alınanları tekrar dışarı verdiğinde de erkeklik hükmünde oluyor, yani verici oluyor.

Mesela tabiatta nem, sıcaklık, soğukluk, kuruluk vardır bunlar tabiattan gayri değildir. Fakat tabiat sıcaklık ve soğuklukta, kurulukla da rutubette faildir. Tesir eden ve tesir edilenin tümü buna kıyas olunsun.

Ruhların tamamının nur-u evvel olan kalem-i Âla'nın hakikatinde programları yapılmıştır. Kalem-i Âla da. "Nun vel Kalem" suresine burada atıf var. *Ondan sonra semavat ve arzın yaratılmasından evvel Levh-i Mahfuz da yazılarak oradaki manalar kendi varlıklarını oluşturmuş olurlar.*

Burada bahsadilen maddi varlıklar değildir. Program olarak vardırlar. Fakat bu Levh-i Mahfuzda resimlenmiş olan

suretler ve şekiller çok açık ve net değildir. *Zuhur muhabbeti sıcaklığı ve hareketi şevkiye-i ruhaniye hayvani ruhun hareketi ve en sonunda da vücuh-u mümkinenin etemmi üzere zuhur-u ilahi için ruh-u insani-i mükemmelin sereyanı vaki olur.*

Yani bu varlığın oluşumunu sıralamış.

Misal: *Bir katip ilminde olan manaya suret vermek için yani kendi ilminde olan manaya suret vermek için kalem ucunu hokkaya batırır, kalem ucundaki mürekkepde bütün harfler mevcuttur. Bu harfler ayrı ayrı ayrılmış değil ama sen o kalemle "Elif" yazdığında elif oluyor, "nun" oluyor.* Demek ki bu harfler mürekkebin içinde mevcuttur. Mürekkep hepsini yapıyor (zaten mürekkep tertip demektir). *Katip mürekkep yerine soğan suyu kullansa ve bununla harfleri beyaz kağıt üzerine yazsa kağıt üzerinde harflerin şekilleri belirmez. Çünkü kağıt da beyaz, soğan suyu da beyaz. Bu harfler manaların suretleridir.*

Diyelim ki kağıt üzerine "güneş" yazdık o yazı o güneşin manasıdır.

Güneş kelimesi o güneşin manasını yüklenmiş oluyor. Her birimizin ismi ve bütün eşyanın isimleri de böyledir. "EV" dediğimiz zaman bu kelime aynı zaman da evin manasını da yüklenmiştir. Manalar da bu suretlerin ruhudur. O harflerde onların manası girme çıkma şeklinde değil üzerin de mevcuttur. Yani ne sonradan olmuş ne dahil olmuş ne de birleşmiştir.

Soğan suyuyla yazılmış kağıt sıcak bir cisme yaklaştırıldığında, tutulduğunda o harflerin rengi kağıdın rengine muhalif olarak zahir olmaktadır.

Gizli bir bilgi bir yere ulaştırılacaksa, kimsenin okuması istenmiyorsa böyle bir yöntem uygulanabilir. Bu alemin sistemi akıl ile değil ancak ilahi keşif ile mümkün olur. Akıl ancak kendi nefsini idrak eder, kendi bulunduğu yeri idrak eder ve ona ancak kendi nefsiyle kendi nefsinden aldığı şey münkeşif olur. Çünkü kendi nefsinden de hakka bir yol

vardır ama bu haktan gelen yolu kendisi irfan yoluyla bilmediğinden ancak hayalinde var ettiği şekilde bir şeyler alabilir. O da nefsani olur.

Akılların kısır kaldığı şey budur, kendi Rabbinin dışına çıkamaması, başka esmadan yararlanamaması. Zira aklın amelleri ve müessiratı havastır (duyguya dayanır). Zira aklın özelliği duygularladır. Bu duyguların beşi zahir duygu, beşi batın duygudur. Batın duygulara altıncı his de deniyor. Gerçeği itibarıyla bunları irfan ehli çalıştırabiliyor. Havas ehlinin dışındakiler bu batınî duygulardan hareketle, gerçek olmayan şeyleri gerçekmiş gibi algılayarak yanılabiliyorlar.

Mertebeler altı idi. Cenab-ı Hakk tenezzülatını altı mertebede gerçekleştiriyor, ahadiyet mertebesi, vahadiyet mertebesi, rahmaniyet mertebesi, rububiyet mertebesi, melikiyet mertebesi, melikiyet ve rahmaniyet mertebesinde olan rububiyet mertebesindeki özellik "Hayal" alemi idi "Misal" alemi idi. İşte bu hayal alemine girip daldığı zaman insan oradan çıkışı ve gerçekleri bulması mümkün olmuyor. Ancak o hayal alemini aşıp ruhlar alemine ulaşırsa kendini kurtarabiliyor. Akıl duygular vasıtasıyla kendinde mevcut olan hususlara nazaran hükmeder. Bazıları "bana göre bu böyle" diyor. Sana göre bu öyle ama gerçeği nasıl? Kendindeki gelişim kadar düşünebiliyor, onun dışındaki esmadan faydalanamadığı için o sınır içinde kalıyor.

Akl-ı maaş dediğimiz akıl duygularla değerlendirme yapan akıldır. Bu ise kendi nefsiyle kendi nefsinden aldığı hükümdür. Buradaki nefs kendi birimsel nefstir, vahidiyet nefs değildir. Asıl gaye insanın kendi birimsel neftsen Vahidiyet nefse ulaşmaktır. Vahidiyet nefs خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ 4/1 ayetinde belirtilen sizi tek nefisten halk ettik dediği vahidiyet nefsi değil, gaye kendi birimsel nefsimizden vahidiyet nefsine ulaşmaktır. "Nefsini bilen Rabbini bilir" ifadesi vahidiyet nefse ulaşmadan aradaki mertebelerde, rab mertebesinde hiç olmazsa kişinin kendini bilmesi lazımdır.

Gerçek nefis; sende olan varlığın hakikatinin ne olduğunu idrak etmektir. Yani "sen", "ben" kelimesinin ifade ettiği manayı idrak etmektir. O da Hakkın varlığından, zuhurundan başka bir şey değildir. İşte bunu kendi bünyende idrak ettiğin zaman rab mertebesini rububiyet mertebesini idrak etmiş oluyorsun. Kendini bilmeden Rabbini bilmen kesinlikle mümkün değildir.

Genelde madde aleminde yaşayan şuurlu varlıklar, insanlar, cinlerin ilk hedefi kendi nefsi oluyor. İçine yöneldiğin zaman düşündüğün zaman nefsine yönelmiş oluyorsun. İşte o düşünce yahut niyet neyse onun nefsinden alıyorsun kendi nefsinden kendi varlığından, kendi değer yargılarından alarak değerlendiriyorsun. İşte burada kendi değer yargılarını bir tarafa bırakıp nefsinin ilerisine geçebilirse kişinin değerlendirmesi daha güzel daha yerinde oluyor.

Evliyaların sözleri vardır; "daha önce bu mertebeye gelmeden sorardım, kitaplara bakardım, ne zaman ki bu mertebeye eriştim artık gönlüme danışmaya başladım, haberleri gönlümden almaya başladım ve başka şeye de ihtiyacım kalmadı" diyor. Neden? Çünkü Akl-ı küle ulaştığı için. Doğru cevabı gönlünde bulmuş oluyor. O sınırlı akılları aşmış oluyor.

Akıllarını görüş nazarıyla kullanan felsefecilerin eşyanın hakikatlerine şimdiye kadar mümkün olmadığı gibi bundan sonra da ebeden mümkün olmayacaktır. Bunlar öküzden süt sağmak gibi abesle iştigaldedirler.

Hayyam'ın Beyti: tercüme ve izahı:

Onlar ki beşeri akılları ile çalışırlar, yazık ki hepsi öküzden süt sağarlar. Alıklık elbisesini giymeleri yani akıllarını terk edip ilahi keşf ile Hz. Resüllerin getirmiş olduğu hukuka tabi olmaları kendileri için daha evladır. Bu tebaiyet öyle olmalıdır ki aklın hükmüyle bir yaprak bile satmamalıdır. Yani bütün bu yaşantı ilahi akla göre, akl-ı küll'e göre düzenlenmelidir. Resüllerin getirmiş olduğu hukuka beşeri akılla itirazda bulunulmamalıdır. İlahi keşif

kendisinde bu mevcudatın cümlesi olmayan yerde meydana gelmez.

Gelmez çünkü alma kapasitesi yoktur. Cami tecelli olmayan suretlerde bunu anlamak mümkün olmaz. Bu da insan da olur ancak. Bunlar enbiya ve varisleri, üzerlerinde cami tecelli olan mükemmel insanlardır. Cami isminin tecellisi olan bütün esmaya cami olandır.

Zira bunlar (mükemmel insanlar) Allah ismi caminin mazharı (zuhur yeri) oldukları (Allah ismi bütün isimlere cami) yönüyle Mutlak Zat'ın (ahadiyet mertebesinin) tenezzül mertebelerini (ahadiyet mertebesinden madde alemine kadar mertebelerini) kendi nefslerinde zevkan müşahede ederler. Cami topluluk manasınadır, biz burada şimdi camiyiz, yani cemiyetiz cami zaten oradan geliyor toplanma manasına biz cami'yi ibadet yeri zannediyoruz, ibadet yeri mescittir, cami de cemaat olduğu yer manasına toplanma yeri manasınadır.

işte insan-ı kamilde bütün esma-ı ilahiye toplu halde bulunduğundan insanda cami olan bütün Allah'ın isimleri cami Allah ismi de tüm isimlere cami, Allah ism-i Zat, cemii sıfat, esma-ı mütekabile ve sıfat-ı mütezatte, cemiinin ahadiyetine "Allah" denir diye cami yani bütün isimleri içinde bünyesinde toplamıştır.

İşte Allah ismi caminin mazharı oldukları cihetle "Allah" isminin zuhur yeri oldukları yönden Zat-ı mutlakın ahadiyet mertebesinin meratib-i tenezzülatını ahadiyet mertebesinden mertebe, mertebe madde alemine ininceye kadar olan mertebelerini kendi nefslerinde zevkan müşahede ederler. İşte Kur'an-ı Kerim'de bahsettiği Kur'an-ı Kerim hakikatleri böyle olunca daha çok anlaşılıyor, hani insanlara hamaleyi Kur'an da diyorlar ya hafızlara, ilim adamlarına, esas hamaleyi Kur'an Allah ismine cami olarak esma-ı ilahiyeyi kendi bünyesinde bulunduran idrak eden hamaleyi Kur'an'dır. Kur'an Zat'tır ya Zat'ı taşıyanlar, Kur'an-ı kerim'de اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ

فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ 33/72 "Biz onu dağlara teklif ettik O'nu ancak insan kabul etti" işte Allah isminin mazharı olduğu için kabul edebiliyor, insanlar iki türlüdür süfli ve ulvi diye, yeryüzündeki insanlar ama insan isminde. Kendi nefislerinde onu zevkan müşahede ederler. Senin ne büyük değer olduğunu ne büyük bir şerefle yer yüzüne geldiğini bildiriyor.

Söyledikleri ve yazdıkları hep kendi müşahedesiyledir. Müşahede ile söylenmeyen ilim naklidir, işte mühim olan burasıdır, kendi tarlandan çıkardığın bir avuç buğdayın başkasının tarlasından sattığın bir kamyon buğdaydan daha hayırlıdır, çünkü senin kendi malındır. İşte buna ilham ismi veriliyor. İlham, keşif. Söyledikleri ve yazdıkları hep kendi müşahedat-ı zevkiyeleridir. Onlar müşahedesiyle bilirler ki, bütün tabiat Uluhiyetin zahiridir. Bu görülen varlıklar ilahi varlığın zuhurudur. İşte Kur'an-ı Kerim'in Suretleri ve Ayetleri diye belirtilen şeylerin de hakikatleri budur. Alemde üç kitap vardır, birisi elimizdeki okuduğumuz Kur'an-ı Kerim, birisi de Alem kitabı. Bu alem de Kur'an'dır. Birisi de İnsandır. Bu insana Kur'an-ı Natık ismi de verilir (konuşan insan/Kur'an)

İşte "biz ayetlerimizi afakta ve enfusda göstereceğiz". 41/53 سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِى اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ

Ayet işaret manasınadır. Neyin işaretleri? Esma-ı İlahiyenin işaretleridir. Suretler ilahi Zat'ın suretleridir. Sure; "SURET" demektir. Kur'an'daki 114 sure; 114 türlü "SURET" manasınadır. Onun ilmi var içerisinde manasınadır.

Onlar bu müşahade ile bilirler ki bütün bu tabiat Uluhiyetin zahiri olan vahidiyetin hakikatidir. Ve bu da tüm de faaliyette olan zat-i ahadiyetten başka bir şey değildir.

وَهُوَ الَّذِى فِى السَّمَاۤءِ اِلٰهٌ وَفِى الْاَرْضِ اِلٰهٌ 43/84. *ayetinde buyurur: Külde Zat-ı hakikatin seyaranını anlatır. Yani bütün*

varlıkta ehadiyetin, Zat'ının seyeran olduğunu–faaliyette olduğunu duyurur.

4. Paragraf:

İmdi bu mezkûr, "insan" ve "halîfe" tesmiye olundu. Onun insâniyyetine gelince onun neş'etinin umûmundan ve hakâyıkın küllisini hasır olduğundan dolayıdır. Ve o, kendisiyle nazar vâki' olan gözden, Hak için gözbebeği menzilesindedir. Ve "basar" ile muabberün-anh olan odur. İşte bunun için "insan" tesmiye olundu. Zîrâ Hak, onunla halkına nazar eyledi ve onlara rahmet etti (4).

Şimdi bu zikredilen insan halife ismiyle isimlendirildi. Bu anlatılan özellik insan ve halife olarak bildirildi. Yani cemi esma ve sıfatın zahir olduğu varlığa insan ve halife ismi verildi. Onun insaniyetine gelince onun neşetinin umumundan ve hakayıkın küllüsüne hasıl olduğundan dolayıdır.

Neşetinin; yani zuhurunun başlangıcının umumundan ve hakikatlerinin hepsinin onda olduğundan dolayıdır. *Ve o kendisiyle nazar vaki olan gözden Hak için göz bebeği menzilesindedir. Görüş ile kendisinden bahsedilen o dur. İşte bunun için insan ismi verildi. Zira Hak onunla halkına nazar eyledi. Ve onlara rahmet etti.*

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ 21/107 "biz seni alemlere rahmet olarak gönderdik" diyor ya, *bütün alem kuvvetlerinin hepsini, alâsını ve esfelini en üstünü ve en altını cami olan bu mezkure yani kevni camia insan zikredilen bu cemi insan buna "İnsan" ismi verildi.*

Asli ismi insandır. "Üns" kelimesinden geliyor. Ünsiyet yakınlık yani Hakka en yakın olan varlık olarak geliyor. Halife olarak da isimlendi ki bu da onun lakabi ismidir.

Ona insan denilmesi neşetinin umumi olmasındandır. Bütün hakikatler onun varlığında mevcut olmasındandır. Zira ruhani tabii ve unsuri olan bil cümle zuhurlarda onun

sereyanı olduğu gibi bütün hakikatler de kendisinde mevcuttur. Alemde hiçbir hakikat yoktur ki onda olmasın (insan-ı kamilde). *İnsanın zahirinde alemin zahirinde olan ve batınında dahi alemin batınında bulunan her bir şeyin benzeri vardır.* "Adem O'nun suretinde halkedildi." -Hadis-i kudsi- O suret benzeyişiyle değil kendinde olan hakikatlerin benzeyişiyle hakikatlerin hakikatiyle benzeyişinden dolayı "Âdem O'nun suretiyle halkedildi" deniyor. *Böylece insan mevcudatın özü hülasası ve kainatın da özüdür. Zira alem ilahi suret üzeredir, insan ise o suretin bir numunesidir.* Mesela şöyle diyelim; Bir esans şişesi düşünelim o esans şişesinin içinde bütün gül bahçesi vardır, o esans şişesi gül bahçesinin numunesidir. Gül bahçesinden gaye o esanstır. İşte insan da bu bahçenin esansı gibidir.

Cenab-ı Hakk bütün bu alemde esmasıyla, sıfatıyla, Zat'ıyla birlikte geniş vaziyette dağınık bir vaziyette ama insanda ise aynen o şişenin içindeki öz gibi terkib olarak toplanmıştır insanda.

İşte "Cami" ismi "Allah" ismi kendisinde zuhura geldiğinde. Bu kevni cami kendisiyle nazar vaki olan gözün Hak için göz bebeği menzilesindedir, basar tabir olunan dahi ancak odur. Yani göz dahi O'dur, gören de O'dur. Görüş kuvveti görünen şeylerin aynını nasıl göz bebeği ile idrak ederse, Zat'ı mutlak'ın kendi meratibi tenezülatının kaffesine olan nazarı dahi bu göz bebeği mertebesinde olan İnsan-ı kamil ile vaki olur.

Cenab-ı Hakk da bu alemdeki varlıklara tenezzül mertebesindeki varlıklara senin gözün ile nazar ediyor. Hadis-i kudside; "Kulum bana nafilelerle yaklaştığında (farzların dışındaki nafile ibadetlerle yaklaştığında) zaman gelir ben onun elinde tutan, ayağında yürüyen, gözünde gören, kulağında işiten olurum." Yani onunla beraber olurum, dediği ifadeyi burada ortaya getirmiş oluyor. Hayvanda da göz var bakıyor ama nereye bakıyor? Yiyeceğine bakıyor, yararlı zararlı olanlara bakıyor, bakışı nefsine dönük Rabbine dönük değildir. Cenab-ı Hakk da o göz ile bütün alemlerini seyr etmektedir. Herkesten

seyretmekte ama bilen ayn bilinen gayr olduğu gibi kim bu sistemi biliyorsa o kazanmış oluyor. Kendinden bakanın kendi değil Hakk'ın nuru ve Hakk'ın nuru ile gördüğünü de idrak etmiş oluyor.

Cenab-ı Hakk bu alemlere herkesten bakmaktadır. Kişi kendinden bakanın kendi değil Hakkın nuru olduğunu idrak ettiğinde bu mertebeye layıktır. *Görme kuvvetinin zevki olan görüş göz bebeğinin suretiyle vaki olduğu gibi Hakkın görmesi dahi insan-ı kamilin suretiyle olur.* Yani varlığının suretiyle olur. *İnsan görüş kuvvesiyle kendisinin aynı olan vücuduna bakarak hasıl olan görüş zevki başkasından kazanılmış olmaz.*

Şimdi ben seni gördüm bu görüş benim görüşüm başkasının yardımıyla olmuş görüşü değildir. Mesela birisine yardım ediyorsun ekmek parası veriyorsun o kişi gayrisinin yardımıyla karnını doyurmuş oluyor. Ama senin kendi kendini görmen başkasının yardımıyla değil kendinden kendini görmenle oluyor. *Belki bu zevk kendi zatının, kendi, kendi zatına verdiği zevkten ibarettir.*

Buluğ çağındaki kızların ayna karşısında kendini beğenerek seyretmesi kendinden kendini seyretmesidir, başkasından değildir. *İşte insan-ı kamil mazharıyla vaki olan mazharı ilahiye böyledir.*

Onun için Hz. Şeyh Ekber (r.a.) Fütühat-ı Mekkiye'nin 221.babında şöyle buyurur; "Gayr nerededir? Ve kevnde bütün "beşer" tesmiye ettiğin vücudun gayri bir şey yoktur. Zira o, aynen ve ilmen kevnin kaffesine şamil olur bir insandır. Binaenaleyh sen suretlerden çıkma!"

Yani Allah'ın kendi kendini seyretmesidir. Başkasıyla değil, arada yabancı yok. Yani gayrılık yok. İnsan bütün bu alemlerin hepsine şamil olan bir isimdir. Bu yüzden sen suretlerden çıkma.

İşte insan Hak için göz bebeği mesabesinde bulunduğundan naşi insan olarak isimlendirildi. Zira Hak insan-ı kamil ile halkına nazar etti. Ve onlara rahmet eyledi.

Çünkü insan-ı kamil alemin icadına ve onun bekasına ve kemalatına ezelen ve ebeden dünyaca ve ahiretçe sebeptir.

Mertebe-i ilimdeki sebebiyetine gelince; Hak Teala kendi Zat'ına, Zatı'yla tecelli ettiği ve cemi sıfatını ve kemalatını Zatında müşahede eyledi. Onları insan-ı kamilin hakikatinde müşahede etmeyi murad ettiği vakit, Hz. İlmiyede nevi insaninin hakikati olan Hakikat-i Muhammediye Hak için ayine durumunda vaki oldu. Alemin hakikatlerinin hepsi onun vücuduyla mevcut oldu.

Yani insan-ı kamilin vücuduyla mevcut oldu*. Bu hakikat bütün esmaya cami olan ilahiyet mertebesine tekabül eyledi.* (Baştaki ilahi hakikatin izahı) *Daha sonra Hak Teala o hakikatte bütün isimlere tafsilata geçirip onlara birer vücut verip ayanı sabite zahir oldu.*

Ayndaki sebebine gelince "Evveli ma halakallahü nuri" hadis-i şerifi mucibince Nur-u Muhammedi'den ibaret olan "Akl-ı Evvelin" icadıyla Hak Teala vücud-u hariciyi vücud-u ilmiye tabi kıldı. Yani ilme tabi oldu. İlim mi maluma tabidir, malum mu ilme tabidir diye bir şey konuşulur, başka zaman ona da bakarız burada ilmin vücuda tabi olduğu ortaya çıkıyor. Yani vücut ilme tabi oldu. Mevcudat olmasa o ilim ortaya çıkmamış olacaktı. Yani bilinende ilim meydana çıkıyor. Yani ilim maluma tabidir**.** Bir ressamın kafasındaki ilmi kimse bilmez kendisinden başka, ne zaman ki resme döker malum yani bilinen ortaya çıkar, işte ressamın sanatı bilgisi o yönden ilmi malûma tabi olur.

Bir başka yönden bakıldığı zaman malum ilme tabidir. Eğer o malumun ilmi, ilim sahibinde olmasa malum meydana çıkmaz. İşte Cenab-ı Hakkın batında olan ilmi; ezeli ilimi malum ile yani bilinen ile zahire çıktı. Yani kendinden başka bir şey değildir. Biz bu alemdeki madde varlıkları ayrı gayrı şeyler gibi düşünüyoruz ama işin hakikati ilminden gayri bir şey değil. İlim de O'nun gayrisi değil dolayısıyla her şey O'ndan gayri değil. Ustanın yaptığı ayakkabı kendinden gayrı mı? Onun bir parçası. Onun ilminin ortaya çıkmasıdır. Onun ilmi olmasaydı o ayakkabı

ortaya çıkmayacaktı. İlmi ayakkabı ile sabitleşiyor, ispatlanıyor. İlmi ayakkabı ile biliniyor, neticede o yapılan işe bağlıdır, mükevvenat ona bağlıdır.

Bütün bu alemlerde Cenab-ı Hakk sanatkar-ı ilahi diyelim kendi ilminde mevcut olan o güzel halleri ilmi olan halleri zuhura çıkarmayı diliyor bütün bu alemleri bu sanatıyla ortaya getiriyor. Bu aleme baktığımız zaman, resme baktığımız zaman ressamı görmemiz lazımdır. O resim de ressamdan ayrı da değildir. Ressam da resminden ayrı değildir. Ama biz tenzih itibarıyla museviyet mertebesi düzeyinden meseleye bakarak, bütün bu alemlerin varlığını ortaya getireni tenzih yönüyle, o da bir gerçek ama tek yönü, tenzih yönüyle ötelere atmışızdır.

Allah Arşındadır, tahtındadır, orda oturur, "…alemlerden ganidir" اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ 29/6 gibi ayetlerle, halbuki alemlerden gani oluşu "ahadiyet" mertebesi itibariyle ganidir. Ef'al mertebesi itibarıyla tabi ki bütün zuhur, كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ 55/29 her an yeni bir şen dedir. "Şen" de bu alemdedir, öteki alemde değildir. "Şen" işler, çalışmalar demektir. "O her an yeni bir oluşumdadır". Teşbih olarak buraya varlıkların önüne getirmiş oluyor. فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ 2/115 ayetinde "…nereye bakarsanız onun veçhinden başka bir şey yoktur."

"… her bir vech için yöneleceği bir vech vardır." buyurur ayetinde. Burada her bir esmanın kendine ait bir yönünün olduğu belirtilir. O Esma-ı İlahi de Hakkın Vechidir, böylece her şey ona yönelmiş oluyor.

Kemalata sebebiyetine gelince Hak Teala insan-ı kamilin kalbini tecelliyat-ı Zatiye ve esmaiyesini ayna kıldı. Evvela ona, daha sonra onun vasıtasıyla aleme tecelli etti.

Bu hal bir aynaya yansıyan nurun mukabilinde bulunan diğer bir aynaya aksetmesine benzer. Yani bir aynaya ışık vurunca bu aynayı biraz yan çevirirsen o aynadan öteki aynaya yansıyan ışık vurur. *İşte İlahi tecelli evvela insanda aksetti, insandan da bu aleme aksetti. Ayan-ı sabiteler ancak insanın vasıtasıyla zahir oldu*.

İnsan yüce maksat olunca mutlaka onun harici vücudu alemin hakikatlerine iktiza eder. Böylece Hak Teala en sonra insanı gelmesi için evvela alemin cüzlerini yani bu alemlerin her bir özelliğini parça parça meydana getirdi. Nitekim hadis-i kudside; "Eğer sen olmasaydın bu alemleri halk etmezdim". "sen"den kasıt nedir?

Resul (s.a.v.) şu anda vücud-u unsurisiyle ortada yok O gittikten sonra bu alemlerin yok olması lazım. Bu ev içinde oturan kimse yoksa ev yıkılıp gidiyor. Bu alem daha mamur, daha faaliyette demek ki bu hadis-i şerifin muhatabı daha bu alemde var. Nedir o? İnsan-ı kamil. Varisleri itibariyle O hakikat-i Muhammedi devam ediyor. "Kıyamet Allah diyen kimse kalmayınca kopacak", bu sözü kelime olarak "Allah" demek şeklinde anlamayalım. "Allah" ismine hami kimse kalmayınca kıyamet kopacak. Allah ismine hami de insan-ı kamildir demek ki insan-ı kamil kalmayınca kıyamet kopacak.

Yani "sen olmasaydın yerleri ve gökleri halk etmezdim." Buyruldu.

Hz. Mevlana bu hakikati Mesnevi_i Şerifte şöyle açıklamıştır. Zahire nazaran o dal budak, meyvenin aslıdır. Hani yukarıda dedi ya "levlake levlak" onun hakikatini anlatıyor. Yani İnsan-ı kamil'in, Hakikat-i Muhammedi'nin özelliğini anlatıyor, misalle. *Zahire nazaran o dal budak o meyvenin aslıdır.* Sen onu dal budak olarak görürsün ama o dal budak meyvenin aslıdır. Sen onun odun olarak görürsün

o dalı ama o meyvenin aslıdır. *Velakin batına nazaran dal budak meyve için vücud bulmuştur.*

Yani dal budak meyve için vardır. Dalın, meyvesi yoksa dal olarak bir değeri yoktur. Dal meyveyi tuttuğu sürece kıymetlidir. "*Bu alem bir şecerdir gayrıları yaprak*," insan dışındaki varlıklar bu ağacın yaprakları gibidir. Gölgelik yapıyorlar, gene de faydalılar, gayrıları yaprak nebiler meyvedir, yani "*peygamberler bu ağacın meyvesidir,*" "*sen zübdesin ya Rasulullah*." Bu ne demektir, ağaçta toprakta dalda yaprakta çiçekte meyvede hepsinde sen varsın, sen bunun özüsün, yani merteben sadece ağaçta yaprakta meyvede değil, bütün ağacın her şeyde nurunda ruhunda hayatında hepsi sen özüsün.

Bu alem bir ağaçtır, gayriler yaprak, İnsanın dışındaki varlıklar bu ağacın yaprakları gibidir. Nebiler meyvedir, ağacın her tarafında sen varsın ya resulullah!. Mevlana Hazretleri de çok güzel bir benzetme yapıyor, *dal budak meyve için vücut bulmuştur, bahçıvanın meyve elde etme ümidi olmasaydı hiç ağacı diker miydi? Böyle olunca o ağaç mana itibarıyla meyveden doğdu,* yani ağacın anası meyve oldu. Ağacın varlık sebebi meyve olmuş olur. *O meyvenin doğuşu her ne kadar suret itibarıyla ağaçtan meydana gelmiş ise de Resul (s.a.v.) Efendimiz "Biz önde olan arkadan gelenleriz" buyurmuştur.* Yani biz öndeyiz ama arkadan gelmişiz buyuruyor.

"*Adem su ile balçık arasında iken ben peygamberdim*". Yani Adem (a.s.) dünyaya gelmeden evvel ben manada mevcuttum buyuruyor. Her ne kadar Resül (s.a.v.) sonradan gelmişse de meyveye benzetiyor. Nasıl ki ağaçtaki meyve sonradan ağaçtan geliyor, ama ağaç meyve için dikiliyor, İşte bu alemler de Resül (s.a.v.) için yani Hakikat-i Muhammedi için var ediliyor.

"*Sen olmasaydın bu alemleri ne yapayım ben*" demek istiyor. Bu alemler bana ayna olmuyor ki bana sen ayna olacaksın diyor. Ama sana hayat verecek de bir mahal

lazım, o mahal halk ediliyor ondan sonra da meyve meydana geliyor.

“Biz önde olan sonlarız” ifadesini beyan buyurmuştur, yine buyuruyor ki; “Vakıa ben suret itibarıyla Âdem’den doğmuşumdur, velakin mana itibarıyla ceddin ceddi olarak vaki olmuşumdur. O meleğin secdesi benim için olmuştur.”

O meleğin secdesi Allah isminin camisi olan Hakikat-i Muhammedinin o an da Âdem’de (a.s.) en geniş şekilde zuhura geldiğinden, alemde en mümtaz mevkiye sahip olduğundan melekler ona secde emrini almıştır. Ama Hz. Resülullah (s.a.v.) in şahsında bu hakikat Kabe-i Şerife secde olarak ortaya çıkartılmıştır. Eğer Hz. Resulullah’a Cenab-ı Hakk secde emrini vermiş olsaydı İslam alemi de batılıların, hristiyanların teslisi gibi karmakarışık Hz. Muhammed beşer midir, Allah mıdır gibi sorularla kafalar karışırdı. Hz. Resulullah yaşadığı sürede “Ben Allah’ı gördüm” sözünü kullanmıyor. Görmedim sözünü de kullanmıyor.

----

5. Paragraf:

İmdi o, ezelî olan insân-i hadistir; ve ebedî olan neş'e-i dâimdir; ve cami' olan kelime-i fasıladır. Binâenaleyh âlem onun vücuduyla tamâm oldu. Böyle olunca o, âlem-den, hâtemden hâtemin fassı gibidir ki, o, pâdişâhın hazînelerini onunla mühürlediği mahall-i nakş ve alâmettir (5).

Ezeli olan insan-ı hadistir, yani o mana yönünden ezelidir, beşer yönünden hadistir, yani et kemik beden yönünden hadistir, son meydana gelmiştir. *Ebedi olan* neş’e-i daimdir ve cami olan kelime-i *fasıladır* yani bütün kelimelere cami olan ama kendisi fasıl gibi olan bir cami kelimedir. *Böylece alem onun vücuduyla tamam oldu.*

Yani Âdem'in vücuduyla birlikte halk etme diye tabir edilen zuhur sona erdi. *Böyle olunca o padişahın mühürü gibidir.* Yani insan Allah'ın mühürü gibidir. Padişah nasıl bir fermanını yazdırdıktan sonra ona mühürünü basar, o ferman mühürle birlikte bitmiştir. İnsan da alemde böyle zuhura geldikten sonra böyle bu alemin mühürü gibidir.

Bütün bu kainata cami olan insan-ı kamil manasıyla bakidir, ebedidir, dış görünüşü ile hadistir. (hadis: sonradan meydana gelen anlamındadır.) *ve hakikat-i ruhiyesiyle de ezelidir*. *Zira ilimlerin suretleri İlahi ilimdir* (ilm-i İlahidir). *İşte insanın da sureti ilahi ilimden bir surettir. İlim ilahi nisbetlerden bir nisbet olmak yoluyla Hakkın aynıdır.* Yani ilim hakkın gayri değil onun aynıdır. Allah'ın subuti sıfatlarından ikincisi "İlim" sıfatıdır. Sıfatta Zat'tan ayrı bir oluşum olmadığına göre ilim dolayısıyla Hakkın Zat'ının aynıdır. Nasıl senin aklındaki bilgin senden gayri değilse, senin kendi varlığınsa işte İlim de Hakkın aynıdır. *Hak ezelidir, insanın hakikati sonsuz nispetler yönüyle o sonsuz nispetlere cami olan tek Vahid olan Zat'a mukabil bulunan ayna mertebesindedir. Tek Zat'ın bütün mertebelere tenezzülü bu hakikatle vaki olduğundan ve bütün mertebeler ise Hakkın vücudundan ibaret ve Vücud-u Hakk ise ebedi olduğundan insan-ı kamilin varlığı da ebedidir.*

Yani insan-ı kamil gerçek varlığı yönüyle ebedi, beşeriyet yönüyle hadistir. *"Bahçıvanın gayesi meyve toplamak olmasaydı ağacı dikmezdi"* sözünde olduğu gibi Cenab-ı Hakk alemleri meydana getirmesindeki gaye o ağacın meyvesi olan insandır.

İnsan meyvesi olmasaydı bu alemleri Cenab-ı Hakk niye hâlk etsin? "Ey habibim sen olmasaydın bu alemleri halk etmezdim" Cenab-ı Hakk bu alem bahçesini kurdu bundan gaye insanın yaşamasına has bir yer hazırlamaktı, dolayısıyla insanın yaşaması için var edildiğinden bu alemler, insan da en son geldiğinden, insan mühür oldu. Bu alemlerin varlığı da insana sebep oldu. Yani alemlerin var oluşunun gayesi insan oldu. İşte bizler de bu insanlardan bir insan olduğumuzu idrak ederek hayatımızı sürdürürsek,

kendi değerimizi nasıl bir değer olduğunu çok iyi bir şekilde anlamış oluruz.

İnsan dediğimiz zaman bir bakıma biz her birimiz kendi vahid birliğimizi zannediyoruz. Bu bizim terkip birliğimizdir. Bize ait, bize has olan birliğimizdir. Hattı zatında bütün bu insanların aldığı isim tek bir insan. O da insan-ı kamildir. Cem olarak genel olarak bütün bu insanlar tek bir insandır. İşte bütün bu görüntüde olan bizler ise o insan-ı kamilin birer çekirdeği, birer özleri, birer özellikleri, birer hususiyetleridir.

İşte insan-ı kamil bu hakikatler içerisinde kendi bünyesinde bütün insanlık alemini toplamış mahiyettedir. İnsan-ı kamil dediğimiz zaman bir Cenab-ı Hakkın gerçek halifesi olan tüm bu insanların, nasıl ağaca bir ağaç diyoruz, ama o bir ağacın üzerinde belki beş yüz meyve var olduğu gibi ama hepsiyle birlikte bir ağaç diyoruz.

Diğer taraftan meyveyi tek olarak ele aldığımızda o tek meyve de bir fert olmuş oluyor. Ama ağaçla birlikteyken ağaç diye tanımlıyoruz. İşte insan-ı kamil diye tanımladığımız, o ilim, bilgi kaynağı bütün insani hakikatleri bünyesinde toplamış oluyor. Nasıl bir tohumda bütün ağaç gizli, bu da böyle. Konuyu böyle bilirsek kendi yerimizi daha iyi tesbit etmiş oluruz. Nasıl her bir nar çekirdeği içerisinde bir nar ağacı ilim olarak mevcutsa her bir insanın hali de bunun gibi. Her bir insan da bu alemin bir hakikati var. Nasıl gül yaprağı tomurcuk halinden açılmaya başlıyor, açıldıkça açılıyor, insanın da gönül alemi gerçeklere vakıf oldukça açıldıkça açılacaktır.

İnsan-ı kamili iki yönlü bilmemiz gerekiyor, birisi genel anlamda bütün insanları ihata etmiş olan hakikat-i İlahiye'deki Cenab-ı Hakkın insani bilgisi, diğer taraftan fertler mertebesinden fert mertebesinden baktığımızda yani varlıklar mertebesinden baktığımızda kamil bir insanın yani bu hakikatleri idrak etmiş olan Hakikat-i İlahiye'ye dünyada ulaşmış olan kendi hakikatine dünyadayken ulaşmış olan kimse de İnsan-ı kamil oluyor. Birisi genel anlamda insan-ı

kamil, diğeri kişiye has birimsel anlamda insan-ı kamil olmuş oluyor ki ikisi de kemal demektir. İşte Cenab-ı Hakkın "**O alemleri insanın gözünden seyreder"** ifadesi birincisinde o insan-ı kamilinden şuurlu olarak alemleri seyreder, o göz de şuurludur, gözden bakan da şuurludur.

Herhangi bir işi idrak ederek bakıyor, baktığı eşyanın hakiketinin ne olduğunu da ilim olarak, gerçek olarak biliyor. İşte Cenab-ı Hakk bakıyor onun gözünde, orada şuurla bakıyor. Bir de bütün alemde bütün insanların gözünden bakıyor, yine oradan da Hak bakıyor ama o fert oradan kendinin baktığını zannediyor. Aradaki fark budur. Kim ki bunu idrak eder, yani benim varlığımda Hakkın varlığından başka bir şey yok, ruhum O'nun ruhu, akıl O'nun aklı, cesed zaten O'nun senin benim bir alemim yok ki. Her şey O'nun dolayısıyla her şey O'nunsa kullanan da O dur. Kim ki bunu böyle idrak ediyorsa o kişi "Arif"tir. İnsan-ı kamildir ve müşahede halinde hayatını sürdürür. Cenab-ı Hakk ondan nazar etmiş olur. *"Ben kulumun gören gözü, işiten kulağı yürüyen ayağı olurum."*

Bir de genel alemdeki bütün varlıklardan Cenab-ı Hakk alemi seyreder. Nasıl ki bir mısır koçanını elimize aldığımız zaman ona bir mısır diyoruz, insanları o mısırın birer taneleri olarak gör, hepsi birbirine benziyor. Bu taneler gibi bütün insanlar Cenab-ı Hakkın esmalarının zuhur yeridir.

Her birimizde Cenab-ı Hakkın subuti sıfatları ve esma-i ilahiyesi olduğundan biz de bunu idrak ettiğimizde biz de bütün insan olmuş oluyoruz. Bütün insanlığa ulaşmış oluyoruz. Yani koçan hükmünde olabiliyoruz.

Neden çünkü senden bilgi tohumunu tek tane mısırı, gönül tarlana ektiğin zaman o artık koçan oluyor. Zaten o koçan ama gafletinden ayrı gayrılık ortaya çıkmış oluyor. Bütün mertebeler ise Hakkın vücudundan ibaret Vücud-u Hak ise ebedi bulunduğundan İnsan-ı Kamilin varlığı dahi ebedidir. Buradaki vücudun ortadan kalkmasıyla insan-ı kamilin yaşantısının sonu gelmiş demek değil. Tabi bu insan-ı kamilde böyle olduğu gibi diğer insanlarda da

böyledir. İnsan olarak yeryüzüne gelmişse ister eksi ister artı, onun varlığı ebedi ama cennet mahalinde ama cehennem mahalinde olarak. İnsanın dışındaki bütün varlıkların (cemat, nebat, hayvan) sonları vardır.

İnsan ezeli olduğundan, insanda "Baki" Esması olduğundan aynı zaman da ebedi oluyor. Bu dünyadaki görüntüler, hâdis hükmünde olduğundan yani sonradan meydana geldiğinden biz bu sonradan gelenlere bakarak onun sonu başı var diye kendimize bir son ve başlangıç çizmemiz mümkün değildir. Çünkü bütün bu mevcudat varlıklar ve insan dahil olmak üzere Hakkın varlığında, Hakkın vücudundan ibaret olduğundan vücud-u hakikisi ebedi olduğundan dolayısıyla insan-ı kamilin neşeti dahi varlığı dahi ebedidir. Diğerleri de ebedi, yalnız diğerlerinde değişiklik oluyor. İnkılap oluyor, aradaki fark bu. İnsanda değişiklik olmuyor. Bütün bu alem Hakkın vücudu olduğundan hakkın vücudunda baki olduğundan hiçbir şey yok olmuyor.

Yalnız; كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَاْنٍ 55/29 "O her an yeni bir şendedir" hükmü itibarıyla varlıklar şekil değiştiriyorlar. Madenler nebat, nebatlar hayvan, hayvanlar insan veya taş iken ufalanıyor başka şekle giriyor. Ama varlığı yine mevcut. Fakat insanın terkibi bozulmuyor. Aradaki fark bu, insan-ı kamilin "Baki"dir denmesi bundandır. İnsanda değişiklik olmuyor o hep insan olarak kalıyor bundan sonraki alemde. Hiçbir mertebede fena bulmaz, insan-ı kamil bir kelimedir ki yani Allah'ın kelimelerinden bir kelimedir ki vacip ile mümkün arasını birleştirir veya açar veya meydana çıkarır, neyi; vacip ile mümkünü. Vacip nedir? Hakkın gerçek varlığıdır, yani Hakkın Zat'i varlığıdır. Mümkin ise sonradan zuhura gelmiş yaratılmışlar yani kainat. Bunun bir çember olduğunu düşünelim, bunun yarısı vacib, yarısı mümkindir.

İşte bu vacip ile mümkinin arasını hem birleştiren hem ayıran bir yerde vacip ile mümkin bilgisini ortaya getiren dolayısıyla ayıran bir yerde de vacip ile mümkin aslında ayrı

şey olmadığını belirterek birleştiren. İşte insan-ı kamilin böyle de büyük bir özelliği vardır. Kendisi vücub ile imkan arasında berzahtır, geçiştir. Onu da insan kendi varlığına baktığı zaman evvela bu kendi varlığının hâdis olduğunu zannediyor. Yani sonradan var edildiğini zannediyorsun. Sonra bakıyor ki aslında kendisi sonradan var edilmiş bir varlık değildir.

Özü itibarıyla aslı itibarıyla ta ezele dayanan bir geçmişi vardır. Ama cesedi itibarıyla hâdistir. Ama özü itibarıyla vacibtir. Yani varlığı kendiyle kaimdir. İşte bu vacible mümkin arasını yani vacib ile hâdis arasını birleştiren de bir varlıktır. Ve berzah olarak vaki olan şeyin iki cihete de birer yüzü vardır. Yani berzah olması dolayısıyla vacib tarafa da bir yüzü vardır, mümkinat tarafına da bir yüzü vardır. Yani iki alemle de selamlaşır. İki alemin de ortasında olur. *İnsan-ı kamil ebedi hükümlerle sonradan meydana gelen hükümleri de camidir. İkisi de kendisinde mevcuttur.* Yani batın alemin hukuku da zahir alemin hukuku da kendisinde vardır. *Velakin onun berzahlığı iki taraftan mümtaz olmak yani iki taraftan mümtaz olmak ve kendinin ayni zaidesi bulunmak suretiyle değildir.*

Mesela: Kelimenin vücudu suretle mana arasında berzahtır. Mesela "Masa" dedik, masa bu varlıkla bu kelimeyi söyledikten sonra, kelime aklımızda meydana gelen mana arasında berzahtır. "Ağaç" dedik, ağaç kelimesi, ağacın kendisi ile manası arasında berzahtır. Ağaç kelimesi madde itibarıyla gerçek varlığı olan o varlığı anlatıyor, bir de ağaç kelimesi bir ağacı görmesek de bir mana getiriyor, ağaç denildiğimizde bize, hayalimize bir mana getiriyor.

İşte o kelime olan "ağaç" madde olan gördüğümüz ağaç ile hayalimizde mana olarak canlandırdığımız o mana arasında berzahtır. Berzah ara tampon bölgedir. Ağaç maddesi ile ağaç manası arasında "ağaç" kelimesi berzahtır. İşte insan da böyle, alemler ile alemlerin manasını ifade eden Hakk arasında berzahtır. İnsan geçiş ara yeridir. İnsan dediğimiz zaman, insanın beşeriyetiyle manası, silüyeti arasında köprü, berzahtır.

Her varlığın ismi onun berzahıdır. Kelimenin vücudu fazlalıktan bir şey değildir. Mesela "su" dedik suyun madde yapısı (ıslaklık veren) ile mana yapısında "su" kelimesi berzah oluyor. Ama bu "su" kelimesi orada bir fazlalık meydana getirmiyor. Kelimenin vücudu suret ve manaya nazaran bir fazlalık değildir. Zira suret kelimenin aynı olduğu gibi mana dahi suretten hariç değildir.

Her ne kadar bu üçlü gibi gözüküyorsa da bunlar fazlalık değildir, yine de birbirlerinin aynıdır. Kelime suret ve manayı yek diğerinden ayıran bir berzah olmakla beraber, düşüncede, lafızda ayrı bir berzah olmakla beraber bunlardan ayrı değildir. Kişi "ağaç" kelimesini gördüğünde kelimeyi değil cisim olan ağacı hatırlıyor. Ayrı gibi görünüyorsa o kelime ağaçtan gayri değildir. İnsan da her ne kadar vacib ile mümkin (sonradan meydana gelen) iki varlık arasında berzah gibi görünüyorsa da ayrı bir şey değildir.

Onlardan farklı gayri, fazla, eksik bir şey değildir. Suret manadan fazla olarak bir aynada malik değildir. İşte insan-ı kamilin vücudu dahi bu misale mutabıktır.

Âdem bütün ilahi mertebelere cami olduğu ve onun varlığı bilcümle esmaya-ı İlahinin zuhuruna müsait olduğu için, genel anlamda bir insanın bu kadar tecelliyi kabul etmesi gerçek olarak mümkün değildir. İnsan fert olarak kendi bulunduğu yerde kendi miktarı kadarını ortaya çıkarabilir.

Genel anlamda Allah'ın bütün esma ve sıfatlarını bütün mertebelerini ortaya getiren insan-ı kamil diye belirtilen bütün insanlardır. Ancak böyle olursa her mertebede gerçeğiyle ortaya çıkıyor. Yani bir insanda bir özellik zuhura çıkıyor, başkasında başka özellik zuhura çıkıyor, ama o insan da diğer özellikler yok anlamında değildir. Hepsi var ama oranları düşük. Diyelim ki senin bir gül bahçende her çeşit çiçek var ama karanfilden bir tane var, begonyadan bir tane var, çoğu gülden meydana gelmiş.

Diğerinin bahçesinde çok miktarda karanfil var, gül az miktarda var, ötekinde meyve var çok olarak, zeytin var, yani her bir bahçede bir çoğalmış özellik var. İşte bütün insan gönüllerinde Cenab-ı Hakkın esma ve sıfatları ve mertebeleri zuhura gelmiş vaziyette. Bütün insanlarda böyle, ayıramayız. Eğer bir insanda Allah'ın zuhuru yok dersek o başkasının kulu olması gerekir.

Allah'ın tecellisine en geniş manada zuhura getiren insandır. Bir koçanın üstündeki taneler gibi yani bizim her birimiz doğulusu ve batılısıyla bir insanız. Hadis-i şerifte "Mü'minlerden birinin başı ağrırsa hepsinin başı ağrır, çünkü mü'minler bir bütünün uzuvları gibidir." Bizler bir bütünün uzuvlarıyız.

Bunun yanında ayrıca başlı başına ayrı bir de varlığız. Tıpkı mısır koçanı ve o koçanın bir tanesi gibi. Bizim bir cami olan halimiz var, burada hiçbir ayrım (ırk, din, renk) gözetilmiyor, çünkü Cenab-ı Hakk "Rahmetellil alemin" yani bütün varlığa tecellisi var. Zuhurlarında ama eksi ama artı var, burada bilmemiz gereken bütün insanların tek bir insan olduğudur. Her birimiz birer daneyiz ve o daneyi dikeceğimiz yeri bilmeliyiz. Gönül alemine gönül toprağına danesini dikip ondan ilahi nurlar meydana çıkartmalı, işte kim ki bu hakikati idrak etti bütün bu alemler arasından kim ki bu genel manada insan-ı kamil hakikatini idrak etti ve birimsel manada bunu değerlendirdi, işte o insan-ı kamil oldu.

Birimsel anlamda insan-ı kamil oldu. Genel anlamda tabi olarak herkes insan-ı kamil özelliği içerisindedir. Bunu bildiği zaman kendisi de "Arif" oluyor. İşte cümle esma-i İlahinin zuhuruna müsait bulunduğu için alemin vücudu Âdem'in vücuduyla tamam oldu. Yani insandan sonra gelecek alemde artık başka bir varlık yoktur.

Âdemin varlığıyla varlık tecellisi son buldu, ama Allahın tecellisi hiçbir zaman bitmez. Zira Âdem'in vücudu olmasaydı alemin vücudu ruhsuz bir cesed ve cilasız bir ayna gibi kalırdı. Marangoz ağaçtan kapı yapıyor ilk anda

pek gösterişli değildir. Ama üzerine cila attığı zaman kapının görüntüsü hemen değişir.

Alemin ademe nispeti son fasıldaki mühür gibidir. Bir kitap yazılıyor sonunda şu tarihte bitti yazılıyor, yazarı şudur, deniyor ve imzalanıyor o sayfa o mevzu bitmiş oluyor.

İşte Âdemin aleme gelişi bu alem kitabının sonu ve mühürüdür.

Padişah nasıl bir ferman yazar ve altına mühür vurur, o mühür padişah olmasa da padişah demektir. O mühür nereye gitse o mühüre padişahmış gibi değer veriliyor. Padişahın simgesi fermanı o mühürle değerleniyor. O yazı bu alemler, mühür de Âdemdir. Âdem'de Hakkın zuhuru olduğundan dolayısıyla Allah'ın mühürü olmuş oluyor. O mühürle bu alemler sona ermiş oluyor, yani başka bir üst varlık gelmeyecek anlamında.

İşte bu alemler fermandır, ama o fermanın altında mühür olmayınca o fermanın kıymeti olmaz, o mühür de Âdemdir. Padişah hazinelerine mühür vurur, korunması, açılmaması için. *Allah ism-i caminin nakış mahali insan-ı kamil olduğundan Allah'ın mühürü de ona vurulduğundan işte bu yönüyle de o Haktan gayri bir şey değildir. Hakiki mülkün sahibi esma hazinelerini bu mühürle korur. İşte Cenab-ı Hakk da kendi esma hazinelerini insan-ı kamilin mühürüyle muhafaza eder. O insan ki ezeli bir hâdis, ebedi daim olan bir neşedir, ibaresi altında büyük manalar vardır. İnsanın sadece küre-i arz üzerinde zuhur eden insandan ibaret olmadığı açıkça zahir olur. O insan madde yönüyle hadistir ama o da ezeli bir hadistir. Sonradan olmuştur, ama onun hadisliği de ezelidir. Bu dünyanın evveli ve ahiri vardır.*

Daha önce hadis-i ezeli dediğine göre buranın da bir başlangıcı ve sonu olduğuna göre demek ki insanların bir başka yerlerde daha ezeli vardır. İlk insan olarak meydana gelen sadece bizim Âdemimiz değil, O bize göre ilk, o bizim alemimizdeki bize göre ilktir. Böylece başka bir dünyada da

onun üzerinde zuhur eden insanların da evveli ve ahiri vardır.

Dünyadaki insanlar ezeli hâdis değildir. Başlangıcı biliniyor 7-8 bin yıl gibi. *Ebedi olan neşe-i daimi de değildir. Bu manayı açıklamak için bir başlangıç lazımdır.*

Hakkın vücudunun–bu mevcudadın- ne sonu ne de başı vardır. Ezelidir, bu yüzden onun sıfat ve esması dahi kadimdir. Yani bu alemler ezelidir. Sıfat ve esmanın zuhuru hükümleri ve eserleri asla son bitiş kabul etmez. Şu halde Hakkın tecelli etmediği bir an yoktur. Nitekim Ayet-i Kerimede كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَاْنٍ 55/29 da buyrulur. "Hak Teala her an yeni bir şendedir." *Hak Teala ezelen ve ebeden halıktır, halkedicidir. Rezzaktır, rızık vericidir, demek ki varlıklar var ki onları rızıklandıracak. Kendi Rezzak ismi ebedi olduğundan o da ebedi faaliyettedir.*

Cenab-ı Hakkın esması iptal olmaz. Gaffardır, örtücüdür, afedicidir. Muhittir, her yeri kaplamıştır. Muhyidir, hayat vericidir.

Böylece bütün bu esmalar bakidir. Böylece vücut kadim olduğu gibi, kadim olan bu vücudun keyfiyeti, özelliği zuhuru sonradan meydana geldi diye düşünülen şey dahi kadimdir.

Çünkü Hakkın varlığında baki kaldığından O da kadimdir. Sonradan meydana gelen fertlerin evveli ve ahiri vardır. Hudus oluşumunun evveli ve ahiri yoktur. Hakkın halk etmediği bir an yoktur. Her an yeni bir şey halk etmektedir. Sonsuz feza aynı Hakkın vücududur. Ve onda bir taraftan yenilenme, oluşum, diğer taraftan da bozulma vardır. Kainat; bu varlığın zuhur yeridir ve nihayetsiz alemlerin üzerinde ezelen meydana gelen insanların fertleri hâdistir.

İnsan mana olarak mevcut ama fertler olarak hâdistir. İşte bizden evvel de bu alemde insanlar yaşadı, bizden sonra da yaşıyacaklar, Bizim Âdemimizle birlikte Hz. Resulullah'a gelen bu seyir bu bizim neslimiz. İşte orta

kıyamet dedikleri budur. Ama bizden önce de bu aleme Âdemler, Muhammedler geldi. Bu dünyada ve başka alemlerde de geldi. Bizim orta kıyametimiz koptuktan sonra bu yerküre belirli bir süre boş olarak kalacak, 200 milyon senelik bir değişim olacak, 200 milyon yılın sonlarına doğru tekrar Âdem meydana gelecek burada.

Eğer sadece bizim Âdemin nesli var dersek Allah'ı sınırlamış oluruz. Allah'ın varlığı baki olduğuna göre tecellileri baki olduğuna göre zuhurları her an yeni bir zuhur olduğuna göre bizim Âdemimiz ve Resulullah (s.a.v.) ve kıyametimize kadar gelecek olan süre yaklaşık 10 bin senedir. Sonsuz alemi Canab-ı Hak 10 bin sene için mi yarattı/halketti? "*Sen olmasaydın bu alemleri halk etmezdim*" buyuruyor. Hz. Resulullah gitti, Cenab-ı Hakk bu alemleri niye tutsun? Bu alemlerin varlık sebebi ortada yok niye tutsun? Demek ki yenileri gelecek.

İşte 18 bin alemin var edilişi insan-ı kamilin devamına, eğer bizim Âdem neslinin bitmesiyle kıyamet ve sonunda başka insan nesli gelmeyecek dersek; O zaman bütün alem yine Cenab-ı Hakk "ÂMA" haline dönüşmesi lazım gelecektir.

Bütün alemin son bulması lazımdır. Çünkü varlık sebebi olan insan yeryüzünden kaldırıldıktan sonra Cenab-ı Hakk bu alemleri ne yapsın. Ama Cenab-ı Hakkın esmasının ve sıfatlarının sonsuz olduğuna, kendisi ebedi olduğuna dolayısıyla esma ve sıfatlarının da zuhurlarının da ebedi olduğuna göre insan da ebedi olarak gelip gidecektir, bu alemde.

İşte hadis olan bu gelen fertler mana olarak ezelidir, hadis olan buradaki fertlerdir. Ama bunların hadisliği görüntüdedir. Ayrıca batıni olarak onlarda gerçektir. Onların da sonu başı yoktur. Senin başlangıcın mana aleminde, Zat alemindedir, sonun yine ordadır. Ama zuhur olarak dünyada görünüş süresi var o da dünyada ebedi olmadığındandır.

Eğer dünya ebedi olsaydı sen de ebedi olacaktın. Buranın hakikati madde aleminin yaşantısı bir taraftan olma bir taraftan bozulma olduğu için bu cesetler de bu kanuna

tabidir. Senin batının ne kadar ebedi olursa olsun zahir birimsel yön elbette bozulacaktır. Bu da belirli bir sistemin içinde yaşamanın etkisidir. Bozulma olmazsa dünyadan gitmen münkün olmaz, ahirete intikalin mümkün olmaz.

Dünya da mana ile ahiret arasında bir berzahtır. Nasıl isim, kelime o madde ile mana arasında bir berzah ise senin vücudun da mana alemin ile ahiret alemin arasında bir berzahtır. Berzahlar olmazsa geçişler de olmuyor. İşte insanların fertleri hâdistir, böylece insan hem ezeli hem de hâdistir. Mana yönüyle ezeli, zuhur yönüyle de hâdistir.

Resül'ün (s.a.v.) hadisi denildiği zaman ondan sonradan zuhura çıkanlar anlamındadır. *Hz. Resül (s.a.v.) in yaşadığı süre içinde kendi varlığından sonra açığa çıkan anlamındadır. İnsanın varlığının daimi ve ebedi olduğunu gösterir*. *Neş'e hâdis olmak anlamındadır, yani değişik değişik zuhur hadis olmak manasınadır*, *yani sonradan olma manasınadır, bu cümlenin açık olarak manası, şimdi o ezeli hadis ve hadis-i daimi ebedi olan insandır. Hadis-i ezeli ve hadis-i daimi olan insandır. Şu halde insan kadim olan Hakkın varlığında yani hakkın varlığında ezelden ebede kadar mevcuttur. Yukarıdaki izahlar şerh eden büyük insanların verdikleri manaya göredir.*

Ve bu zevat-ı kiram insan-ı kamil beşeriyeti yönüyle hadis, ama ezeli hakikati ruhiyesi yönüyle de ezelidir. Bu beyan dahi doğrudur, insan fertlerine nazaran doğrudur, zira henüz alem-i surette zahir olmayan her bir ferdin bir hakikat-i ruhiyesi vardır. Fakat insan mefhumunun alem-i surette ezelden beri mevcut olmadığı mülahazası dar düşüncedir. Zira alem-i suret efal-i ilahiyenin aynasıdır. Efal-i ilahiyenin ezelden ve ebeden durdurulması caiz değildir.

Yani efal-i ilahiyenin durdurulması mümkün olmaz. Efal-i ilahiye durdurulmayıp devamlı olduğuna göre dolayısıyla bu insanlar devamlı olarak gelecek ama bu dünyada gelecek ama başka alemde.

Bizim galaksimiz de 100 milyar yıldız vardır. 100 milyarda bir ihtimal düşünülüyor. 100 milyar galaksi var,

her galakside bir tana olsa 100 milyarda bir ihtimal ki bu da yüzlerce, binlerce dünya yani üzerinde insan yaşayan dünya ihtimali ortaya getirir. Kur'an-ı Kerim'de bu hususlardan bahseden yerler de vardır.

Bizim alemimiz yok iken yani güneş sistemi henüz yok iken sonsuz, nihayetsiz uzayda başka alemlerde insan suretleri var idi. Daha henüz bizim insanımız yani bizim neslimiz bizim ilmimiz daha henüz diğerlerine ulaşıp da onların varlığını tespit edecek durumda değil bizim şimdi içinde bulunduğumuz medeniyet teknoloji daha onları tespit edecek durumda değil, ama bu alemlerde bizden önce çok değişik insanlar, Âdemler yaşadı ve bizden sonra da yaşayacaktır.

İnsanlık sadece bizim Âdem (a.s.) ile başlamış olan insanlık maceramızdır. Hz. Rasulullah kemale ermiş insan-ı kamil mertebesi oluşmuş, işte Hz. Muhammed de ayrıca bir mühür, peygamberlik mühürü, sonu gelmiş bitmiş, şimdi yaşanan devir kemalat-ı Muhammedi yani Hz. Rasulullah'ın kemalatının yaşandığı devirdir.

Bu da kıyamet dediğimiz fasıl ile deccal dediğimiz belirtilerle sona ermiş, ama insanlık sona erecek değildir, bu dünya kıyamet kopması ile, bu dünya hayatı sona erecek ama insanlık sona erecek değildir. Bu dünya üzerine de bizim Âdem neslinden sonra da başka Âdem nesilleri gelecektir, Allahu alem. Bu düşünceler kesin değil veri ışığında ortaya atılan bir görüştür. İlham onu gösteriyor. mantıklı ve yerli yerince, gelmeyecek dersen Cenab-ı Hakkın esmasına son vermiş oluruz, buda mümkün değildir. Cenab-ı Hakk Kur'an-ı Kerim'inde Âdem'in (a.s.) hilkatini dört değişik şekilde anlatıyor. Güya insanların kafasını niye karıştırıyor? İşte Âdem (a.s.) her gelişte Âdem-i mana bir başka şekilde zuhura geliyor.

Mesela bir ayette *"Cennette halk ettik."*, başka bir ayette buyuruyor ki; إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً 2/30 *"Ben yer yüzünde bir halife halk edeceğim."*, Yeryüzünde halife halk edeceğim

buyuruyor, cennette halife halk edeceğim buyurmuyor. Birincisi ikincisine zıt düşüyor. Bir başka ayet إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ 3/59 " *Ol dedik O da oluverdi."* buyuruyor. Kur'an Âdem'in hilkatini dört ayrı şekilde anlatıyor. Burada değişik zaman boyutuna ve şekline dikkat çekiyor.

Cenab-ı Hakk bir şeyi iki defa yapmadığına göre dünyadaki hayatın başlangıcını da iki şekilde iki neslin başlangıcını da aynı şekilde yapmıyor. Bir defasında "Ol" diyor ve topraktan o hemen oluyor. Bir defasında Cennette halk ediyor, dünyaya indiriyor, bir defasında hayat sudan başladı diyor açık olarak nesiller, nesiller nihayet insan meydana geldi buyuruyor.

Buradan Âdem'in yaratılışı dört ayrı şekilde olduğu anlaşılıyor. İşte bu dört değişik şekilde anlatılış, ilim adamlarının da düşüncelerini karıştırıyor, sonra arada ittifak kuruluyor, ama ittifak %100 değil mesela %60 gibi. İnsanların da kolay anlayacağı bir şekildeki yönü kabul ediliyor. O görüş, cennette halk edildi, oradan yeryüzüne indirildi. اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ 20/125 bunlarda hep Kur'an'a dayanıyor ama dört değişik zuhur ve tecelli var, Âdem'in (a.s.) zuhura gelişi vardır. Bunlar da gerçektir, inkar edilmez gerçeklerdir. Mesela şöyle denebilir; cennet bahçe demek, dünyadaki bahçelerin hepsi dünya cennetidir. Cennet tabirinden Kur'an galaksi içinde başka bir mekandan mı bahsediyor? Eğer öyle olduğunu kabul edersek insanlık yine çok süper bir varlıktır. Yani bilmediğimiz bir cennet aleminden ilk astronot Âdem (a.s.) dünyaya geliyor. Bu ne muazzam bir olaydır. Yeryüzüne galaksiler arası bir yolculukla geliyor ve miraç hadisesi ile kemalat da galaksiler arası gezme ile bitiş oluyor. Cennetten geldiği şekliyle düşünürsek bu böyle olmalı.

Diğer şekliyle كُنْ "Ol" dedi o da oldu. Bunlardan hangisi?

Bize ait Âdem bir tanedir. Bir diğeri "Sizi sudan halkettik" buyuruyor. Bunlardan anlayacağımız "Bizim yarattıklarımız Âdem nesli sadece sizin babanız olan Âdem ile sınırlı değildir," mesajı veriliyor.

Adem neslinin dünyadaki süresi 10 bin yıl kadardır. Bu sonsuzluk zaman diliminde bu 10 bin yıl nedir ki? Dünyanın yaşı 12 milyar yıl diye söyleniyor bu 12 milyar yıllık süre içinde 10 bin yıllık şuurlu canlılar olması süresi çok kısa olmalı. Onun için bu Âdem nesillerinin önceki başka Âdem nesilleri vardı, sonraki Âdem nesilleri de olacaktır.

Yalnız şu var dünyadaki insanlar gittikten sonra yani o Âdem nesli gittikten sonra yeryüzünde coğrafi değişiklikler meydana geliyor. Onun için eski yaşamış Âdem nesillerinden iz kalmıyor. 200 milyon sene harman oluyor, burçlara giriyor, muhtelif burçlarda 18 milyon yıl bir burçta kalıyor, diyelim ki ateş burcunda kalıyor bu süre içinde yine ateş küreye dönüyor. Bu durumda üzerinde varlık su vs. yaşanacak durumda olmuyor. Ondan sonra su burcuna giriyor, tekrar buharlar vs, başka bir burca giriyor sonra soğuk burca giriyor, soğuyor, toprak burcuna giriyor, katılaşıyor taşlar meydana geliyor, sonra ılıman bir burca giriyor, eski halindeki yapı tamamen değişiyor. Böylece daha önceki Âdem neslinin medeniyet kalıntıları da yok olmuş oluyor.

Dünya yeni bir güç almış olarak, dünya da canlı, onun da istirahata ihtiyacı var. Eğer dünya cansız olsa canlı olan varlıkları oluşturamazdı. Bu dünyada öyle bir can var ki, insanı meydana getiriyor. Allah'ın aynasını meydana getiriyor. İşte insan-ı kamilin burada bulunması dolayısıyla da burası yakın çevresinin içerisinde insan bulunmayan bütün galaksilerin kabesidir.

Dünyanın tamamı galaksiler arasında "Kabe"dir, kibledir, çünkü içinde insan var. Yani içinde insan olmayan yıldızların ve galaksilerin kabesi dünyadır. "Melekler geceleri

yeryüzüne bakar parlak, parlak fezaya doğru nurları çıkan evler görürler, anlarlar ki o ev içinde ibadet edenler var." Hadis-i şerif. Melekler bile nazar ediyorlar dünyaya.

Muhiddin-i Arabi Hz.lerinin daha müşahadeleri var, biz yolumuza devam edelim.

Bunun delili mukaddimede izah olunduğu üzere وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ 42/29 ayet-i kerimesidir, *"Hak Teala yerde ve göklerde dabbe cinsinden olan mahlukatı var ettiğini" beyan buyuruyor. Bu ayet-i kerimede. Dabbe: iki ayak üstünde yürüyen insan manasındadır. Şuurlu veya şuursuz insan suretindeki varlıklar. İşte göklerde de dabbe cinsinden varlıkların olduğunu bu ayet-i kerime açıklıyor. Dabbe insana da denir.*

Enfal suresinde kör ve sağır ve akılsız dabbelerin şerlisi insan olduğu meydandadır. إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لا يُؤْمِنُونَ 8/55 ayetinde de " *küfreden, iman etmeyen devvap ise ancak insandır.*

----

6. Paragraf:

Ve bu ecilden ona "halîfe" tesmiye eyledi. Zîrâ mühür hazâini hıfz eylediği gibi, halkını onunla hafızdır. İmdi pâdişâhın mührü onların üzerinde bulundukça, onların fethine bir kimse cesaret etmez. Ancak onun izniyle açar. Böyle olunca, âlemin hıfzında onu istihlâf etti. Binâenaleyh kendisinde insân-ı kâmil mevcûd oldukça, âlem mahfuz olmaktan zail olmaz. Onu görmez misin ki, hizâne-i dünyâdan zail olup fekk olunsa Hak Teâlâ'nın onda ihtizân edeceği bir şey kalmaz. Ve onda olan şey çıkar ve ba'zısı ba'zısına iltihâk eder. Ve emr âhirete intikal eyler. Şu halde hizâne-i âhiret üzerine hatm-i ebedî ile hatm oldu (6).

İnsan-ı Kamil bütün esmaya cami olan Allah isminin mazharı olduğu yönden Hak Teala Hz.leri onu halife olarak isimlendirdi. (Halife arkasından gelen) Nitekim Kuran-ı Kerimde melaikeye hitaben اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً *2/30 buyurmuştur; "Yeryüzünde ben bir halife kılacağım."*

Buradaki bazı tefsirlerde yaratacağım diye çevrilmiş halbuki "ceal" kelimesi kılmaktır yaratmak değildir.

Hak mum üzerine basılan mühürle hazineler korunduğu gibi Hak Teala da kendisinin isimlerinin zuhur yeri bulunan halkını insan-ı kamilin vücuduyla muhafaza eder. Eğer insan-ı kamil olmazsa bu dünyada ve diğer alemlerde dolayısıyla bu alemin varlık sebebi insan-ı kamil olduğundan eğer insan-ı kamil çıkmış olsa alemleri yok eder. İşte insan-ı kamilin bu alemde bulunması bu alemin bekasına da sebep oluyor. Yani varlığına, yaşamasına da sebep oluyor. Zira mevcudatın çeşitleri, suretlerinin bakası, an be an onlara vasıl olan isimlerin onlara verdiği oluşumları (rızık, vs.) esmasıyla vaki olur.

Daha evvelki sohbetlerde melaike-i kiramın hakikatinden bahsedilmişti. Cebrail'den Mikail'den, İsrafil'den, Azrail'den bahsederken ne demişti; onlar bütün hepsi kendi varlıkları ile alemi ihata etmişlerdir, kaplamışlardır, an be an mesela İsrafil (a.s.) ne kadar yiyecek varsa kendi görevlileri ile birlikte bütün o hububatı an be an takip ederek büyümelerini gelişmelerini kontrol etmektedirler. İşte onu bahsediyor, an be an onlara vasıl olan atayayı esmaiyeyi, isimlerin atileri isimlerin onlara verdikleri oluşumları, rızıkları, ataları esmaiyesi ile vaki olur.

Eğer bu tecelliyat kesilse alem suretleri bir anda buz gibi eriyip yok olur. Yani ilahi tecelli bir an kesilse bu alemler buzun erdiği gibi eriyip gider bu alemden kayıp olur. كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَاْنٍ 55/29 " O her an bir şe'ndedir" ile bu alemlerin

varlığı devam ediyor. Her an ölüp dirilme var. İnsanda an be an ölüm var. Yani nefes alıp verdiğimizde ölüyoruz, diriliyoruz. Bu an be an ölüp dirilmedir. Dünyayla birlikte 24 saatte bir ölüp diriliyoruz. Gece uyuyoruz uyku da bir nevi ölümdür. Bu ikinci ölümdür. Üçüncü ölüm kış uykusuna yattığımız süre içinde 6 aylık bir ölüm güneş sistemindeki ölüm. 4. ölüm ise ortak kıyametteki bütün insanların yeryüzünden kalkmasıdır.

وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ 15/21

ayetinde; *bütün bu evvela insan-ı kamilin kalbine nazil olur, onun kalbinden aleme aksetmek suretiyle dağıtılır. Ve padişahın izni olmadıkça insan-ı kamilin hıfz ettiği hazinenin sırlarını kimse bilemez.*

Hazinenin tasarrufuna kimse sınır getiremez. İnsan-ı kamilin bütün bu hazinedeki tasarrufu kendi asaletinden değil halifeliğindendir. Çünkü Hak Teala insan-ı kamili halife tayin etti, bu alemde insan-ı kamil oldukça bu alem daima korunur. Zahir isminin mazharı olan bu kesif alem dünyada Hakkın zuhur ve ızharı ve her mertebedeki zuhurları kemale geldikten sonra insan-ı kamilin vücudu zail ve onun mühür-ü vücudu dünya hazinelerinde bozulduğu vakit artık dünya hazinesinde korunacak bir şey kalmaz. Zira zahir suretler bozulup harap olur ve zahir isminin hükümleri ismi batın himayesine, altına girer. Kesif alem dünyada mevcut olan cemat ve nebat ve hayvan ve insan, cin ve semavatta olan melaike ahiret alemine huruç eder ve o alemde cem olur. Nitekim Hak Teala وَاِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ 81/5 ayetinde buyurur.

Haşr ise her bir şey hakkında umumidir. Yani alemden meydana gelen şeylerin bazısının bazısına iltihak eder, yani füruat kendi asıllarına mülhak olur, şu halde cemad ve nebat ve hayvan toprağa ve insan ve cini ise kendilerinde vaki olan galebeye göre yani kendi varlıklarındaki ahlak galebesine göre cüzi narileri şeytandan ibaret olan nara ve cüzi Nurileri dahi melekten olan nura iltihak eder.

Sonra nuru insan-ı kamile iltihak edip alem-i nuranide onun hakikati hatmiyyesi zahir olur, insan-ı kamil mazharıyla emr-i zuhur ahrete intikal etmekle insan-ı kamil nuruyla alemin nuru hazinesinin ve narıyla da alem-i nari hazinesinin ahiret alemi üzerine hatmi ebedi ile mühürü olur. Zira insan-ı kamil melek ve şeytanı camidir. Şeytan onda tasarruf edemez. Belki o şeytanda tasarruf eder. Nakıs insanda şeytan tasarruf edendir. İnsanın özelliklerinde cemad var, nebat var, hayvanat var, cinler var, şeytanlar var, melekler var. Bütün bunların bir aradaki toplanmış haline insan ismi veriliyor.

Ayrıca insan isminin insan-ı kamil olması için vasfının biri de Cenab-ı Hakkın ruhunun, varlığının onda mevcut olmasıdır. Yani insan denen varlıkta hayvanlık var, nabatlık, madenlik var, cinlik var, şeytanlık var, meleklik var. Bir de bunlardan önemlisi Allah'ın "üfledim" dediği ruhu vardır. Onun için zaten kamil oluyor. Melekte sadece Cenab-ı Hakkın bir yönlü ismi var. Meleklik yönü var, Cinde şeytanda başka isimler var tek yönlü mudil isminin kaynağı var, insan Allah isminin mazharı yani Allah isminin zuhur yeri olduğundan kendisinde bunların hepsi mevcuttur. Cinler mudil isminin mazharı yapıları sadece ateş; toprak, su, hava, bitki, hayvan onlarda yok onlar tek yönlüdür.

İnsan-ı kamil melek ve şeytanı camidir. Şeytan onda tasarruf edemez, belki o şeytanda tasarruf eder. Velakin nakıs insanda şeytan tasarruf eder. Onun için nakıs insanda şeytaniyet galip olunca ahrete intikalinde aslı şeytan olan nara dahil olur. Şeytan celal mazharıdır. Ahirette celaliyet tecellisinin mahali cehennemdir. Celali tecalliyat elemi iktiza eder eğer nuriyet galip olursa ahrete intikalinde aslı melek olan nura dahil olur.

Mevlana Hz.leri Mesnevi-i Şerifinde buyurur; *"diğer bir hamlede beşer mertebesinden ölürüm melaike mertebesinden kanat ve baş çıkarmak için"* diye buyurur.

İşte reenkarnasyoncular bu yeri alıp Mevlana'ya atfederek Mevlana da reenkarnasyona inanıyor düşüncesini

oluşturmuşlardır. Halbuki Mevlana Hz.lerinin burada bahsettiği hiç onunla ilgili bir şey değildir. Onun bir başka yerde yeri de vardır, "maden olarak öldüm, nebat olarak dirildim, nebat olarak öldüm hayvan olarak dirildim, hayvan olarak öldüm insan olarak dirildim, ölümden neden korkayım ne zaman zarar gördüm" diyor. Diğer bir hamlede beşer mertebesinden ölürüm melaike mertebesinden kanat ve baş çıkarmak için yani melaike mertebesine ulaşmak için diyor. Yalnız burada melaike mertebesine ulaşmak için derken yalnız melaikeler insandan daha üstün de o mertebeye ulaşmak akla gelmesin. Orada bahsettiği beşeriyet ahlakından kurtulurum melekut ahlakı alırım anlamındadır.

Şimdi biz biraz yukarıya bakalım çünkü burada çok güzel meseleler var, bariz açıklıklar var, insanın bilmesi gereken hususlardan bariz açıklıklar var. *Zira insan-ı kamil melek ve şeytanı camidir*. İnsanda hayvanlık var, cinlik var, şeytanlık var, meleklik var, nebatlık var, madenlik vardır.

Kainatta ne varsa hepsi vardır, bir de kendine has asaleten "ve nefahtüsü" vardır. Yani Cenab-ı Hakkın ona mahsus özel ruhaniyeti vardır. İşte insan-ı kamil bütün bu vasıfları bilerek idrak eden kimse manasınadır. Bu özellikler bütün insanlarda mevcuttur ama bunu bilmediği için kendisi faydalanamıyor. Kendisinden tabi olarak bu fiiller zuhura geliyor. Dolayısıyla insan nakıs oluyor. Kendindeki bu hakikatleri bilmediği için nakıs/noksan insan oluyor. Ama yapısında bunların hepsi mevcuttur.

Kim ki bunların kendi varlığında olduğunu idrak etti o insan-ı kamil oldu. *Zira insan-ı kamil melek ve şeytana camidir.* Yani kendisinde melekiyet de var, şeytaniyet de vardır. Neden? Çünkü Uluhiyetin mazharıdır. Uluhiyette de şeytanlık var, meleklik vardır. İki yönü de mevcut. Yani Allah isminin mazharı olan İnsan-ı Kamilde bunlar mevcuttur. Şeytan onda mevcut ama şeytan onda tasarruf edemez. Yani şeytani taraf onda istenilmediği halde zuhura çıkmaz. Yani o şeytaniyetine hakimdir, mudil tecellisine hakimdir, onu dışarıya çıkarmaz. Ama insan-ı kamil olmayan

kimsede mudil tecellisi vardır ama hakim olamaz, mudil tecellisi kendi isteğiyle dışarıya çıkar.

Yani şeytaniyet yönüyle dışarıya çıkar, dolayısıyla insan nakıs olur. insan-ı nakıs ile insan-ı kamil arasındaki fark; kendi benliğinde var olanı bilmesi ve onu kullanması tasarruf etmesidir. Zira insan-ı kamil melek ve şeytanı camidir, şu kadar ki şeytan onda tasarruf edemez. *Yani şeytan insan-ı kamile tesir edemez. Belki o şeytana tasarruf eder,* neden? Hükmünü geçersiz kılar. Onu hükmü altına alır. O onda tasarruf eder. Velakin insan-ı nakısta şeytan tasarruf edendir. Yani şeytaniyet onda zuhura çıkmaktadır.

Nakıs insanda (eksik insanda) şeytaniyet galip olunca o kişinin ahirete intikalinde yani öldüğünde aslı şeytan olan nara ilhak olur yani bu dünyadan gittikten sonra kendi aslı şeytan olan ve şeytanın da aslı olan nara yani ateşe girer. *Şeytan celal mazharıdır, ahirette celal tecellisinin mahali ise cehennemdir.* Celal tecellisi elemi üzüntüyü gerektirir. Yangın çıkıp etrafı yakması, depremlerin yıkması, sel baskını bunlar hep elemli tecelliler dolayısıyla celal tecellisidir. *Ve eğer nuriyet galip olursa yani bir insanda nur tarafı galip olursa ahirete intikalinde aslı melek olan nura dahil olur.* Yani dünyadaki kazanımları nur yönüyle ağırlıklı olursa aslı melek olan nura dahil olur.

Nur cemal mazharıdır, ateş nasıl celal mazharıysa nur da cemal mazharıdır, ahrette cemal tecellisinin mahali ise cennettir. Cemal tecellisi lezzeti gerektirir. Onun yeri ise cennettir. Cemali tecelliler ve celal tecellileri dünya hayatında beraber iken ahrette bunlar ayrılırlar. Dünyanın idaresi bu yüzden ahiretin idaresinden daha zordur. Çünkü esma-ı ilahiye birbirinin içine karışmış vaziyette, hangisinin sınırı nerede belli değildir. Birbirinin içerisine girmiş vaziyettedir. Uhrevi alemde bunların mahalli ayrı olduğu halde dünya hayatında birleşiktir.

Gerek mü'min ve gerek kafir bu alemde celal tecellisinden de nasibini alır, cemal tecellisinden de nasibini alır. Yani zorluklar, sıkıntılardan da nasibini alıyor,

kolaylıklar, iyilikler, güzellikler, nimetlerden de nasibini alıyor. Ama ahiret öyle değil, ya tamamen nimetler var ki, orası cennettir, ya da tamamen külfetler var ki orası cehennemdir. İşte insan-ı kamil için dünya hazinesi üzerine muvakkat mührü ve ahiret hazineleri üzerine ebedi mühürleri vurulur. Dünya üzerindeki mührü geçicidir, ahiret üzerine ebedi mührü mevcuttur.

----

7. Paragraf:

İmdi sûret-i ilâhiyyede olan esmanın kâffesi bu neş'et-i insâniyyede zahir oldu. Böyle olunca onun rütbesi bu vücûd ile ihatayı ve cem'i hâiz oldu. Ve Allah Teâlâ'nın hücceti melâike üzerine, onunla kâim oldu. İmdi tehaffuz et! Muhakkak Allah Teâlâ sana, senin gayrin ile va'z etti. Ve nazar et! Üzerine itâb vârid olan kimseye nereden itâb vârid oldu? (7).

İlahi surette olan esmanın tamamı bu insanda zahir oldu. Böyle olunca onun rütbesi bu vücut ile ihatayı cem haiz oldu. Allahütealanın onun üzerine hücceti melaike ile kaim oldu. İnsan-ı kamil melik-i hakikinin Hazaini esması üzerine mevzu mühürü, hakiki mülkün sahibinin esma hazinesinin üzerine mevzu mühürü mesabesinde durumunda ve cami isminin mahali nakş olduğundan suret-i ilahiyede mevcut olan esmanın küllisi bu neşet-i insaniyede zahir oldu.

Yani bütün esma-ı ilahiyenin küllisi insanda zahir oldu. Nasıl ki mühürün üzerinde padişahın ismi var, turası var basıldığı zaman o tura padişahın bütün özelliklerini gösteriyor ama turanın üstünde padişahın bütün memleketleri yerleri şunları bunları yazmıyor, ama mühür vardır.

Nasıl T.C. yazıldığı zaman mühürü bastığı zaman Türkiye Cumhuriyeti anlatılıyor, bütün varlıklarıyla ayrılmış değildir. Köy köy; kasaba kasaba; insanı fert fert; şehir şehir ayrı mı T.C. de değildir, ama o mevcut onların içerisinde. Onun mevcudiyetini bildiriyor. İşte insan-ı kamil olan mühür de o

insan-ı kamil mühürünü bastığı zaman bütün Cenab-ı Hakk'ın varlığının sembolize edilmiş halinin orada mevcut olduğunu belirtiyor.

İşte bu dünya üzerine geçici bir mühür vurmakta insan-ı kamil, ahiret alemi üzerine de ebedi kalıcı bir mühür vurmaktadır. İşte insan-ı kamil bu demektir, bu mühür demektir. Böylece o mühürde o hatemde padişahın suretinde mevcut olan esmanın kaffesi zahir olur. Padişahın varlığında neyi varsa o mühür üzerinde hepsi orada mevcuttur.

Hatem suret-i cismaniyesi itibariyle her ne kadar vurulan mühür cisim olarak küçük bir şey gibi gözüküyorsa da padişahın varlığını ifade ettiğinde onu kimse bozmaya parçalamaya gücü yetmez. İşte dünyada hatm-i muvakkat bir hatem ve ahirette de hatm-i ebedi ile hatm olan insan-ı Kamil'in neşeti dahi böyledir. Böylece insan-ı kamil'in rütbesi bu vücud-u ayni ve unsurisi de bil cümle esmanın ihatasını ve Zat-ı mutlakın cem-i meratibini tenezzülatına haizdir. insan-ı kamil Mutlak Zat'ın bütün mertebelerdeki tenezzülatına sahip oldu. Bu ihata ve cemiyet hasebiyle Hak Teala'nın hücceti melaike üzerine onunla kaim oldu.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً 2/30 *ayet-i kerimesinde beyan buyurulduğu gibi Hak Teala yeryüzünde halife meydana getireceğini melaikeye haber verdi. Melaike dahi* قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ *2/30 "yarabbi yeryüzünde fesad eden ve kan döken kimseyi nasıl halife seçeceksin halbuki biz sana tesbih ve takdis ederiz" dediler.*

Halbuki melaikede bu cemiyet ve ihata bulunmuyor. Yani insan-ı kamildeki bu cemiyet, Allah'ın bütün esmasını zuhura getiren özellik bulunmuyor melaike-i kiramda. Onlar dediler ya biz seni tesbih ve takdis ediyoruz, bu yetmez mi gibilerden cevapları vardı şimdi onu izah ediyor.

Onlar Hakkı mazhar oldukları esma-ı hassa dairesinde tenzih ve takdis ettiler.

Yani kendileri hangi isimlerden meydana gelmişlerse o isimler kadar Allah'ı tenzih ve takdis ettiler. Diyelim ki beş tane ilahi isim onların varlığını meydana getirdi, o isimlerin bilgi derecesi ne ise sadece onunla takdis ettiler. Yani tek yönlü takdis ettiler. Diyelim ki senin bir evin var, çok güzel sarayın var, dört tarafı da ayrı düzenlenmiş ama kim hangi taraftan bakarsa o düzenlenen kısmıyla sarayı övüyor. İki taraftan bakanın ifadeleri zıt düşüyor, neden; bakış noktaları farklı olduğu için tek olan binayı farklı binalarmış gibi zannediyorlar.

Ama binanın tamamını bilen birisi bakıyor o zıtmış gibi gözüken anlatımların hepsinin doğru olduğunu söylüyor. Çünkü binanın tamamına hakim. İnsan-ı kamil bütün bir doğruları toplayıp tüm doğru yapıyor. Cemi doğruları bulmuş oluyor. İşte melaikeyi Kiram kendi yönlerinden baktıklarından tenzih ve takdisleri de sadece kendi yönlerinden oldu.

Saatçilerin kimisi elle kurmalı saat tamir ediyor, kimi otomatik kurmalı saat tamiri yapıyor, kimi duvar saati tamiri yapıyor, kimi pilli saat tamiri yapıyor, her tamirci yaptığı saatleri övüyor. Bu övüş eksik bir övmedir. Ama bir de başka bir saat ustası var ki, bütün saatlerin çalışma sistemlerini biliyor ve tamirini yapıyor, onun övmesi elbette diğerlerinden daha üstün oluyor. İşte insanın melaikeye üstünlüğü budur.

Melekler tenzih ve takdis ettiler ama kendi yönleri itibarıyla. Bu önümüzdeki cadde Hakka gidiyor diye sadece bu caddeyi övdüler. Ama Hakka giden o kadar çok cadde var ki. İnsan-ı kamilin ihatası geniş olduğundan bütün yolları biliyor bütün yollardan ne zaman nasıl gerekiyorsa öyle gidiyor ve o yolun şarkısını söylüyor. Yani o yolun duasını tenzih veya tesbihini yapıyor.

İşte onların tenzih ve takdisleri kendi bulundukları esma dairesinde oldu. Diğer isimler ile Hakkın tenzih takdis ve

tahmidinden habersizdiler. Yani Âdem'in tenzih ve takdisinden habersizdiler. Yani başka sistemlerden haberleri yoktu.

Ayrıca melaike-i kiram Adem neslinin bozgunculuk yapacağını kan dökeceğini nereden biliyordu? Zahir ehli bunu bile araştırıp sormuyor. Adem hakkında bir hayat ilmi ortaya getirmişler, kelam ehli nakil hep onu naklediyorlar. İşte cennette var edildi, yer yüzüne indirildi, balçıktan kuru kuru, tıngır tıngır öten işte Cenab-ı Hakk ona ruh verdi "hapşı" dedi ruh içine girdi hareket etmeye başladı. Bu belirli bir Âdem'in (a.s.) hayat hikayesi oluşmuş sadece bu öğrenilip geçiliyor ama bunun özünde hakikatinde neler var, oraya inen yoktur.

İnsanlar bazen bir konuda beceri kazandığında "meleke kazandı" derler o senin ürettiğin şeydir, burada bahsedilen diğer meleklerdir, senin bir iş yapmak için ürettiğin eğitim sonunda kazandığın meleke yani sahip olduğun güç için elin meleke kesbetti bu melek oldu demek değildir. Yani ihtisas sahibi oldu, o aslında senin elinde olan şey değildir. Aynı zamanda kafanda olan şeydir. Kafanda oluşuyor elinde zuhura geliyor. Bu melekedir ama yine de senin meleğindir. Yani senin bir gücündür. Yapan kişinin gücüdür. Ama buradaki melekler işte Âdem (a.s.) ile karşı karşıya gelen meleklerdir. Yani melek-i cismani değil de melek-i nuranidir. O cihetle işte eyledikleri cihetle esma-ı saire ile Hakk'ın tenzih ve takdis ve tahmidinden habersizdiler. Yani Âdem'in tenzih ve takdisinden habersizdiler, Âdem (a.s.) da

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

7/23 ayetinde Âdem (a.s.) özür beyan ediyor, onların özürü başkaydı, meleklerin hali başkaydı. Âdem (a.s.) burada özür beyan ediyor, biz "Nefsimize zulmettik" diyor. Orada melekler adeta böbürlenme yapıyorlar. Biz sana ibadet ediyoruz, seni tenzih ediyoruz, daha başka yaratılmışa neden gerek var gibi, onlar kan dökecek, bozgunculuk yapacak onları mı halk edeceksin! Adeta kafa tutar gibi haşa bir durum var orada.

Bütün bu hadise Âdem'in (a.s.) başından geçiyor ama ondan hiç çıt yok. Melekler önünde secde ediyorlar ondan hiç ses yok. Âdem (a.s.) asaletini muhafaza ediyor. Kendisini yeryüzüne atıyorlar yine hiç ses yok. En sonunda رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا 7/23 ayetiyle belirtildiği gibi "Rabbim biz nefsimize zulüm ettik" diyerek aczini ifade ediyor. Melekler biz yapıyoruz, ediyoruz diye benlik ifade ediyorlar, melek olduğu halde, Âdem ism-i cami her türlü esmanın zuhuru var. Melekler ve cin benlikten kaybediyor. Halbuki Âdem de benliğin en şiddetlisi var. Esas benlik onda olması gerekir.

قَالُوا سُبْحَانَكَ لاعِلْمَ لَنَا اِلا مَاعَلَّمْتَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ 2/32 ayetinde Adem onlara bilmediği esmadan haber verince melaike bu hüccet üzerine;" *Sen yücesin, bize öğrettiğinden başkasını biz bilmeyiz …" dediler.*

Âdem (a.s.) diğer esma ile onların karşısına çıkınca birer birer ilahi esmaları saydığında bunun üzerine melaike de *"biz seni tenzih ederiz, tesbih ederiz, bizim ilmimiz yoktur, sadece sen bize ne bildirdinse bizim ilmimiz o kadardır."* Bu itirafla suallerinden rücu ettiler.

Madem başka bir şey bilmiyorsun da kan dökeceğini bozgunculuk yapacağını nereden söyledin? *M. Arabi Hz. Zuhur ve ızhar emrinde kendi hakikatlerini kafi görüp halifenin zait olduğunu zanneden melaikenin halinden ibret alınması için buyururlar ki*

"Sen halifetullah kabul edilen insan-kamilin rütbesi derecesinde edebini muhafaza eyle. Muhakkak Allahüteala senin gayrin olan melaikenin halini anlatmakla birlikte sana misal veriyor.

Sen de bu duruma düşmeyesin diye. Sende kibirlenmeyesin gururlanmayasın, melaike bile bu benliğe düşüyor, bu tür sınavları verebilmen için senin çok, çok dikkatli olman lazımdır.

Hakteala onların suali üzerine وَاَعْلَمُ مَ اتُبْدُونَ وَمَاكُنْتُمْ تَكْتُمُونَ 2/33 *"Benim bildiğimi siz bilmezsiniz" deyip onları cehaletle suçladı. Cehil ise şüphesiz itaptır.*

Mevlana Hz. Mesnevî Şeriflerinde şöyle buyurur. "Cenab-ı Hakkın sırlarını söyleyen insan-ı kamiller İsrafil huylu dinleyici isterler.

İsrafil (a.s.) şu anda boynuz elinde beklemekte, kıyamet kopacağı zaman Cenab-ı Hakk ona emredecek "elindeki sur u üfle" diye, bu emrin vakti belli olmadığından o hiçbir iş yapmadan bu emri bekliyor. İsrafil gibi dinleyici ol her an, yani insan-ı kamilin sözünü elinde sur ile kıyametin zamanını emrini nasıl dinliyormuş gibi sen de dinle. İnsan-ı kamilin Haktan gelen sözlerini öyle dinle ki İsrafil'in dinlediği gibi dinle.

Sen onların layık olduğu vazifeyi edebi yerine getirmedikçe onların risaletlerinden nasıl fayda sağlarsın. Sen onların önünde iki kat olarak rüku edici olmadıkça o emanet sana ne vakit vasıl olur.

Yani insan-ı kamildeki emanet sana nasıl vasıl olur. *Her bir edep onlara nasıl makbul gelir. Zira onlar yüce eyvanlardan geldiler, yukarılardan geldiler.*

----

8. Paragraf:

Zîrâ melâike bu halîfe neş'esinin verdiği şeye vâkıf olmadı. Onlar hazret-i Hakk'ın ibâdet-i zâtiyyeden iktizâ ettiği şeye de vâkıf olmadılar. Çünkü hiç bir kimse Hak'tan kendi zâtının i'tâ ettiği şeyin gayrisini bilmez. Halbuki melâike için cem'iyyet-i Âdem yoktur. Ve onlar, kendilerine mahsûs olan esmâ-i ilâhiyyenin gayrisine vâkıf olmadılar. Ve Hakk'ı onlar ile tesbîh ve takdis ettiler. Halbuki onlar, Allah Teâlâ için, kendilerinin ilmi vâsıl olmayan esma olduğunu bilmediler. Binâenaleyh onlar ile Hakk'ı tesbîh ve takdis etmediler. İmdi onların üzerine bizim zikr

ettiğimiz şey galebe etti. Ve onların üzerine bu hâl hükm eyledi. Böyle olunca onlar, neş'et haysiyyetinden أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا **(Bakara, 2/30) ya'nî "Yâ Rab, sen yeryüzünde ifsâd eden kimseyi mi halk edeceksin?" dediler. Halbuki nizâ'ın gayri değildir. Ve o niza', onlardan vâki' olan şeyin aynıdır. Şu halde Adem hakkında dedikleri şey Hak hakkında olan şeyin aynıdır.(8)**

Melaike-i Kiram halifelik nedir, bu özelliğe sahip olamadılar. Onlar Allah'ın Zat'ına yapılan ibadetin hakikatine da vakıf olamadılar.

Çünkü hiçbir kimse haktan kendine ne hibe edilmişse onun gayrisini bilmez. Onun için herkes kendi aklını beğenir. *Halbuki melaikede Âdemdeki cemiyet yoktur. Cenab-ı Hakk onları hangi esmadan meydana getirdiyse işin o kadarını bildiler. Daha başkasına vakıf olamadılar. Hakkı onlar ile tesbih ve takdis ettiler.* Kendi bildikleri dışındaki esma ile takdis ve tenzih etmediler. *Sadece kendi yönleriyle takdis ve tesbih ettiler.* Yani gerçek manada tesbih ve takdis edemediler. *Melaikenin üzerine kendi esmaları galebe etti. 2/30 ayetinde "sen orada kan dökecek fesad çıkaracak birini mi yaratacaksın" Melaike bunu söylemekle Hak ile çekişmiş oldular. Âdem hakkında bozgunculuk yapacak dediği şeyi melaike kendisi yapmış oluyordu.*

Âdem'e isnad ettiklerini Hakka isnat etmiş oluyorlar. Çünkü Âdemi yaratan/halkeden Allah'tır. O kan dökücülük isnadı Allah'a isnat edilmiş oluyor.

Yani melaike bu halifenin doğuşunun özelliğinin zahiren ve batınen haiz olduğu ihata ve cemiyete muttali olmadılar.

Yani onun gerçeğini anlamadılar. *Melaike bu halifenin neşet-i insaniyesinin zahiren ve batınen haiz olduğu ihata ve cemiyete vakıf olamadı. Ve kezalik onlar hakkın ibadet-i Zatiyeden iktiza ettiği şeye de muttali olmadılar. İbadet-i*

Zatiyeden murad Zat-ı Hakka onun cem-i esmasıyla ibadet etmektir.

İşte melaike-i kiram da, bütün esma-ı İlahiyenin zuhuru olmadığından Hakka Zati olarak ibadet edemediler. Yani Zat mertebesinden ibadet edemediler. İşte bu onların eksiğiydi.

İşte bu yüzden de melekler insanlardan üstündür diyenler bu düşüncelerinde çok büyük yanılgıya düştüler.

Bunu bilemediler, ibadet-i Zatiyeden murad Zat-ı Hakka onun cemi esmasıyla ibadet etmektir. İşte bunu da ancak insan-ı kamil yapmaktadır. İşte namazın muhtelif mertebelerinden bahsetmiş, Ef'al aleminin namazı diye, esma aleminin namazı, sıfat aleminin namazı, Zat aleminin namazı. İşte bir kişi insan-ı kamil mertebesinde bütün esma-ı ilahiyyenin kendinden zuhur ettiğini idrak ettiğinde, o kıldığı namaz Zati namazdır. Neden? Bütün tecelliyatı birlikte kendisinde bulundurmuştur, cami ve Allah isminin kapsamı altındadır. İşte melaike-i Kiram bu bilgiden mahrum olduğu için başka bir ifade ile bu bilgi kendilerine verilmediği için esma-i ilahinin tamamı kendilerine verilmediğinden, tabi ki kendine has isimlerle ibadet ettiğinden, Zati ibadet değil esmai ibadettir. Yani esma mertebesinin ibadeti, o mertebenin kendi isimleri ile sınırlandırılmış olan isimlerledir.

Ne kadar yüksek ibadet yaparlarsa yapsınlar, yani ibadetleri kendi yönleri itibarıyladır. Tabi ki onlardan da başka bir şey beklenmez, yapıları fıtratları itibarıyla başka türlü ibadet beklenmez.

Ama insan-ı kamil bütün varlığı kendi mevcudiyetinde barındırdığından, Cenab-ı Hakkın Zat'ının da zuhur mertebesi olduğundan dolayısıyla ibadeti neticede Zati ibadettir.

Malum olsun ki "kul" tasarruf edicinin taht-ı tasarrufu altında bulunan kimseye derler.

Yani “abd” bir tasarrufçunun eğitiminde olanına derler. Kişi neyin tasarrufu altındaysa onun kulu derler. Tasarrufçunun tesiri altında olana “abd” (kul) derler.

Bu mertebelerdeki zuhur yerlerinden zuhur eden her bir zuhur, zuhura gelmiş mazhar esma-ı ilahiyeden bir ismin tasarrufu altında olup, bu alemde gördüğümüz canlı ve cansız her bir zuhur diye ayırdığımız ne varsa her bir zuhur bir tasarrufun tahtı altına, o ismin iktizası kendisinden sadır olmak suretiyle Hakkın Zat’ına ibadet ederler.

Genelde anladığımız namaz kılmak, oruç tutmak bir ibadet şekliyse de hangi varlık nerede meydana gelmişse, o meydana gelen varlığın zuhura gelmesi onun abdiyeti yani ibadeti olmuş oluyor.

Yani güneşin tasarrufu havanın suyun tasarrufu altında ve “Rezzak” isminin tasarrufu altında bir patlıcan bir elma, bir armut dalında sallanıyorken, işte orda onun zuhura gelmesi onun ibadeti oluyor. Onun için ayet-i Kerimede *“Alemde ne varsa hepsi Rablarını tesbih etmektedirler.”* Yani Rabbini tesbih etmiyen hiçbir varlık yoktur. İşte bunlar kendi rablarını tesbih etmektedirler, Rabbül erbabı değil. Yani kendilerini meydana getiren esmaya niyaz etmektedirler. Ve o esmanın kulu “abd”ı olmaktadırlar. İşte Hz. Resulullah’ın (s.a.v.) lakaplarından birisi “abd”, bir diğerisi “RESUL”dür. “Abdu HU, ve Resulu HU” diyoruz. İşte buradaki “ABD” kelimesi Cenab-ı Hakkın bütün esma-i İlahiyesini zuhura getirdiğinden “abd”i, Allah’ın Zat’ının “abd”ı, olmuş oluyor. “Abd”lık “HU”ya dayanıyor. Yani O’na yani Zat’ına yani hüviyetine dayanıyor.

Yani “HU” hüviyetinin abdi-kulu ve bu kulluktaki hakikati de risaletiyle haber vermesidir. Abdiyet daha üstün. Abdiyeti de Resullüğü vasıtasıyla ortaya getirmesidir. Evvele Allah ismi, Zat ismi tahtı altında kendi varlığı meydana geliyor. Kendi varlığı bunu idrak ediyor, kendinin, insan-ı kamilin ne olduğunu idrak ediyor. Bunu ortaya getirmek için de başkalarına da bunu anlatmak için de haber vermesi gerekiyor, dolayısı ile haberci de kendisi oluyor, haber

verilen de kendi oluyor. Yani hem haber veren hem haber verilen de kendi oluyor. Kendi kendini haber veriyor. Risalet, Resul, irsal, ulaştırıyor yani kendindekini hemcinslerine, benzerlerine aktarıyor bunun müjdesini veriyor.

İşte Resül'ün (s.a.v.) getirmiş olduğu en üstün mertebelerden bir tanesi budur. Risalet mertebesi. Diğer resuller de resuldular ama neyin resuluydular?. Esmanın ve sıfatın resulüydüler. Zat'ın resulü değildiler. Çünkü o mertebeye ulaşmamışlardı, Cami ismi henüz kendilerinde meydana gelmemişti.

İşte bakabillah mertebesinin iktizası gereği olan Zati risalet, Zati resullük, Hz. Resulullah (s.a.v.) ile meydana geldi. Resullüğü 23 yılda tamamlanmış ama 23 milyar sene geçse hep bunun izah faslı bitmez. Çünkü bütün alemde mevcut olan sistemi ortaya getirmiş oluyor. Kur'an-ı Kerimde; "Allah'ın kelimeleri; ağaçlar kalem olsa, yapraklar kağıt olsa, denizler mürekkep olsa bir o kadar da imdada gelse yine O'nun kelimeleri bitmez." buyrulmaktadır.

Eğer biterse Hak bitmiş demektir, Hakkın da bitmesi söz konusu değildir. İşte Kur'an'da Zat olduğundan, Zat'ın izahı da insan-ı kamilin izahı da bitmez.

Diğer varlıklar kendisini meydana getiren esma hangisi ise ona yönelirler, ona ibadet ederler, ama insan-ı kamilin mazharı zuhuru Zat'ın tahtı altında olduğundan yani Zat'ın tasarrufu altında olduğundan dolayısıyla onlarda Zat'ın kullarıdır. İşte onlar bu şekilde Hakka ibadet ederler ve neticede dahi her bir mazhardan ancak kendisinin Rabbı hassı olan ismin kemalatı zahir olur.

Yani bir mazhar, zuhur yeri hangi isimden kaynaklanıyorsa gücünü alıyorsa orda onun hükmü zahir olur. O esma zuhura gelir. Diğer esmalar zuhura gelmez.

İnsan-ı kamilde bütün esmalar zuhura geldiğinden, Bütün esmanın mazharı olduğundan orada bütün isimler zuhura gelir.

Zaman gelir kızar, döver, parçalar, zaman gelir alır yapıştırır, zaman gelir şiddet gösterir, zaman gelir yumuşaklık gösterir. Zaman gelir yardım eder, zaman gelir yardım bozar yerine göre.

Her varlığın kendine ait bir Rabb-ı Hassı vardır, kendine has bir Rabbi vardır, ama insanın Rabbi ise Rabbül erbab olan Allahtır. Yani Zat, Rabların Rabbi olandır. Yusuf (a.s.) zindandan çıkarken zindan arkadaşlarına tavsiyede bulunuyor, يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ 12/39 *"Sizin ayrı ayrı var zannettiğiniz rablar mı daha hayırlıdır, (rabbı has) yoksa Rabbı Erbab vahid ve kahhar olan Allah'mı daha hayırlıdır?".*

Onlara bir ikaz dolayısıyla bizlere bir ikaz vardır. Cenab-ı Hakk Yusuf'un (a.s.) ağzından Rab ilmini ortaya koyuyor. Hakkın Zat'ı değil ismin esmanın özelliği çıkar oradan. O mazhar kendi rabbı hassı olan o ismin abdidir. O işte Allah'ın Zat'ının abdı değil, o ismin hangi ismin zuhura getirdiği varlıksa işte o onun abdıdır. "Abdurrahman" deniyor, "Abdürrahim" deniyor, "Abdülvehhab" deniyor, işte Rab onların ismi. Yani o isim onun Rabbi oluyor. Ama "Abdullah" denildiği zaman o Allah'ın abdi Allah'ın kulu oluyor. Allah'a ibadet eden oluyor.

Ve o mazharın ibadeti de hakkın Zati ibadetinden bir kısımdır. Yani her esma, hangi mazhar zuhura getirmişse onun ibadeti Zat'a yapılan ibadetin bir kısmıdır. Yani Rabbi hassına olan gerçek ibadet, Rabbi hassı da Zat'a dayandığından Zat'ının bir kısmına ibadettir. Her esmanın tahtı altında olan, tesiri altında olan bir varlık ibadetini o esmaya yapar, ama esmada Zat'ının bir kısmı meydana geldiğinden Zat'ının bir kısmına ibadet eder. Ama insan-ı kamil ise bütün esmaların mazharlarının zuhur yeri olduğundan, cami olduğundan dolayısıyla her mazhardan Zat'ına, dolayısıyla direk olarak da Zatına abd olmuş olur.

İnsan-ı kamilin ibadeti Zati ibadetten bir kısım değildir. Kısmilik, cüzlülük değildir tamamına ibadet etmektedir. Zat-ı hakkın bütün vechlerine yöneliktir.

Bütün esmanın zuhurları her bir vecih, cephe olduğundan bütün cephelere yöneliktir. Mesela bir kristale ışık düşerse bütün yüzeylerinden ışık etrafı aydınlatıyor. Bir tek yüzlü ayna sadece bir yüzünden gösterir. İşte bu cemi esma ile vahid esmanın karşılığı gibi oluyor.

İşte melaike-i kiram bu sırrı bilemediler, kendileri hangi esmanın tesiri altında ise "Subbuh" ve "Kudüs" isimlerinin gereği kadar oldular. Onların kemalatları kadar kemalat gösterdiler, Zati ve cemi kemalatı gösteremediler. Çünkü kendisinde cemiyet esma olmayan bir kimsenin Haktan bildiği ve anladığı şey ancak kendi Zatının verdiği ilim kadardır.

Yani kendi varlığını meydana getiren esmanın kendisinde meydana getirdiği ilim kadardır, hepsini bilemez. Âdem'deki geniş ihatayı kendilerindeki kadar zannettiler. Oradaki genişliği bilemediler. Kendilerinde üç, beş isim varsa Âdemin cemi esma olduğunu bilemediler.

Yani kendisinin Rabb-ı hassı olan ism-i İlahi neyse o kimse Hakkı o isimle kendinden zuhuru kadar bilir. İnsan-ı Kamil olmayan bir insan-ı nakıs; Cenab-ı Hakkın esmaları ne kadar zuhur etmişse kendinden o kadarını bildi daha fazlasını bilemedi.

Diyelim ki bir kovanın içine 500 gram su konmuş diğerine 500 gram süt konmuş, bir diğerine 500 gram şerbet konmuş, bunların her bireri rızık, hepsi bir değerdir ama kova kendi içindekini biliyor, bende süt var diyor ve o sütü geçimin tamamı zannediyor.

Bütün gıdaların bu olduğunu zannediyor, diğer rızıklardan haberi yok. İşte her kova kendinde olanı ortaya çıkarıyor ve o kadarıyla böbürleniyor. Ama bütün kovalarda ne olduğunu bilen bir kova diyelim hepsine bakıyor o

kovadan onlardan varsa bunların hepsi bende var diyor ve bunlar bir bilgiyle meydana geliyor.

Süt bilgisi, şıra bilgisi, su bilgisi, turşu bilgisi, üzüm suyu bilgisiyle, reçel, bal, pekmezle hepsiyle birlikte gelince o mutfak kemalli bir mutfak olur. Sadece tatlıyı bilen tuzlu acı ekşi ve diğerlerinden haberi olmaz.

Halbuki melaikede Âdem'in cemiyeti yoktur, onlar "Sübbuh", "Kudüs", "Tayyib", "Tahir", "Nur", "Vahid", "Ehad", "Aliy" gibi kendilerine mahsus olan tenzih ve takdise müteallik esma-ı İlahiyeden başka esma-ı İlahiye bulunduğuna vakıf olmadılar. Hakkı bu isimlerle tesbih ve takdis ettiler.

İşte biz seni tesbih ve takdis ediyoruz diye söyledikleri bilgileri bu isimlerin kendilerine verdiği bilgiler kadardır. Bu da yetmez mi? gibi sorulu cevaplı konuşmada fakat Âdem'in (a.s) hakikatini anlayamadıklarından yaptıkları işi kamil iş zannettiler.

Allah'ın diğer isimleriyle tenzih ve takdis edemediklerini bilemediler. Kendi bildikleri isimlerle tenzih ve takdis ettiler. Kendi dışındaki isimlerle takdis edemediler.

Dolayısıyla yapmış oldukları takdis de eksik olmuş oldu. Aynen bunlar da yaşanıyor, "*Cenab-ı Hakk noksan sıfatlardan beridir"* diyoruz. Halbuki Cenab-ı Hakkın noksan sıfatları diye bir şey yoktur. Noksanlık diye bir şey söz konusu değildir, ki tenzih nasıl edersin? Olmayan bir şeyden nasıl tenzih edersin? Şimdi diyelim ki şurada minyatür bir biçer döver var. Bundan gerçek döver biçeri takdis ediyoruz diyoruz." O biçer döver ama o esas biçer döver o büyük olandır" diye onu ne yapıyoruz, tenzih ediyoruz, bundan onu tenzih ediyoruz. Cenab-ı Hakkın böyle biçer dövermiş gibi kıyas edilecek başka biri varmış gibi, böyle bir şey yok ki tenzih edesin.

Biz işte bu anlayıştayız, Cenab-ı Hakkı tek yönlü anlamaktan yani ötelere atılan varlık olarak bilinmekten meydana gelen tenzih ki işte bu da yukarıdan beri

bahsedilen melaike-i kiramın yapmış olduğu eksik tenzihtir. Cenab-ı Hakkı gerçek varlığıyla bilmeden tanımadan yapılan tenzih, melaike-i kiramın yaptığı eksik tenzihtir. İnsan-ı kamil ise böyle tenzih yapmaz. Bu tenzihi de yapar ama burada kalmaz, teşbihini de yapar sonra tevhidini de yapar sonra vahdetini de yapar, Cenab-ı Hakkı en geniş haliyle izahına çalışır.

Melaike itidalden dışarıya çıkıp edeb dairesini geçtiler, tecavüz ettiler ve Hakka itiraz ettiler. "Sen yeryüzünde fesad çıkaracak kan dökecek birisini mi halk edeceksin" sorulu cevaplı bir şey ama işte bu edeb dairesinde olmayan bir davranıştır. Bunun üzerine Cenab-ı Hakk "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim" hitabından sonra melaike-i kiram acizliklerini itaraf ettiler.

2/32 قَالُوا سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا إِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

"Sen bizde ne kadar esma-ı İlahiyeyi zuhura getirdiysen biz ancak o kadarını biliriz" dediler. Bunun üzerine "Ey Âdem sen söyle bu eşyanın isimlerini" dediğinde; Âdem (a.s.) da Zat tecellisi olduğundan bütün esma kendinde mevcut olduğundan bütün isimleri saydığı zaman melaike-i kiram orada acizliklerini itiraf ettiler.

Ve kendi nefislerini teskiye ederek (temizleyerek) Âdem'i ta'n ettiler. Böylece melaike kendileri eksik, kısır olma cihetinden "Yarabbi sen yeryüzünde kan dökecek fitne çıkaracak birilerini mi halk edeceksin" dediler. Bu sözü kendi noksanlıkları yüzünden söylediler. Halbuki melaikenin bu sözleri çekişmeden ibaretti. Çekişme ise bozgunculuk sebebidir. Onlardan vaki olan itiraz nizanın (çekişme) aynıdır. Bu itiraz bozgunculuğun aynıdır. Şu halde melaike bu kavilleri ile Âdem hakkında dedikleri şeyin aynını yapmış oldular, söylediklerini kendileri yapmış oldular.

Bozgunculuk yapacak ithamını Hakka karşı kendileri gerçekleştirmiş oldular. Yani Âdem (a.s.) daha meydana gelmeden melaike itham ettikleri şeyi kendileri yaptılar. *Zira onlar Âdem yeryüzünde bozgunculuk yapar, kan döker*

demişler idi, *halbuki bozgunculuk ve kan dökme fiilen hakka muhalefettir.* Yani Cenab-ı Hakk "Kan dökmeyin" dediği zaman kan dökenler Hakka muhalefet etmiş olur. Yukarıdaki sözü söylemekle Hakka muhalefet etmek demek olduğundan ister kan dökmek şekliyle, ister başka şekilde Hakka muhalefet ettiğin zaman isyan etmiş, bozgunculuk yapmış oluyorsun.

Muhalefet ise itirazdır, itirazın bulunduğu yerde fesad meydana gelir. Melaike böyle demekle Hakka kavlen muhalefet ettiler. Böylece Âdeme isnat ettikleri fesadın aynını kendileri de yapmış oldular.

SORU: Âdem henüz var edilmemiş olduğu halde melaike Âdemin fesad edeceğine ve kan dökeceğine nasıl hüküm ettiler?

CEVAP: Bu sualin cevabını Hz. Mevlana, Fihi Ma-fihi adlı eserlerinde bir yön ile beyan buyururlar. Buna iki vech ile cevap verdiler. Biri menkul yani nakledilen eski bilginlerden geldiği şekliyle, eski alimlerin görüşüyle. Biri de makul yani kendi aklından kendi düşüncesiyle verdiği cevaptır. Menkul olan odur ki Melaike bir kavimin geleceğini ve sıfatlarının böyle olacağını Levh-i Mahfuzdaki programdan okudular. Böylece ondan haber verdiler. İkinci vech ise; Melaike akıl yoluyla o kavimin yeryüzünde zuhura geleceklerini, hayvan olacaklarını ve hayvandan bu zahir olacağını ve her ne kadar onlarda mana bulunur ve konuşma özelliğine sahip olurlarsa da kendilerinde hayvaniyet olacağından çaresiz olarak kan dökeceklerini ve kan dökücülüğün levazımı Âdem olduğunu düşündüler. İnsanın adetinin kan dökücülük olduğunu delille söylediler.

(Hz. Resülullah Miraçta Cennette şunlar şunlar vardı gördüm, cehennemde şöyle şöyle insanlar vardı gördüm şekliyle belirtildiğinde bizim bu dünyada yaşadığımızdan daha evvel de yaşayan insanların olduğu küçük bir düşünce ile kabul edilebiliyor. *"Ey habibim sen olmasaydın bu alemleri halk etmezdim"* dolayısıyla Habib ortada olmadığına göre bugün bu alemlerin yok olması lazımdır. Demek ki

Habib tekrar ya gelecek veya bilmediğimiz bir şekilde gitmiş değil, bilmediğimiz bir şekilde mevcut. Bu alemler durduğuna göre Habib devam ediyor veya tekrar gelecek, O'nun yüzü suyu hürmetine duruyor.

Bizim yaşadığımız insanlık süresinin 10 bin senelik bir tarih olduğuna göre, bizim yaşadığımız zamanlardan çok eski zamanlara bu alemin tarihi belli olmadığına göre demek ki bizden evvel de böyle şuurlu varlıkların olduğu apaçık meydandadır. Eğer bu şuurlu varlıklar olmasaydı şuurlu varlıklar ilk biz olarak yeryüzünde olsaydık bu alemin var edilmesi bizden çok kısa bir zaman evveline dayanması lazım gelirdi. Ama bu varlığın mevcudun senesi vakti saati belli olmadığından asırları, dehirleri belli olmadığından demek ki bizden evvel de insan türü varlıklar yaşamışlar, göçmüşler, geçmişlerdir. Bu husustan yukarıda da bahsedilmiş idi.

Bunların bariz özellikleri hayatları sonlarında kıyametlerine yakın zamanlarında kan dökücülük bozgunculuk olmuş, işte melaike-i kiram daha evvel yaşayan bu insanları gördüklerinden yine bunlar gibi kan dökecek bozgunculuk yapacak birisini mi halk edeceksin? dedikleri bilgileri buradan kaynaklanıyor.

Bizim de kıyametimiz kopacak bu orta kıyamet olacak, dünya daha tam sona ermeyecek, bizden sonra da belirli dönüşümler içerisinde yeryüzüne insanlar gelecekler gidecekler, ta ki son insan nesli Âdem nesli gelip geçecek ondan sonra artık dünya bitecek, dünyada hayat olmayacak. Ama başka gezegenler de elbette ki hayat olacak. Âdem meselesi çok önemlidir, senelerdir konuşuluyor hala bitmiş değildir. Sadece belirli genel bir bilgi oluşmaya başlamıştır.

Konuşulanlar hep tam ilmin hakikatinden, özünden; siyasetten şundan bundan, lafazanlık değildir, yani hep özünden bahsetmişiz. Bütün gece konuşulabilir ama içinde bazen hakikate yarayan sadece bir iki cümle çıkar. Ama bunlar öyle değil bütün gece konuşuluyor, içerisinde ya bir cümle çıkar ya da iki cümle çıkar dünyaya ait olan. Hepsi

ilme ait, dolu dolu ilme ait. Bu bilgileri bir kısım insanlar anlar ama yaşayamadığı için yine de bir mana ifade etmez. Onun için seyrü süluk yapmak lazımdır, riyazatlar, oruçlar, ibadetler, tevhid vahdet bilgileri vs. lazımdır.

Her varlığın Rabbul hassı vardır ve o varlık o Rabbine ibadet etmektedir. İnsanlar da böyledir.

İnsana birinci perde bu madde, bunu bir aşmak lazımdır, bunu aşarsan, karşında duygu perdesi vardır en büyük perde budur.

Duygular insanı uyuşturur, uyuşturucu bağımlısı gibi yapar. Bu kişiler kendi Rabbı hassına ibadet eder, kendi anladığı şekle ibadet ediyor. Gerçek Allah'a ulaşmış değildir.

Ve böylece kan dökücülüğün Âdemin kendine lazım olan hadiseden olduğunu istidlal ettiler. Başka bir mana beyan buyuranlar der ki Melaike gizli akıl ve sırf hayırdırlar. Ve onların bir işte asla ihtiyarı yoktur. Nitekim rüyada bir fiil icra eylersen onda sorumlu olmazsın, iyilik yaptın mükafat da yoktur. Çünkü kendine o anda muhtar değilsin. Uyku halinde Hakka küfür etsen veya tevhid etsen veya zina etsen sana itiraz veya sena olunmaz. Yani sana kimse "bunu neye yaptın" diye itiraz etmez.

Veya yapılan iyi bir şeye de oh ne güzel yapmışsın diye de kimse seni övmez. *Melaike yakaza halinde bu mertebededir. Melaike de uyku ile uyanıklık arasındaki mertebededir ve Âdemiler ise onun aksinedirler. Onlarda ihtiyar ve heves vardır.* İhtiyar; şunu yapma bunu yap, şunu yaparım, bunu yapmam gibi. Yapmak ve yapmamak gibi de bir arzu vardır. Ama melaikede böyle bir şey yoktur.

İnsanlar her şeyi kendi nefsleri için isterler, her şeyin kendilerinin olması için kan dökerler. Bu hal ise hayvani sıfatlardır. Böylece melaike Âdemiler, insanların halinin zıddı olarak zahir oldu. Melaike Âdemiler halinin zıddı olarak zahir oldu. *Yani melaike-i kiram Âdemlerin halinin zıddı olarak zahir oldu. Şimdi her ne kadar orada bir söz ve zeban mevcut değil ise de böyle dediler deyu bu yol ile onlardan*

haber vermek caizdir. O'nun takdiri böyle olur ki eğer bu iki hali zıt gelseler ve kendi halinden haber verseler böyle olur.

Nitekim şair derki; havuz "Ben doldum" der, halbuki havuz söz söylemez. Onun manası budur ki eğer havuzun dili olsaydı bu hal içinde böyle der idi.

Burada hal dilini anlatmaya çalışıyor. Havuz bunu bizim konuştuğumuz lisanla söyleyemez, haliyle söyler. Dolmuştur o onu idrak eden kimse havuzum ben doldum dediğini anlar. İşte malaike-i kiramın halini de buna benzetiyor. Söz olarak kan dökecekler, fesat çıkaracaklar demese dahi bunu diyecekler diye bir izah tarzı getiriyor. *Her bir meleğin batınında bir "Levh" vardır.* Yani özünde bir levha vardır. Yani içinde bir bilgi levhası vardır. *O levhden kendisinin kuvveti kadar kendisinden meydana gelecek şeyleri o levhadan okur.*

Onun ayan-ı sabitesi diyelim buna, okuyup bildiği şeyler vücuda geldiği vakit aaa ne kadar da doğruymuş diye muhabbeti şevki aşkı artar o meleğin. *Hakkın azemetine ve gayb biliciliğine müşahede eder. Onun aşk ve itikadının artması onun tesbihi olur. Kendindeki levhteki yazılı olan şeyi evvela okuyor, yani kendi programını okuyor, o program vakti geldiğinde zuhura çıkması işte onun tesbihi olmuş oluyor. O tesbihin sebebiyle, o programın dışarıya çıkması sebebiyle de onun aşkı muhabbeti artıyor, Hakka da güven hali artıyor. Nitekim mimar bir evi bina ederken bu kadar kereste bu kadar kerpiç, bu kadar çivi gidecektir diye yanındaki yardımcısına haber verir. Binanın bitişinde eksik ve fazla olmamak üzere ancak o kadar levazım sarf edilmiş olur.*

Şakirdin itikadı artar mimara karşı. Bu işleri biliyor mimar diye. Melaike dahi bu örnekteki gibidir. Eğer onların var oluşları bu hakikati vermeseydi Âdem hakkında dedikleri şeyi demezlerdi, halbuki onların şuurları yoktur, eğer onlar nefslerini bilseydiler (melaike-i kiram nefsine arif değildir, nefsine arif olabilmek insana mahsustur) özde nefsi

biliyorlar, nefsi olduğunu biliyorlar ama şuurda birimsel şuurda arif değiller. Arif olsaydılar bilirlerdi.

----

9. Paragraf:

İmdi eğer onların neş'eti bunu vermeye idi, Âdem hakkında dedikleri şeyi demezler idi. Halbuki onların şuurları yoktur. Eğer onlar nüfûslarını arif ola idiler, bilirler idi. Ve eğer bile idiler, ismet olunurlar idi. Ondan sonra onlar tecrîh ile kalmadılar. Belki takdis ve tesbihten üzerinde bulundukları şeyle da'vâda ziyâde ettiler. Halbuki Âdem indinde, melâikenin üzerinde olmadıkları esmâ-i ilâhiyye vardır. Binâenaleyh onlar Rablerini o isimler ile tesbîh etmediler ve onlardan takdis eylemediler. Böyle olunca bizim onun indinde vâkıf olmamız ve Allah Teâlâ ile edebi öğrenmemiz için, Hak bize mâ-cerâyı vasf eyledi. Şu halde biz onunla mütehakkık olduğumuz ve hâvi bulunduğumuz şeyi takyîd ile da'vâ etmeyelim. İmdi biz nasıl da'vâda ıtlak edelim? Binâenaleyh hâlimiz olmayan ve ondan bizim ilim üzere olmadığımız şeyi da'vâ ile ta'mîm eyleyelim? Neticede onun sebebiyle müftezıh olalım? İşte bu ta'rîf-i ilâhî üdebâ, ümenâ ve hulefâ olan kullarını Hakk'ın te'dîb eylediği şeydir (9).

Eğer bilseydiler temiz olurlar idi. Biz seni takdis ediyoruz diye dava meselesi yaptılar. Halbuki burada dava edilecek bir şey yok, aslında onlar kendilerinde tabi olarak zuhura gelen haldi bu o da onların tesbihleriydi. Âdem'in kan dökücülük yapacağını, takdis etmeyeceğini zannederek takdislerini üstün gördüler.

Halbuki Âdem indinde melaikenin üzerinde olmadıkları esma-i İlahiye vardır. Yani melaikede mevcut olmayan isimler Âdemde vardır. *Bunlar Rabbini o isimler ile tesbih etmediler ve onlardan takdis eylemediler*. *Böyle olunca*

bizim onun indinde vakıf olduğumuz Allahüteala ile edebi öğrenmemiz için Hak bize macerayı vasf eyledi. Yani bizim Cenab-ı Hakkla olan ünsiyetimizi daha iyi yapabilmemiz için Cenab-ı Hakk bize bu macerayı anlattı. Yoksa melaike-i kiramın kendileri hakkında böyle ya da şöyle dese ne olacak gibi bu hikayeyi anlatması bizler içindir. Cenab-ı Hakka karşı edep sahibi olmamız içindir. Biraz kendisinde vahdet bilgisi olan kimse, Hakk yaptırttı onun ismi zuhur etti, esmanın tesiriyle yaptım diye kendini oradan kayırabilir.

Kendinden çıkan zuhuru Hakka isnad ederek kendini masum gösterebilir, eğer biraz vahdet bilgisi almış ise. İşte bu durumda meleklerin durumuna düşer. Neden? Eksik esma-i ilahiye ile işe baktığından. Çünkü insan da bir de "Mürid" isminin tecellisi vardır. İrade eden manasınadır. Onu da kullanacaksın. Esma-ı ilahiyenin bazılarının senden otomatik olarak çıkması, senin kemalatın demek değildir. İşte insan bu halde olursa meleklerin durumuna düşmüş oluyor. Cenab-ı Hakk bunu bize hatırlatıyor. Esma-ı ilahiyenin bir kısmını zuhura getirip, kötülük irtikap edip zahirde yapılmaması gereken şeyleri yapıp da Hak bana yaptırttı, o ismin tesiriyle yaptım demeyelim diye edeb öğretmek için bu hakikati melaike-i kiramın ağzından Cenab-ı Hakk bize anlatıyor.

Bu ayetlerde M. Arabi Hz.lerinin tesbitleri çok hassastır. Diğer alimler tarafından üzerinde hiç durulmayan hususlar vardır. İşte bu edeb de bunlardan bir tanesidir. Bizler bunu melaikelerin meseleleri gibi bakıyoruz, ama M. Arabi Hz.leri bizim onlardan edeb almamız için buraya koyduğu husustur. Bu hikmetli sözler avam için değil ulemalar içindir, edeb sahipleri içindir, emin olanlar içindir, ilim sahipleri içindir, halife olan kullarını bu yolla terbiye eylediği şeydir. Bu kulları, avamı hasları havasları demiyor. Yani melaikenin bu noksan cüzi hareketleri Âdem hakkında bu itirazı vermeye idi Âdem hakkında "Ya Rab sen yeryüzünde fesad eden ve kan döken kimseyi halk eder misin" demezlerdi.

Ademe isnad ettikleri eksikliğin kendilerinden de zahir olduğunu meydana geldiğini fark etmediler. Eğer onlar kendi

nefslerinin Rabb-ı hassı olan esma-i ilahiyenin âdemin hakikatı tahtının altında olduğunu bilselerdi, yani "Cami" ismine bağlı olduğunu bilselerdi bu külliyeti hasebiyle *Âdem'in hilafete istihkakını bilirlerdi.*

Yani Âdem'in halife olacağını bilirlerdi. Yani kendilerini oluşturan isimlerin Âdem'i oluşturan isimlerin altında olduğunu bilirlerdi. Çünkü Âdem Zati ism-i Cami tecellisinde olduğundan, Cami ismi de bütün isimleri kapsamına aldığından dolayısıyla, diğer isimler "Cami" isminin altındadır. Bunun böyle olduğunu bilselerdi O'nun kan dökecek vasfını değil halifelik vasfını ortaya getirirlerdi.

Cenab-ı Hakk "ben halife var edeceğim" dediğinde "evet sen halife var edeceksin" diye tasdik ederlerdi, halifeliğini bilirlerdi. Cenab-ı Hakk yeryüzünde ben halife halk edeceğim dediği halde işte halifenin manasında ne vardı "Cami" ismi yani Allah isminin zuhuru vardı, eğer melaike-i kiram bu sırrı bilselerdi daha başlangıçta "Biz ona boyun eğeceğiz" derlerdi. Kan dökücü demezlerdi. Cenab-ı Hakk *"ben halife halk edeceğim diyor"* onlar ise "*Kan dökecek* " diyor. Neden? Halifeyi idrak edecek kapasiteleri yoktu. Yani İlahi esmaları tek yönlü olduğundan halifenin varlığının hakikatinin nasıl olacağını bilmiyorlardı. İşte biz şu anda bu mesele hakkında o melaikelerin çok çok üstünde bilgiye sahibiz.

Bu melaike Cenab-ı Hakka o kadar yakın, O'nunla konuşuyorlar, konuştukları şeyin ne olduğunun farkında değiller. Biz bugün bunları yerli yerine koyup neler olduğunu anlamaya çalışıyoruz ve onların halini tahlil ediyoruz.

Âdem, melaikenin mazhar olmadığı bir takım esma-i ilahinin mazharıdır, melaike Rabbül erbab olan (Rabların rabbi olan) Allahüteala'yı 'Adem'in mazhar olduğu isimlerle tesbih ve tenzih etmediler, O esma ile Hakkı noksanlıktan takdis eylemediler.

Zira esma-ı İlahiyeden bazıları zuhur ahkamı alemi kesafetin vücuduna mütevakıftır. Eğer bu kesif alemde Âdem'in vücudu olmasaydı acz ve fakirlik, isyan gibi

birtakım eksikliklerin mahali zuhur olmazdı. Zira Âdem "Mürid" isminin dahi mazharı olduğundan kendi iradesiyle emri ilahiyeye muhalefet eder.

Dervişlere "mürid" denmesinin sebebi; Hakka giden yolda iradesiyle giden, şaşmayan bükülmeyen, eğrilmeyen anlamındadır. Mürid birine tabi olan anlamında değil, irade sahibi olan manasınadır. Neye karşı; nefsine karşı irade sahibi olan demektir. Mürid tabi olan değil, irade sahibi olan manasınadır. Nefsine karşı irade sahibidir. Âdem, mürid isminin dahi mazharı olduğundan kendi iradesiyle emri ilahiyeye muhalefet eder.

Ondan bir takım isyan sadır olur halbuki daha önceki bölümlerde Fihi Ma-fih'den alınan fıkrada beyan olunduğu üzere Melaikede ihtiyar yoktur ki onlardan Hakka muhalefet sadır olsun da bilahere Gafur ve Gaffar isminin mahali tecellisi olabilsinler. Nitekim Hadis-i Şerifte bu hakikate işaret buyurulur: "Eğer siz günah işlemeseniz Allahüteala (c.c.) sizi giderip günah işleyen bir kavim getirir, onlar Haktan mağfiret talep ederler Hak da onları mağfiret eyler."

BEYT: *Aynayı mağfiret sureti isyanıdır*

Halk günah etmese halk eder âhar İlah.

Bu zaman zaman söze getirdiğimiz şeriatı Muhammediye, Hakikat-i Muhammediye olgusu içerisinde bakıldığında ancak çözülebilecek bir oluşumdur. Şeriatın zahirinde yani şeriat-ı Muhammedi de günah işlemek yasaktır. Suret aleminde günah işlemek yasaktır. Ama burada günah işlemek yasak değil, günah işlememek yasak. Günahsızlık yasak, bir mertebede günah işlemek yasak, bir mertebede günah işlememek yasak. Yani bir mertebede günah işlemeyeceksin mutlaka, bir mertebede günah işleyeceksin mutlaka. *"Eğer siz günah işlemeseniz Allahüteala sizi yeryüzünden kaldırıp günah işleyen bir kavim getirir. Onlar Haktan mağfiret talep ederler Hak da onları mağfiret eyler."*

Bunun kısaca izahını ilim adamları şöyle yapıyorlar; Eğer Cenab-ı Hakkın "Gaffar", "Rahim", "Rahman", isimleri nasıl çalışacak? Günah işleyenler olacak ki o isimler affedecek eğer bu alemde kimse günah işlememiş olsa Cenab-ı Hakkın "Rahman", "Rahim", Gaffar", "Adl" gibi bazı merhamet gibi fiilleri isimleri zuhura gelmez, çalışmazdı. Onun için insanlar günah işleyecek ki bunlar çalışsın o sıfatların karşılığı olan isimler zuhura gelsin.

Bunlar ilim sahiplerinin izah tarzıdır. Hakikat sahiplerinin izah tarzı ise Cenabı Hakkın esma-i ilahiyesinin bütün esma-ı ilahiyesinin insanda zuhura gelmesinin hakikatini çok açık olarak meydana getirmiş oluyor. Buna benzer Ayet-i Kerimeler de var. فَلَوْ شَآءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ 6/149 *"Eğer Allah dileseydi sizin hepinizi hidayet üzere halk ederdi."* Hidayet üzere halk ederdi ne demek? Yani Allah dileseydi hepinizin "Hadi" isminin tahtında, altında meydana getirirdi.

Sadece sizi "Hadi" ismiyle ortaya getirirdi, hepiniz aynı amel işlerdiniz. O zaman hayatın manası kalmazdı. O zaman melekler gibi olurduk, halifelik vasfı olmazdı dolayısıyla insan vasfı olmazdı. Halife ve insan-ı kamil olması için Cenab-ı Hakkın bütün esmasının yani "Hadi" esmasıyla birlikte "Mudil" esmasının da o kişide zuhura gelmesi lazımdır. Ancak burada anlaşılması mutlak lazım olan şeyin bu iki oluşumun mertebelerini bilmekten geçer.

Günah işlemeyin mertebesi "şeriat" mertebesidir, şeriat mertebesinde varlıklar vardır ayrı ayrı birimler vardır orda yaşamaktadır. Burada birim varlık olarak kabul edilmektedir, burada tevhid yoktur, suri tevhid vardır, gerçek tevhid manevi tevhid yoktur. Yani kullar ayrı yerde Allah ayrı yerdedir; tenzih hükmü geçerlidir

işte bu nizamın bozulmaması için bu alemde günah işlemek mutlak suçtur. Ama bu mertebe itibarıyla bakıldığı zaman. Bu mertebeden bakıldığı zaman yukarıda bahsedilen Hadis-i Şerif'in hükmü bu mertebede geçersizdir. Çünkü mertebesi, yeri değildir. Eğer bu mertebede bu Hadis-i

Şerif'in hükmünü uygulamaya koyarsak insanlığın nizamı karmakarışık olur, her şeye geçit vermiş olunur, her türlü günah, kepazelik, kötülükler, mübah, helal hükmünde geçmiş olur, bu ve benzeri hadis-i şerifleri ve ayetleri şeriat düzeni içerisinde tahakkuk safasına geçirirsen.

Yani bir taraftan suyu temizliyorsun bir taraftan lağım kanalını temiz suya veriyoruz demek olur. İşte buradaki hakikat kulun varlığını kabule dayanıyor. Kul var, kul kendi iradesiyle günah veya sevap işliyor işte burada ne günah işlerse onun cezasını alacak ne tür sevap işlerse onun karşılığını alacaktır, buranın hükmü budur. Gerçek hukuka geçtiğimiz zaman kulun varlığını ortadan kaldırıp da bütün kulda Allah'ın isimlerinin zuhur ettiğini düşündüğümüz zaman, işte bu hadis ve benzeri hadis ve ayetlerin tahakkuk yeri oraya gelmiş oluyor. Bu ifade orada geçerli oluyor. Onun için İslami hukuk içinde hangi mertebeden hangi söz söylenmiş yahut o söz hangi mertebeye ait bunu çok iyi bilmek lazımdır ki, o bilgi taşları yerine otursun ve kargaşa olmasın.

İşte İslam'ın içindeki kargaşa bu mertebeleri yerli yerine koymayıp hepsi birbirine karışmaktan geçiyor. Bazı ilim adamları araştırdıkça diyorlar ki; Aaa.. bu buraya ters düşüyor! Bu hüküm öteki hükmü kaldırıyor, diye bir çelişkiye giriyorlar, işe zaten fırkalaşmalar da buradan meydana geliyor. Bir grup belirli ayet ve hadisleri kendine mesnet alıyor, bu doğrudur deyip o istikamette gidiyor, bir başka gurup onlara tamamen ters düşen ayet ve hadisleri kendisine mesnet alıyor, o da o tarafa doğru gidiyor, Dolayısıyla arada fırkalaşma meydana geliyor. Neden bu fırkalaşmalar? Tek düze, aynen melaikelerde olduğu gibi. Belirli isimlerin tesiri altında meseleye baktıklarından farklılık çıkıyor. Ama insan-ı kamil "Cami" ismi ile baktığından bunların hepsini de yerli yerinde görüyor ve haklarını veriyor.

Yalnız onların haksızlıkları yani hak etmedikleri şey "biz İslam'ın tamamını temsil ediyoruz" demelerinde. Halbuki onlar da İslam'ı temsil ediyorlar ama bir mertebesini bir

yönünü temsil ediyorlar. 12 katlı binanın bir katında oturmuşlar tamam o katın sahibidirler ama “biz binanın tamamına sahibiz” diyorlar, işte yanıldıkları nokta ordadır. Halbuki üstlerinde de başkaları var, altlarında da. Ama insan-ı kamil binanın tamamına baktığından hepsi İslam binasıdır diye onun hakkını veriyor. M. Arabi Hz.leri Lübb-ül Lübb’de bahsettiği gibi*; “Bir arif gerçekten arif olduğu zaman hiç kimsenin itikadına duhul etmez.”* Neden…çünkü bütün itikatlerle birliktedir. Neden… Çünkü, Cami ismi ile hareket ettiğindendir.

İşte yukarıdan bakıldığında, esma ve sıfat aleminden o mertebeden zaten bu hadisin yeri oradan bakıldığında artık o kimlikler, kişilikler söz konusu olmadığından sevap günah dahi söz konusu olamıyor, sevapla günah Zat sıfat aleminde aynı şeydir. Hani rahmaniyet anlatılırken “Zat sıfattır, sıfat Zattır “ deniliyordu ya orada ne isimlerden ne sıfatlardan söz edilmez. Vardır ama ayrı gayri değildir. Bu mertebeden bakıldığında burada ayrı birimler olmadığından birimlerden zuhur eden Hakkın esmaları olduğundan dolayısıyla kimseye suç isnad edilmez. İşte beşeriyet aleminde suç tabir edilen fiillerin mana aleminde var olması suç teşkil etmiyor. Neden? Çünkü o mertebede kul yoktur, fiil de yoktur.

Görüntüde varlık var ama onlar birer mazhar, yani zuhur yeri kendine ait bir varlıkları yoktur. Dolayısıyla kendine ait varlığı olmayan kimseye de ne suç isnad edilebilir ne de taltif yapılabilir. İşte *“Eğer siz günah işlemeseydiniz*“ denmesi beşeriyet alemi itibarıyla hitap ama içerisinde Zat alemi itibarıyla mana vardır. Yani sizin zuhurlarınız sadece “Hadi” isminin tecellisinde olsaydı ben onları yeryüzünden kaldırır “Mudil” isminin de tecellisi olan varlıklar getirirdim.“ demek suretiyle bugünkü hali belirtmiş oluyor.

Yalnız aşağıdan bakıldığında bu nefsine pay çıkartma hadisi değil. Mademki Cenab-ı Hakk biz hiç günah işlemezsek bizi yeryüzünden kaldıracak günah işleyenleri getirecek demek onlar daha üstünmüş, hadi ben de günah işleyeyim de ben de daha üstün olayım gibi safsatalar tabi ki geçerli değildir. Kendini bilen kişi zaten bunları tahlil

ettiğinde kendinden çıkacak olan suç unsurları olduğunu bilir ama "Mürid" ismiyle iradesini kullanarak ne yapılması lazım gelirse onu yapar.

Bu konu tasavvufta insanın ayağının kaymaması için çok önemli bir konu. *"Eğer siz günah etmeseniz Allahüteala sizleri giderir, günah işleyen bir kavim getirir, onlar Haktan mağfiret taleb ederler",* şuç diye belirtilen fiiller ortada olmasa, Cenab-ı Hakkın o kişide mağfiret esması zuhura çıkmaz. Yani özür dileme esması ortaya çıkmaz. Bunun karşılığı olan "Rahimiyet", "Rahmaniyet", affedicilik, merhamet, gibi fiiller de faaliyete geçmez.

Dolayısıyla onlar atıl olduğunda her şey melekleşmiş olur. "Hadi" isminin zuhuru olur, "Kudüs" isminin zuhuru olur, "Subbuh" isminin zuhuru olur. Ama Cenab-ı Hakkın "Kahhar" ismi var, "Cabbar", "Aziz", "Mütekebbir" gibi isimleri var, onlar nasıl zuhura çıkacak? İşte onlar da günah diye belirtilen şekilde ortaya çıkacak. Ama bu günah bizim anladığımız manada beşeriyet mertebesinden bakarak yapılan suçlar günahlar değil. İsyan mağfiret aynasına baktığı zaman görür kendisini, o işi yapmaz, eksikliğini anlar. Yani isyanın karşılığı mağfiret aynasıdır. İsyanın karşılığı isyan aynası değildir. *Halk günah etmese sonradan İlah halk eder o günahı*. Çünkü kendi isminin zuhura gelmesi içindir.

Âdem melaikenin tahakkuk etmediği esma ile tahakkuk ettiğinden çok kemalli bir zuhur yeridir. Hakk Teala Hz.leri Kur'an-ı Kerim'de "Biz ümmet-i Muhammed'e melaikenin bu nizaı ve davası macerasını vasf buyurdu ta ki bu macera işitip nefsimiz icraat-ı Hakk'a karşı davayı cerha yani reddetmeye başlamak istediği vakit tevakkuf edelim yani burada duralım, düşünelim. Ve nasihat-ı ilahiye ile mütenassıh olarak temizlenmiş olarak Allah Teala'ya karşı edep dairesinde muamele etmeyi öğrenelim. Böyle olunca biz esma-ı İlahiyeden hangileri ile mütehakkık tahakkuk etmiş isek ve ilimden o kemalattan ve ezvaktan ne gibi şeyler havi bulunmuş isek onlarla iktifa etmeyelim. Tabi

olarak kendimizden çıktığı kadar iktifa etmeyelim bizde mevcut olanı daha çok ortaya çıkaralım.

İşte "zikir" denilen hadisede kendi hazinende mevcut olanı daha çok dışarı çıkarmaya bakalım. İşte bu çalışmalar onun neticesidir. Bizden "Âlim" isminin zuhuru var, biz ne kadar ilim ortaya çıkarırsak "Âlim" isminin kemalatını o derece yükseltmiş oluruz. Ve işte bizdeki esma bizim tahakkuk ettiğimiz kadardır. Diyelim ki bizde 100 tane esma var ama 10 tanesiyle tahakkuk etmişsek bizim halimiz o kadardır. Yani içimizde kuvve olarak isimlerin varlığı bir şey ifade etmiyor. İnsanın gayreti bu sayıları 10 dan daha yukarı çıkarmaktır.

İşte Cenab-ı Hakkın ne kadar esmasını zuhura çıkarırsak Cenab-ı Hakkı o kadar çok tanımış oluyoruz. Bir insan Cenab-ı Hakkın ne kadar zıt isimlerini ortaya çıkarırsa O'nu o kadar çok tanımış olur. Evvel, ahir, zahir, batın, hadi mudil gibi. Zıt isimlerin birbirinin hukukunu ortadan kaldırmamak şartıyla hepsinin hakkını vermek şartıyla. Hadi ismini ortaya çıkardın tahakkuk ettirdin, Müdil ismini nerede ortaya çıkaracaksın, nasıl tahakkuk ettireceksin.

Mudil ismini de nefsini aldatmak için ortaya çıkaracaksın. Nefsini aldatıp Rahmani yola sokmak için "Mudil" ismini kullanacaksın, onu açığa bu yolla çıkaracaksın. Kemalat dahi bizden sadır olan miktardır. İşte o esma-ı İlahiye zuhura çıksa dahi onun kemalatıyla zuhura çıkmasıdır. "Bizden ne kadar meydana gelmişse kemalatı da o kadardır." diyerek bu sorumluluğu esmaya yüklemeyelim. Veya bizden çıkan suçu esmaya yüklemeyelim.

Hakikat bu merkezde iken biz kaffe-i esma-İlahiye ile tahakkuk eylediğimizi alel ıtlak nasıl dava edebiliriz. Mütahakkık olmadığımız cihetle halimiz olmayan ve o kemalattan ilm-i zevki ve hali üzere olmadığımız bir şeyi dava ile zevk-i zım ile hali üzere olmadığımız bir şeyi dava ile tamim eyleyelim ve bu davayı umumimiz sebebiyle indallah ve indennas rezil mi olalım. İşte hilkat-ı Adem hakkında melaike yönünden vaki olan niza çekişme ve dava

bahsindeki tarik-i ilahi Hakk Teala Hz.lerinin udeba, umena ve hulefa kullarına tedib eylediği terbiye eylediği bir şeydir. Bunda mütenebbi olmak lazım gelir. Yani bundan tenbih almak lazım gelir.

Burada zaman zaman bazı mevzular olur ya şeriat-ı Muhammediye, Hakikat-ı Muhammediye diye, işte şeriat-ı Muhammedi, işte ehl-i sünnet vel cemaat yolunun zahiri ef'al alemindeki şeriat-ı Muhammedi hukukunun takip etmek, onu tatbik etmek, ehl-i sünnet vel cemaatinin batını ise bu hakikatleri tatbik etmektir. Zaman zaman konuşulur ya ehl-i sünnetin zahiri ile ehl-i sünnetin batını birleştiği zaman, gerçek İslam hukuku meydana geliyor, bunlar da bu mertebeleri içine almış oluyor. Bilhassa bu kader bahsinde ehl-i sünnet vel cematin anladığı bir kader hali vardır, ondan sonra mutezile geliyor, ondan sonra cebriye geliyor, ondan sonra tasavvufçuların bir anlatışı geliyor, o da ehl-i sünnetin zahiri ile ehl-i sünnetin batını birleştiği zaman, gerçek İslam hukuku kaza ve kader hükmü meydana gelmiş oluyor.

----

10. Paragraf:

Ba'dehû hikmete rucû' edip deriz: Ma'lûmun olsun ki, muhakkak umûr-i küllîyye her ne kadar onların "ayn"ında onlar için vücûd yok ise de onlar bilâ-şek zihinde makûl ve malûmdur. İmdi onlar bâtındır; vücûd-i aynîden zail olmaz. Ve kendisi için vücûd-i aynî olan her bir şeyde, onların hükmü ve eseri vardır. Belki o emr-i küllî onların, ya'nî mevcûdât-ı ayniyye a'yânının gayri değil, "ayn"ıdır. Ve umûr-i külliyye kendi nefsinde ma'kül olmaktan zail olmadı. Binâenaleyh onlar, ma'küliyyeti haysiyyetiyle bâtın oldukları gibi, a'yân-ı mevcudat haysiyyetiyle zahirdir. Böyle olunca her bir mevcûd-i aynînin akıldan ref olunamayan ve onunla ma'kül olmaktan zail olacak bir vücûd ile, "ayn"da vücûdu mümkin olmayan bu umûr-i külliyyeye istinadı sabittir. O mevcûd, gerek muvakkat ve gerek gayr-i muvakkat olsun, müsavidir.

Muvakkat ve gayr-i muvakkatin bu emr-i küllî-i ma'küle nisbeti nisbet-i vahidedir. Şu kadar var ki, bu emr-i külliye kendisinin verdiği şey hasebiyle, mevcûdât-ı ayniyyeden bir hüküm râci' olur. İlmin âlime, hayâtın hayye nisbeti gibi. İmdi hayât bir hakîkat-i ma'küledir. İlim dahi hayâttan mütemeyyiz olan bir hakîkat-i ma'kûledir. Nitekim hayât ondan mütemeyyizdir (10).

Âdem kelimesinin içinde var olan hikmet-i İlahiye yani Âdem kelimesinin içinde özünde manasında Hikmet-i İlahiye; Hikmet-i İlahiyeyi Âdem'e hasretmişti daha bölümün başında. Âdem dendiği zaman bunun içerisinde İlahi hikmetler vardır. Hikmet-i İlahinin izahını yaparken asıl olması dolayısıyla Âdem ile melaike arasındaki farkı (melaikenin belirli isimlerden Âdem'in ise külli isimlerden meydana geldiğini, bütün esmanın edemde mevcut olduğu daha evvel anlatılmıştı.)

Melaikenin Âdem hakkında itirazları olmuştu. Melaikenin bilmediği esma-i İlahiye Âdem'in haber vermesi üzerine mahcup olduklarını ve Hak Teala bu macerayı haber etmekle Melaike ile Cenab-ı Hakk arasında ve Âdem hakkında olan bu hadiseyi bize anlatmakla edep sahibi ve emin yani İslam'ın kendinden emin olduğu ve halife olan kulların edeplendirdiğini bize haber vermişti.

Şimdi de buyururlar ki bu bilinen hakikatleri beyandan sonra yine Âdem kelimesindeki İlahi hikmetlere dönüp deriz ki hayat, ilim, kudret, irade gibi külli işlerin her ne kadar vücud-u aynileri yok ise de onlar şüphesiz zihinde akledilerek bilinmektedirler. Cenab-ı Hakkın subuti sıfatların her ne kadar ayni vücutları yok ise de "Hayat"ın kendine ait bir hali yok ise de yani tahta masa gibi bir halleri yok ise de bir kalıbı sureti yoktur.

Bir kalıbı bir sureti bir cesedi yoktur. "İlim"in de yoktur, "İrade"nin de yoktur, yani bunların kendilerine has bir görüntüleri yoktur. Her varlığın masa, sandalye soba vs.

bunların kendilerine ait bir vucud-u aynileri yok ise de onlar şüphesiz zihinde akledilir, zihinde düşünülür.

"Hayat" dediğimiz zaman bir hayatın varlığını idrak ederiz. Nasıl ederiz; bütün aleme yaydığımızda hakikatini anlamaya çalışırız. Ama önce kendimize bakarız. Kendimizde bir hayat vardır. Kendimizde hayat olduğu halde, bu bedene hayat değil "Cesed" diyoruz. Ama içinde hayatı da vardır. Biz, vücudumuzun bir tarafı "Hayat", bir tarafı "ilim", bir tarafı "İrade" diyemiyoruz. Çünkü hepsi her yerimizde mevcuttur. İşte bunların hepsi insanı meydana getiriyor, dolayısıyla alemi meydana getiriyor. Yani bunların kendilerine has bir oluşumları olmadığı halde ama zihnimizde aklımızda makul olarak, akıl olarak akılda mevcutturlar. Yani ilim olarak bir yer tutmayan varlık olarak mevcut ama kendileri bütün alemde faaliyettedir.

Yani tek bir yerde değil kendine has bir oluşumu yoktur ama bütün alemde geçerlidir. İşte ilahi Âdem ismindeki ilahiyetin hakikatini anlatıyor.

Zira onların kalem, kağıt, hokka gibi ayni vücutları olmadığı için şu hayattır, bu ilimdir, bu kudrettir diye kendileri his ve işaretle gösterilemezler, yani madde gözüyle bunları göremeyiz, gösteremeyiz.

İlim görülebilir mi? Zihnimizde mevcut ama, bu göz onu görecek kapasitede değildir. Ama kalp gözü dediğimiz, o göz onu görebiliyor. Görüyor derken idrak ediyor anlamındadır. En azından şuunatını görüyor, yani dışarıya vurduğu oluşumlarını görüyor.

İlk baharda tabiatta meydana gelen hareketlilik ile tabiat canlanmaya başladı diyoruz. İşte hayatı burada müşahede ediyoruz, ama baş gözü ile göremiyoruz. Yaş bir ağaç dalını kestiğimizde bağ çubuğu kesildiğinde kesilen yerden su damlamaya başlar, demek ki içinde hayat varmış. Ama hayat görünmüyor, onun şuunatı görünüyor. Onun zahiri tarafları görünüyor. İşte göz onları müşahede edemez. Onlar akıl gözüyle müşahede edilerek zihinde malum olurlar. Bizim bütün hayatımızı oluşturdukları halde,

kendileri görünmüyorlar. Bu her an yaşadığımız hadiselerdir, ama biz farkında bile değiliz.

Madde olarak gördüğün bir şeyi anlatmak aktarmak kolaydır, mana ilmini idrak etmek zor olduğundan, bunun taliplisi de fazla olmuyor. Esas ilim görülenin içindeki görülmeyendedir. Esas üzerinde durulmasına iltifat edilmiyor, boş kalıp, kafeslerle vakit geçiriliyor. Şu halde bu külli işler batın olmakla beraber yani görünmediği için batın deniyor, ama zuhurları ile batın değildir. Özleri ile batındır, ayni vücuttan yok olmazlar. Kendileri görünmediği halde fiilleri görünüyor. Dış gözün bunları görmesi mümkün olmuyor, ancak idrak ile bunların varlıkları akıl ediliyor. Bu latif batın manalar (subuti sıfatlar) kesif cisim suretleri ile daima alakalıdır, yani şu madde ile alakalıdır. Kendileri batın görülmedikleri halde, his ile de idrak edilmediği halde ancak latif manalar kesif cisimlerde daima alakalıdır, daima birliktedir.

O latif manalar (subuti sıfatlar) o cisimden alakasını kesmiş olsa cisim meydana gelmez. Zira suret mana ile mana da suret ile birliktedir. Ortada bir suret varsa onun manası mutlaka vardır. Bir başka deyişle ona hayat veren ruhu vardır. Onların birbirlerine şiddetle ilgisi vardır. Çünkü birbirleri ile varlıkları söz konusudur. Birisi olmazsa diğeri faaliyet gösteremiyor, diğeri olmazsa öbürü faaliyet gösteremiyor. Eğer bunun manası olmazsa meydana gelemiyor. Beden olmazsa mana da meydana gelemiyor, mananın da buradaki bedene ihtiyacı vardır.

M. Arabi Hz.lerinin muradı Hakkı latif ile alem-i kesif arasındaki irtibatı beyandan ibarettir. Yani Latif olan Hakkı, Hak esmasının manası olan, latif olan o hakikati kesif olan bu alemde irtibatını beyandan ibarettir.

Yani kesif olan bu alemin bir manası vardır. Yani görülen bu alemde varlık varsa, bu varlık kendi başına durmuyor, bunun bir manası vardır, latif bir yönü vardır. O latif yön bu alemin varlığını tutuyor. Ama bu alemin varlığı olmasa o latif olan yön de zuhura çıkmıyor, çıkamıyor. Yani ikisi birbiriyle

o kadar birliktelik meydana getirmişler ki (ikisi derken bir varlığın iki yönü) o iki yön birlikte o kadar güzel uyum sağlamışlar ki, bu uyum sayesinde bu alemler meydana gelmiştir.

Ayet- kerimede; خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ اِنَّ فى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ 29/44 Bu alemlerin batında aldığı isim "Hak", zahirde aldığı isim "Hâlk"tır. İşte Hak ile hâlk arasında o kadar güzel bağlantı var ki, Hak bu alemlerin batını ve latifi bu alemlerin halk yönüyle kesifi ve zahir görüntüde olan kısmıdır. Cenab-ı Hakk "Hak" ismiyle batın, bu alemler de "halk"iyet yönüyle de zahirdir.

Âdem'in hakikati latif yönü (subuti sıfatlar), Âdemin zahiri o latif güçleri kendinde barındıran kalıbı sureti oluyor. Dolayısıyla Âdem'in özündeki "Hak" esması onun dışındaki Âdem oluşuyla zuhura getirmekte oluyor. Yani Âdem'in batınına baktığımız zaman Hakkın batını, zahirine baktığımız zaman da kesif alemden bir varlık olduğu gözüküyor.

Yani zahiri itibarıyla Hâlk batını itibarıyla "Hak" olmuş oluyor. Cenab-ı Hakkın وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى 15/29 "Ben ona ruhumdan nefh ettim" buyurmasından gerçek mana da budur. Yani kendi güçlerimden ona verdim, anlamındadır. Bunun kemalatı da Hz. Resulullah'ın bahsettiği "Bana bakan Hakkı görmüş olur" hadisidir. Her bir kesif vücudu olan varlıkta bütün bu işlerin hükmü ve eseri vardır. Her kesif varlıkta kendi mertebesi itibarıyla subuti sıfatlar mevcuttur. Hepsinde konuşma, işitme duyma vs. hepsi vardır. Zaten olmasa, gelen emirleri duyup gereğini yerine getiremez. Kişinin aklında olan bir vasıf, vasıflanacak olan bir varlık ister.

Senin aklında bir emir iş olarak bir ayakkabı yapma düşüncesi var, bu senin aklında, makulunde olan bir şeydir, bunun meydana çıkarılması için buna bir kab lazımdır. O

bilgiyi koyacak vasıflanmış bir varlık lazımdır. Bu ayakkabı için kösele, deri, çivi ve diğer araçlar. İşte o ayakkabı sendeki düşüncenin eseridir. Yani o ayakkabı kendi kendine orada olmamaktadır. Sendeki düşünce onu meydana getirmiştir. Senin düşüncen yahut İlahi düşünce o varlık itibarıyla zahire çıkabilmiştir. O ayakkabı olmasa senin bilgin ortaya çıkmazdı. İşte kafandakinin ortaya çıkması ona bağlı. Ama onun da hayat bulması senin kafandakine bağlıdır. Görülmeyen, bilinmeyen ama, var olan şeye bağlıdır.

Sen diyorsun ki sabahleyin gideceğim, ekeceğim biçeceğim; bu senin kafandaki bir varlıktır. Dışarıda onun bir varlığı yoktur. Ama kafanda olan düşünce olmasa o varlık meydana gelmez.

Senin bilgin onu faaliyete geçiriyor, maddeye dönüşüyor, kesif bir beden alıyor, işte o kesif bedenin var olması da senin bilgine bağlıdır. Ne sendeki bilgi sadece tek başına yeterli oluyor, ne de oradaki vücut bulmak isteyen tek başına vücut bulamıyor. İşte bunlar birbiriyle o kadar iç içe ki latif ile kesif arasındaki mesele bunları iyice anlayıp kendi üzerimizdeki tahakkukunu seyretmemiz gerekir.

Bizdeki düşüncenin şekli şemali yok, o bilgi bize geliyor ama bizi harekete geçiriyor, onun neticesinde bir fiil meydana geliyor. O fiil de bir varlık oluşturuyor, işte o varlığın sebebi sendeki bilgi ama sendeki bilginin zuhura çıkması onunla mümkün oluyor. Dolayısıyla ona ihtiyacın vardır. Ama onun da vücut bulması için sana ihtiyacı vardır**.**

Uzunluk, genişlik, derinlik bunlar birer vasıf boyuttur. Cisim olmayınca bu vasıflar görülmez. Halbuki cismi tarif ederken kendisinde uzunluk genişlik ve derinlik olan varlıktır deriz. Bu vasıflar ise cisimden ayrı olmayıp belki cismin aynıdır. Yani maddeyi meydana getiren bu boyutların özelliğidir**.** *Bu ayniyet külliyeti mutlaka cinsinden değildir. Mesela uzunluk mutlak külli bir vasıftır. Sonu başı yoktur. Elimize bir değnek aldığımızda bunda uzunluk vasfını görürüz. Ve bu uzunluk o değneğin aynıdır. Fakat uzunluğun hepsi bu değnekte toplanmış değildir. Değnek de bir*

uzunluktur, metre de bir uzunluktur, sopa da bir uzunluktur. Ama değnek bütün uzunluğu içine almış değildir.

Kendine göre uzunluktur ama mutlak uzunluk değildir. Şu halde bu değnekteki uzunluk kayıtlı bir uzunluktur. Ve o değnek kendi uzunluğunun aynıdır. Yani kendindeki uzunluk manasının aynıdır. Bu uzunluk hakkındaki külli emir akılda sabittir.

Sen değneğin ölçüsünü aldın 1 m bir de senin aklında sonsuz uzunluk ölçüsü var. O aldığın 1m lik kısa ölçünün genel ölçü olmadığını da biliyorsun. Yani mutlak uzunluk olmadığını da biliyorsun. O ölçü senin aklında batın, fakat madde yönünden uzunluğa baktığın zaman o uzunluk zahire çıkmıştır. 10 Km yol diyorsun bu bir uzunluktur, ama ölçülüdür, uzunluğun tamamı değildir. Ama o uzunluk senin aklında, makulunda var 10 Km den sonra da o yol var biliyorsun. Senin 10 Km lik yol ne kadarsa o aklına geliyor, o 10 Km zahirde sabit yani kesif olarak biliniyor ama senin aklında, ayrıca o sonsuz bir uzunluk ölçüsü de vardır.

Akılda olan o külli işler, külli bilgiler, zahire çıktığı zaman zahir hükmüne giriyor. Akılda iken onun batını oluyor. Zahire çıktığı zaman onun zahiri oluyor ama zahire çıktığı kadarıyla biliniyor.

Ama o aynı zamanda batının gayri değildir. İşte o zahire çıkış olmasa batındaki ilim bilinmiyor, o batındaki ilim olmasa zahire çıkış olmuyor.

Mesela uzunluk, genişlik, derinlik külli bir iştir, oluştur. Bunlar kendi nefislerinde ve zatlarında herhangi bir cisme taalluk etmedikleri vakit akıl mertebesinde dururlar.

Herhangi bir maddeye taalluk etmedikleri zaman aklında dururlar, ama bir gerçektirler uzunluk, derinlik, genişlik bunlar bir gerçek olarak aklında dururlar. *Akıl mertebesinde sabit olduğu sürece batındırlar.*

Ayakkabıyı sen yapmadığın sürece, zahire çıkarmadığın sürece o ayakkabı projesi akılda kaldığı süre içinde batındır. Ayakkabının bir uzunluğu, genişliği, derinliği vardır. Ama bu

senin aklında olduğu sürece ayakkabı haline getirilmediği sürece bu bilgi akılda kalmıştır ve batındır. Ne zaman bu bilgileri faaliyete geçirdin ayakkabı zahire çıktı bu külli iş madde mertebesinde zuhura çıkmış oluyor. His mertebesinde (görme, dokunma, koklama vs.) zahire çıkmış olur. Manada olan külli işler meydana gelmiş olan bu varlıktan bunu kaldırmak mümkün değildir. Madde ile manayı birbirinden kaldırmak mümkün değildir.

Bütün his aleminde görülen bu her varlığın her mevcudun aynının yani hakikatinin, özünün bu umuru külliye istinadı sabittir. Uzunluk külli vasfını akıl mertebesinden kaldırmak mümkün değildir.

Bir sürü ölçme yapsan da o uzunluk kavramı senin aklında hala durur. Bunu oradan ayırmak mümkün değildir. Yani o uzunluk mefhumunun senin aklından çıkıp da madde alemine gelip oraya yerleşmesi kendine bir vücut bulması da mümkün değildir.

Ayakkabı bilgi ile oldu ama ayakkabı yapılıp tamamlanınca o bilgi akıldan ayakkabıya geçip ayrılması diye bir şey de yoktur. Yine o bilgi sahibinde kalıyor. Bundan sonra binlerce ayakkabı yapılabilir çünkü onun bilgisi sahibinin aklında durmaktadır. *Açığa çıkan bu bilginin az miktar şuunatıdır.* İnsan ne kadar çok şey yaparsa yapsın açığa çıkan onun kısımlarından bir kısımdır, küllisi değildir. Küllisini çıkardığı zaman iş bitmiş oluyor.

Bir ölçümcü ne kadar çok ölçme yaparsa yapsın, o ölçme hassası onda bitmez çünkü kökeni kendisindedir. Yolu ölçtü, tarlayı ölçtü, ölçtüler ölçtüler ve ölçtüler, kendilerindeki o ölçü bilgisi o yere geçmedi, diyelim ki senin deponda 10 ton tohumluk buğday var bunun 5 tonunu ektin 5 tonu kaldı, beş ton eksildi. Ertesi sene beş ton daha ektin tohumluk buğdayın bitti. Ama insanın aklında olan böyle değildir. Mana aleminde olan böyle değildir. Unutmuş olsan bile o senin aslında vardır, sadece beynine aktaramıyorsun. Bütün bu görülenin hepsi uzunluk mefhumu küllisine yani külli uzunluğa istinadı sabit olur.

Umur-u külliyeye istinad eden her bir mevcut gerek zamanla kayıtlı olan his alemindeki yani bu alemdeki geçici olan cismani suretler olsun, gerek zamanla kayıtlı olmayan kalıcı melekler gibi sonsuz yaşamları olan varlılklarla diyelim, (gerçi meleklerinde sonlu ömürleri var ve daha uzun ömürlüleri de var onların, insanlardan ve madde yapılılardan ömürleri daha uzundur.) *İşte kayıtlı ömürlü ve gerek ömürlü gerek daha uzun ömürlü olsun ifade aynı onlarda da böyledir diyor.* Yani uzun ömürlüde olsa kısa ömürlü de olsa bu sistem değişmez deniyor**.** *Zira muvakkat mevcudat ve gayri muvakkatenin bu emri külli nisbeti nispeti vahidedir. Onların ikisinin de nispeti vahidiyet aleminedir. Teke olanadır.*

İşte hayat, İlim, İrade, Kudret, Kelam, vahidiyet mertebesinden zuhura çıktığından ister maddi varlıklar olsun ister ömrü uzun latif varlıklar olsun, onlar için de varoluş hakikati de budur.

Akıl o ilahi kaynaktan, o akılda mevcut olan o melaikeyi meydana getirme gücü görünmüyor ama vardır. İlim olarak bilgi olarak vardır. İşte o vahidiyet mertebesinin tezahuru zuhuru yani o bilginin dışarıya vurması diyelim, o melaikeyi meydana getiriyor. Hepsi oradan kaynaklanarak meydana geliyor. İster bu kesif, ömrü kısa olanlar olsun, ister latif ömrü daha uzun olanlar olsun ikisinde de zuhura çıkışı aynıdır.

Görülen ve görülmeyen varlıkların hepsi daha önce anlatılan sistem içerisinde meydana geliyor. Cismani ve ruhani mevcudattan her bir mevcudun, kendi hakikatinin ve ayanı sabitesinin verdiği mukteza/gereklilik, neden ibaret ise yani neyi gerektiriyorsa onun bu muktezası hasebiyle bu emri külliye bir hüküm rücu eder, döner.

*İlmin Alime, hayatın "Hay"ya, nisbeti gibi***.** Bir kitap yazılmışsa bu kitabın yazılışının bir alimi olduğu ona hamdedilir, bilinir. Eğer bir yerde bir hayat varsa o hayatın sahibine ait olduğu bilinir. *İlim ile hayat yek diğerinden ayrı bir hakikat-i makule ve birer mevhumu küllidir.* İlim ile

hayat birbirinden ayrı oluşumdur. *Mesela bir insan bir de melek tasavvur edelim; bunların her ikisine de ilim nisbetini izafe ettiğimiz için kendilerine alim diyoruz. Fakat ilim bu iki mevcudun bildiği kadar değildir.* Yani insana Alim diyoruz, meleklerinde kendilerine göre bilgileri vardır, ona da bir alim diyoruz. Cebrail (a.s.) da meleklerin en bilginidir. Zaten ilmin mazharıdır.

Alim diyoruz ama ilmin tamamını kaplamış değildir. Daha önce madde mertebesinde verilen uzunluk ölçüsü örneği gibi. Eline bir değnek alıyorsun bir uzunluğu var ama uzunluğun tamamı değildir. Ama uzunluktan ayrı da değildir. İşte o alim de ilmin tamamı değil ama ilmin dışında da değildir. İşte o ilmin bir bölümünün kendisinde mevcudiyeti ilmin tamamını meydana getirmiş oluyor.

Yani ilmin varlığını ispatlamış oluyor. Külli ilme delil oluyor. Ancak bunların zati istidatları bu hakikat-ı makul olan ilimden ve bu emri külliden ne miktarı bilmelerine icab etmişse ilim hakikat-i makulesi üzerine o kadar ilim gelir kendisine. Bu iki mevcudun ilimdeki seviyeleri bir olmasa bile emr-i külli makuli olan ilme nispetleri nispeti vahideden ibaret olur. Yani tek nispetten ibaret olur.

Diyelim ki on tane sanatkar insan var, yahut on tane değişik bilgi sahibi var, bunların bilgileri ne kadar birbirlerine değişik iseler de neticede hepsi bir ilme taalluk/alaka eder. İlmi vahide taalluk eder. Hepsinin neticesi bir ilimdir. *Hayat, Kudret, İrade gibi sair umur-u külliye dahi bu misale kıyas olunsun.* Orada bir hayat meydana çıkmışsa o hayatı meydana çıkaran bir "Hay" vardır. Ona bir hayat veren bir varlık vardır. Orada bir irade varsa irade gözüküyorsa iradeyi meydana getiren sonsuz bir irade vardır. Bu bunun ispatıdır.

Bizler de kendimizde bu tür fiilleri bulduğumuz zaman bize bunları verenin, yani bir Ganinin olduğu oradan açıkça ortaya çıkmış oluyor ve ayrıca o bize bu umuru külliyeyi veren varlığın da bizden ayrı bir şey olmadığını gösteriyor.

Zahir ile batın yani ilmi veren ile ilmi alan birbirinden ayrı değildir. Yani nakış ile nakkaş birbirinden ayrı değildir.

----

11. Paragraf:

Ba'dehû biz Hak Teâlâ hakkında, muhakkak onun için "ilim" ve "hayat" vardır deriz. Binâenaleyh Hak Teâlâ "Hayy" ve "ÂIim"dir. Ve biz melek hakkında dahi muhakkak onun için ilim ve hayat vardır deriz. Binâenaleyh o, hayy ve âlimdir. Ve insan hakkında dahi onun için ilim ve hayat vardır, deriz. O da hayy ve âlimdir. Ve ilmin hakikati vâhiddir. Hayâtın hakikati dahi vâhiddir. Ve onların âlim ve hayye nisbeti dahi nisbet-i vahidedir. Ve biz ilm-i Hak hakkında muhakkak o kadîmdir; ve ilm-i insan hakkında da muhakkak o hâdisdir, deriz. İmdi bu hakîkat-i ma'külede izafet ihdas eden şeye nazar et! Ve ma'kulât ile mevcûdât-ı ayniyye arasında olan bu irtibata nazar et! İmdi ilim, kendisiyle kâim olan kimse üzerine onun hakkında, o âlimdir, denilmeği hükm eylediği gibi, onunla mevsûf olan kimse dahi, ilim üzerine, hadis hakkında hadis ve kadîm hakkında dahi kadîmdir, diye hükm etti. Binâenaleyh her birisi mahkûmun-bih ve mahkûmun-aleyh oldu (11).

Biz Hak Teala hakkında muhakkak O'nun için ilim ve hayat vardır deriz. Hak Teala "Hay" ve "Alim"dir. Biz melek hakkında da muhakkak O'nun için ilim ve hayat vardır deriz, binaenaleyh O "Hay" ve "Alim"dir. İnsan hakkında da ilim ve hayat vardır deriz, o da "Hay" ve "Alim"dir, ilmin hakikati vahiddir (tektir), hayatın hakikati dahi vahiddir (tektir).

Onların ilim ve hayye nispeti dahi nispeti vahidedir. Biz ilm-i Hak hakkında muhakkak O kadimdir, ilm-i insan hakkında da o muhakkak hâdistir deriz. Bu hakikat-i makulede izafet ihdas eden şeye nazar et, makulat ve mevcudatı ayniye arasında bu irtibata nazar et.

İmdi ilim kendisi ile kaim olan kimse üzerine onun hakkında alimdir, denilmeyi hüküm eylediği gibi onunla vasıflanmış olan kimse dahi ilim üzerine hâdis ve kadim hakkında dahi kadimdir diye hükmetti. Yani vakit ile kayıtlı olmayan Hakkın vücudunda ilim ve hayat vardır deriz. Bu nispetle Hak Teala Hay ve alim olmuş olur, yani öyle bilinmiş olur. Ve keza zamanla kayıtlı olmayan melek hakkında da onun ilmi ve hayatı vardır deriz. İsnad ettiğimiz bu nispetle O da "Hay" ve "Alim" olmuş olur. Vakit ile kayıtlı olan insanın ilmi ve hayatı vardır deriz. O da "Hay" ve "Alim" olmuş olur. Halbuki bu alim ve haylerin ilimdeki ve hayattaki seviyeleri bir olmamakla beraber ilim ve hayat sıfatları birer hakikat-ı vahidedir. Yani her üç nispette de bunların hepsi birer tek hakikattir.

Cenab-ı Hakkın ebedi olan "Hay" ve ilmi meleklerin de bazılarının ebedi olan hayat ve ilmi insanların da geçici olan hayat ve ilmi bunların hepsi bir tek hakikattır. İlmin alime ve hayyin hayata nispeti dahi nispeti vahidedir. Yani öyle nispetlendirmek dahi tek nispettir.

Ancak kendisine ilim ve hayat emri küllileri nispet olunan mevcudatlardan bu emri küllilere birer hüküm raci olunur.

O hükümde budur ki Hakkın vücudu kadimdir, Hakkın vücudundan ilim ve hayat emri küllilerine raci olan hüküm dahi kadim hükmü olur. Şu halde hakkın ilim ve hayatı kadimdir deriz. İnsanın vücudu ise hâdistir, sonradan meydana gelmiştir. Böylece insan vücudundan bu emri küllilere raci olan hüküm de hâdis hükmü olur.

Yani külli emirler insanda zuhura gelenler, onlar da hâdis hükmündedir.

Bu halde de insanın ilmi ve hayatı hâdistir. Demek ki umur-u külliyenin zuhuru mahal hasebiyle oluyor, mahal onlara bir hüküm veriyor.

Yani külli emrin zuhuru mahal sebebiyle oluyor yani bir mahal gerekiyor. Bir zuhur mahalli gerekiyor, bir külli emre oluşması için bir mahal gerekiyor. Nasıl senin işini yapman

için bir dükkan gerekiyorsa, bir mahal, bir yer gerekiyorsa, o işi ortalıkta yapamazsın. Külli emrin zuhuru mahal sebebiyle oluyor. Yani bir mahal gerekiyor, yani bir zuhur mahalli gerekiyor. Nasıl ekin ekmen için bir tarla gerekiyor, bir mahal işte külli emirlerin de zuhura çıkması için, hâdis olarak zuhura çıkması için, bir mahal gerekiyor, işte bu mahaller çümle varlıklarda gördüğümüz her bir varlık külli emirlerin birer mahallidir.

Ey hakikate talip olan kişi basiret gözüyle nazar et ki hakikat-i makuleden ibaret olan ilim ve hayat mevcudata izafe olunduğu vakit kıdem ve hudusü nasıl ihdas etti?

Yani bir yönüyle kadim, ezeli bir yönüyle hâdis olmasını bünyesinde nasıl birleştirdi? Şimdi zuhura çıkması nedeniyle hâdis bütün varlık cesed itibarıyla insanda dahildir. Ama bunun bir de kadimi var, ezeliyet hali vardır, sonradan olma ve ebediliği nasıl ihdas etti ve yok olandan, mevcut olmayandan ibaret olan makulat ile yani sadece akılda bilinen ile mevcudat-ı ayniye arasındaki bu irtibata merak ile bak, zira yokluk ile varlık arasındaki irtibat acayip bir iştir.

Böyle olunca ilim ile kaim olan kimse hakkında Alim denilmesine hüküm ettiği gibi ilim ile vasıflanmış olan kimse dahi eğer kendisi hâdis ise ilim üzerine hadis ve kadim ise kadim denilmesine hüküm eyler. Şu halde ilim ile alimden her birisi hem onunla hükümlenmiş, hem de hüküm onun üstüne binmiş olur.

----

12. Paragraf:

Ve ma'lûmdur ki bu umûr-i külliyye, her ne kadar ma'kül ise de, onlar ma'dûmetü'l-ayn ve mevcûdetü'l-hükmdür. Nitekim vücûd-i aynîye nisbet olundukda onlar, mahkûmun-aleyhdir. Binâenaleyh a'yân-ı mevcûdede hükmü kabul eder; ve tafsili ve tecezziyi kabûl etmez. Zîrâ bu onlar üzerine muhaldir. Çünkü umûr-i külliyye, onlar ile her bir mevsûfta, zâtı ile zahirdir. İnsâniyyet gibi, bu nev'-i hâstan her bîr

şahısta taaddüd-i eşhas ile taaddüd ve tefazzul etmedi ve ma'kül olmaktan da zail olmadı. Ve vaktaki vücûd-i aynîsi olanla vücûd-i aynîsi olmayan arasında irtibat sabit oldu - ve o nıseb-i ademiyyedir- binâenaleyh mevcudatın ba'zısınm ba'zısına irtibatı fehm olunmağa akrebdir, Zîrâ alâ-külli-hâl onların beyninde bir cami' vardır ki, o da vücûd-i aynîdir. Ve burada cami' yoktur. Ve muhakkak adem-i cami' ile irtibat bulundu. Böyle olunca câmi'in vücûdu ile irtibat akvâ ve ehakktır (12).

Malum ve muhakkaktır ki bu hayat ve ilim gibi umur-u külliye akıl mertebesinde sabit olduklarından onların hariçte vücud-u aynileri yoktur. Velakin hükümleri hariçte mevcuttur. Akıl diye bir silüet almış varlık yoktur. Masa, sandalye, bardak, su, sürahi gibi aklın bir silüeti yoktur, hariçte bir vücudu yoktur. Velakin hükümleri hariçte mevcuttur. (Hayat ilim irade ve diğerleri) *ve her bir vücud-u ayni üzerine hüküm ederler.* Yani kendi mevcut olan ayinleri üzerine hükmederler. Kendi özlerinde var olan ayan-ı sabitede ne hakikatleri var ise onun üzerine hükmederler. *Nitekim bu hayat ve ilim vücud-u ayni sahibi olan bilfarz Zeyd'e nispet olunduğu veya Amr'a nisbet olunduğu Zeyd alimdir ve haydır denildiği vakit onların aleyhine hudus ile hüküm olunur.*

Zeyd'in ilmi ve hayatı hâdistir deriz. Yani Zeyd ilmini ve hayatını sonradan almıştır deriz. İlmini öğrenerek, hayatını da dünyaya gelmek suretiyle yaşayarak almıştır deriz. *Zira bu umur-u külliye hâdis olan bir mahalle tahalluk etti.* Yani ilahi emir diyelim külli emir, hâdis olan bir yere taalluk etti. Sonradan meydana gelen bir yere taalluk etti. Onlar hudus hükmüyle hükmolunmuş olurlar. Yani hudus ile hükmolunurlar. Ve bu suretle de a'yanın muktezaları sebebiyle hükmü kabul etmiş olurlar. Kendi ayanları neyse o hükmü de o varlıklar kabul etmiş olurlar, itiraz etmezler. Buğday ne ile hükmolunmuşsa buğday olarak ben arpa olacağım demez.

Yani kendi özündekini kabul eder. İnsansa insan olarak kabul eder, hayvansa hayvan olarak kabul eder, nebat ise nebat olarak bu özündekini kabul etmiş olurlar. Böyle olmakla beraber, her varlıkta ayrı ayrı görülen bu umuru külliye bu ayrılıkları dolayısıyla özü itibarıyla tafsilata da girmiş değildir, cüzlere ayrılmış parçalanmış da değildir. İlim dediğimiz zaman ne kadar çok kitap yazılırsa yazılsın ne kadar geniş mevzular olursa olsun bu geniş kitaplar dolayısıyla bu ilim parçalanmış değildir. İlim gene bir ilimdir. Ama zuhurları itibarıyla değişmiş oluyor. Ama bu değişiklik onun suretinde oluyor, özünde değildir. Özleri yine emiri külliye dayanıyor. İlim bir ilim, hayat da tek hayat, irade ise tek irade, kudret ise tek kudrettir. Bunların hepsi bu şekilde her ne kadar sonradan meydana geldiği yerde mahal olarak değişiklik ifade ediyorsa da bu görüntüde olan bir değişiklik, aslında değişiklik olmuyor. Zaten o cüzziyet kabul etmiyor. İlim cüzziyet kabul etmiyor, hayat cüzziyet kabul etmiyor.

Mesela "Zeyt ile Amr Alimdir" dediğimiz zaman akıl mertebesinde sabit olan ilim mef'umunun küllisinin birer parçaları o mertebeden ayrılarak Zeyd'e ve Amr'a taalluk etti diyemeyiz. Yani ilimden bir kısım alındı Zeyd'e verildi, bir parçası Amr'e verildi böylece ilim dağıtıldı ve ilim bitti diyemeyiz. Dağıtılan pasta olsa biter neden çünkü pastada hâdis'tir ve onun sonu vardır ama ilim ezelidir hâdis değildir bitmez. *Zira hayat ve ilim ile vasıflanmış olan Zeyd ile Amr her birerlerinde bu hayat ve ilim Zatıyla zahirdir.* Yani Zeyd'in zatıyla, Amr'ın zatıyla zatındadır. Bütün zatlar aynı Zat mertebesinde olduğundan. İnsaniyet akıl mertebesinde sabit olan bir mevhum-u küllidir*. Bu mevhum bu nevi hassı insaniden her bir şahısta sari ve zahirdir. Yani Zeyd ve Amr'ın zatında olan ilim ve hayat sadece onların değil bütün insanlara saridir.* Dolayısıyla bütün insanlarda sari olan bir hayat, bir akıldır. Yani Zati itibarıyla birdir.

Bu sereyan ve zuhurla beraber şahısların adetleriyle çok adetlenme ve tafsilata geçmedi. Yani ilim bölünmedi. Hayat da bölünmedi. Bir topluluktakilerin hayatı hep aynı hayat, senin onun bunun, şunun hayatı hep aynı hayat. Her ne

kadar birimsel varlıklara bakarak ayrı hayat var gibiyse de ama aslında umur-u külliden gelen tek bir hayat, şahısların adetlenmesi ayrılık meydana getirmediği görülüyor. Ve bu bilinç akıl mertebesinden de gitmedi, akıl mertebesinde de bu böyledir.

Yani Zeyd ve Amr ayrı ayrı iki şahıs olduğu halde her birine insandır diye hüküm ederiz, görüntü ayrı, Amr aslında zatıyla bir varlık, Zeyd de kendi zatıyla ayrı bir varlık ama ikisine de insan dendi. Yani bunlar özellik olarak ayrıldı ama hakikat olarak ayrılmadı birbirinden.

Ve bunların şahıslarının adetlenmesi ile çoğalmadı bunların şahıslarında zatiyle zahir olmakla akıl mertebesinden dahi ayrı olmadı. Aynı vücudu olan şey ile ademe nisbet edilmekten ibaret olmasından dolayı vücud-u aynisi olmayan umur-u külliye arasında irtibat mevcut olunca Yani düşüncenin bir vücudu yok, vücud-u aynisi olmadığı halde umur-u külli arasında irtibat mevcut oldu.

Yani aklımızda ilmin hayatın bir mevcudun varlığı olmadığı halde ama var olan mevcutla ilgisi oldu.

Subuti sıfatların dışarıda kendilerine ait varlıkları olmadıkları halde bütün insanlarda bunlar tecelli ettiğinden her ne kadar insanlar dışarıdan bakıldığında tek tek gibi görünüyorsa da özlerindeki hakikat ayni olduğundan hepsi ayni varlıklardır. Özleri itibarıyla aynı varlıklardır. Bu yukarıdaki subuti sıfatlar zatları ile o varlıklarda olduklarından zahir bulunduğu cihetle orda zuhura gelmesi cihetiyle hepsi. *Subuti sıfatlar (Hayat, İlim, İrade, Kudret, Kelam, Semi, Basar, Tekvin) Hakkın şuunat-ı Zat'iyesinden (Zati oluşumlarından olan) olan bu ademe nisbet olunan umuru külliyeden yani bunlar ademe nisbet olunan külli işlerdir.* Diğer varlıklarda da bunlar var ama tabi olarak var kendi halinde kendine yetecek kadar var, ama insanda bunlar kemalli olarak meydana gelmiş oluyor.

İşte kim ki bunları en kemalli olarak kullanıyor, yani hayatını, ilmini, duyuşunu, görüşünü, iradesini, kudretini, kelamını hakkın yolunda kullanıyor, marifetullah yolunda,

kendini bilme yolunda kullanıyor, işte o bunlardan gerçek manada faydalanmış oluyor. Külli işlerden olduğu ve bunların hariçte vücudu aynileri olmamakla beraber yani görme işitme, hayat, ilim gibi bunların dışarıda birer vücutları yoktur, irade diye bir vücut yok, görme diye bir vücut yok, yani bunların kendilerine ait vücudu aynileri yoktur, hariçte vücudu aynileri olmamakla beraber, vücudu ayni sahibi olan efradı insaniye de zatlarıyla sari ve zahir bulunduğu bir insanda irade gücü kulak göz gibi bunların belirli bir varlığı yoktur.

Ama görme işitme irade hayat ilim bunların varlığı biliniyor. Bunların kendilerine ait ayrı ayrı vücutları olmamakla birlikte bütün insanlarda sari olduğu bilinen şeydir. Her birimizde hayat var, bu hayat insan fertlerinde müşterektir. Vardır ama insanın eli ayağı kolu gibi belirli bir vasfı yoktur. İlim de öyle düşüncede bilgide oluşan bir sistemdir.

Sem, yani duyuş da öyle basar, irade de kudret de öyle, kelam da öyle. Yani bunların bilinen bir varlıkları var ancak kendilerine has şekillenmiş bir varlıkları yoktur. Ama bilinen bir başka gerçek de var ki bütün insan fertlerinde bunların hepsi vardır. Yani şurada oturduğumuz, gördüğümüz görmediğimiz, bildiğimiz bilemediğimiz saydığımız sayamadığımız bütün insan fertlerinde bunlar mevcuttur. *Diğer taraftan insanın her bir ferdi dahi vücud-u ayni sahibidir.* Yani her birerlerimizde ayni bir vucudumuz vardır. Yani her insana mahsus ayan beyan ayni kendine has bir vücüdü vardır. Ama bu görme duyma gibi subuti sıfatların kendilerine has vücutları yoktur, fakat bütün insanlarda bunlar mevcuttur.

Herkeste tek tek ayrı vücut var, ama bu vücutların içinde mevcut olan her şeyde hepsinden var. Bu vücudu ayni ise onları camidir. Yani her ayni vücutta bunlar bu şekilde birliktedir. Yani bütün insanlarda bu ayni vücudu vardır, fertler arasında böylece irtibat vardır.

Herkesin kendine göre ayrı vücutları vardır, her ne kadar ayrı gibi görünüyorlarsa da aslında aynı oluşumdandır. *Mesela Zeyd'in vücud'u aynisi hâdistir.* Yani ayni vücudu sonradan meydana gelmiştir. *Amr'ın vücudu haricisi de hâdistir.* İkisinin de vücutları hâdistir. Bu yönden de müşterektirler. *Keza Zeyd Âlimdir, Amr dahi âlimdir, ilim ise Hakkın şuunat-ı Zat'iyesinden bölünme kabul etmeyen bir emr-i küllidir.* Şimdi Zeyd Âlim, Amr da âlim, ikisinde de ayrı bir ilim vardır. İşte bu iki ayrı kişide olan ilmin parçalanmış olması demek değildir. Dışarıdan bakıldığı zaman Zeyd'in ilmi başka Amr'ın ilmi başka birininki biraz az, birininki biraz çok gibi değerlendirmeler yapılabiliyor. *İlim ise Hakkın şuunat-ı Zat'iyesinden yani Zati şe'ninden olduğu için külli bir emrdir.*

Nasıl yağmur buluttan her tarafa yağıyor, ama kimi tarafa çok kimi tarafa az yağıyor kimi taraf biraz çukurca oluyor su orada daha çok toplanıyor, kimi taraf sırt oluyor su orada fazla durmuyor, işte orda şu kadar burada bu kadar yağmur var diye o yağmur bölünmüş parçalanmış değildir. Yağmur yağmurdur küllisiyle birlikte.

İşte ilahi şuunat, ilmin şuunatı da böyledir. Bütün beyinlere girer, beyinlerde oluşur, taksim ediliyor ama bu parçalanmış bölünmüş değildir. Nasıl ki hayat varlıkların içine girmekle hayat parçalanmıyor "Hay" ismi Cenab-ı Hakkın ruhaniyeti nasıl ki ilmi parçalanmıyor, görüşü parçalanmıyor, ama biz onu kendi görüşümüz zannediyoruz. O bizim zannımızda oluşan bir hadisedir. Zan ve hayal, vehim girerse işin içine sen kendi varlığını kendin zannettiğin zaman çaresiz olarak kendine ait ilim, hayat, sem, basar, kudret, irade, hayat tasavvur ediyorsun. İşte bunları ayıran sen kendin oluyorsun, hayalinde ayırıyorsun kendini, hakkın dışına çıkarıyorsun.

Halbuki Hakkın ilmi sen onu dışarıda da bilsen o yine tek bütün içeride de bilsen o yine tek bütündür. İşte onun için demişler bilen ayn, bilinen gayr, yani kim bu işin böyle olduğunu bildi işte o cehennemden atladı gitti.

Cehennem o kişiye diyor ki “Çabuk geç üstümden senin irfaniyetin beni yok edecek, ortadan kaldıracak” diyor. Aşıka üstümden çabuk geç, senin ateşin benim ateşimi söndürecek”; Arif üstünden geçerken “üzerimden çabuk geç senin bilgin beni yok edecek “ diyor. Tabi ki herkes Arif olsa cehennem ortada kalır mı? Herkes aşık olursa gene kalmaz. Aşık üstünden geçerken çabuk geç senin ateşin benim ateşimi söndürecek diyor. Cehennem gene var ateşini azaltacak. Ama arif geçerken beni ortadan kaldıracak diyor.

Şu halde akl-ı kül mertebesinde sabit olan ilim bunun bir kısmı Zeyd’e verildi bir kısmı Amr’a verildi de depodaki ilim azaldı diyemeyiz. Kendine ait mutlak bir vücudu yoktur ki, (mutlak vücudu olsa ayrılacak) Eğer bir kişinin kendine has mutlak vücudu olsaydı o zaman o ilim ona taksim olmuş olurdu.

Kişinin vücudu hâdis olduğundan hâdis de yok manasına olduğundan, sonradan meydana geldiğinden, Hakkın birer zuhurları olduğundan bütün bu varlıklar da hakkın zuhuru olduğundan dolayısıyla parçalanma bölünme cüzziyet diye bir şey söz konusu olmaz. Böyle olunca yani bölünme kabul edilmediği zaman yani parçalanma olmadığından.

Hakkı ilmiyle insan fertlerinin ilmi arasında bir irtibat vardır. Dolayısıyla sendeki ilim hakkın ilmidir. Parçalanma olmadığına göre külli olan varlık Hakkın varlığıdır. *Dolayısıyla zuhurlarına verilmesi o külli ilimden bir eksilme olmaz.* Neden? Yine onun varlığında olduğu için. İşte insan fertlerinin ilmi arasında böyle bir bağlantı vardır. *Şu kadar ki taalluk ettiği mahal hasebiyle emr-i külliye bir hüküm lahik olur. O da “Zeyd ve Amr hâdis olduğu için onların ilmi dahi hâdistir.”* h*ükmünden ibarettir.* Dışarıdan bakıldığı zaman Ef’al alemi itibariyle böyledir. Zat sıfat alemi itibariyle bakıldığında zaten yukarıdakiler oradan söylüyor, Hakkın varlığı bütün alemde sari ve cari olduğu için dolayısıyla parçalanma cüzziyet diye bir şey söz konusu değildir.

Ama aşağıdan bakıldığı zaman, insanlara ayrı ayrı varlıklar hâdis olarak gördüğü zaman bu Zeyd’in ilmi, bu

Amr'ın ilmi diye bir hüküm olarak söylüyorsun, bir hükümden ibaret oluyor. Ama aslında ne Zeyd'in ilmi var ne de Amr'ın ilmi vardır. *İnsan fertleri arasında vücud-u ayni bütün bu emirlere işlere cami olduğu için bu cemiyet onları yekdiğerinden rapteder. Bu surette de kadim olan Hakkın vücudu ile hâdis olan halkın vücudu arasında irtibat sabit olur.* İşte bu bir bakıma Resül (s.a.v.) in miraç gecesi "Kabe kavseyni ev edna" dediği hakikat budur. Tabi bir çok hakikatler var da o hakikatlerden bir tanesidir. "Kavs" dediği işte vacib ile mümkündür.

----

13. Paragraf:

Ve şek yoktur ki, muhakkak muhdesin hudûsü ve kendisini ihdas eden muhdise onun iftikârı, onun kendi nefsinde imkânından naşı sabit oldu. İmdi onun vücûdu, onun gayrindendir. Böyle olunca o irtibât-ı iftikâr ile murtabıttır. Ve müstenedün - ileyhin, li-zâtihî vâcibü'l-vücûd, kendi nefsiyle vücûdunda ganî, gayr-i müftekır olması lâ-büddür. Ve o, bu hâdise kendi zâtiyle vücûdu veren zâttır. Binâenaleyh ona müntesip oldu. Ve vaktaki li-zâtihî onu iktizâ eyledi, onunla vâcib oldu. Ve vaktaki onun istinadı li-zâtihî kendisinden zahir olan zâta oldu, isim ve sıfattan her bir şeyden ona nisbet olunan şey de onun sureti üzerine olmasını iktizâ eyledi, vücûb-i zatîden mâ-adâ. Zîrâ hâdis hakkında bu sahîh değildir, eğerçi vâcibü'l-vücûddur; velâkin onun vücûbu, kendi nefsiyle değil, kendisinin gayriyledir (13).

Şüphe olunmaz ki, sonradan meydana gelmiş olan bir varlığın onu meydana getirecek bir varlığa ihtiyacı vardır. Çünkü kendisi kendisini meydana getirmediği için başka da çaresi olmadığından kendisini meydana getirici bir varlık olması gerekti. Onu meydana getirecek olan irade sahibi bir varlığa ihtiyacı sabit oldu. Diyelim ki o resim meydana gelecek o resmi meydana getiren resmin kendisini meydana

getiricisine ihtiyacı sabit oldu. Bizden çıkan işler bize göre hâdistir. Onun yanında biz kendimize kadim dersek o hâdis olmuş olur, bizden meydana gelmiştir. Dolayısıyla o hâdisin, o işin meydana gelmesi için onu yeniden, meydana getirecek birisi şart olmuştur.

Bu âlemleri meydana getiren, bu âlemlerin meydana gelmesini temin eden birisi şart olmuştur. Böyle olunca muhdesin yani sonradan oluşanın vücudu kendisinden değil başkasından meydana gelmiştir. Annenin çocuğunu dünyaya getirdiği gibi. Çocuk dünyaya geliyor ama bu gelişle ilgili çocuğun bir katkısı yoktur. Çocuk hâdis ise annesi muhdis, yani onu meydana getirendir. Yani o çocuk kendisini meydana getirecek birisine ihtiyacı oldu demektir. Çocuk dünyaya geldikten sonra artık annesinin gayri olmuştur. Sonradan meydana gelen çocuk kendini meydana getiren anneye ihtiyacı oldu, kendini meydana getirenin karşısında fakir oldu, aciz oldu.

MİSAL: *Buharın zatı bir derece kesifleşirse bulut olur, buharın vücudu bulutun vücudundan öncedir, üsttedir. Bulutun vücudu buhara nazaran hâdistir. Şüphe yoktur ki bulut kendi zatında müstakil bir vücuda sahip olmadığı için buharın vücuduna muhtaçtır.* Yani bulut buhara muhtaçtır. *Şu halde sonradan olan bulutun vücudu kendisinden gayri olan latif buharın vücudundan meydana gelmiştir*. *Sonradan meydana gelen bulut onu meydana getiren buhara fakirlikle bağlıdır. İşte sonradan olan kesif halkın kadim olan latif hakka irtibatı bu misale mutabıktır. Kadim olan vücudun her hangi bir fakirliğe ihtiyacı olmaması elbette böyledir. Eğer böyle olmazsa yani Hakkın başka bir vücuda ihtiyacı olsa yumurta tavuktan tavuk yumurtadan meydana geldi gibi devreder gider bu ise bir başlangıca isnad edemeyeceğinden fasit olur.*

Bu hâdise kendi zatıyla vücut veren Zat'tır. Vacib-ül vücut hadisi kendi Zatı için lazım gelince, gerektiğince o hadis vacib-ül vücudun vücuduyla vacip oldu. Zira vacib-ül (Gerçek vücut, Hakkın varlığı) vücut, hâdise vücut vermese idi zahir olamaz idi.

Yani hâdis sonradan meydana gelmiş diye kullanılan bu kelimeler eğer vacip-ül vücut *hâdis*'e vücut vermeseydi zahir olamazdı. Eğer *hâdis* dediğimiz sonradan meydana getirilen vücutlar olmasaydı Vacib-ül vücut zuhur edemezdi. *Böylece hariçte zuhur için Vacib-ül vücudun hâdis*'e *vücut vermesi kendisinin Zatiyetinin gerekliliğidir.* Yani kendisinin zuhura gelmesi için varlıklara birer vücut vermesi Zatiliğinin gereğidir. O zaman bunlar da *hâdis* yerine vacip oluyor.

Vahdet aleminden bakarsan vacip, yani Hakkın varlığından gayri bir şey olmadığı ortaya çıkar. Ama aşağıdan, fark aleminden baktığımızda bunların hepsi hadîstir. Şeriat ve tarikat mertebesinde yaratılmışlık söz konusudur, ama hakikat ve marifet mertebesinde yaratılmışlık değil, zuhur ve tecelli söz konusudur ki, işte o da vacib-ül vücudun, varlıklar aleminde zuhurundan başka bir şey olmadığı açıktır.

Malum olsun ki emr-i vücut hak ve halktan ibarettir. Hakkın varlığı ezelen ve ebeden gayriyet kabul etmeyen şeydir. Adem-i mahz (yokluk mahzeni) dahi ezelen ve ebeden vücud kabul etmeyen şeydir. Yokluk dahi ezelen ve ebeden vucut kabul etmeyen şeydir. *İmkan-mahz ise ezelen ve ebeden bir sebeple vücut ve keza bir sebeple ademi kabul eden şeydir.*

Vücud-u mahz ancak Allah'tır. Onun gayri değildir, adem-i mahz ancak muhaldir, yani gizli hazine yahut yokluk ancak muhaldir, böyle bir şey yoktur. *Muhalin gayri değildir, imkan-ı mahz ancak alemden ibarettir ve alemin gayri değildir. Alemin mertebesi ise Vücud-u Mahz ile adem-i mahz arasında vakidir. Hâdis zuhur etmiş olduğu vacibül vücuda istinad etti.*

Yani sonradan meydana gelen aslında yokluk olmadığından o yine aslına rücu etti, aslına döndü.

Bu istinatla vacib-ül vücuda nispet olunan her bir isim ve sıfatta hadisin o vacib-ül vücudun sureti üzere olması gerekti.

Yani isim ve sıfat nerede meydana gelmişse o vacib-ül vücudun sureti üzere olması gerekti. Kendine göre onun için bir sureti yoktur.

Yani Allahüteala (c.c.) vacib-ül vücuddur, insan ise hadîs*'tir. Vücud-u insani zuhurda vacib-ül vücuda müstenittir, ona dayanır, işte insan bu istinad sebebiyle hakkın esma ve sıfatıyla muttasıf, vasfedilmiştir. Mesela Hak; hayat, İlim, Sem, Basar, Kudret, Kelam, İrade, Tekvin sıfatlarıyla vasıflanmış ve bu sıfatlardan meydana gelen "Hay", Alim, Semi, Basir, Kadir, Mütekellim, kevin isimleriyle manalanmıştır. İnsan dahi bu sıfatlarla vasıflandırılmış ve bu ismlerle manalanmıştır. Yani Zati vücut müstesnadır. İnsan vacibül Zati ile vasıflandırılamaz.* Hadîs*; sonradan gelen şey, Mertebe-i letafetten mertebe-i kesafete gelmişliğinden başka bir şey değildir. Velakin kesifin vücudu latifin vücuduna muhtaçtır. Hâdisin vücudu nefsiyle değil gayrin vücuduyla hasıldır, Vücub-u Zati de hâdis'in kademi yoktur.*

----

14. Paragraf:

Ondan sonra ma'lûm olsun ki, muhakkak emr, bizim dediğimiz üzere, onun suretiyle, onun zuhurundan oldukda, Hak Teâlâ bizi ilminde hâdisde nazar üzerine havale etti. Ve muhakkak âyâtını bize, bizde gösterdiğini zikr eyledi. Binâenaleyh biz, bizim ile, ona istidlal ettik. Şu halde biz onu bir vasf ile vasf etmedik, illâ ki vücûb-i hâss-ı zatînin gayri, biz bu vasıf olduk. İmdi vaktaki biz onu bizim ile bizden bildik; bize nisbet ettiğimiz her şeyi ona nisbet ettik; ve bununla bize, elsine-i terâcim üzere ihbârât-ı ilâhiyye vârid oldu. Böyle olunca nefsini bize bizim ile vasf eyledi. Binâenaleyh biz onu, müşahede ettiğimiz vakit, kendi nüfûsumuzu müşahede ederiz. Ve bizi müşahede ettiği vakit, nefsini müşahede eder. Ve biz her ne kadar bizi cem' eden hakîkat-i vahide üzerine isek de, şekk etmeyiz ki, muhakkak biz, şahıs ve nevi' ile çoklarız, imdi biz kat'â biliriz ki, muhakkak bir fârik

vardır. Onun sebebiyle eşhasın ba'zısı bazısından ayrıldı. Eğer bu olmasa idi, vâhidde kesret olmaz idi. Yine böylece, her ne kadar Hak, min-cemî'l-vücûh kendi nefsini vasf ettiği şeyle, bizi vasf etti ise de, bir fârık lâ-büddür. Ve o fârık, vücûdda ancak bizim ona iftikârımız ve imkânımızdan dolayı vücûdumuzun ona tevakkufu ve bizim ona müftekır olduğumuz şeyin mislinden onun gınâsıdır (14).

Hadisin emri ve şanı yukarıda izah edildiği şekilde Vacib-ül vücudun suretiyle onun zuhurundan olunca yani hâdisin varlığı vacib-ül vücuddan olunca Hak Teala kendi vücudunu bilmemiz hususunda bizi hâdise nazar etmeye havale etti.

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِى اَنْفُسِهِمْ 41/53 ayet ki Âfakta (ufuklar-dışta) ve enfüslerinde (bilinçlerinde) işaretlerimizi onlara göstereceğiz, *Ayet-i Kerime'sinde Hakkın ayetlerini bize, bizde gösterdiğini beyan buyurdu. Böylece biz hâdis olan vücudumuza nazar ettik,* yani dış görüntüye nazar ettik ve *onda "hayat", "İlim", "Sem", "Basar", "Kudret", "Kudred", "İrade", gibi sıfatlar gördük.* Bizde hepsi vardır.

*Bu sıfatlarımız ile vücud-u vacibe ve O'nun böyle sıfatları bulunduğunda istidlal eyledik. Delil gördük***.** Bunları delil kabul ettik.

Yani bizdeki hayatı Hakkın hayatına, bizdeki görüşü Hakkın görüşüne, bizdeki ilmi Hakkın ilmine delil olarak gördük, zaten bundan daha büyük ispatı da olmaz. Cenab-ı Hakk bize on tane Kur'an-ı Kerim indirse bizdeki ayetleri kadar şüphesiz ve şeksiz bir ayet inmemiş olur. Yani bize dışarıdan ayet inmiş olsa bu kadar tesirli olmaz, çünkü bizatihi bunları yaşıyoruz, kendi üzerimizde canlı olarak yaşıyoruz. Müşahede ediyoruz.

Ancak burada bir sakınca doğuyor, Cenab-ı Hakkın bu lütfettiği ve kendisinde de var olan şeyleri biz o kadar ucuza ve o kadar basite alıyoruz ki bu yaşantı bizde zaman

içerisinde tabiilik oluşturuyor. Bunları unutuyoruz, hakikatleri düşünmez hale geliyoruz, değerini bilemiyoruz. Neden? Süreklilik arz ettiği için. Diyelim ki her gün 20 dakika hayatı kesse nasıl bazen elektrik kesiliyor, o zaman anlıyoruz elektriklerin varlığını. Arada kesildiğinde o zaman onu anlıyoruz. İşte Cenab-ı Hakk bizden duymayı kaldırsa günün belirli saatinde, görmeyi kaldırsa onun da zamanını bildirmese o zaman onların üzerinde hep düşünürüz.

Biz hâdis olan vücudumuza nazar ettik onda Kudret, kelam, Sem, Basar gibi sıfatları gördük, bu sıfatlarımız ile vücud-u Vacib'e ve onun böyle sıfatları bulunduğuna delil eyledik, yani bunları delilleri ile gördük. *Şu halde biz onu bir vasıf ile vasf etmedik illaki biz o vasfın ayni olduk*.

Biz onu vasf ettik derken aslında biz onu vasf etmedik o vasfın ayni olduk. Allah'ın duyuşu sende de var, O'nun ayni oldun çünkü bu Allah'a has değil sende de var. Cenab-ı Hakk öyle bir sistem kurmuş ki, eğer delille şu Hakka mahsustur, bu mahsustur dersek biz kendimizi ayırmış oluyoruz. Ama o delil bizi o hale getiriyor, o kadar yaklaştırıyor ki delilden hakikatine geçmiş oluyoruz. Ayniyle vaki olmuş oluyor. Delil hakikate dönüşüyor. O vasfın ayni oluyorsun.

Yalnız kendimizi vasf etmediğimiz bir Vücud-u hassı Zati kaldı. Zira biz hâdis olduğumuz için Vücub-u hass-i Zati vasfıyla kendimizi vasf etmemize imkan yoktur.

Mutlak varlık, Zat-ı Mutlak ile bizim vasf olunmamız mümkün değildir. Zat-ı Mutlak da bizim özümüzde vardır ama, onun ne olduğunu bilemediğimiz için, O'na tefekkürde yol olmadığı için kendimizi O'nunla vasf edemeyiz. Yani Allah'ın Zat'ıyla kendimizi vasf edemeyiz. Diğer vasıfları sıfatlandığından, isimlendiğinden, fiillendiğinden onlarla vasf olmak, onların aynı olmak mümkündür. Ama Zat'ıyla vasıflanmak mümkün değildir. O'na has olan Zati vasfıyla kendimizi vasf etmemize imkan yoktur*. Şimdi vacib-ül vücudu, hâdis olan vücudumuz ile vücud-u hâdisemizden bildiğimiz vakit kendimize nispet ettiğimiz her vasfı ona*

nispet ettik. Yani kendimizde gördüğümüz her vasfı O'na nispet ettik, O'nda da var diye.

Embiya-ı izam hazaratının lisanıyla bize ihbarat-ı ilahiye varit oldu. Nitekim إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ 2/181 ayetinde "Allah muhakkak ki semidir ve bilicidir" aynı şey insanda da vardır. مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى 20/46 ayetinde " Muhakkak ki sizinle beraber görüyor ve duyuyoruz." إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ 31/28 ayetinde " Muhakkak ki Allah işitici ve görücüdür." وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ 8/17 o gün siz öldürmediniz fakat Allah. يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ 4/80 فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا 13/42 وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ 3/54 وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا 57/18 وَأَكِيدُ كَيْدًا 86/16 اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ 2/15 إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ 33/57

Sual: *İlim, semi, basar, kudret, gibi sıfat-ı kemaliyenin Vacib-ül Vücut Hz.lerine izafesi caizdir fakat mekir, keyd ihtizar eza, hastalık, açlık gibi itam gibi taam yemek gibi sıfat-ı halkiyenin Hak'ka nispeti nasıl olur***,** yani halka olan sıfatlar Hak'ka nasıl sıfatlandırılır?

Cevap: *Biraz yukarıda denilmişti ki sonradan meydana gelenin kendi Zatı'nda vücudu yoktur. Onu hâdis kılan bir sonradan yaratılana ihtiyacı sabittir. Böyle olunca var edilmişin vücudu kendi vücudunun gayri olan vacib-ül vücuddan husule gelmiştir. Zira vacib-ül vücudun vücudu*

latif ve hâdisin vücudu ise kesiftir ve latif kesifin gayridir. Fakat latiften olan kesifin vücudu Zati itibariyle latifin aynidir. Bu ayniyet ve gayriyet yine yukarıda buhar ile bulut misaliyle anlatılmış idi. Şimdi vacib-ül vücut hâdise vücut vermesi yani latif mertebesinden, kesif mertebesine tenezzül edip hudüs sıfatını o mertebede iktisab etmese hariçte ismi zahirin hükümleri zuhur etmez idi.

Yani mana aleminden, latif alemden kesif alem meydana gelmemiş olsaydı Hakkın vücudu zuhur etmezdi. Zahirde zuhura gelmezdi. *Mademki hâdisin vücudu vacib-ül vücudun vücududur, yani sonradan meydana gelen onu getirenin vücududur, şu halde kesafet mertebesinden zahir olan hile, ihtiza, eza, hastalık ve açlık gibi sıfat-ı muktesatın dahi ona izafesi aşikardır. Zira bu sıfat kesafetin gereğidir. Hak Zat bakımında bu sıfattan münezzehtir. Zira icabatı kesafetin letafetle asla münasebeti yoktur. Böyle olunca Hak Teala kendi nefsini bize Hayat, İlim, Semi, Basar, Kudret, Kelam, İrade gibi bizden olan sıfatlarla vasf eyledi. Böylece biz O'nu alimiyet, kadiriyet, müridiyet gibi vasıflarla müşahede ettiğimiz vakit bu vasıflarla kendimizi müşahede ederiz.* Yani Hakkani olan bu isimleri düşündüğümüz zaman aynı zamanda kendimizi de müşahede etmiş oluruz.

Biraz evvel bunları kendimizde müşahede ettiğimiz zaman bunları da Hakka isnad edince O'nda da müşahede etmiş oluruz. *Ademe nisbet olunan bu umuru külliye bizlerde zatlarıyla sari ve zahirdir. Bizim vücud-u ayniyemiz bu umur-u külliyeye müsteniddir. Yani bizim ayn olan vücutlarımız bu külli emre istinad eder ve külli işler akıl mertebesinde sabit olan Hakkın şuunatından ibarettir. Ha Teala dahi bu vasıflarla müşahede ettiği vakit kendi nefsini o vasıf ile müşahede eder. Zira bizim kesif vücudumuz dahi O'nun vücududur, böylece kesif aynalar Hak Teala Hz. Kendi nefsini müşahede eder.* Yani kesif aynalarda Hak Teala Hz.leri kendi nefsini müşahede eder. Yani kesif aynalara baktığı zaman Cenab-ı Hakk bütün bu varlıkta kendini müşahede eder.

Biz her ne kadar bizi cem eden ve ihata eyleyen (her taraftan kuşatan) tek insan hakikati yani bütün insanlarda bulunan tek insan خَلَقَكُم مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ 4/**1** *"sizi tek bir nefisten halk ettim" hakikati bir hakikat üzerine isek de şüphemiz yoktur ki biz Zeyd, Amr, Bekir vs. gibi şahıs Arab, Acem, Türk vs. gibi çeşitliyiz. Biz katiyetle biliriz ki ortada bir fark vardır ki o fark sebebiyle şahısların bazısı bazısından ayrılır. O fark dahi bizim hususatı zatiyemizdir. İşte o farkla her birerlerimizin zati özellikleridir. Zati hususiyetimiz dahi bizim zati istidatımızdan ibarettir ki güzellik, çirkinlik, ilim ve cahillik gibi şuunatımız bizde meydana gelen özellikler ve istidada taalluk eder.*

Ayanı sabitelerimizde tesbit edilen ayanlar, istidat-ı Zati onlar, o şekilde zuhura çıkar ve hiç kimse birbirine benzemez. Yani her ne kadar insanlar insaniyet mertebesinde tek varlık iseler de ama hepsinin kendilerine has özellikleri olması dolayısıyla farkları vardır. Böyle bir fark olmasaydı kül olan vahidde yani tek olan külde cüziyyetin kesreti zahir olmaz idi. Varlıkların ayrı özellikleri olmasaydı cüzziyet olmazdı.

İşte nasıl ki hakikat-i vahide olan insaniyetin taht-ı hitasında, ihatasında, küşatmasında toplanmış olan şahıslar ve neviler arasında fark mevcut ise Hak Teala Hz.leri Hayat, İlim, Kudret, İrade gibi min-cemiil vücuh kendi nefsini vasfettiği şeyle bizi vasfetmekle beraber vücud-u Hakka vücud-u Halk beyninde öylece bir fark da elbette lazımdır.

O farklar dahi vücut ile adem arasında vaki olan vücud-u imkaniyemizden dolayı vücutta bizim ona muhtaç olmamızdır. Yani bizim vücudumuzun meydana gelmesi onun sebebiyle olduğunda biz bu vücutta O'na ihtiyacımız var. Bizim varlığımız onun varlığıyla durmaktadır. Mevcut olmamız için bir vacib-ül vücuda muhtaç olmamız gibi bir halden O'nun gani bulunmasıdır, yani biz ona muhtacız ama O'nun böyle bir şeye ihtiyacı yoktur. Hakkın vücudu kendi Zat'ındandır ve kendi Zat'ının aynıdır ve Zat'ı üzerine ziyade

değildir. Fakat bizim vücudumuz böyle değildir, vücutta biz ona ihtiyacımız vardır.

----

15. Paragraf:

İmdi bu sebeple, Hak için kendisinden evvelîyyet müntefî olan ezel ve kıdem sahîh oldu; o da öyle bir evveliyyettir ki, onun için ademden iftitâh-ı vücûd vardır. Binâenaleyh o "Evvel" olmakla beraber ona nisbet olunmaz. Ve işte bunun için onun hakkında "Âhir" denildi. İmdi onun evveliyyeti vücûd-i takyîd evveliyyeti ola idi, mukayyed için "Âhir" olması sahîh olmaz idi. Zîrâ mümkin için âhir yoktur. Çünkü mümkinât gayr-i mütenâhîdir, onlar için âhir yoktur. Belki emrin küllisi, bize nisbet olunduktan sonra, ona rücû' ettiği için, o "Âhir" oldu. Böyle olunca o, ayn-ı evveliyyetinde "Âhir" ve ayn-ı ahiriyyetinde "Evvel"dir (15).

Abdin ihtiyacından fakirliğinden ve Hakkın Zati zenginliğinden ibaret olan bu fark sebebiyle yani abdin ihtiyaç sahibi Hakkın da gani olmasından bu fark sebebiyle *Hak için ezel ve kadim sahih oldu. Fakat bu ezeliyet ve kıdemiyet öyle bir ezeliyet ve kıdemiyettir ki bunlardan evveli mukayyede faydalıdır. Yokluktan meydana gelmek vücud-u evveliyettir. Yoktan var olmaya başlamaktan ibaret olan evveliyet ile vasıflanmış olan bizim vücud-u ilmiyemizdir. Çünkü İlahi dilek zuhura gelmeyi gerektirdiğinde ilk önce ilm-i ilahide bizim hakikatlerimiz sabit oldu.* Yani bizim programlarımız yapıldı.

Bizim bu hakikatlerimize ve ayan-ı sabitemize nispeten Hak Teala evvel olmakla beraber mertebe-i ıtlakında (mutlak mertebesinde) ona evveliyet nisbet olunmaz. Hak "Evvel", "Ahir", "Zahir", "Batın" diye esma-ı İlahiye var ya işte hak "Evvel" onun evvelliği kendine ait "evvellik değildir demek istiyor. Onun evveli yoktur. O evveldir diyoruz ama onun evveli yoktur. "Ahir"dir diyoruz ama sonu yoktur. Çünkü evveliyet dediğimiz bir evvel bir yerden başlaması

lazımdır. *Bu meydana gelen varlıklardan da evvel var olduğu için O evveldir deniliyor.* Varlıklara göre evveldir. Kendi varlığının zuhura çıkmasını diledi, zuhura çıkmaya başladığı an O'nun evvelidir.

Yani O zuhurdan evvel de var olduğu için O'na evvel ismi veriliyor, ama nasıl evvelliyet o bilinmiyor. *Evvel olmakla beraber kendi mutlak mertebesinde, kendi mertebesinde O'na evveliyet ismi verilmez, Çünkü mutlak mertebesinde bütün nispetler yok durumundadır.* Zamanların ve vakitlerin varlığından münezzehtir. *İzafi vücudun açılışı, başlangıcı kendisinden olduğu için bu vücudata nazaran evvel denildiği gibi yine vücudatın sona ermesiyle baki olan yine kendisi bundan dolayı Hak Teala hakkında "Ahir" denildi. Yani bu mevcudat son bulduğunda Hak baki olduğundan O'na "Ahir" denildi.*

SORU: *Mevcudat-ı hadisenin ahiri olmayıp sonsuz olunca alem suretlerinin ebedi olması ve bu alem suretlerinin bozulmasından ibaret olan kıyamet-i kübranın kaim olmaması lazım gelmez mi?*

CEVAP: *Malum olsun ki vücud-u mümkin yalnız üzerinde yaşadığımız arz küresinden ibaret değildir. Belki bu dünya vücudu mümkinattan bir zerre mesabesindedir. Zira sonsuz feza tabir olunan saha aynı vücudu mutlaktan ibarettir.* Yani bu gördüğümüz sonsuz sema dediğimiz boşluk vücud-u mutlaktan ibarettir.

Vücudu mutlak minel ezel, ilel ebed nefesi Rahmanisiyle teneffüs etmektedir, hayat bulmaktadır. Bu nefes vücudun Zati gereği olup şuunatı değil gerçek kendi hakikatidir. Böylece sırf Zat'ın zuhur gereğidir. Bu nefes-i Rahmani neticesinde vücud-u mutlakta öbek, öbek açılan nefes-i Rahmani (yanan bir yaş ağaçtan sigaradan çıkan duman kümeleri misali) nihayetsiz alemlerin latif yönüdür. Nefes-i Rahmani Zat'ın da aynıdır. Ancak Latif Zat'ın tenezzül etmesiyle nefesini bir yöne vurmasından, yöneltmesinden ibarettir. Nitekim Ebu Hasan Guri Hz.leri buyurur; "Bu nefes-i Rahmani Âli iken yani kendi Zat'ında iken Zat'ül Baht

denilen mertebeden nefesine mütakip letafet kemalinden bi surettir."

Tefessül eyledikçe, aşağıya indikçe soğuyup ve katılaşması neticesinde şekiller ve suretler meydana getirdi. O nefesi Rahmani kesifleştiğinde koyulaştığında, nitekim insan nefesi kışın bir cam üzerine gönderildiği zaman, üflendiği zaman çıktığı zaman hararetle latif ve suretsiz iken dışarıya çıktığında soğudu ve yoğunlaştı. Cam üzerinde çiçekli buzlar meydana geldi. O buzlardaki şekiller aynı nefestir. Kendi batınında mutedil iken hiçbir şekilde görüntüsü yokken aşağıya indi yani senden çıktı ve soğudu katılaştı şekil ve suretler aldı. İşte alemin varlığı buna misaldir.

Cenab- Hakk kendi Zat'ından kendi kendi ileyken Zat'ül baht denilen ahadiyet, a'maiyet, halindeyken bu alemlerin var olmasını diledi ve nefes-i Rahmani ile bu sonsuz fezaya nefes verdi. Besmele-i Şerifi hakikatini şu bilgi ve düşünce içinde daha iyi anlayabiliriz, ki besmele-i şerif bunu anlatıyor. Yani alemlerin oluşumunu ve hakikatini anlatıyor, onun için besmele her yere anahtardır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ dediğimiz zaman "Be" ile , ismi ile hangi ismi ile "Bismillahi" Allah ismi ile, nasıl bir Allah ismi? "Rahman ve Rahim olan Allahın ismi" ile. İşte şimdi Cenab-ı Hakk kendi varlığının hakikatini Zat-ı İlahi meydana getirmeyi diledi, vahidiyet mertebesini evvela meydana getirdi. Yani vahidiyet mertebesi bilindiği gibi "uluhiyet" mertebesi yani Allah'lık mertebesi orasıdır. Onun üstündeki mertebe "ahadiyet" mertebesi ki orada sıfatlar, isimler vasıflar hiçbir varlık yoktur. Orada tenfis yok yani nefes yoktur.

İşte nefes Uluhiyet mertebesi, İlahlık mertebesi, Allahlık mertebesi dediğimiz vahidiyet mertebesinde başlıyor. İşte Allah ismi ile Cenab-ı Hakk rahman mertebesinden rahmaniyet mertebesinden tenfis etti yani nefes verdi. "Huuuu" diye nefes verdi bütün bu sonsuz feza içerisine.

İşte bütün bu oluşum Allah isminin gücüyle özelliğiyle, bütün esmasıyla birlikte "rahmaniyet" mertebesinden nefes verdi. Buna "nefes-i Rahmani" deniyor kısaca. Bütün genişliğiyle bütün alemlere bu nefesini verdi. Ve "Rahim" ismi şerifi ile de nerde neyi meydana getirecekse yani hangi galaksiyi o nefes-i Rahmanide külli olarak verdi bunları. Rahim ismiyle de hangi galaksiyi hangi gezegeni nerede meydana getirecek ise öbek öbek, küme küme işte rahmaniyetin içerisinde o Rahim isminin rahminde, rahmaniyetin Rahminde orada onu meydana getirdi. Rahim ismiyle. Onun için بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ bütün bu alemlerin şifresidir. Ayan-ı sabitenin bütün alemlerde zuhura gelmesi. İşte bunun bir yönüne Vacip, bir yönüne mümkin dendi, bir yönüne kıdem, bir yönüne hâdis dendi. Rahman nefesi Rahmani olarak, külli olarak bu alemi meydana getirdi, nerde neyi dilemişse ayrıntıları da Rahimin rahmi olarak Rahim ismi şerifin özelliği ve kontrolunda meydana getirdi.

Nasıl çocuk ana rahminde meydana geliyor, ana rahminin bağlı olduğu bir vücut var, işte o vücut rahmaniyet mertebesi, bütün varlığıyla o vücudu ana rahmini meydana getiren külli isim de "Allah" ismidir. O vücut da kendi kendine çalışmıyor. O vücudu dahi çalıştıran Hayat, İlim, İrade, Kudret, Kelam, gibi özelliklerle çalışıyor bu vücut. İşte o da Allah isminin bütün alemdeki tesiridir. "Bismillah" dediğimiz zaman "Allah" ismiyle bütün bu işler oluşuyor, vahidiyet mertebesinden bir tenezzül, rahmaniyet mertebesi ile nefes verme nefes-i Rahmani alemlere yayılıyor, işte camın üstündeki buhar gibi. Nerde neyi programlamışsa neyi ifade etmişse Rahim ismiyle de oradaki oluşumu meydana getiriyor.

Batılılar bu sırrı idrak etmiş olsalar veya bir başka ifade ile İslam olmuş olsalar, İslam'daki hakikatleri anlamış olsalar, meydana çıkarmış olsalar, bu alemlerin nasıl var edildiğini gayet kolay bir şekilde anlarlar. Bunlar zaten İslam bilginleri tarafından ortaya konmuş şeylerdir. Ama onlar

bunu Ay'dan, Mars'tan taş toprak almak suretiyle hakikati öğrenmeye çalışıyorlar. İşin hakikati bu ilimler yönünden giderek araştırmalarını sürdürseler çok kısa zamanda daha kolay netice alırlar. Zaten bunu böyle bildikten sonra da alemlerin nasıl meydana geldiğini araştırmaya da gerek yoktur. Cenab-ı Hakk'ın bu subuti sıfatları insanda tahakkuk eden şeylerdir. Diğer varlıklarda da bunlardan bir nebze var ama onlarda baki değildir.

İnsan bakidir. Nasıl bakidir? Bu alemdeki vücudumuz geçici buradaki hâdis, gerçi bunu Hakka nispet ettiğimiz zaman bu da kadim oluyor. Buradaki itibarıyla geçicilik itibarıyla hâdis ama ahretteki yaşantımız devam ediyor. Yani insanların diğer varlıklardan değişik bir oluşumları var ki işte onun için Hakkın hayatı "Hay" ismi, senin "Hay" ismin oluyor. Sendeki "Hay" ismi aynı zamanda Hakkın "Hay" ismi oluyor. Neden? Çünkü sana da Cenab-ı Hakk kendi varlığından bir ebediyet verdi. Ne diyor? "Onlar ahrette Cennette sonsuz yaşayacaklardır." Hayvanlarda bitkilerde diğer varlıklarda meleklerde böyle bir özellik yoktur. Bu hal insanlarla cinlerde de vardır ama, cinler insanlar kadar kemalli varlıklar olmadığından dolayısıyla Hakkani vasıf sadece insana has halife olması dolayısıyladır.

Cam üzerine irsal olunduğunda çıkış zamanında sıcakken latif ve suretsiz olan o nefes, sefil oldukça yani dışarıya çıktıkça soğuyup ve katılaşıp cam üzerinde şekilli buzlar meydana çıkar ve o buzlardaki şekiller aynı nefestir. Rahmani nefes de verildiği zamanda böyle latif olup tedricen bulut haline gelir bu alemlerin evvelki maddesi olur. Fezada öbek öbek kesifleşerek soğuyan parlak bulut ilk devrelerinde dumandan başka bir şey değildi. Nitekim ayet-i Kerimede

ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَآءِ وَهِىَ دُخَانٌ 41/11 *buyurulur, sonra bunların kendi eksenleri etrafında dönmelerinden meydana gelen merkezkaç kuvvetleri nedeniyle bir takım küreler ayrılıp kendilerinden iftitak ederler ve devrederler.*

Buna ayet-i Kerimede işaret buyurulur. اَوَ لَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا 21/30

Fezada meydana gelmiş olan yarılıp ayrılan kütlelerinin her birisi güneşleri ile beraber birer grup olup bunları görüp tadat etmek bizim için kabil değildir. Rahim dediğimiz hadise işte burada oluyor. Yalnız alet vasıtasıyla görülenler hakkında deliller yoluyla fen heyeti tarafından mütala olunabilmektedir. Bu alemlere ehli hakikat indinde alem-i simsime tabir olunur, simsime ibare ve beyana sığmayan marifet demektir. M. Arabi Hz.leri Futuhat-ı Mekkiye'de bu alemlerdeki varlıkları ve hayatı açıklamıştır ama bizim bu dünya bilgileri ile onları anlamamız imkan dışıdır. Dünya dışı şartlara tabi olan sistemleri doğal olarak anlamamız mümkün değildir.

M. Arabi Hz.leri Futuhat-ı Mekkiye'de Alem-i Simsime dediği bu dünya şartlarına dünya aklına uymayan anlaşılamayan başka başka alemlerin olduğunu kendi müşahedeleri neticesinde bize haber verdiler. Onun izahını yaparken o alemlerden bazılarının hallerini beyan buyurmuşlar. Bazı şeyler var ki bu dünya aleminde bu şartlarda bu iş olmaz denir, gerçekten de olmaz. "Biz onu o arzda mümkün bulduk" diyor. Bir başka arzda alemde oraya manen gittiğinde o kadar değişik sistemler görmüş ki bu alemde onlar muhaldir. Bu alemde onlar olmaz. Sadece bizim alemimizden ibaret değildir hayat. Bu sistemin dışında da çok daha değişik sistemler vardır.

Neden bunları belirtiyor ufkumuzu genişletmek için belirtiyor. Şartlanarak bir tek yönde kalmamamız için. Şartlanarak bir tek yönde kaldığımız zaman aynı şekilde Cenab-ı Hakkı da sınırlamış oluruz.

Yani bu alemde insan kendi vücut yapısı ile uçamaz. Neden onun vücut yapısı uçmaya değil yürümeye uygundur. Başka alemlerde bu alemde olmaz dediğimiz olaylar olabilmektedir. Neden? Çünkü Cenab-ı Hakk'ın ilmi o kadar

sonsuz ki bizim onu hayal etmemiz bile mümkün değildir. Biz sadece bildiklerimizden ibaret dersek Cenab-ı Hakkın ilmini sınırlamış oluruz. *"Biz bu alemlerde mümkün olmayanları o alemde mümkün bulduk"* diyor.

Akıllar kısırdır, yani idrak yönünden eksiktir. Yalnız hangi akıl? Beşeri akıldır. İşte bu aklı geliştirmek için akl-ı evvele, akl-ı külle doğru kanat açmak gerekiyor. Zira bizim aklımız üzerinde yaşadığımız arzın kanunlarını bile idrakten acizdir. Tabiat kanunlarını bile idrakten aciziz. Bu arzın tabiat kanunları haricinde kalan sair alemlerin kavranması nasıl mümkün olsun. خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا 67/3 Yedi semavat tabiri bizim manzumemize taalluk eden beyandan ibarettir. *"And olsun ki sizin üstünüzde yedi yollar halk ettik"* Yedi yol halk ettik sizin üzerinizde diyor. وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ 23/17 *Ayet-i kerimede işaret edilen yollar, her biri bir gezegenden ibaret olan yedi gezegenin maharetleri olup bu babdaki izahat İdris bölümünde gelecektir.* Bizim üzerimizde yedi seyyare var bunlar faaliyette olanlardır yani burçlar dolayısıyla insanlara etkili olanlardır. İşte bu yedi tabaka hareket manzumeleridir, yörüngeleridir.

Nitekim nefes-i Rahmani yani bu alemlerin var oluşu nefes-i Rahmani olarak meydana geliyor. Yani onun verdiği nefes, Zat'ın zuhuruna müsait olduğundan yani bütün bu alemler Cenab-ı Hakkın varlığının zuhuruna müsait olduğundan ve bu alemlerde bir endam aynası olduğundan (kendi varlığını saçından tırnağa kadar) görmek demektir. İşte bu alemlerde böyle Hak kendi cemalini seyretmek için her varlıkta bir endam aynası olduğundan ve Cenab-ı Hakk kendi varlığını bu endam aynası vasıtasıyla seyredebileceğinden sonsuz alemlerin her birerleri birer endam aynası mertebesinde vaki oldu. *Bütün bu alemlerin her biri bir endam aynası şeklinde meydana geldi.*

Zat-ı mutlak her birerlerinde suret-i İlahiyesini müşahede buyuruyor. O varlıkta nasıl tecelli etmek istiyorsa o varlıkta öyle tecelli ediyor ve kendini seyrediyor. Hem kendini seyrediyor, hem de o alemlerde zuhura getiriyor. *Fakat bu müşahede uzaktan ve kendi vücudunun haricinde vaki olan bir şeye nazar ile vaki olan müşahede kabilinden değildir*.

Herhangi bir kimse karşısındaki, sağındaki, solundaki şeyi müşahede ediyor. Ama o uzaktan, dışarıdan bir müşahededir. İşte ilahi Zat'ın müşahedesi böyle bir müşahede değildir. İçinden kendinden kendi kendine olan bir müşahede bir seyirdir yani endam aynası da kendisi bakan da kendisi, gördüğü de kendisidir. Kendi varlığında kendinin olduğunu yaşaması. Eğer dışarıdan bakılıyor denirse ikilik olur.

Dışarıdan bakılabilmesi için bakılacak ayrı bir varlığın olması lazımdır. Senden ayrı bir varlık varsa mutlak bakış ikiliği gerektirir, senden ayrı ikinci bir varlık yoksa o zaman o bakış, bakış değil, bilişdir. Benzetmek için bakış tabiri kullanılıyor. Belki bütün zerrelerde bizzat zuhur ve huzur ile vaki olan müşahede-i zevkiye dir.

لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

6/103 ayetinde ; *"Gözler onu idrak edemez, ihata edemez, o bütün gözleri ihata eder, O hem Latiftir hem her şeyden haberdardır." Zira Zat-ı Latif eşya suretleriyle kesifleşince onlardan meydana gelen haller ve şuunat yani müşahede zevki huzuru ile Zat-ı latifin malumu olur.* Yani Zat-ı Latif bu madde yönüyle bunları kendisi bilmiş olur.

Daha evvel bunları bilmiyor muydu? Daha evvel de biliyordu, ama kendinde kendi olarak gizliydi. Ne zaman ki bunlar dışarıya çıktı latifken kesif oldu kesif olduğunu latif yönüyle idrak etti. Onun için Ayet-i Kerimede Latif ve Habir buyurulmuştur. يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ 67/14

ayeti de aynı manaya yüksek manayı anlatmaktadır, *velakin bu alemlerin her biri ayine olmakla beraber kemaliyle parlak değildir. Cilalanmamış bir ayna olduğu daha önceki bölümlerde anlatılmıştı. Yani bu alem cilalanmamış bir ayna idi. Sonra nasıl cilalandı? Suret-i İlahinin aksini kemaliyle kabul edecek zuhura gelmiş bir surette gösterecek ayine bu alem üzerinde insandır*. İşte Âdem yok iken bu alemler parlak olmayan bir ayna gibi, cilasız bir ayna gibiydi.

Ne zaman Âdem yani insan geldi, işte bu alemler onun nuruyla parlamış oldu. İnsan Cenab-ı Hakkın Zat'ını gösterir bir ayna oldu. İnsan İlahi'nin numunesidir. Bizim güneşimizde arzın insan nevine tahsis buyrulduğu yani bizim sistemimizde dünyanın insanın yaşamasına ayrıldığı وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ 55/10 ayetinden anlaşılır. *Yani arzın halkından maksat Âdem'in zuhurudur.* Diğer gezegenlerde nebatat ve hayvan nevinden diğer mahlukatlar اَلَّا يَسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذٖى يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ 27/25 ayetinde, وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ فٖيهِمَا مِنْ دَٓابَّةٍ وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَٓاءُ قَدٖيرٌ 42/29 ayetinde beyan buyuruluyor. Ve insan dahi devvap kısmındandır, nitekim ayeti kerimede buyurulur; اِنَّ شَرَّ الدَّوَٓابِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذٖينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ " 8/55

Devvap demek iki ayaklı yürüme kabiliyeti olan mahluk demektir. İnsan cinside "Devvap" içine giriyor. Dünya dışında da hayat olduğuna da işaret ediyor bu ayet.

Ve insan dahi devvap kısmındandır. Nitekim ayet-i Kerime'de işaret buyurulur. Velhasıl arz üzerinde yaşayan Âdem nesli nasıl ki eceli gelip zahirden batına intikal eder (yok olur demiyor) İnsan olduktan sonra yok olması diye bir şey yoktur. Ölüm dediğin zahirden batına geçiştir. Cinayet dediğimiz olaylarda bir kişinin başkasını zahirden batına gitmesine sebep olmasıdır. İnsanın ölmesiyle nasıl insanın hayatı son bulmuyorsa bu alemde dünyanın kıyametinin ayın veya diğer gezegenlerin birinin kayıp olması kara delik olması ömrünün sonuna ermesi İlahi tecellinin bitmesi demek değildir.

Genel anlamda mutlak kıyamet kopmaz. Külli kıyamet olmaz. Külli kıyametin kopması için haşa Allah'ın sona ermesi lazım. Allah var oldukça sıfatları isimleri tecellileri hepsi vardır dolayısıyla bir yerde kesilirse başka bir yerde başlıyor. Demek ki umumi diye bilinen böyle bir kıyamet söz konusu değildir.

Nasıl ki insan zahirden batına intikal ettiği zaman sonu geliyor mu? Gelmiyor, yerine başka bir insan geliyor. Bitme tükenme diye bir şey söz konusu değildir. Müşahede alemleri suretinde tecellisi dahi son bulmaz. Hadis-i şerifte ki cevamiul kelimdir yani çok manaları içinde toplar, bu alemlere şamildir zira her alemi şehadi insan-ı kebir olduğundan "men" kelimesi tahtına dahil olur.

"Kim ki öldü fakat ancak onun kıyameti kopmuştur." Onun varlığının kıyameti kopmuştur. İşte bu her ne kadar insan için "men" kim demek, bir kimlik, kimlik sadece insanda değil diğer varlıkların da bir kimliği vardır. Dünya da dolayısıyla "men" demektedir. O da bir kimliktir. Yani sadece insanın ölümüyle ilgili bir hadis-i şerif değil bu, cevamiul kelim yani bütün varlıklara şamildir. Buradaki "men" kimlikten maksat biraz şuurlu varlık oluyor aslında. "men" yerine "şey mate" denmiş olsa eşyanın ölümü olarak bilinecektir.

Bu dünya da bir kimliktir. Yani dünya da bir varlıktır. İnsan gibi canlı ruhlu bir varlıktır dünya. Cansız olsa

üzerindeki bu kadar can nereden meydana gelecekti. Nebat mertebesinin canı var, hayvan mertebesinin canı var, insan mertebesinin canı vardır. İşte kim ki öldü onun kıyameti kopmuş olur. Kıyametten maksat kişinin zahirden batına geçmesidir.

Bu alemler son bulduğu zaman kara deliğe dönüşecek ondan sonra bir daha buralarda hayat olmayacak belki daha sonra olacak ama buranın tabi ki bir sonu vardır. *Ama buranın sonu demek insanın alemde sonu demek değildir. Zira her bir alem-i şehadi insan-ı kebir olduğundan "men" kelimesi tahtına dahil olur.* Yani "men" kelimesinin içinde bulunur.

Alemlerin fezada yani vücud-u mutlakta oluşumundan ve bozuluşundan başlangıcı ve sonu yoktur. Yani alemdeki yıldızların gezegenlerin başlamasının ve bitişinin sonu yoktur. Yani zaman ve mekan bunu ihata edemez. Bu fezanın (vücud-u mutlak) sonu başı yoktur. *Vücud-u hakiki latif, ezeli, ebedi ve kadim olduğu gibi bu yeniden olmalar ve bozulmalar dahi ebedi ve kadimdir, kalıcıdır.* Diyelim ki bir milyar varlık varsa bir bitiyor diğeri başlıyor, biri ölüyor diğeri diriliyor, bu dahi ezeli ve ebedidir. Başlangıç neye göre başlangıç yok ki, son neye göre son, sonu da yoktur. Belirli durağan bir şey olacak ki, ona göre başlangıç ve son olarak belirtilsin. O halde bizim bugün başladı yarın başladı dediğimiz şeyler de izafi şeylerdir. Onun için Zat-ı Latifin evveli ezeli sonu yoksa bu varlıkların dahi evveli ezeli sonu yoktur. *Ancak fertlerinin başlangıcı ve sonu vardır.* Ahır dediğimiz yahut evvel dediğimiz bunlara göre ahıriyet, evveliyet vardır.

Yani fertlere göre kimliklere göre evvel ahır vardır. Bu kimliklerin tamamı içinde evvel ahır yoktur. Biz diyoruz çocuk şu tarihte doğdu şu kadar yaşadı, şu tarihte öldü diyoruz. İşte evvel ve ahır ona göre vardır. Alemin tek fertlerine göre tek ferde göre vardır. Ama bu ölümlerin bu neticelerin de başı sonu yoktur. Genel olarak aldığımız zaman nereden başlıyor, nerede bitiyor belli değildir. Nasıl Zat-ı İlahinin başlangıcı sonu yoksa bu varlıkların da var

oluşlarının da ne başları ne sonları vardır. Ama ömürleri belirli bir süre olduğu için o belirli sürede başlangıç ve sonları vardır.

Fertlere ait başlangıç ve son vardır. *Bazı ilim adamları bazı insanlar Alem-i şehadeti içinde bulunduğumuz alem zannettiklerinden onun başlangıcı ve sonu hakkında birçok sözler söylendi. Sadece bunu var sandılar, müşahede alemi olarak bu alemi zannettiler.* Alem-i şehadetin bu alemden ibaret olduğunu zannetmek doğru değildir. Kıyamet koptu bu iş bitti demek gibi değildir.

Resul (s.a.v.) *"Ben resul iken Âdem su ile çamur arasında idi"* buyurduğu, bir başka neslin Resullüğünde, sonra ölüm anının halinden, insanın an be an ölüp dirilmesi, nefes alıp vermede bir günde ölüp dirilmesi, bir yılda ölüp dirilmesi bir de dünyanın ölüp dirilmesi, sonradan tekrar üzerinde hayat başlaması o da burada bunu anlatıyor. Yani avamın zannettiği üzere cesedlerin haşri sahih olmaz. Velakin mümkündür ki insan nevinden bir şahsın kalmadığı bir zaman gele.

Yani şu dünya üzerinde şu insandan yaşayan bir şahıs kalmayacak ondan sonra yani bu Âdem ve Muhammed (s.a.v.) seyri bittikten sonra bu alem belirli bir süre tekrar canlanacak bu dünya. Biz bu dünyayı öldürüyoruz, yani onu kullanıyoruz canından can alıyoruz, bu dünyayı ölüme doğru sevk ediyoruz. İşte öyle bir hale gelecek ki artık bu dünyadan alınacak bir şey kalmayacak dolayısıyla da üstünde insan yaşayamayacak. Dolayısıyla üzerindeki insanlar öleceklerdir.

Bu kıyamete insanların teknolojisi sebep olacaktır. Teknoloji hep dünyadan alıyor, adeta dünyanın ciğerini söküyor. İlave bir şey koyduğu yok. Senin her gün bir kılını çekseler orası açılır gider. Hep veren dünya nihayet tükenecek ama tam olarak ölmeyecek.

Nasıl tarladan buğday alıyorsun tarla verimsiz kalıyor bir nevi ölüyor, yazın ölmüş oluyor, kışın içine aldıkları ile tekrar aldığı rahmetle tekrar canlanıyor. İşte bu dünyanın

üzerinden de belirli bir zaman süresi geçtikten sonra dünyanın coğrafyası tekrar düzene girecek, belki bu şekliyle değil belki bir başka dağlar tepeler vs.

Ama dünyanın kıyameti kopmayacak. Büyük kıyamet son kıyamet henüz kopmayacak. Kopacak olan ara kıyametlerdir. Hz. Resulullah (s.a.v.) buyurur; üç türlü kıyamet vardır. Birincisi küçük kıyamet, orta kıyamet, büyük kıyamet.

Küçük kıyamet dediğimiz işte bu anlatılandır. Yani kendi ölümüdür. Yani o mevcudun kendi ölümüdür. Orta kıyamet de bu dediğimiz ara kıyametlerdir. Bunlar nesillerin ortadan kalkmasıdır. Kavimlerin ortadan kalkmasıdır. İşte bizim neslimiz ortadan kalkacak ondan sonra yeni bir nesil gelecek dünyada hayat tekrar başlayacaktır. Aynen bizdeki senaryo gibi. Eğer bir nesil dünya üzerinde durmuş olsaydı dünyanın bu kadar uzun süreli yaşının olmasına gerek yoktu.

Bizden sonra insanlar tekrar gelmeyecek olsaydı bu dünya tamamen biterdi. Hz. Resulullah'ın (s.a.v.) vefatıyla biterdi. Çünkü O'nun yüzü suyu hürmetine *"Sen olmasaydın bu alemleri halk etmezdim"* buyuruyor. Eğer Hz. Resulullah (s.a.v.) in olmadığını düşünelim dünyanın olmasına gerek yoktu. Dünya var ise ya Hz. Resulullah burada mevcut veya gelecek için hazırlık yapılıyor demektir.

Hz. Resulullah gelmeden de dünya vardı niçin? O gelecek diye vardı. Daha durduğuna göre ya var veya tekrar gelecek onun için dünyamız var. Bundan sonraki hayat için hazırlık oluyor demektir. Bazı derin düşünen kimseler meseleye bu şekilde bakıyorlar. Gerçeği de budur zaten. Kıyamet kopacak haşir neşir olacak ve her şey bitecek demek değildir.

Kur'an-ı Kerimde Âdem'in (a.s.) üç değişik zuhurunu veriyor, niçin böyle veriyor? Sanki çelişki var gibi gözüküyor. Bir taraftan bakıyorsunuz "Ben yeryüzünde bir halife halk edeceğim" buyuruyor, bir taraftan bakıyorsunuz "hayat sudan başladı " buyuruyor, bir taraftan bakıyorsunuz "Cennette var edildi " buyuruyor. Bunların hepsi muhakkak

ki doğru, Neden? Kur'an-ı Kerim o kadar sonsuz bilgiyi içerisinde toplayan bir kitap ki bizden sonra gelecek Âdemlerin ne şekilde başlayacağını anlatıyor. Değişik şekilde oluşumunu anlatıyor. Bunlar bunun böyle olduğunun ifadesidir.

Melekler nasıl bildiler kan dökecek bozgunculuk yapacak? Daha evvel geçmiş Âdem neslinden bunları biliyorlardı. Bizden önce dünyada yaşayan başka Âdem nesilleri vardı bizim kaçıncı Âdem nesli olduğumuzu bilmiyoruz. "Öncekiler kan döktü, fesat çıkardı neden aynı nesli yaratacaksın?" gibi melekler fikir ileri sürdüler.

Kıyamet kopacak bitecektir görüşü madde alemi sadece bu dünyadır diye zannetmelerindendir halbuki gördüğümüz bu alem müşahede alemi, şehadet aleminin bir bölümüdür bunun tekrarı var başka Âdem nesilleri için. *M. Arabi Futuhat-ı Mekkiye kitabının 367. Babında; semavatta İdris'e (a.s.) mülaki olduğunda sorduğu suallerden birisi olmak üzere buyururlar ki Ben İdris'e (a.s.) dedim ki uyku halinde veya uyku ile uyanıklık arası yakaza halinde dünya ile ilgili olmadığı bir anında tavafta bir şahıs gördüm (bulunduğu yer diyelim ki Şam ise gördüğü Kabe de tavaf halinde buluyor kendini) bana ecdadından olduğunu haber verdi. Yani ben senin neslindenim diye cevap verdi.*

Ve ismini söyledi, öldüğü zamanı sordum, bana 40 bin sene evvel dedi. Bizim zamanımızda tarihte meydana gelen Âdem'in müddetinden sordum "Hangi ademden sual ediyorsun yakın olan Âdem mi" dedi. Yani sizin Âdeminizden mi soruyorsun, hangisinden soruyorsun? dedi. İdris (a.s.) buyurdu ki "Doğrudur, ben Allah'ın nebisiyim ve alemin müddetini bilmem. Yani bu alemlerin zamanını müddetini bilmem. *Ve onun cümlesi indinde yaşarız. İlahi vakit içerisinde yaşarız. Şu kadarki bil cümle halk edilmiş olanların ezelleri yoktur. Ezel diye bir nokta konulmayan ezeli olmayan, dünya ve ahretçe zeval bulmazlar.* Yani zevalleri yoktur. Yani onlarda ezelidirler. *Eceller hâlk hakkında değil mahluk hakkında müddetlerin intihasıyladır*. Yani eceller

hükümler, son bulmalar halk içindir, Hakk için değildir, *hâlk hakkında değil mahluk hakkında müddetleri intihasıyladır*

Hâlk, yani var etme hakkında değil var edilmiş olan mahlukatın müddetlerinin sonu iledir. O da görüntüdeki sondur. Hâlk nefes ile yenilenir, böylece biz bize bildirileni bildik.

Biz bize bildirilmiş şeyi bildik. وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ 2/255 ayetinde *"O'nun ilminden kimse bir şey ihata edemez O'nun dilediği kişiler müstesna." Cenab-ı Hakk kimin için ne dilerse ilminden o kadar ancak bilebilir. İdris'e (a.s.) dedim ki kıyametin zuhuruna ne kadar kaldı? Buyurdu ki "Onun vakti yaklaştı ama hesabı yapılmaz, onlar gaflet ehlidir o günden uzaklaşmışlardır."* 21/1

Yani onların kıyamet gelecek diye bir dertleri yoktur, onlar bu düşünceden uzak dururlar. اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ *21/1 M. Arabi Hz.leri İdris'e (a.s.) kıyamet alemetlerinden bir tarif istiyor, tarifi çok enterasan; "Vücud-u Âdem kıyamet alemetlerindendir" buyurdu.*

Vücud-u Âdem neden kıyamet alemeti oluyor ki? Çünkü zuhur kemali yani kemalin zuhuru, son kemal artık ondan başka zuhur edecek bir şey yoktur. Zuhur edecek başka bir şey olmadığına göre artık bitmiş demektir. Çocuğun doğumunun müjdesi anne babasının evlenmesiyle başlıyor. Gerdek gecesi çocuğun doğmasının işaretidir.

Ondan sonra her an bekle çocuğu. Vücud-u Âdem'in dünyaya gelmesi kıyamet alemetidir. Dünyanın var oluş sebebi ortaya gelmiş oluyor. Onun da yaşam süresi bittikten sonra kıyamet kopmuş oluyor. Meyvenin bozulmasına işaret; meyve ağacının çiçek açmasıdır.

Çiçekten sonra meyve olacak daha sonra da o meyve çaresiz bir süre sonra bozulacaktır. İnsan da bu alemin meyvesi olduğuna göre Âdemle çiçeğini açmış oluyor, Hz. Resulullah (s.a.v.) ile de kemale ermiş oluyor, neticede ağacın da sonu geliyor.

Mutlak Zat'ın bütün mertebelerde tecelli etmediği hiçbir an yoktur. O'nun bu tecelliyatı ezeli ve ebedi ve kadimdir, bir alemin kıyameti kopmakla bütün bu alemlerin kıyameti kopmuş olmak demek değildir. Senin on tane tarlan varsa sen birini bozduysan bütün çiftliğini bozdun demek değildir.

Nasıl ateş düştüğü yerde o mahali yakıyorsa diğer mahallerde bir şey olmuyorsa o da nereye isabet ediyorsa oranın kıyameti kopuyor. Yani Zat-ı İlahi ebedi sonsuz olduğuna göre O'nun zuhur yerleri de ebedi ve sonsuzdur. Ne başı belli ne de sonu bellidir.

Kıdem ve hudüs arasındaki tekaddüm zamani değil belki akılda sabit olan bir mana verilmiş rütbedir. Ey hakikat taliplisi bu beyanatın zevkine vasıl oldun ise sana büyük bir sır idrak etmiş oldun. Anladın ki büyük kıyamet haktır (bir anda bu yıldızların hepsinin bir anda yok olması gibi bir şey düşünmeyin) ve vaki olacaktır, vücud-u mümkinat gayri mütenahidir ve sonu yoktur.

Kıyamet-i Kübra olarak söylenen; her var edilmiş şeyin bir gün gelip manaya dönüşeceğidir. Zaten manadan geldi madde görüntüye geçti, nasıl her yaşayan insan zahirden batına intikal ediyor, diğer varlıkların da ömürleri dolduğu zaman dünya, ay güneş, yıldızın galaksilerin hepsinin birer ömürleri vardır ama hepsi birden değil zaman içerisinde birisinin son bulduğu yerde birisinin bir başka şekilde başlamış oluyor.

Dolayısıyla zuhurun sonu yoktur. Böylece alemlerin de sonu yoktur. İşte büyük kıyameti böyle bilmemiz lazımdır. Biz büyük kıyamet koptuğu zaman her şey gidecek yok olacak diye insanlar cennete cehenneme ayrılacaklar diye bilirdik, o fasıllar tabi ki olacak

Sonradan meydana gelen bu varlıkların da sonu yoktur. Bir yerde kıyamet kopar bir yerde yeni bir oluşum doğuşum olur. *Hakkın evveli nasıl ki kayıda bağlı bir evvellik değilse ahiriyeti dahi öylece kayıda bağlı değildir. Bize göre bütün bu oluşumlar sona erdiğinde Hakka döndüğünden, Hak ahır olur.*

Ama sonlu bir ahır değildir. İzafi bir ahırlık, sonluktur. Ahır ismi hayvanların barınağından geliyor ahır, yani akşam onların dışarıdaki yerleri son buluyor onlar ahırlarına geliyorlar o günün son bulunduğu yerine dönüyorlar. O ahırlık o günün yaşantısına göre olan bir ahırlıktır. Ertesi gün çıkacak yine dolaştıktan sonra o günün ahırı olan yere geleceklerdir.

Bize nispet edilen işlerin hepsi Hakka rücu ettiği için Hak ahırdır denmiştir. Diyelim ki bütün çıkan kanunlar cumhurbaşkanına gidiyor, işte cumhur başkanı ahır oluyor. Ama dünya işleri manasıyla ahır manasınadır, yoksa mutlak ahiret sonsuz olan son demek değildir.

Zat-ı Mutlak bütün varlıkların çıkış yeri olduğu için O evvel, O'nda da sona erdiği için ahırdır. Ama bunların hepsi nispi bir evvellik ve ahırlıktır. O'nun hakikatinde evveli ahırdır, ahırı da evveldir. Yani evvel ahır diye bir şey söz konusu değildir. Evvel ahır olması için bir şeyin başlangıç noktası olması lazım gelir.

Ondan bir şey ayrılmadığından yani iki varlık olmadığında biri diğerine göre kıyas yapılamadığından başlangıç ve son diye bir kavram geçerli değildir.

Bir çember düşünelim bu çemberin bir yerine bir nokta koy noktanın gerisinde kalan yer ahır oldu, bir sonrası da evvel diyelim. Bir noktadan itibaren çemberi oluşturmaya başladık, başladığı yer evveldi çizdik çemberi oluşturduk bittiği yer de ahır oldu.

Çember tamamlanınca başlangıç ile bitiş aynı nokta oldu. Evveliyatı ile ahırı aynı oldu. Yani Hakkın evveliyatı ile ahırı aynıdır zaman ve mekan belirlemek mümkün değildir. Biz

kendimiz için bu kelimeleri beşeriyetimize göre kullanıyoruz. Bize göre evvel ahır vardır. Neden çünkü Hakkın bir kıdemi var ona göre biz evvel veya ahır diye izafi olarak onu kullanabiliyoruz.

----

16. Paragraf:

Ba'dehû bilelim ki, muhakkak Hak Teâlâ kendi nefsini "Zahir" ve "Bâtın" olmakla vasf eyledi. Binâenaleyh âlemi, gaybımız ile bâtını, ve şehâdetimiz ile zahiri idrâk etmemiz için, âlem-i gaybi ve şehâdeti îcâd eyledi. Ve kendi nefsini rızâ ve gazab ile vasf etti. Binâenaleyh âlemi havf ve recâ sahibi olarak îcâd eyledi. Böyle olunca biz onun gazabından korkarız ve rızâsını recâ ederiz. Ve nefsini "Cemil" ve "Zül-celâl" olmakla vasf etti. Ve bizi heybet ve üns üzere îcâd eyledi. Ve ona mensûb olan ve onlar ile tesmiye olunan şeylerin kâffesi böyledir. İmdi Hak Teâlâ, âlemin hakâyik ve müfredatını cami' olmasından nâşî, insân-ı kâmilin halkına teveccüh eylediği bu iki sıfatı "iki el" ile ta'bîr buyurdu. Böyle olunca âlem "şehâdet"; ve halîfe "gayb"dir. Ve bundan dolayı sultân ihticâb eder. Ve Hak Teâlâ kendi nefsini hucüb-i zulmâniyye ile vasf eyledi; ve onlar ecsâm-ı tabîiyyedir. Ve hucüb-i nûrâniyye ile vasf etti; onlar da ervâh-ı latifedir. Böyle olunca âlem, kesif ile latif arasındadır. Ve o kendi nefsine ayn-ı hicâbdır. İmdi âlem, Hakk'ın kendi nefsini idrâk ettiği vech ile Hakk'ı idrâk etmez. Ve ona iftikârı sebebiyle kendi mucidinden mütemeyyiz olduğunu bilmekle beraber, hicâb içinde zail olmaz. Velâkin vücûd-i Hak olan vücûd-i zatînın vücûbunda âlem için haz yoktur. Binâenaleyh onu ebeden idrâk edemez. Şu halde Hak Teâlâ bu haysiyyetten, ilm-i zevk ve şuhûd ile gayr-i ma'lûm olmaktan ebeden zail olmaz. Zîrâ bunda hadis için kadem yoktur. İmdi Allah Teâlâ Âdem'i ancak teşriften dolayı "iki el"i arasında cem' etti (16).

Hak Teala هُوَ الاَوَّلُ وَالاَخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ *57/3 ayeti kerimesinde kendi nefsini zahir ve batın olmakla vasfetti.* Yani kendi varlığını zahir ve batın olarak vasıflandırdı. *Çünkü her mertebe vücud-u mutlakının tenezzülatından zahir olmuştur.* Yani zahir ve batın dediğimiz bunlar birer mertebedir, işte bu mertebelerin hepsi de mutlak vücudun inişinden, nazil oluşundan, tenezzülatından, zuhura gelişinden meydana gelmiştir bu alemler. *Her mertebe kendisinden evvel mertebeden nispeten zahir ve evvelki mertebede ona nispeten batın olur.* Yani Zat alemi sıfat alemini meydana getirdiği zaman sıfat alemi Zat aleminin zahiri, Zat alemi de sıfat aleminin batını olmuş oluyor. Yani zahir batın da her mertebeye göre değişen bir özellik arz ediyor.

Sıfat alemi esma alemini meydana getirdiği zaman esma alemi sıfat aleminin zahiri, sıfat alemi de esma aleminin batınıdır. Nasıl ki bizim şu et ve kemiğimiz zahirimiz, içimizdeki mana bilgimiz de bizim batınımızdır. *Böylece Hak teala kesifleşmiş olan alemi Hâlk etti ve alem İlahi suret üzerine mahluk olduğundan bizim gaybımız yani havas-ı batınemiz ile Batıni ve havas-ı zahiremiz ile zahiri idrak etmemiz için alemi gayb ve şehadeti icat eyledi.* Havas-ı hamse-i zahire diye insanda birlik vardır. Havas demek duygular demektir, hamse de beş demektir, beş zahir duygu manasınadır. Bunlar dokunma, işitme, görme, tatma, koklamadır. Bu beş zahiri duyguyla müşahede alemini algılıyoruz. Yani zahir alemini bu beş duygu ile algılıyoruz.

Havası-ı hamse-i batıne dediğimiz de de beş batın duyugularımız vardır. Yani görmenin batını, işitmenin batını, koklamanın batını, dokunmanın batını tatmanın batını; bunlar da latiftir. Bunlarla da gayb alemini idrak ediyoruz. Müşahede alemini, yani zahir alemi dokunarak algılıyoruz, ama ruhtan bahsederken ona dokunamıyoruz. İşte batındaki hisler, duygularla da latif olanları algılamış oluyoruz. Biz

zahir ve batın alem arasında kendimiz köprü oluyoruz. Yani zahirimiz zahir aleme intibak ediyor, batınımız batın alemle irtibat kuruyor. Bir taraftan dünya işlerini yaparken batınla da irtibatımız vardır. Batını duygular ile latif alemle irtibat kuruyoruz, zahiri duygularla zahiri alem arasında irtibat kuruyoruz.

Alem nasıl daha önce kelam diye geçti "kelime"nin bir manası vardı, bir de o mananın ifade ettiği bir şehadeti var. Mesela "masa" dedik hemen gözünü kapasan da bir masa batınını hayal edersin gözünü açtığında da şehadetinle masaya baktığın zaman masa buymuş diyorsun. Yani masa kelimesindeki mana, senin gözünün önüne bunu getiriyor. Dolayısıyla o "masa" kelimesi zahir ile batın arasında "berzah" oluyor, köprü oluyor. Yani sureti ile manası arasında berzah oluyor.

İşte insan da aynen böyledir. İnsan bir yönüyle zahire bakıyor, bir yönüyle de batına bakıyor. İşte bu ikisinin arasında, zahir ile batın arasında insan berzahtır. İşte bu özellik başka bir varlıkta yoktur. İşte Cenab-ı Hakk insana öyle bir büyük rütbe vermiş ki, kendi zahirinden batınına intikal edip Hakkın hakikatini idrak etme sırrını insana vermiştir. Bakara suresinin başındaki ayetler bunu çok açık bir şekilde bize gösteriyor.

"Gaybı ile iman eder" الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ 2/3 bu sır burada bariz olarak ortaya çıkıyor. Yani zahiri ile zahir alemi müşahede eder, "Eşhedü enla ilahe illallah" diyoruz. "Ben görüyorum ki" neyle? Zahir duyuların ile zahir alemini, gaybi ile de gayb alemini müşahede edyorsun. İşte kemalat da bu oluyor zaten. Çünkü هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ

57/3 Cenab-ı Hakk evvelde O dur, ahır da o dur, zahir de O dur, batın da O dur. Eğer biz sadece zahir olarak bu alemlere bakarsak batından haberimiz olmadığı için ne kendimizi ne rabbimizi ne hakkı tanıyabiliriz.

İşte birçok yolcuların yaya kaldığı yan*i* idrakten geri kaldıkları yer burası, bilgiden noksan oldukları yer burasıdır. İnsan öyle bir varlık ki hem batını idrak edecek, hem zahiri müşahade edecektir.

Onun için "eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden rasulullah" dediğimiz zaman, görüyorum ki "Allah'tan başka ilah yoktur". Burada kişi bu hakikati müşahede ettiğini belirtiyordur.

Görüyorum diyorsun, tabiî ki görmen lazım gözünle göreceksin neyi göreceksin? Bütün bu alemde İlahi varlığın şuunatını zuhurunu tecellisini göreceksin, zaten başka da göreceğin bir şey yoktur. Yani başka bir şey göreyim derken göremezsin, çünkü başka görülecek bir şey de yoktur. Ayni zamanda batına döndüğün zaman "yu'minune bil ğaybi" gabya iman ederler buyuruyor, imanın nerde gerekli olduğu açıkça bellidir. Göremediğin hissettiğin şeyi göremezsin çünkü madde değildir, gönül gözüyle gördüğün, gönül gözüyle idrak ettiğine iman gerekiyor. Gördüğüne iman gerekmiyor ki. Bir kişi "ben senin varlığına iman ediyorum" derse sen onun gözünün görmediğini hemen anlarsın. Seni duymuş ama isim olarak duymuş, "Beni tarif et" desen seni zahiri gözle gören gibi tarif edemez.

Başkası gören birisi senin fiziki özelliklerini ona anlatıyor o kişi de bu bilgileri, (boy, kilo, ten, rengi, göz, rengi, saç rengi vs.) alıyor buna inanıyor iman etmiş oluyor. O kişi de bu bilgileri başka bir gözü görmeyene anlatsa, bu bilgiler hep nakil bilgileri olur. Ama Ariflerden birisi geliyor çekiyor gözünün perdesini "sana falan lazım değil diyor, hadi gör diyor, gördüğü şeye nakil kitap gerekmez. İşte zahirimizle zahir alemimizi müşahade ediyoruz ki "Eşhedü en la ilahe illallah" ama batınımızla da Cenab-ı Hakkın latif varlığını idrak ediyoruz. Gaybiyetini idrak ediyoruz. İşte insan denen bu beşer de latif ve kesif arasında zahir ve batın arasında bir berzah oluyor.

İnsanın bu kadar büyük bir şahsiyeti vardır. İnsanın ilk görevi bu gerçeği bilmesidir. Kur'an-ı Kerimin ilk ayetinin

"OKU" olması bunu "oku" demektir. "Alem kitabını oku", aksi halde diğer varlıklar gibi olursun. İnsanın potansiyel olarak böyle bir üstünlüğü var, bunu çıkarmak gerekiyor. Üstünlüğün bu vasfını bilmekle ortaya çıkıyor. Bu alemde bundan büyük de bir şeref düşünülemez. Öyle bir oluşum ki ilham diye söylenen, vahy diye söylenen, feraset diye söylenen, hibe diye söylenen, şeyler hep buradan kaynaklanıyor. Sen batınını ne kadar idrak edersen ne kadar orayla irtibat kurarsan oradan aldıkların daha çok oluyor. Batınından aldığın bu hakikati zahirine ulaştırıyorsun insanda bu imkan vardır. Bu vasıf başka varlıklarda yoktur.

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي

فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ 2/122 bu ayet-i kerime sende tahakkuk ediyor. Biz zannediyoruz ki 4000 sene evvel yaşayan İsraillilere hitap ediyor. Hayır sana hitap ediyor. Kur'an-ı kerim çünkü bana geldi, sana geldi. Ümmet-i Muhammed'e geldi. Dolayısıyla bütün insanlara geldi ama biz okuyorsak bize gelmiş kabul edeceğiz. İsrail dese de biz, kafir dese de biz, firavun dese de biz, İbrahim dese de biz, Muhammed dese de hitap bizedir.

يس 36/1 bize hitap etmiyor mu? طَهَ 20/1 dediği zaman da hitap hep bizedir. الم 2/1 "Elif Lam mim" bu hitaplar hep bizedir. Genelde hepimiz ama özelde idrak eden de bunun sahibi olmuş oluyor. Herkese lütfediliyor, kürekle atılıyor, ama kim kapar alır hakikatini idrak ederse, o onun sahibi oluyor. Kim ne zaman onun idrakinde ise o ayet o an ona iniyor demektir. Daha dünyaya gelmeyenler için inmemiş durumdadır, onun için kıyamete kadar baki olacaktır. Biz işte iki alem arasında berzahlık görevini görüyoruz. Zahir duygularımızla zahir alemle ilgileniyoruz,

oraya intibak ediyoruz, batın duyular ile batını alemi algılıyoruz.

Genelde bu batını duyulara altıncı his diyorlar. Bunlar latif duyulardır. Kendi aleminin hakikatini idrak etmemişse o kişide biraz da batına dönük hassasiyet varsa bu sefer işte başka şeyler kanaldan giriyor, zarar vermeye çalışıyorlar. Onun için insan kendini bilmesi gerekiyor. Ve de yalnız başına bu işlerde olamıyor.

İnsan zahiri beş duyusu ile zahiri alem ile irtibat kuruyor, bu beş duyunun aynen batını olanları var, o duygularla da batın alem yani gayb alemiyle veya latif alemle irtibatını kuruyor ki, bu günlük yaşantımızda da meydana çıkmış oluyor. Beş zahir duyusu üzerimizde olduğu müddetçe yani bu duyuları biz aklımızla duyduğumuzu hissettiğimiz müddetçe ne uyku uyumamız mümkün ne batın alem ile irtibat kurmamız mümkündür.

Uyku nasıl meydana geliyor? Beş duyunun geçici olarak devre dışı kalmasıyla, bu durumda müşahede aleminden kendini uzaklaştırmış oluyorsun. O zaman batıni aleme geçiyorsun bu da bir berzah alemi oluyor. Zahiri duyuların devre dışı kalması yarı ölümdür. Birisi gelip ayağına dokunsun hemen uyanır. Dokunma duyusu bütün vücudunu sarmıştır. En geniş alan dokunma duyusundadır, üzerinden bir tüy bile çekilse, neren olursa olsun hemen haberin olur. Diğer duyular da buna benzer bu da sendeki ruhun seni istila etmesindendir. O duyuyu alan aslında senin ruhundur. Sinir uçları da sebepler oluyor. Çünkü duyguyu maddeden manaya geçirecektir.

Bir maddi oluşum olacak ki, onunla bir iletişim olsun. Anahtara "tık" diye maddi bir kuvvet uygulayacaksın ki kilitleme işi gerçekleşsin.

Dokunma duyusunda bu duyuyu beyine ulaştıran duyu sinirleridir. Ama o ruh olmasa ulaştırıcı enerji olmazsa o sinirler bir işe yaramıyor. İşte o sinir telinin içindeki enerji olmazsa o sinir de bir işe yaramıyor. Ruhaniyetin seni sarmış durumda, cesedin de seni sarmış durumda, Cesedin

zahir alem içindir. İnsan vücudundaki felçlerin sebebi ruhun orada görev yapmamasındandır. Cesed içinde ruh var ama o bölgede iş görmüyor.

Ne zaman ki biz zahiri duyularımızı frenlemeye çalışacağız, "gözünü haramdan sakın" deniyor işte bu zahiri duyuyu frenlemek içindir. "Ayağını haramdan sakın" diyor, "Dilindeki tatma duyusunu haramdan sakın" diyor, içki içme diyor diline bir haram tat veriyor, bunlar senin batını duyularını körleştiriyor.

Batına giden yolu bu yasakları çiğnemen kapatıyor. Dolayısıyla sen kendinde gerçek varlığın olan Batıni yönüne latif yönüne iç yönüne ulaşamıyorsun, bunlar sana perde oluyor. Sadece şahadet alemin kalıyor.

Şahadet alemindeki kalışın da akılsız fikirsiz, taklidi bir yaşam üzere bina edilmiş oluyor. Dolayısıyla ne kendinden ne Rabbinden haberi oluyor, işte onun için Fatiha suresinin sonunda "Veleddallin" diyoruz. Yani "dalalete ermişlerin yolundan bizi götürme" dalalet bilindiği gibi "Mudil" isminin tesiri altında olanların arkasından bizi götürmesidir, nerden götür "Hidayet" yani "Hadi" isminin arkasından bizi götür, dalalet demek bir bakıma sadece kişinin zahir tarafının çalışması, tek yönlü bakması, hidayet "Hadi" ise o duygularının batın yönünün de hakkıyla çalışmasıdır.

İşte gece yattığımız zaman gördüğümüz bütün oluşumlar bizim batını duygularımızla meydana gelen oluşumlardır. Rüyada görüyoruz ama beden gözümüz kapalı demek ki bu gözümüzle görüyoruz. Bu göz görürse o görülen alan müşahede alemidir. Rüyada görülenler müşahede alemi değildir. Zahirde gördüklerimiz batında gördüklerimize tesir ediyor, bizi batından uzaklaştırıyor. Yahut bize mani oluyor, perde oluyor. Batında gördüğümüz şeylerde zahirimize ulaşıyor, bize tesir ediyor. Ya sıkıntı veriyor ya da rahatlık veriyor. İki tarafta birbirlerine tesir ediyorlar. Demek ki zahir duyularla zahirimizi müşahede ediyoruz, batın duyularla batınımızı müşahede ediyoruz biz de arada berzahız.

Gerek zahirden batına geçiş yapıyoruz yahut geçiştirme yapıyoruz, ya kendimiz ya karşımızdakinin hakkında geçiş yapıyoruz bilgi alışverişi yapıyoruz, zahirden batına veya batından zahire geçiş ve geçiştirme yapıyoruz, batından zahire ilim aktarmış oluyoruz. Neden çünkü insanın iki gerçek yüzü vardır, bir tarafı Hakka bakıyor, bir tarafı da halka bakıyor. Dolayısıyla "Rahmetellil alemin" sırrı da burada biraz daha meydana çıkıyor. Batından aldığını zahire gönderiyor. Alem suret-i ilahiye üzerine mahluk olduğundan yani İlahi suretin zuhur yeri olduğundan yaratma değil bizim gaybımız yani havası-ı batınımız batıni duygularımız ile batıni şehadetimiz yani havas-ı zahiri idrak etmemiz için alem-i gaybı ve şehadeti icad eyledi.

İşte Cenab-ı Hakk bizim onları idrak etmemiz için onları icat eyledi. Eğer zahir olmasa bütün bu alemler sadece batın olmuş olsa bu özellikler ortaya çıkmaz. Cenab-ı Hakkın zuhurları da ortaya çıkmaz batın da kalır. Biz de batın da kalırız, dolayısıyla bizlerden ve diğer varlıklardan bu fiiller zuhura gelmediğinden ne ahiret ne kıyamet ne mahşer ne cennet ne cehennem gibi daha sonraki aşamada meydana gelecek olan oluşumlar da olmaz.

Şehadet alemine gelmek, şu vücutlarla bu aleme gelmek demek değildir. Bir insanın ana rahminden dünyaya gelmesi bu dünyaya gelmek demek değildir. Bu dünyaya gelmesi sadece onun cesediyle gelmesi demektir. Zahiriyle suretiyle gelmesi demektir. Batınıyla gelmesi demek değildir.

Zahiriyle bu dünyaya gelen varlık kemalatıyla gelen bir varlık değildir. Yarı kemalattır. Yani bir başka ifade ile ne hayvan ne de insandır. Hayvan diyemezsin dört ayaklı değildir, insan diyemiyorsun yarısı yok batını yoktur. Zahiri var sadece batını yoktur. Aslında o özellikler var içinde ama bilmediği için çıkartamadığı için yok hükmündedir. Cenab-ı Hakk zaten var ama insanlar tarafından bilinmediği için yok hükmündeydi. Ne zaman bilindi o zaman varlığı ortaya çıktı. Sen dükkanın içindesin ama kapı kapalı dışarıdan içi görünmüyor, bu durumda dışarıdakilere göre yok

hükmündesin, ne zaman kapıyı açıp dışarı çıktın o zaman varlığın bilinir.

Biz zahir duygularımızla kesif suretler olan eşyayı, batını duyularımızla latif suretler olan manayı idrak ederiz. Bu idrak dahi, zati istidadımızın bize verdiği kadar olur. Zati istidadımız bize ne kadar idrak kapasitesi tanımışsa bizim idrak yeteneğimiz o kadardır. Zati istidadımızın üstünde bir yere gitmemiz mümkün değildir.

İnsan zati istidadının ne kadar olduğunu bilmediğinden, bu sebepten kendi gücünü sonuna kadar kullanması lazımdır. Kendi gücünü sonuna kadar kullandığında da o kendine ihsanda bulunmuş oluyor. Başka bir ifade ile nefsine zulüm etmemiş oluyor. Kendindeki zati istidadını zuhura çıkarmayan kimse nefsine zulüm etmiş olur. Neden? Çünkü kendi varlığında mevcut olan özellikleri ortaya çıkarmayıp da onu içeride batında gizli bıraktığında ona haksızlık etmiş oluyor. Böylece de nefsine zulüm etmiş oluyor.

Bir devenin hızıyla bir koyunun hızı bir olmaz, ikisinden de aynı mesafeyi aynı süre içinde katetmesini istersek onların birine haksızlık olur. Bir varlığın kapasitesi dışında bir şey istemek ona haksızlık olur. Ama o varlık da yapabileceğinin altında çalışıyorsa o da kendine zulüm etmiş olur, nefsine zulüm etmiş olur. *Cenab-ı Hakk kendi nefsini rıza ve gazab ile korkuttu.* Alemi de korku ve ümit sahibi olarak icad eyledi. Yani bir taraftan rıza ve gazab var, Cenab-ı Hakkın nefsinde, yani kendi oluşumunda alemi de korku ve ümit arası meydana getirdi. Bu da tasavvuf yolunda düşünceye başlamanın ilk halidir. Korku ile ümit arası olmak, şeriatın kaidelerinden biridir.

Hakka karşı her zaman korku ve ümit arası olmak ne çok korkarak O'ndan kaçınmak, ne de çok fazla ümit var olup yelkenleri suya indirmek gibi yani gevşemek gibi. Recanın karşılığı rızasına kavuşmak, korkunun karşılığı da gazabından uzaklaşmaktır.

Yani Hakkın sıfatları ile mahlukatın sıfatları böyle karşılıklı olunca Hakkın sıfatları çalışmış oluyor. Eğer

mahlukatında bu korku ve ümit gibi sıfatları olmazsa Cenab-ı Hakkın gazab ve rıza sıfatları da çalışmamış olur. Dolayısıyla atıl kalmış olur. Cenab-ı Hakk için de böyle bir şey söz konusu olmadığına göre O'nun sıfatlarının mutlaka faaliyet sahası olacağına göre dolayısıyla bu faaliyet sahasını oluşturacak mevcudat gereklidir.

Nitekim Kur'an-ı Kerimde buyurur; لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ 59/21, اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا 33/72, *Alemin cüzü olan bir insanlar O'nun gazabından korkarız ve rızasını ümit ederiz. Ve keza Hak Teala nefsini "Cemil" ve "Zülcelal" olarak vasf eyledi, nitekim Kur'an'da* تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِى الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ 55/*78 ayetinde ve hadis-i şerifte "Biz O'na O'nun Celaliyle heybet, mecaliyle alışkanlık üzerine oluruz" buyurulur. Gazab ve Rıza Allahüteala'nın iki sıfatıdır ki başlangıç ehli için zahir olur yani faaliyete geçer.* Bir insan evladını terbiye ederken doğru yola girmesi için ona bir disiplin uygular. Bu gazabdır. Aynı zamanda rızası da vardır, çocuk dersini çalıştığı zaman ya da iyi hal üzere olduğu zaman ondan razı oluyor. Gazab ve rıza eğitimin başlangıcında lazım olan iki husustur. *Bu sıfatların varlığı ile Hak yoluna girmekte olanlara korku ve ümit zuhur eder. Bu sıfatlara mukabil olarak "Celal" ve "Cemal" dahi iki sifat-ı İlahiyedir ki seyrü sülukun vasıfları için zahir olur.*

Yani Hak yolcularının orta mertebelerinde olanlar için "Cemal" ve "Celal" sıfatları lazım olur. *Bunların zuhuruyla ehl-i tavassutta heybet ve üns ve kabz ve bast halleri zahir olur. Kezalik tecelli ve istitar dahi iki sıfat-ı ilahiyedir ki ehl-i nihayet için zahir olurlar.* Başlangıç ehli için ortada olanlar

için nihayet ehli için Cenab-ı Hakk'ın iki sıfatlarının değişik yönleriyle zahirlerini anlatıyor. *Bunların zuhuruyla kemal ehlinde fena ve baka halleri zahir olur.* İşte mütekabil ne kadar isim varsa hepsi de böyledir. Her bir sıfatı bizde faaliyete geçen bir sıfatı meydana getirir.

Hakkın her bir ismi bir eseri icat eder. Bizde meydana gelen eseri O'nun bir ismi meydana getirtir. Kendimize bir baktığımızda kendimize ait bir şeyin olmadığını böylece görmüş oluyoruz.

Yani biz bir bakıma irfan ehli indinde Hakkın kullandığı birer makinelerden başka bir şey değiliz. Ariflerin, irfan ehlinin indinde böyleyiz. Şeriat ehli indinde sen sensin. Herkes kendi yaptığı işin sorumlusudur. Şeriat mertebesindeki kaide o dur. Oradaki kaide orda geçerli, buradaki kaide burada geçerlidir. Bu burada böyle diye diğerinin hükmünü geçersiz kılmıyor.

Şeriat mertebesinde yaşayan bir kimse, marifet mertebesinde yaşayan bir kimsenin yaşantısını ortadan kaldıramıyor. Kaldırması da söz konusu değildir öyle olmasa mertebeler olmaz. Hakikat mertebesinde yaşayan bir kimse de şeriat mertebesindeki yaşantıyı ortadan kaldırması mümkün değildir. Çünkü o, o mertebede geçerlidir.

İşte irfaniyet, Allah'ı bilmenin şartlarının en başında olanı O'nu zıt isimleriyle ne kadar çok tanıyabilirsek kişi Allah'ı o kadar iyi tanımış oluyor. Yani zıt isimlerini ne kadar çoğaltırsa, birleştirirse Cenab-ı Hakkı o kadar çok tanımış oluyor. İşte zıt isimlerin neticesi zıt fiillerin ortaya çıkması demektir. İşte şeriat ahkamında yaşanan hukuk kaide neyse o burada geçerli, hakikat mertebesindeki hukuk neyse o da orda geçerlidir. Hakikat mertebesinden baktığımız zaman insanlar Cenab-ı Hakkın zuhur mahalinden başka bir şey değildir. Ama o mertebeye ait olan bir düşüncedir. Hakikatle, marifetle şeriat mertebesi burada biraz münakaşaya giriyorlar. Şeriat mertebesi itibarıyla yukarıdan bakışı idrak etmek mümkün olmadığından şeriat mertebesindekiler reddediyorlar, böyle bir şey olmaz diye.

İnsan, insandır, beşerdir Rabbine ibadet etmesi gerekir, diyor, tabi ki o mertebede öyledir. Tabi ki her mertebede öyledir. İkisinin de geçerli olduğunu ama hangi mertebe için geçerli olduğunu idrak ederek onu öyle yaşaması lazımdır. Üst mertebedeki yaşantıyı bildiği idrak ettiği zaman alt mertebedeki yaşantı kalkacak değildir. Binanın durumu gibi, temelini kaldırabilir misin? Birinci katını kaldırabilir misin? Kaldıramazsın. Sen üçüncü katta yaşıyorsan iki ve birinci katlara benim ihtiyacım yok diyebilir misin, bunları kaldırmaya kalkar mısın? Kaldırırsan sen de yıkılırsın. Kullanmazsın o başka bir olaydır. Kaldırmakla kullanmamak başka bir şeydir. Varlığı mevcut olarak duracak ama sen kullanmayacaksın o ayrı bir şeydir.

Çünkü kullandığın başka malzeme var. Ötekine ihtiyacın yok, vaktiyle kullanmışın onu, o malzemeyi bir yere almışsın, tekrar onlara dönmen daha yukarıdakilerle ilgilenmene mani olur. Hep aynı kat da oyalanırsan üst katlara çıkamazsın. İşte anlaşılmayan şey burasıdır.

Gerek şeriat mertebesi itibarıyla gerek tarikat mertebesi itibarıyla bir şey yapıyoruz zannediyoruz ama hep aynı dairede dolanıyoruz, o dairenin odası balkonu mutfağı vs. den tekrar odası, balkonu, mutfağı deyip dolanıp duruyoruz. Halbuki üstü de var Arş-ı Âla'ya kadar meydan var. Zaten Hak, bu alemin varlığı ise O'nun mertebeleri de sonsuzdur. Biz kendimizi bu beden içerisine hapsetmiş olduğumuzdan, kendimizi beden zannettiğimizden, daha yukarısına çıkıp da ulaşmamız mümkün olmaz. İşte bunu ancak ortadan kaldırıp, miraca çıkar gibi oradan bir anten çıkarabilirsek o anten vasıtasıyla üst katlarla irtibat kurabiliriz. İşte bu yükselişin sonunda fena ve baka halleri meydana gelir, gazap ve rıza, cemal ve celal gibi birbirine mütekabil sıfatlar ve mütekabil isimlerle iki el tabir buyurdu. İşte bütün anlatmak istediği zaten buraya geliyor. *Nitekim Kur'an-ı Kerim'de* قَالَ يَا اِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ

بِيَدَيَّ 38/75. ayetinde buyurur. *"Ey iblis iki elimle var ettiğim şeye secde etmekten seni men eden şey nedir?* ". İki elimle var ettiğim dediği işte bu izafi bir terkip oluyor.

Cenab-ı Hakkın İnsan gibi haşa bir varlık olup da iki eli mi var? Yok ama yukarıdan beri saymış olduğu sıfatları mütekabil (zıt) sıfatları Muhyi ve Mumit gibi, Hayat ve Memat gibi, Zahir ve Batın gibi, Cemal ve Celal gibi, mütekabil sıfatları birer el hükmündedir neden? Çünkü biz her işimizi el ile yapıyoruz ya. Cenab-ı Hakkın da bütün bu alemde faaliyette olan sıfatlarıdır. Bütün bu âlemde oluşan işleri sıfatları yapıyor. Dolayısıyla onlar hakkında "El" tabiri kullanılıyor, el hükmüne girmiş oluyor. İşte Âdem (a.s.) hakkında bahsedilen *"ey iblis iki elimle var ettiğim şeye seni secde etmekten men eden şey nedir?"* diye sorması bu iki elden maksat bunlardır.

İzlal ve Muzil, Dar ve Men ve Mani gibi sıfat ve esma-i celaliyeye hakkın sol eli yani zelil edici muzil edici mudul edici dar, zora sokucu gibi, Men ve mani olucu gibi, gibi sıfatlar "sol eli" sol yönü ifade eder. Cemal birinci derecede dersek celal de ikinci derecede sıfatlar diyelim. Kahhar gibi sıfatlar ikinci derecede olsun. Bu celali sıfatlar korkutma yoluyla zor kullanılarak yapılan şeyler diyelim. *İzaz ve Müiz, yani aziz etme yücelendirme gibi ve Nefi ve Nafi kaldırma, yükseltme gibi, Ata ve Muti gibi, ita etmek vermek gibi, sıfat ve esma-i cemaliye de cemaliyeye mensuptur. Bunlar da "Sağ el" tabir olunur.*

Küffar üzerine esma-i celaliye galip olduğu cihetle onlara "Ashab-i Şimal" denir. Onların solcu olmaları esma-i celaliyenin tesirinde olmalarındandır. *Diğerlerinin sağcı olması esma-ı cemaliye tesirindendir. Onlara da ashab-ı yemin denir.*

Hani solcular ve sağcılar diyorlar ya işte buradan çıkıyor. Onların solcu olmaları esma-i celaliyenin tesirinde olmalarından diğerlerinin sağcı olması ise esma-ı cemaliyenin tesirinde olmalarındandır. Gerçek tasavvuf ehli

ketum olur, gizli olur konuşmaz, sır vermez. Neden? Kime neyi konuşacak ki? Seyreder bakar, ibret alır geçer, dışarıdan bakan da onu ilgisiz zanneder. Sen içine yönel seni ilgisiz zannetsinler. Kur'an-ı kerim'de buyrulur: ﴿٢٧﴾

وَاَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا اَصْحَابُ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾ فِى سِدْرٍ مَخْضُودٍ 56/27-28

Üç ashab vardır, biri sağcılar, biri solcular bir de münafıklardır. *Münafıklar ise cemal ile celal arasında kararsız bulundukları ve bu tereddütten ayrılamadıkları cihetle onların makamları yani yerleri, ehl-i iman ile ehli küfrün yerleri tahtında altında vaki olur. Bu yer ise ateşin en alt tabakasıdır.*

Kur'an-ı Kerim'de buyurulur: اِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِى الدَّرْكِ الاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ 4/145 *Mademki Hak Teala nefsini Zahir ve Batın olmakla Vasf etti ve ism-i Zahirin mazharı olmak üzere alem-i şehadeti, ism-i Batının mazharı olmak üzere dahi alem-i gaybi halk etti. Cenab-ı Hakkın Zahir isminin neticesi bu alemdir. Batın isminin neticeside "gayb alemi"dir.*

Bizde de Zahir ismi var Batın ismi vardır. Zahirimizle bu şehadetimizi müşahede ediyoruz, Batınımızla da iç, gaybımızı idrak ediyoruz. Neden? Batınımız görünen bir şey değil onun için orada müşahede yok, idrak vardır. Batın müşahede edilemiyor ama biliniyor. Zahir beş duyunun yanında batın olan beş duyu da vardır işte bu beş batın duygu ile idrak ediyoruz**.**

Mademki insan cismaniyeti ile zahiri ve ruhaniyeti ile batını idrak ediyor, şu halde cesed-i müsevva olan alem, şehadet ve bu cesed-i müsevvanın ruhu olan ve Âdem den ibaret olan halife gaybdır. Zira mana suret perdesi altında

gizlidir. Nitekim bu manaya hitaben Mevlana Hz.leri buyurur;

Mevlana buyurur:

Beyt: Âdemin sureti cismanisi olan bu heykel kalıp bir örtü, perdedir. Bu surete taalluk/lika/alaka, eden mana ki hakikat-i insaniyeden ibarettir. Yani insanın suretindeki mana hakikat-i insaniyeden ibarettir. *Ve bu hakikat ise suret-i İlahiyeden ibaret ve Allah ism-i Camiinin mazharıdır. Kabe-i Muazzama mazharı İsm-i Zat olmak itibariyle nasıl ki bil cümle secdelerin kıblesi olmuş ise Mazhar-ı İsm-i Zat olan bizim hakikatimiz dahi öylece secdelerin kıblesidir.*

Kaldır taşı (Kabeyi) ortadan, görünen ne oluyor? Herkes birbirine secde ediyor. Cenab-ı Hakk o taşı (Kabeyi) oraya koyuyor ve onu da perdeliyor. Yani o hakikati de perdeliyor. Yani işin iç hakikatini idrak edemeyenlere perde oluyor. Bu gün oraya gidip te Kabe-i Şerifte secde etmek, Âdem'e secde etmek gibi ve bu bir yönden değil bütün yönlerden böyle oluyor. Tek yönlü değil Cami yön. Başka yön yok.

Çemberin dışında secde için bir yol bir yön yoktur. Yol var yukarıda, aşağıda ama çevre için secde için başka yön yoktur. O çevreyi ne kadar genişletirsen genişlet, ne kadar küçültürsen küçült yine aynı. Herkes herkese secde ediyor, ve herkese secde ediliyor. Sen kendi insan mananı önüne dik, başka birisi senin önünden geçerse namazın bozuluyor. Ama önünde sütre (dikili bir engel, taş vs.) en az 30 cm yüksekliğinde bir engel olsun onun dışından geçseler namazın bozulmuyor. Secde ettiğin yere kadar bir boşluk olacak ondan sonra en az 30 cm yüksekliğinde sutre olacak. O aradaki mesafe de kendi mananı muhafaza etmek içindir. Kişi secde ettiği zaman Hakka secde ettim diyor. Eğer o kişi biraz daha irfaniyet sahibi olmuş olsa kendi varlığında kendi gaybında Hakkın hakikatini idrak edip önüne onu dikecekti. Yani kendi hakikatini nur gibi önüne dikecekti. Ona secde edecekti, kendi kendine secde edecekti. Kendi hakikatine secde edecekti.

Bu şu demektir, zahiriyle batınına yönelmedir. Önünden birisi geçiyorken sütre olmazsa o senin batınını önünden kaldırıyor hükmüne girdiğinden namazın bozuluyor. Neden? Çünkü karşısına gelen put oluyor, madde oluyor. Daha önce sen kendi manana yöneliyor oluyorken karşına bir maddenin gelmesi ile yöneldiğin yani senin istikametinde o varlık olduğundan putlaştırmış oluyorsun namazın bozuluyor. Yani maddeye ibadet etmiş oluyorsun, secde etmiş oluyorsun, senin orda mananı bozuyor. Hz. Ali (k.a.v.) Efendimiz *"Sen kendini küçük zannedersin bütün alem sende"* buyurur. Zahir olarak kendimize baktığımızda alemi sagir görüntüsündeyiz, yani küçük alem durumundayız. Mana olarak baktığımızda alem-i ekbersin sen. Yani mana olarak baktığımızda büyük alemsin sen. Zahirin mazharı olmak üzere alem-i şehadeti ve ism-i batının mazharı yani zuhur yeri olmak üzere dahi alem-i gaybı halk etti.

Mademki insan şehadeti yani cismaniyeti ve zahiri ve gaybı yani ruhaniyetiyle batını idrak ediyor, şu halde tesviye edilmiş cesed olan alem şehadet ve bu tesviye edilmiş düzenlenmiş olan ruhu olan ve Âdemden ibaret olan halife gaybdır.

Zira mana suret perdesi arkasında gizlenmiştir nitekim bu manaya işareten Mevlana Hz. Buyuruyor. Âdemin sureti cismanisi olan bu heykel, bu kalıp bu perdeden ibarettir. Yani bu kalıp örtü ve perdeden ibarettir. Musa (a.s.) Tur dağından inerken yüzüne peçe çekmiş. Yani öyle peçesiz çıkamamış kaviminin önüne. O kadar yüzü nurlanmış ki Hakkın nurundan eğer kavmi ona baksalar, gözleri bozulur yahut değişik hallere girermiş. Onun için daha sonra perdeyi çıkarmış. İşte Cenab-ı Hakk da insanların varlıklarını hakikatin perdesi yapmış. Eğer şu perdeler olmasa üzerimizde Cenab-ı Hakkın bütün esmasının sıfatlarının zuhuru olarak meydanda olmuş olsa, kimse kimseye bakamaz kimse kimseyle ünsiyet kuramaz.

Bu surete taalluk eden mana ki hakikat-i insaniye den ibarettir. Bu surette var olan mana Hakikat-i insaniyeden ibarettir. Bu hakikat ise suret-i ilahiyeden ibaret ve Allah

ismi caminin mazharıdır. Kabe-i Muazzama mazharı ism-i Zat olmak itibarıyla nasıl ki bil cümle secdelerin kıblesi olmuş ise mazhar-ı İsm-i Zat olan bizim hakikatimiz dahi öylece secdelerin kıblesidir.

Ve bu manaya işareten Ebul Hasan Harkani (r.a.) buyuruyor ki, "Eğer benim hakikatimize arif olsaydınız, bana secde ederdiniz " buyuruyor.

Yani insan-ı kamil hakikatini idrak etmiş kendinde olan Hakkın varlığı olduğunu idrak etmiş o yönüyle bana secde etseydiniz, hakka secde etmiş olurdunuz.

İşte bu sırdan dolayı Selatini Suriye (Suriye sultanları) kendi tebaasının arasına hiç girmez, hep kendi sarayında otururlarmış. Haddi zatında sultan sureti itibarıyla görüş fertlerinden ayrılmış değildir, fakat onda icab-ı saltanat olarak bir izzet ve azamet manaları vardır ki bu itibarla tebaasından ayrılmıştır. Bu manalar ise gaybdır, gayb perdeyi gerektirir. Suret manadan ayrı olmadığı için sultanın sureti manasına bağlı olarak perdeli olur. Hak Teala Hz. kendi nefsini zulmani perde ile vasf eyledi. Ki onlar maddecilerin madde tabir eyledikleri tabi cisimlerden ibarettir.

Zulmet perdesi ile vasf etmesi madde alimlerinin madde diye tabir ettikleri cisimlerden ibarettir.

Resul (s.a.v.) Efendimiz buyurur. "Muhakkak Allahüteala'nın nurdan ve zulmetten 70 bin perdesi vardır." Yani 70 bin şehadet aleminden 70 bin de gayb aleminden perdesi vardır. *Zulmani perdeler bu madde varlıklar, nurani perdeler de gaybi, nurani varlıklardır. Hak Teale nefsini nurani perdeler ile de vasfetti ki onlar da ervah-ı latifelerdir. Maneviyat alemindekiler. Şu halde hakikat-i vücudu madde vasıtasıyla arayan maddiyyun vücudu hakikinin perdesine yapışmış kalmışlardır.*

Nasıl Kabe-i Şerifin örtüsü var örtünüyor, gidenler onun perdesine yapışıyorlar, aman "Ya Rabbi" diye. Kabe'nin içinin hakikatinin farkına varmadan örtüsüne yapışmış

oluyorlar. İşte madde alemindeki maddeciler de maddi bilimlerle uğraşanlarda bu bilimlerle hakka yol bulmaya çalışanlar da bunlara takılıp kalmışlardır. Tabi ki bunlarda da Hakkın suretleri vardır ama o suretlere takılıp kaldıklarından 70 bin zulmani perde ile perdelenmişlerdir.

Zulmani perdeyi geçecek, nurani Rahmani perdeyi de geçecek ondan sonra da hakikatine ulaşsın. Yani madde alemini geçecek, batın alemini de geçecek ondan sonra irfan ehli hakikat ehli olacak. Bir başka deyişle madde alemi dediğimiz şeriat alemini geçecek mana alemi dediğimiz duygular alemi tarikat alemi yaşantısını geçecek, ondan sonra hakikat alemine ulaşacak. İşte bu örtüye yapışıp kalmışlardır, duygu zevkleri içerisine düşmüş olan mü'minun da aynı şekildedir. Duygularla yaşamak güzel geliyor insanlara maddeye göre güzel şey ama hicaptır perdedir.

Tarikat mertebesi duygular mertebesidir. Bu duygular güzel şeylerdir, ama bu duygular da insana perde oluyor. Ama şeriat mertebesinden yani zulmet perdesinden geçebilmek için nur perdesi gerekiyor. Yani nur gerekiyor. Aydınlatmak gerekiyor. Hafifletmek gerekiyor. İşte o zaman şeriat alemindeki katılıktan tarikat alemindeki yumuşaklığı oraya akıtarak onu yumuşatmak gerekiyor.

Duygulandırmak hassaslaştırmak gerekiyor. Ama bu duygular ömür boyu devam ettiği sürece nurani perdelerden de kurtulamamış oluyor. İşte tarikat erbabının hali nurani perde ile perdelenmektir. Şeriat yaşantısının hali de maddi perdeyle perdelenmektir yani zulmet perdesiyle perdelenmektir. Burada zulmet perdesi bu kesif varlıkların mevcudiyetine zulmet perdesi deniyor. Yoksa karanlıkların içerisine hapishanelere girmiş zulmet manasına değildir. Bu gördüğümüz kesif suretler zulmet perdelerini oluşturuyor. Aydınlığı yaşamadığı için dolayısıyla karanlıkta kalmış oluyor, zulmette kalmış oluyor. Bizim ilk perdemiz bu zulmet perdeleri önümüzü kesiyor, nurdan ve zulmetten 70 bin perde.

İşte çoğunluktan kinaye 70 bin diye belirtilmiş aslında 70 bin değil 70 milyar perde var. Biz sadece perdeyi bu alem itibarıyla düşünüyoruz, dışarıya çıktığımızda dış alemlerin hepsi perdedir. Bizim için mühim olan en büyük perde kendi benlik perdemizdir. Yani nefsi benliğimizdir. Bundan daha büyük put yoktur. Hakperest karşılığı hotperesttir. Hakperest; Hakka yönelendir. hotperest de nefsine yönelendir. İşte en büyük perde kendimiz, bizatihi kendi varlığımızdır. "ENE" benliğimiz yani. Bundan daha büyük bir perde tasavvur edilmez.

Dışarıdaki perdeler bunun yanında hiç kalıyor. Dışarıdaki perdeleri düşündüğün, gördüğün zaman sana perde oluyor, ama sen her zaman her vakit kendi kendinle olduğundan o varlık benlik perdesi her an seninle beraberdir. Onun için Efendimiz (s.a.v.) "Nefsini bilen Rabbini bilir" buyurmuştur.

Yani kendini kontrol altına alır da kendine dönük içe dönük bir yaşama kendinde ortaya getirmeye çalıştığın zaman, kendine dönüyorsun, kendine dönünce de artık yavaş, yavaş içine doğru seyahat başlıyor. Kendi içine doğru yöneldiğin zaman, dışındaki perdeler yavaş, yavaş kalkmış oluyor, açılmış oluyor, dökülmüş oluyor.

Bu sefer o nurani perdelerin aydınlığı zulmet perdelerini kaldırıyor. Ama nurani perdeleri de ancak irfan aynası kaldırıyor, irfaniyet kaldırıyor. Nurani perdelerin kalkması bir bakıma daha zordur. Çünkü orada insan Rahmani bir hayat yaşadığını zannediyor. Nefsani hayattan tarikata geçişle maddi hayattan kısmen kurtulduğunu düşünelim ama tamamen kurtulamıyor, ikincisi bir de nurani perdelerin içerisine giriyor, bir de nurani perdeler sarıyor, işi daha zorlaşıyor.

Zulmet perdelerini tanımak düşünen bir insan için daha kolaydır. Nurani perdeleri idrak etmek o kadar kolay değildir. Neden? Nurani perdeler sureta Haktan gözüküyor. Zulmani perdeler nefsinden, şeytandan olduğunu idrak ediyorsun. Muhabbet, sevgi, şeyh bağlantısı, hayalinde var

ettiği Rabbine olan bağlılığı, Rabbül erbaba olan yöneliş, Rabbe yöneldim zannederek Rabbül has'a yöneliyor.

Yani kendini var eden Rabbül erbaba zannederek, başka bir ifade ile Rabbül hassına yöneliyor. Kendine has Rabbına daha çok yöneliyor. Bu durumda duygular, muhabbet kendisinde artıyor. Bu bir bakıma maddi bağlantıyı koparıyor, koparmaya çalışıyor bu duygular ama bu sefer kendine daha derin daha latif bir perde meydana geliyor. Zulmet perdesinden daha kalın perde meydana getiriyor. İşte buradan çıkmanın tek yolu; *"Allah'ın ipine sarılın"* buyuruyor ya yukarıdan bir ip uzatılacak, Yusuf'un (a.s.) kuyudan çıktığı gibi çıkabilirsen ne ala, çıkamaz elin kayarsa o da ne fena. Bir sürü ip var gerçeğini bulmak bir mesele. Bazı kişiler bir iki gün devam ediyor sohbetlere daha sonra bir daha göremiyoruz, böyle bir şey olmaz dediği anda bulduğu, yakaladığı ip elinden kaçıyor, kuyuya razı oluyor. Şartlanması fiiller alemindeki zulmetler perdesi içerisindeki yaşamına göre daha uygundur. Kafa yapısı zulmet perdesi içindeki Rabbini tanımaya yönelik bir bilişle yaşamaktadır.

Mertebeyi ruhaniyette arayan ve erzakı ruhaniyeye dalan mü'minin dahi aynı hal içinde hayrete düşmüşlerdir. Böyle olunca alem kesif ile latif arasında vaki olmuştur. Yani manası itibarıyla latif, sureti itibarıyla da kesiftir*. Gerek latif ve gerek kesif olan suretlerde müteayyin olan yani meydanda olan vücud-u mutlakı Haktır. Kesif aklın idrak edemeyeceği mertebe de latif mertebedir. Bu alemin suretleri manaya perdedir, mana alemi de alemin suretine perdedir. Bir başka deyişle madde alemi bu gördüğümüz efal alemi esma aleminin en büyük perdesidir*.

Esma alemine ulaşmanın en büyük perdesi madde alemi, efal alemidir. Esma alemi sıfat aleminin perdesi, sıfat alemi de Zat aleminin perdesidir. Bunu A. Kadir Geylani Hz.leri Risale-i Gavsiye de açıklamıştır. "Madde alemi alimlerin perdesidir, esma alemi? perdesi, Sıfat alemi ariflerin perdesidir" buyurur. Başka bir tabirle kesif latifin, latif de kesifin perdesidir.

Alemin kesif suretleri, latif suretleri olan kendi zatına ve hakikatine aynı perdedir. Alem mademki kendi hakikatine perde oluyor şu halde Hakkın kendi zatını idrak ettiği gibi alemin Hakkı idrak edememesi pek tabi bir hal olur. Alem vücutta kendi mucidine ihtiyacı olduğunu ve ondan ayrı olduğunu bilir. Fakat onun bu bilişi kendini perdeden kurtarmaz. Bu hale bizim zevkimiz şahiddir. Bu idrak olan Âdem hakkın vücudundan ibaret olan vücud-u Zat'inin vücubunda alemin hazzı olmamasındandır. Vücud-u Zatiinin vücubunda alemin hazzı ve zevki olmayınca vücudu ebeden idrak edemez. İşte vücud-u zatinin vücubunda alemin hazzı olmaması haysiyetiyle Hak Teala ilmi zevk ve şuud ile gayri malum olmaktan ebeden ayrı olmaz. Zira alem hadistir, hadisin vücubu Zati mertebesine adım atabilmesi kabil değildir. Eğer vücubu Zati mertebesine kadem basmış olsa buz gibi eriyip taayyünü kalmaz ve sıfat-ı hudüs kendisinden uzaklaşır olur.

Hadis-i Şerifte, İşte Rabbimi görüyor musun sorusuna cevaben Cebrail (a.s.) Rabbisi ile kendisi arasında zulmani perdeler olduğunu beyan buyurup 70 bin nurani perde olduğunu ve bu nurani perdeler kalkmış olsa kendi taayyün nuranisi den yok olacağını ifade eylemiştir.

Miraç gecesi olan bir hadisedir, Hz. Resulullah (s.a.v.) Cibril'e (a.s.) sormuş, Rabbini görüyor musun? diye O da Rabbimle aramda 70 bin perde var bu perdeler kalkmış olsa ben yanarım diyor. Alem-i zahir ve alem-i batın bir varlığın iki yönü olduğundan ikisi de aynı şeydir. Alem-i zahir zuhur alemi, Hakkın zahir ismi ile meydana geldiğinden suretler ve şekiller halinde meydana gelmiştir. Hakkın batını ise latif olduğundan o latif olan varlık kendi hakikatini idrak etmektedir.

Yani Zati yönden hakikatini idrak etmektedir. Zuhurda olan varlıklar her ne kadar kendi varlıklarını Hakkın varlığı olduklarını bilmeleriyle birlikte ama hakikatte bunu yaşamaları mümkün değildir. Neden? Çünkü o kesif varlıklar zuhur mahalleri olarak Hakkın mutlak hakikatini idrak etmiş olsalar Hakkın varlığında yok olup giderlerdi. Buz suya, su

buhara tekabül edince buzluğu kalmıyor. İşte o mahalde ki o varlık kendi hakikatinin gerçek hakikatini Hakkın hakikati olarak idrak etmiş olsa, orada varlığı kalmaz onda yok olur. Buz su olur buzluğu kalmaz. Buzun da hakikati su ama, bu bir benzetme yoludur. Zuhurda olan varlıklar diyelim ki bir elma mutlak hakkın varlığının kendisinin Hakkın varlığı olduğunu idrak etmiş olsa, elmalığı, armutluğu kalmaz. Dolayısıyla Hakkın varlığında yok olur gider. Bütün varlıklar kendisini idrak edince hepsi hakkın varlığında yok olduktan sonra bu alemlerin bekası mümkün olmazdı.

Cebrail'e (a.s.) Rabbini gördün mü? Sorusuna; Rabbime (hakikatime) dönemedim diyor. "Eğer dönmüş olsam 70 bin perde var bunların birini kaldırsam yanardım" diyor. Yanınca yok olmuş oluyor. Yanmak alev, alev yanmak değildir. Yanmak yok olmak manasınadır.

Cebrail (a.s.) böyle olduğu gibi bütün varlık için de böyledir. Eğer kesif latife dönüşürse kesifliği kalmaz, buz eriyip buhar olursa buzluğu kalmaz. Yani kendi gerçek hakikatine dönüş yaparsa, kendi varlığı kalmaz. Dolayısıyla varlıkların Hakka yönelmesi mümkün değildir ama Hak onlarda her zaman mevcuttur. Cibril dahi hâdistir, sonradan var olan bu varlıklar, hakka eğer dönmüş olsalar, varlıkları o zaman hiçbir şey ifade etmeyecek. *Cenab-ı Hakk; "Âdem'i iki elimle halk ettiğim varlığa niye secde etmedin" diye ifade ettiği "iki el", kendi sıfat-ı mütekabilesidir.* Yani zıt sıfatların karşılıklı birbiriyle oluşmasıdır. İşte o zıt sıfatlar olmasa zaten hukuklar meydana gelmezdi. Yani bu varlıklar meydana gelmezdi.

Tek elimizin olduğunu düşünün, bizler için ne kadar zor bir hayat olurdu. İki elimiz, iki ayağımız olduğu zaman dengeli oluyoruz. Birine sol el deniyor, birine sağ el deniyor. Ancak hakikat-i itibari ile yine bu iki elimiz bir elin iki görünümüdür. Çünkü bir bedenin varlığındadır mutlak ayrı değildir. İki elimizi karşılıklı birbiri ile yapıştırdığımız zaman zaten tek olduğunu göreceğiz. Yani iki el ifadesi izafidir aslında iki elde birdir. Ellerimizi iki yana açtığımız zamanda sadece ortada tek bir uzantı kalır. Biri iki olarak gördüğümüz

için, birine şimal, diğerine yemin deniyor. Yani birine sağ birine sol deniyor. İşte "Rabbimin kokusu yemenden geliyor" buyurduğu budur. Sağdan geliyor, sağ da Hakikat-i İlahiyedir.

Adem bu sebeple mazhar-ı celal ve cemal oldu, zira Âdemin suret-i İlahiye üzere olan hakikati mirat-ı cemal-i ilahiyedir ve cismaniyetinden ibaret olan suret-i kevniyesi bu miratın perdesi ve hicabı olduğundan mazhar-ı Celaldir.

Suret-i İlahiye olan hakikati yani batını mazhar-ı cemal, zahiri ise mazhar-ı celaldir. Ancak ikisi de Zat'ına bağlıdır. İnsan dahi bu hakikat üzeredir.

----

17. Paragraf:

Ve işte bunun için Hak Teâlâ İblîs'e: "İki elimle halk ettiğim şeye ser-fürû etmekten seni men' eden şey nedir?" buyurdu. Halbuki o, sûret-i âlem ile sûret-i Hak'tan ibaret olan iki suret arasında ancak onun ayn-i cem'idir. Ve onlar da Hak Teâlâ'nın yedidir. Ve İblîs âlemden bîr cüz'dür. Onun için bu cem'iyyet hâsıl olmadı. Ve bundan dolayı Âdem halîfe oldu. İmdi eğer onu istihlâf ettiği şeyde, onu istihlâf edenin suretiyle zahir olmaya idi, halîfe olmaz idî. Ve eğer onda, üzerlerine istihlâf olunduğu reayanın taleb ettiği şeyin kâffesi mevcûd olmasaydı, onlar üzerine halîfe olmaz idi. Zîrâ onların istinadı onadır. Böyle olunca muhtâcün-ileyh olan şeyin kâffesi ile kâim olması lâ-büddür. Ve yoksa onların üzerine halîfe değildir. Bu takdirde hilâfet ancak insân-ı kâmil için sahih oldu. İmdi onun sûret-i zahiresini hakâyık-ı âlemden ve onun suretinden inşâ eyledi. Ve sûret-i bâtınesini de Allah Teâlâ kendi sureti üzere inşâ etti. Ve bunun için onun hakkında: "Ben onun semi ve basarı olurum" dedi. Ve onun "ayn"ı ve "üzn"ü olurum demedi. Şu halde iki suret arasını tefrîk etti (17).

Âdem ilahi cemiyetle müşerref olduğu için iblise "iki elimle" yani sıfat ve esma-ı celaliye ve cemaliyemle halk eylediğim Âdem'e secde etmekten seni men eden şey nedir diye hitap ve ita eyledi, halbuki o iki el ile Âdem'i halk etmek birisi alemin diğeri Hakkın sureti olmak üzere iki suret arasında ancak ademi cem etmenin aynıdır.

Zira Hakkın sureti esma-ı İlahiye ve sıfat-ı rabbaniye heyeti mecmasının suretidir. Bu esma ve sıfat müessir ve faal olduğu cihetle hakkın veren elidir. Alemin sureti ise alem-i kevn de ne kadar suretler varsa hepsinin heyeti mecmuasıdır. Suver-i kevniye tesir ve münfail olduğu cihetle hakkın alan elidir.

Nitekim ayet-i Kerime'de أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ *9/104 buyrulur ve İblis ecza-ı alemden bir cüz olduğu cihetle Âdemdeki cemiyet onda yoktur.* Yani iblis alemin cüzlerinden bir cüz olduğundan ademdeki cemiyet onda yoktur. O istediği kadar ben ondan üstünüm topraktan üstünüm davasında bulunsun. Alemin hakikatini Âdemin hakikatini idrak edemediği için onun sadece suretine şekline toprak malzemesine baktığı için ben ondan üstünüm dedi. Halbuki Âdem'in özündeki Hakkani özü Hakkın özünü göremediği için de görmüş olsaydı zaten bu sözü söylemezdi.

Neden göremedi? Zaten o alemin cüzlerinden bir cüz idi. Yani ateş cüzlerinden bir cüz idi. Nurluk yoktu, su yoktu diğer sıfatlar yoktu. Yapısı ateşte olduğu için azamet ve kibriya perdesi kendinde meydana geliyor. Ateş azamettir yani yükseklik benlik gurur, nur aydınlıktır, ilime doğru yöneltir kişiyi aydınlığa doğru yöneltir. Dolayısıyla kendinde bu sıfat ve diğer sıfatlar olmadığından onu ayırt edemedi. Sadece dışarıya bakarak yani kendindeki tek yönlü var oluşa bakarak Âdem'i de öyle tek yönlü var oluştan zannetti. Cüzden zannetti. Batınını idrak edemedi. Neden çünkü kendinden nisbet aldı. Kendi bir cüz olduğundan Âdem'i de

topraktan bir cüz olarak görmüş oldu. Hatası buradan kaynaklanıyor.

Zira iblisin batını olan Mudil ismi esma-i celaliyeden olduğu gibi zahir olan neşet-i unsuriyyesi dahi havadan ibaret olan ateş ile meydana geldiğinden ateştir. Onu meydana getiren oluşum ateş ile havadır. Onun büyük cüzü olan ateş celal mazharıdır. Şu halde iblis zahiren ve batınen mazhar-ı celal olduğundan yed-i şimal olan sıfat-ı celaliyle mahluktur. Bu sebeple iblisin hakikati olan Mudil ismi bozgunculuk hile, küfür, haset gibi sıfatlara haizdir ve neşet-i unsuriyesi olan "nar" dahi istila, kibir, tasallut, ceberut (cebren bir şeyleri yaptırma) gibi sıfat-ı kahriyeyi iktiza eder. Âdem'e gelince O'nun batını Allah ismi şerifi olduğu ve bu İsm-i Azam celali ve cemali bil cümle esmayı cami bulunduğu gibi O'nun zahiri olan neşet-i unsuriyesi dahi mezahiri celaliyeden olan nar ile havadan, mezahiri cemaliyeden olan su ile topraktan mürekkebdir.

Yani iblisin varlığı ateş ile havadan meydana gelmiştir. Ateş ile hava celal mazharıdır. Ama Âdem'in varlığı toprak, su, ateş, havadan meydana geldiği için hem celal hem cemal sıfatları kendinde mevcuttur. Cemal sıfatları su ile topraktan gelir. Âdem (a.s.) maddesi itibariyle cemal yönünü alıyor.

Ateşle havadan da celal yönünü alıyor. Dolayısı ile Cenab-ı Hakkın iki eliyle yoğurduğu yani celal ve cemaliyle yoğurduğu madde yönündeki ifadesi de bu oluyor. Onun için insanda hem cinlik ortaya çıkıyor hem de meleklik ortaya çıkıyor. Neden? Çünkü hem celal mazharı hem de cemal mazharıdır. İşte netice ne oluyor? Ne kadar ki biz celalimizi cemale çevireceğiz. İnsanlığımız o zaman artacak yani Âdem'liğimiz. Ama ne zaman ki cemalimizi celale doğru yani bizde ateş ve hava üstün gelmeye başlayacak, o zaman iblisiyetimiz meydana çıkacak, o zaman iblis olacağız. İşte Kur'an-ı Kerimde "vasvasin Hannas" yani insanların cinlerinden sana sığınırım. Suret olarak gördüğümüz ne kadar varlık var ki özleri cinidir, şeytanidir. Neden? Hava ve ateş unsurisi ağır bastıkları için cini tayfasına dönüktürler.

İşte Müslümanların da bir kısmı günahkar olanların bir kısmı cehennemde bir müddet yanacaklar ya işte bu ateş tarafları yanacak ve su ve toprak tarafları kalıp ondan sonra cennete ithal edileceklerdir.

Cehendemde kalmanın sırrı bu. Sen Mudil ismine doğru kayarsan şeytanlığa doğru kaymış oluyorsun. Bunlar %50, %50 dir. %49 a hadi düşerse sen cinniye doğru gidiyorsun demektir. Celal ismini faaliyete geçirdiğin zaman rahmaniyete döndürdüğünden toprak ve su unsurları sende fazla meydana gelmeye başlıyor, cemale doğru yönelmiş oluyorsun. Neden? Su hayat veriyor zaten. Toprakta bütün ne kadar üstüne ne dökersen dök hepsini kabul ediyor, kendi bünyesinde hazmediyor ve yeniliyor, temizliyor. İşte toprak gibi tevazu sahibi ol. İşte bu hal insanın cemaliyetini yükseltiyor.

Cüneyd-i Bağdadi *"su gibi rahmetli ol"* diyor. Su, yağmur ayırıyor mu? Bu ehl-i küffarın tarlası, bu mü'minin tarlası bu solcunun bu sağcının tarlası diye ayırıyor mu? Rahmet-i İlahi hepsine yağıyor. Toprak da öyle inanan inanmayan toprağın yetiştirdiklerini yiyor herkese eşit mesafede, rahmet sebebi. Ateşe geldiği zaman biraz kontrolden çıkardığın zaman felâkete dönüşüyor, onu kontrollü kullanman gerekiyor. Biraz kontrol alanın dışına çıkarsa yakıyor gidiyor, dinlemiyor hiç kimseyi Müslüman kafir dinlemiyor yakıyor. Bu alem o kadar muazzam ki biz önce beşer perdesiyle kendi nefs perdemizle perdelenmişiz, sonra aile perdesiyle perdelenmişiz, sonra cemaat, cemiyet perdesiyle perdelenmişiz, sonra çevre değer yargılarıyla perdelenmişiz, madde perdesiyle perdelenmişiz, saymakla bitmiyor çünkü 70 bin perde. Aç aç bitmiyor. Ancak gerçek tevhid irfan ehli için böyle değildir onlar bütün perdeleri tesbit edip kaldırmışlardır.

Bu hususta Nusret Babam bir dizisinde şöyle buyurmaktadır.

Yüz kırk bin perde var derler,

Birin görmem ey erler.

Allah ile kul arasına girilmez deniliyor, bu bilgiler bir başkasının yardımını almadan oluyor mu? Böylece insanları saptırıyorlar. Bunu kendi bulundukları yerde kalsınlar diye yapıyorlar. Öyle olsaydı Allah insanlara Resul gönderir miydi. "*Haydi bulun hakikatı*" buyururdu. Resul (s.a.v.) "*Benim rabbimle öyle bir zamanım olur ki oraya ne bir nebi-i Mürsel, ne de mukarreb melek girer"* buyuruyor. Sen varacağın yere vardıktan sonra Allah ile kul arasına kimsenin giremeyeceğini söyle. İstanbul'dan bir malzeme alacaksın, dükkanın önüne geldikten sonra artık dükkan sahibi ile senin arana bir vasıta gerekir mi? Zaten girmişsin vasıtaya gerek yok. Ama İstanbul'a gidinceye kadar vasıtaya ihtiyacın vardır.

Eğer Âdem'de yed-i şimalin ahkamı sıfat-ı iblisiye galip olursa yani sol elin ahkamı olan sıfat-ı iblisiye galip olursa kendisi ashab-ı şimalden olup cin cinsiyle beraberdir. İcabında mahal-i celal olan cehenneme eğer sağ el ahkami celaliyeye galip olursa mahali cemal olan cennete dahil olur. Ahirette cemal mahali Cennet, celal mahali Cehennemdir.

فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ *42/ 7 ayetinde buyurur:*

"Bir kısım Cennet ehli bir kısım Cehennem ehlidir."

Beyt:

Eğer senin vasıfların, ahlakın iyi olursa ey iyi huylu sekiz cennet sensin. Yani sekiz Cennet sende var manasına. Eğer zem edilmiş kötü sıfatların zebunu oldun ise Cehennem de sensin. Ebedi azab da sensin, cihanda herkimin iyi ahlakı varsa o kimsenin canı Hakkın esrarının hazinesi olur. Cehennemin mayası nedir? Kötü ahlaktır. Kötü ahlak Hak yolunun seddi ve maniidir. Ey oğul ahlak ve vasıfların tümü her zaman birtakım suretlerde ortaya çıkar. Onlar sana bazen nar bazen nur bazen de Cehennem bazen de Cennetler ve hüriler suretinde görülür. Eğer aynel yakin sahibi isen benim söylediğim bu şeylerin deliller ve taklidi olarak değil belki keşif cihetinden olduğunu anlarsın.

İşte iblis Âdemde böyle bir cemiyet hasıl olduğunu ve kendinde bu cemiyetin bulunmadığını bilmedi. Âdem'i dahi kendi haline kıyas edip baş eğme ile emir olunup da batınının ve zahirinin iktizasına kibirlendi, ve kendi taayyünüyle Âdem'in hakikatinden perdelenmiş olduğu için Hak Teala perde arkasına reddetti. Zira iblisin gereği bu idi. Hak teala mutlak hakimdir, hükmünü mahaline vaaz eder, hükmünde asla kimseye zulum etmez.

Şu hakikat malum olsun ki yukarıda da izah olunduğu üzere taayyün elbisesine bürünen vücud-u vahid-i Haktan gayrisi değildir. Yani varlık elbisesi giyen bu alem Haktan gayri değildir.

Bu taayyün dediğimiz perde Vucud-u Hak üzere istila edip onu örter, mahaza bu taayyün perdesinin sebatı yoktur. كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ *28/88 ayetinde buyurur. Vücud-u Hakkın nuru anen fe anen bu perdeleri yırtar. Şu halde var edilen bu varlıklar Hakkın Zat'ına nazaran lanetlenmiş ve tard edilmiş olur, ey irfan taliplisi eğer sen bu varlıklar (taayyün) perdesinin arkasında taayyün olunan Hakkı müşahede edersen hakikati perdede görmüş olursun.*

Nasıl karagöz perdesinde oynatıyorlar ya onlar bir hakikatin misalidir. *Seni "Ben" demeye sevk eden şey ancak tayin edilen vasfından ibarettir***.** Yani sana bir vasıf tayin edilmiş silüet verilmiş, sana verilen bu silüet seni "Ben" olarak konuşturuyor. Yoksa "Sen" diye bir şey yok. Şunu şuraya tayin ettik, buraya tayin ettik yani suretlendirilmiş, şekillendirilmiş ki bunda senin hiçbir dahilin yoktur. Yapımında bir dahilin yok, malzemede yok, programında yok, oluşumunda, tesviyesinde suretlendirilmesinde bir dahilin yok ama gene de "ben"im deyip tutturuyorsun. İşte bu sana lutfedilen taayyün sana benlik oluşturuyor. Herkes de bu şekilde konuştuğundan sanki herkes birer "Ben"miş gibi ortada olmuş oluyor. "Çık aradan kalsın yaradan" yani aradan çıkacak olan bu varlığın tamamı değildir. Sendeki sen, sendeki düşünce benlik hayali aradan çıkacaktır.

O benlik düşüncesi kalktığı zaman o aslına dönmüş olacak. Varlık zaten gerçek o varlık ortadan kalkacak değildir, senin düşüncen ortadan kalkacaktır. Anlayış değişecek değişiklik anlayışta olacak. *Ey irfan taliplisi, eğer sen bu taayyün perdesinin arkasında Hakkı müteayyini müşahede edersen hakikati hicapta müşahede etmiş olursun***.** Yani ilahi hakikati perdede müşahede etmiş olursun. Seni ben, ben demeye sevk eden şey ancak taayyününden ibarettir.

Beyt: *O hakikat ki taayyün ile muayyen oldu.* Sendeki hakikatler taayyün ile meydana geldi yani belirgin hale geldi, bir kurgu bir sistemle meydana geldi, böylece muayyen oldu. *Sen o hakikate konuştuğun anda "ben" dedin.*

İşte senin benliğin izafi bir benlikten başka bir şey değildir. Hatta bunun da başında sende nefsani bir benlik vardır. Burada bahsettiği izafi benliktir. İşte bu senin taayyününün hakikatinde özünde olan ilahi benliğini idrak etmen gerekiyor ki, ancak gerçek halini bulabilesin, kendini bilebilesin. Kendinle olabilesin Hakla olabilesin. İşte hayali olarak dediğimiz ben, ben benler veya sen, sen, senler hep bu kimlikleri bu varlıkların taayyünden meydana gelen "ben"ler oluyor. Ahadiyet mertebesinde "Ben" iken yani İlahi varlık kendi kendinde "Ben" iken sıfat mertebesini zuhura getirdiğinde o zaman "Sen" demeye başladı.

Birisi sana "Sen" dediği zaman sen, sen, sen… o zaman sen O'ndan ayrı bir varlık olarak kendini vehm ettin zannettin kendine de "Ben" demeye başladın. Halbuki sendeki olan senlik "Sen" değil, "Ben" yani O'nun benliği, ama sen kendini O'ndan ayrı gördüğün için taayyünün dolayısıyla "Ben" demeye başladın. Aslında O'ndan başka bir şey değilsin. Ama O senin özünün Zati itibariyle O'nun Zat'ı sende mevcut, taayyünü itibariyle de sıfatları, esmaları, ef'ali mevcut taayyünü itibariyle. İşte sen bu taayyünü kendi gerçek varlığın zannederek "Ben" dedin. Bu perdenin sebat üzere olmadığını yakinen bildin ise, yani sendeki bu vücut perdesini vücut taayyününün sebat üzere olmadığını yakiyn

bir bilgi ile (buradaki yakın değil kurbiyet bilgisi ile değildir. Kurb iki varlık arasındaki yakınlıktır). Bu iki ayrı varlığın da birbiriyle bitişmesi mümkün değildir.

Yani iki ayrı varlığın birbiriyle birlik kurması mümkün değildir. Ancak şirket kurarlar. Ama birlik kuramazlar. Birlik zaten sen olmadığın için aslında sen olmadığın için sendeki gerçek "Ben"in ortaya çıkması ile birlik kurulur. İşte buna da "Yakiyn" ilmi deniyor. Kişide kendinin kendi olmadığını kendinde İlahi bir varlığın olduğunu idrak ettiğinde işte bu yakiyn meydana gelmiş olmaktadır.

Bunun da üç hali vardır tabiî ki bu ilmi olarak biliniyor "İlmel yakiyn", şimdiki konuştuğumuz ilmi yakiynlik oluyor. Ama bu ilmi yakiynlik olmadıktan sonra ayni yani, müşahedeli bir yakınlık ondan sonra Hakkani bir yakınlık meydana gelmiyor. Bu yakiynin kemale ermesi için işte evvela ilimle sonra ayn (göz) ile ondan sonra da müşahede ile yani gözünle gördüğünü yaşayarak tatbik ederek olmuş oluyor, bu da hakkal yakiyn denilendir. Hangi mertebeye gelirsen gel. Her mertebenin kendine göre bu üç yakiyni vardır.

Mesela nefs-i emare mertebesinin de kendine göre üç yakiyni vardır. O, on iki ders dediğimiz aslında üçe katlarsan 36 sayısı çıkar ama biz o mertebeleri bir olarak görüyoruz kendi mertebesi içerisinde ilmel yakiyn, aynel yakiyn, hakkal yakiyn ile birlikte geliştiğini düşünüyoruz. Kişi nereye gelirse, diyelim ki sen yeni bir dükkan kiraladın ev kiraladın evvela onun adresini soruyorsun sahibinden bu "ilmel yakiyn", ama sağlam bilgi o adres doğru, oraya gittiğin zaman boş çıkmıyorsun, bu ilmel yakiyn gidiyorsun. Karşıdan görüyorsun, buluyorsun adresini bu "aynel yakiyn" içerisine giriyorsun artık onu kullanıyorsun bu "hakkal yakiyn"dir.

Şimdi bu bir adreste böyle, sadece bu bir tek adresi bulmakla iş bitmiyor, onun içinde bir çalışman gerekiyor, bir mal getirmen gerekiyor, bunların hep üç sahası vardır. Eleman bulman gerekiyor, elemanı alırken önce soruyorsun,

dinliyorsun, sonra bir işini görüyorsun, sonra faaliyete geçiriyorsun. Üçlü bir kademeden geçiyor. Yani bir mertebede kişi hakkal yakiyne erdi diye bütün mertebelerde o hale ulaşmış değildir. Her mertebenin ilmi yakınlığı, ayni yakınlığı Hakkal yakınlığı ayrıdır. İşte onun için Kur'an-ı Kerimde ifade ediliyor ya Tebareke Suresinde وَجَعَلَ

لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ 67/23 "Biz sizlere kulaklar verdik, gözler verdik, bir de fuad/kalb verdik, işte bu sırayı takip ediyor. Kulak; ilmel yakiyn, yani kulakla duyup ilmi yakınlığa ermek, sonra gözler, görüşler verdik derken aynel yakiyni ifade ediyor, fuad (kalb) verdik derken de hakkal yakini ifade ediyor, Hakkal yakiyn kalpte yaşanıyor.

İşte böyle bir yakiyn ile bildin ise artık ben, ben diyecek mecalin kalmaz. Buraya geldiğinde ehlullah buraya hiçlik makamı diyorlar. Bazıları sarık sarmakla, cübbe giymekle veya filanca ayakkabı giymekle bu işi halledeceğini sanıyor, halbuki kendini kayıtlamış farkında bile değildir. Bunlar bir tenkit değil bir ilmi araştırma sonucudur. Neyin ne olduğunu bilmek durumundayız, suret, şekil peşinden mi gidiyoruz, Hakkın sireti yani özü hakikati peşinden mi gidiyoruz? Bunların bilinmesidir. İşte o kişide ben, ben diyecek mecal kalmaz neden? كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ 28/88 Yani senin varlığında taayyünün muayyen olan senin varlığın ortadan kalkmış dolayısıyla Hakkın vech'i baki kalmış işte bu da senin kıyametin olmuş olur. Senin değil nefsinin kıyameti olmuş olur.

"*Çık aradan kalsın yaradan*" diye söyledikleri bir tabir var ya tekerleme aynen bunun aynisi. Tabi bir anlatımla bu muazzam oluşumu ortaya koymuşlardır. Küçücük bir ifade birkaç kelime ile ifade etmişler ama ne kadar büyük bir hayat standardı, düsturu içinde vardır. Gerçek düstur var lafazanlık değil. Ve eğer bu taayyün perdesinin arkasında vücud-u müteayyin olan Hakkı müşahede etmezsen taayyün

ile hicaba düşersin ve kendi taayyünün kendi nefsine hicab olur.

"Her ne varsa görür bakarım akabinde Hakkı görürüm." denildiği gibi. Yani eşya perdesini aşıyor. Eşya perdesini aşıyor, eşyayı ayakta tutan hakikatın İlahi hakikat olduğunu idrak ediyor. İşte bunu idrak edemezsen tayin olan şeyler (müteayyin) meydana gelmiş olan varlıklar Hakkın vücud-u, hakka perde olmuş olur.

Böylece Hakkı müşahede edemezsin hep hayal aleminde kalırsın. Peki o zaman ne olur? Hakkı ötelere atarsın, yukarılara atarsın, bu da tenzih yaşamını ortaya getirir. Tenzih Musa'nın (a.s.) mertebesiydi. Kendine İslam dediğin halde museviyet mertebesinde yaşarsın.

Çünkü İslam bütün mertebeleri içine aldığından Âdem'den (a.s.) Muhammed'e (a.s.) kadar bütün mertebeler İslam'ın içerisinde mevcuttur. Bu gördüğümüz dini mubini İslam'ın müntesiblerinin bir kısmı Âdemiyet mertebesinde, bir kısmı Şit mertebesinde, bir kısmı Lut mertebesinde bir kısmı İbrahimiyet mertebesinde, bir kısmı Museviyet mertebesinde, bir kısmı İseviyet mertebesinde, çok az bir kısmı da Muhammediyet mertebesindedir.

Yani Hakikat-i Muhammediyi idrak etmiş olanlar çok azdır. Ama hepisi de Hz. Muhammed'e (s.a.v.) inandığı için hepsi de ümmet-i Muhammed sayılıyor. Ama Hakkın indindeki mertebemiz, kendi idrakimize göredir. Bizden evvelki gelmiş olan hukuklar geçersiz, kendileri ellerinde bulunan hukuklar geçersizdir. Bugün İseviyet de mevcut, Museviyet de mevcut ama Kur'an hakikati içerisinde mevcuttur. Bizdeki hakikat içerisinde mevcuttur. Kur'an idraki içerisinde bunlar yapıldığı zaman geçerlidir. Bu varlıkta Hakkı müşahede edemezsen bu eşya seni perdelemiş olur. Ne zaman ki "Küllüşey'in" her şey "helikun" helak olacaktır, ondan sonra sen Hakkı müşahede edersin. Kendi taayyünün kendi nefsine hicap olur. Şu kendi varlığın sana perde oluyor.

İşte öyle demişler *"Senin varlığından daha büyük günah yoktur."* Ama bu irfan ehli indindedir. Şeriat indinde ibadetini yaptığın zaman böyle bir durum yoktur. Kendimizi tanıma yolunda isek bu vücut gerçekten, bu vücut bize büyük perdedir ve hakka ulaşmamıza büyük bir mania oluyor. Birinci benlik nefsani benlik, arzularımızla, duygularımızla var ettiğimiz benlik. Biz neden meydana geliyoruz? Arzular, nefis, bu arzuların tatmini için koşmak nefsin hazları için hayatı sarf etmek oluyor. Halbuki Cenab-ıı Hakk kendi yolunda sarf etmek için bu zamanı vermiştir. Bu dışımızdaki olaylar televizyon, radyo, medya, reklamlar, eğlence yerleri hep nefse hitap ediyor. Bir tane ruha hitap eden var mı? Gerçek irfaniyet olarak 100 saatlik yayında 15 dakika bile bulamazsın. Nefse bağlı zevkler sonunda hep sıkıntı getirmiştir. Şiddetli arzular düşkünü kişi, olay sonunda tiksinir, sıkıntı yaşar, çok yiyen kişi hazım sıkıntısı yaşar, alkol alan kişi ayılınca yaptıklarının sıkıntısını yaşar vs.

Nefsi zevkler hep üzüntü getirmiştir. Hayal kırıklığı pişmanlık vermiştir. İşte seni peşinden koşturan bu benliktir. Yani nefsi benliktir. İnsanın en büyük düşmanı zevklerdir ve insanı esir almıştır. Adeta bir pranga gibi onu terk etmez. İşte kişinin en büyük perdesi, düşmanı kendi varlığıdır. İşte niçin belirli bir süre bu riyazatları, tesbihleri koymuşlar, gece vakit kalkmalarını koymuşlar? Bu nefsi dizginlemek içindir. Kontrol altına almak içindir. Kim ki nefsini kontrol edecek duruma gelmedi, kamil insanlığa daha adımını atamamıştır. İsterse birkaç üniversite bitirsin o ancak suretini güzelleştirmiş olur, oda insanlarla olan münasebetleri biraz düzeltir ama kendi kendine kalınca o nefsani haltların hepsini işler. Neden? Çünkü kendini kontrol etme gücü yoktur. Dünya ilmi vardır ama kendini tanıma bilme kontrol etme bilgisi yoktur, iradesi yoktur.

İşte bunlar genel olarak yapılsın diye Muhammedi şeriatın zahirine beş emir koymuşlar. Bu asgari müşterekte bir ay oruç diyor, bu orucun neticesinde nefis terbiye oluyor. Tarikat, hakikat, marifet sahasına doğru yol almaya

başladığın zaman tabi ki oralardaki yaşantı değişiyor. Sahra yaşantısının tedbiri başka vaha yaşantısının tedbiri başkadır. Çölün yaşantısı başka, denizin başkadır. Hep bulunduğun yerde kalsan bu yaşantı sana kafi geliyor ama o da seni bir yere götürmüyor. Bulunduğu yerden çıkman gerekiyor ki o menziller aşılsın, yola çıkılsın. İşte bizdeki duygular ve benliğimiz, arzularımız bizim en büyük düşmanımızdır. Bunlar bizim yol kesici en büyük eşkıya, haramilerdir. İşte bu taayyün kendi nefsine hicap olur, bundan "kendi kendine ettiğin Âdem bir araya gelse edemez alem" dedikleri budur. Yani kendi nefsin sana öyle bir oyun oynuyor ki bütün dünya bir araya gelse sana o kadar zarar veremez. Çünkü dışarıdaki bir an için zarar verir gider ama sana kendinden olan zarar devamlı ve seninledir.

Gülşen-i Raz'dan BEYT: *Alemin taayyünleri senin üzerine caridir. İşte bundan dolayı şeytan gibi, benim gibi kim vardır dersin.*

Nefs sahibi olan bir kimse "ben" diyor. "Bak nasıl söyledim, nasıl yapıştırdım nasıl tekmeledim, ben yaptım, onu nasıl mat ettim, nasıl mars ettim" gibi herkes kendi yaptığını üstte görmüştür.

İşte bu şeytanın vasfıdır. Neden? O da benlikten kaynaklanarak bunu söylemişti. *Böyle olan kimse bu taayyünle Zat-ı Hak'tan mel'un ve matrut olup müteayyin ve muhtecib olan ayn-ı vahideyi ebeden müşahede edemez. Amali hasenesi nedeniyle Cennete dahil olsa bile taayyunat-ı Cinaniye ile Haktan mahcup olup bunlarla meşgul olur.*

Kendi varlığını "Ben" olarak müşahede ettiği sürece o varlığını Hakka iade etmedikçe kendi benliğinde kalıyor, hakkın kendine verdiği varlığa sahip çıkıyor. İşte Hakkın malına sahip çıktığından tard edilmiş oluyor. Aynen şeytanın, cinin cennetten kovulması gibi.

Burada öyle fiili bir hadise yok ama orda olan fiili hadise burada benzer olarak sahneye konmuş oluyor, her birerlerimizin üzerinde neden? Çünkü şeytanın vasıflarından bizde de vardır. Ateş ve hava bizde de olduğundan şeytani

vasıflar bizim üzerimiz de de vardır. İşte bu benlik şeytani vasfımızdan kaynaklanıyor. Meleki vasfımızdan böyle bir şey ortaya gelmez. Bizim insani ve meleki vasıflarımızı cinni vasıfların üzerine çıkarmamız gerekiyor. Şeytani vasıfların üzerine çıkarmamız gerekiyor, toprak su ve nuru ateş ve havanın üstüne çıkarmamız gerekiyor. "Venefahtü"yü üste çıkarmamız gerekiyor. O zaman kovulmuşluktan kurtulmuş oluyoruz. Neden? Varlığı hakka iade etmiş oluyoruz, dolayısı ile ortada kovulacak tard edilecek bir varlık kalmıyor. Kovulan benliktir, yani Hakka şirk koşuyorsun. Cenab-ı Hakk da ben diyor, Tabiî ki "ben"lik İlahi varlığa yakışıyor, ama O'nun karşısında biz de "Ben" olarak kendimizi ortaya koyduğumuz sürece O'na en büyük şirki koşmuş oluyoruz.

Tabi bu şeriat mertebesi itibarıyla bu tür bilgilere gerek yoktur, şeriat mertebesinde ibadetini yaptığın zaman ben de dese, sen de dese geçerli o, hak orada geçerlidir. Ama biz asgari yaşamdan değil azami yaşamdan bahsediyoruz. İlahi kanunun şeriat-ı Muhammedinin bir asgari yaşamı vardır. Herkesin mutlaka uyması gereken ben müslümanım diyen, hatta gayri müslümanların dahi bu hüküm içine girmesi gerekiyor. Bu bir alt yapıdır, temeldir yani. Bu zeminin üstüne binayı kurmamız gerekiyor. Sen temelini yap bırak, sadece temel pek bir işe yaramaz. Çok güzel bir şey ama yalnız başına iş görmüyor.

İşte bu temelin üstü şeriat-ı Muhammedi, şeriatın beş farzını meydana getirmek imanın şartlarını yerine getirmek, iman direklerini dikip onun üzerine binanın katlarını çıkmak ta ki miraçla da çatıyı kapatmak gerekiyor. İşte böylece o binanın içerisinde kaldığından binanın dışına tard edilmemiş oluyorsun.

İşlam binasını, hakikat binasını kurduğun zaman nasıl Cenab-ı Hakk kendi varlığında iken tard edilecek bir şey yoktur, ama bu taayyünat meydana geldiği zaman zuhura çıkarması için tard etmiş oluyor dışarıya çıkarmış oluyor, işte sen de kendi İslam binanı kurup içinde hayatını sürdürmeye başladığın zaman tard edilmişlikten kurtulmuş oluyorsun. Neden? Çünkü kendi hakikatini idrak ediyorsun.

Orada artık seni tard edecek özellik kalmıyor. Vasıf da kalmıyor, sebep de kalmıyor. "Men arefe nefsehu fakat arefe rabbehu" yani kendi varlığının ne olduğunu idrak ettiğinde, kendi varlığının gerçekte hiçbir şekilde var olmadığını bütün varlığın Hakkın birer zuhurları, zuhur mahali olduğunu idrak ettiğin zaman nefsini tanımış oluyorsun.

Yani kendini eleştiriye tutuyorsun büyüteç altında analiz ediyorsun bakıyorsun ki ben şuymuşum, buymuşum. Daha evvelce bakıyordun ki iki ayağım var, iki elim var kafam var, etten kemikten işte ben ederim, keserim yaparım, satarım, alırım diyordun ama bakıyorsun ki, bu hayali bir söylem imiş, hayali bir yaşantıymış. Ne zaman ki nefsini tanımaya başlıyorsun kendine dönüyorsun yavaş, yavaş işkembeyi çeviriyorsun dışa çıktığı zaman o işkembeyi temizliyorsun, o zaman müşahede ediyorsun ki, kendindeki varlığın hakikati sana ait bir şey değilmiş. Zaten mantiken de düşünsen senin üzerinde neyin var ki, buna benim diyorsun.

Ne emeğin var ki, para ile mi aldın, kulak mı taktın çarşıdan gittin burun mu aldın da benim diyorsun? Ne emeğin var ki buna benim diyorsun? Ama burada şaheser bir varlık var. Alemde eşi olmayan şaheser bir varlık var. Ona da sen demişler. Sen de kabul etmişsin "ben" diye nefsani yönde kullanıyorsun.

Senle ilgisi olmayan hiçbir şekilde de ilgisi olmayan hiçbir ücret ödemediğin, bu şaheser makinaya ben diye sahip çıkıyorsun. "Tefekkür gibi ibadet yoktur" -hadis-i Şerif-İslam'ın beş farzından evvel gelen bir ilk farzı vardır; "İkra" ilk gelen ayet-i Kerimedir. Yani okumak ilimdir. Namaz ibadeti bu ayet geldikten 10 sene sonra Miraç gecesi farz olmuştur. İlk gelen ayetler insanı okumaya düşünceye, düşünceye, düşünceye sevk ediyor. 270 küsur yerde لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ daha akletmeyecek misiniz, daha hala

düşünmeyecek misiniz? Gibi bu şekilde لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ umulur ki şuur edersiniz diye ve 630 yerde ilimden bahsediyor Kur'an-ı Kerim. Bizim en büyük eksiğimiz okumamak yani "ikra" ayetine uymamak. Besmele بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ bütün ilahi kitapların anahtarıdır. Besmele anahtar, Fatiha da açma anahtarı takıyorsun çeviriyorsun kilidi kurtardın. Buraya kadar besmele yaptı. Ama kapı yerinde duruyor, işte Fatiha da kilitten kurtulan kapıyı çekip açıyor. İlim odasına girme fırsatı veriyor.

Onun da kestirme yolu Efendimiz'in (s.a.v.) buyurduğu gibi "ben ilim şehriyim Ali kapısıdır." Kim ki Hz. Ali (r.a.) kapısından o ilim odasına, evine girerse oradan Hz. Resulullah'ın (s.a.v.) ilim şehrine ulaşmış oluyor. Tabi bu Hz. Ali Efendimiz için söylenmiş ama sadece O'na mahsus değildir. Bütün sahabe-i Kiram için bu geçerlidir. Çünkü kendileri için "Benim ashabım yıldızlara benzer, hangisine baksanız yolunuzu bulursunuz." demişlerdir.

İşte Vahdet ilmi daha ziyade Hz. Ali Efendimiz tarafından daha genel olarak gelindiğinde bu özellik ortaya konuyor. Bütün Hulafa-i Raşidin'in hepsinde Hz. Resulullah'ın (s.a.v.) bir özelliği vardır, bugünlere kadar geliyor. Ama bu vahdet neşesi Hz. Ali Efendimiz de daha çoktur, çünkü O diyor ki; "Sen kendini küçük bir varlık görürsün halbuki alem-i ekbersin sen" buyuruyor. Böyle olan kişi bu taayyün ile Hakkın Zat'ından tard olup tayin olmuş ve perdelenmiş olan hakikat-i İlahiyeyi ebeden müşahede edemez. Yani gerek kendi varlığındaki ayn-ı vahideyi (ayan-ı sabiteyi) ve alemdeki gerçek tek olan aynı göremez müşahede edemez böylece ebeden perdeli olur.

Yalnız iyi amelleri sebebiyle namaz oruç abdest, hac, zekat vs. belirli bir şuurla ama tam idrak edemeden yaptı bunları, bunlar benlik şuuruyla yapıldı, hayır hasenat yaptı

bir çok, bu gibi iyi amelleri sebebiyle Cennet'e dahil olsa bile her ne kadar bunları insan olarak yapmışsa da kendi hakikatini idrak edemediği için cinliğe mensup olur, haktan perdeli olur, bununla meşgul olur. Cennetteki hurilerle, gılmanlarla, içkilerle, bahçelerle şunlarla bunlarla meşgul olup Hak'tan perdelenmiş olur. Cennete kendi nefsani varlığı ile gittiği zaman oradaki, nasıl ki buradaki taayyün burada perde oluyorsa cennetteki taayyün yani oradaki varlıklarda ona orda perde olacaktır.

Yani şu demek ki burada kendi gerçek hakikatini idrak edemeden kimse ahrette de idrak edemiyor. Çünkü kaynak oluşum burada, burada ne oluşuyorsa ahirette onun aynaya bakar gibi karşılığını görmüş oluyor. Hani "Cennet Cennet dedikleri birkaç gılman birkaç huri; isteyene ver sen onları bana seni gerek seni" diyor Yunus emre Hz.leri. Birisi de ne diyor "Bu günkü Cennat-ı İrfana dahil olmazsa uşşak; yarınki vaad olunan huri gılmanı neylerler". Bugünkü irfan cennetine dahil olmazsa aşıklar muhabbet ehli yarın kendilerine verilecek olan Cenneti ne yapsınlar" diyor.

Bir an için düşünelim bizdeki tatma duyusunu Cenab-ı Hakk alsa Cennetin bütün yiyecekleri senin yanında sıfırdır. Ne kadar güzel yiyecek olursa olsun. O yiyeceklerin hepsi dilinin ucundaki bir parça duyguya bağlıdır. O kadar istek duyduğun uğraştığın gitmek için Cenneti bir tek dilinin ucundaki tatma duyusunun senden alınmasıyla bu istek sıfıra dönüşüyor. Ağzını kaldırdığın zaman nefis meyveleri yiyeceksin deniyor, çeşitli kuş etleri kızarmış olarak senin yemen için önüne gelecek deniyor.

Nasıl olacak? Çünkü senin "Kudret" sıfatı orada zahir olacak. Cennette subuti sıfatlar daha geniş olarak ortaya çıkacak. İşte bir an o tatma duyusunun bir an senden alındığını düşün, Cennet senin için bir şey ifade etmiyor. Bir an gözüne bir perde geldiğini düşün Cennetin güzellikleri senin için hiçbir şey ifade etmiyor. Yani duyguların değiştiği anda cennet değerleri tamamen değişiyor. Bunlar hep senin nefsine hitap eden şeylerdir. Allah için bu isteklerinde ortada hiçbir şey yoktur. İşte bunlar hep iyi niyetler ama altında

farkında olmadan nefsani menfaat yatıyor. Yani Cennet arzusu tabi ki Cenab-ı Hakk o Cennetleri insanlar için var etmiş, tabi ki arzu edilecek, şeriat mertebesi itibarıyla bunda bir mahsur yoktur. Cennet ehli Cennete Cehennem ehli de Cehenneme gidecektir.

Burada mühim olan bunların içerisindeki hakikatleri özleri bulup çıkarıp hayatımızı ona göre düzenlemektir. Çünkü biz buraya bir defa geliyoruz. İnancımız o. Reenkarnasyoncular gibi üç defa beş defa yedi defa on iki defa gelmek hayaldir. Gelirsek geliriz o ayrı bir dava. Biz bir sefer geldiğimize inanıyoruz ve o tedbiri almak durumundayız. Dolayısıyla ne Cennet arzusu ne de Cehennem korkusu, Cenab-ı Hakk dese ki “Ey kulum ben seni Cehennemin en dibine atacağım.” Yarabbim sen bilirsin. Burada atma yarabbi merhamet diye feryat irfan ehline göre değildir. Neden? Çünkü Hakka razı olmuştur. Hak diler onu Cennetine koyar, diler Cehennemine koyar. İşte “Rıza” mertebesi denilen mertebe budur. Hatta Risale-i Gavsiye’de Abdülkadir Geylani Hz. buyuruyor ki “Ya Gavs-ı Rabbi! Öyle kulların vardır ki cehennem azabından sana sığındıkları gibi Cennet nimetlerinden sana sığınırlar‟ diyor.

Cehennemliklerin Cehennem azabından sana sığındıkları gibi Cennet nimetlerinden sana sığınırlar diyor. Neden? irfan ehline göre Cehennem Cennetten daha kolaydır. Niye? Çünkü Cehennemde yanacaksın zorluk var ama orada hep “Aman ya Rabbi” var. Aman var, hiçlik, yokluk var. Cennette böyle bir şey yok. Cennette hep nefsani arzular, nefsani keyifler, bu keyifler içerisinde Cenab-ı Hakkı hatırlamakta gaflete düşmek var. Gerçek insanda nefsani bir şekilde Cennet arzusu olmamalı, irfani arzu olmalı, ahrette tabi ki iki mekan var bunun dışında bir şey yok Cenab-ı Hakk irfan ehlini Cennetine koyacak.

O zaman o Cenneti ayırıyor, يَآ اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٨﴾ ارْجِعِي اِلَى رَبِّكِ 89/27-28 “Ey mutmain olan

nefs Rabbine dön" daha buradayken "Rabbine dön" buyuruyor. Gerçek Rabbine dön. Buradaki Rab, Rabbül erbab dır. Rabbül has değildir. Herkesin bir has Rabbı vardır, bir de Alemlerin Rabbı olan Rabbül erbab vardır. İlahi uluhiyete eriştiren Rabbül erbab'a dön diyor.

رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً Sen Haktan razı Hak da senden razı olarak dön ve فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ 89/29 benim kullarımın arasına gir." وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾ 89/30 Bu cennet diğer Cennetlerden farklı bir Cennettir. Cennette bir de ayrıca ilahi vechin müşahede lezzeti vardır. Bu taayyün mertebelerini aşamazsak orada da aşmamız mümkün değildir. (Dünyada ama olan ahirette de amadır.)

Bütün mesele bu çalışmaları dünyada yapmak ve dünyada idrak etmektir. Cenab-ı Hakk onu Cehennemine de gönderse, Cehennem diyor ki aşk ehline "Aman üstümden çabuk geç ". Cehennem onu yakmaz ki.

Cehennem benlikleri yakar, nefisleri yakar. İrfan ehlinde nefis kalmadığına göre Cehennem neyini yakacaktır. Cehenneme de girse ona oradaki muamele başkadır. "Çabuk geç diyor, senin ateşin benim ateşimi söndürecek" diyor Cehennem. Bunu muhabbet ehline söylüyor.

İşte Âdem'in halife olmasının sebebi "iki el" tabir olunan sıfat-ı mütekabile-i ilahiye ile mahluk olmasındandır.

Yani Âdem'in halife olmasının sebebi Cenab-ı Hakkın "İki elimle var ettiğime niye secde etmedin?" diyor ya*. Âdem'in halife olmasının sebebi "İki el" tabir olunan sıfat-ı mütekabile-i ilahiye ile mahluk olmasındandır.* Sıfat-ı mütekabile dediği Zıt sıfatların yani "evvel", "Ahır" gibi "Zahir", "Batın" gibi "Hadi", "Mudil" gibi "Celal", "Cemal" gibi. Bunların "sol el" diye belirtilen subuti sıfatların zuhur yeri, "sağ" el Zati sıfatların zuhur yeri diyelim. İnsan da iki

elle yapmıyor mu işini? Sağ elle ne yapıyoruz? Sağ elle giriş yapıyoruz, sol elle çıkış yapıyoruz. Genelde öyle öksürürken, taharat gibi şeyleri sol elle yapıyoruz. Günlük işlerimizde iki el de çalışıyor. Cenab-ı Hakk iki tür esmasıyla sıfatıyla birlikte halk ettiği iki el tabir olunan sıfat-ı mütekabile-i İlahiye ile mahluk olduğu olmasındandır.

Yani Âdem Cenab-ı Hakkın bütün esmasıyla zuhura geldiğinden mahluk (halk edilmiş) olmasından şimdi Âdem eğer Hakkın kendisine halifelik verdiği bu cüzzi olan alemde kendisine hilafet veren hakkın suretiyle zahir olmasa idi onda hilafete istihkak tezahur edip halife olmazdı. Cenab-ı Hakkın bütün esması kendinde tahakkuk ettiğinden halife oldu. Hadisi şerifte "Allah Âdem'i kendi suretinde halk etti" buyuruyor. Burada beşer şekli kastedilmiyor, iki eli yani bütün esması ile birlikte halk ettiği anlatılıyor. Eğer Âdem'de üzerlerine halifelik olunan hakikatler mevcut olmasaydı, yani halifeliğin gereğinin hepsi kendisinde olmasaydı, diyelim ki bir padişahın oğlu şehzade, padişah yaşlandığı zaman şehzade onun yerine padişah oluyor. Neden çünkü padişahlık hakikatlerinin hepsi şehzadede mevcuttur.

Eğitimi de var, asaleten de o sülaleden geliyor. İşte Âdem de böyle genel bir oluşum olmasaydı halife olamazdı. Genel olarak alemin ve alemin cüzler aleminin talep ettiği şeyin yani bütün bu alemde neler varsa o talep ettikleri şeyin hepsi Âdem'de olmasaydı yine halife olamazdı. Şehzadede bütün ona bağlı olan tebaada da ondan istediği şeyleri yapacak güçte olmasa idi zaten onu şehzade ve padişah olarak kabul etmezlerdi. Talep edileni verme gücü olduğu için halife oluyor. Bu güçte başka bir varlık yok alemde. Yani Âdem'in yüceliği üstünlüğü kendisinde cem-i alemde ne varsa onda mevcut. Cem-i alemdeki cüziyat kendisinden, ihtiyacı olan her şeyi talep ettiğinde verebilmesi. Yalnız buradaki alem tabi âdem dediğimiz Hakikat-i Muhammedi olan alem genel anlamdaki alem tabi ki fertler olarak bu Âdemler de onun bir benzeri olduğundan o da aynı durumunda.

Nasıl ki sana bağlı olan birimler senden ihtiyaçlarını istedikleri zaman sen hepsini karşılamaya bakıyorsun bahçende çiçek var su veriyorsun, senden su talep ediyor. Lisan-ı hal ile istiyor, senin idrakin o lisanen su istemediği halde idrak ediyor, onun buruşması hal lisanı ile senden su istemesi demektir. Sen de bu durumda ihtiyacının karşılığını veriyorsun, sendeki o verici gücün olmasa ona halife olamazsın. Onun başına da emir olamazsın.

İşte bütün alemleri insana musahhar kıldık demesi Kur'an-ı Kerimde insanların emrine verdik bütün alemde halife olması dolayısıyla bütün alemdeki her varlığı kontrol ediyor ve onları kullanabiliyor. Fil çok güçlü ama insan yöntemleri ile ona hakim oluyor, aslan çok yırtıcı ama bir uyuşturucu iğne ile onu etkisiz hale getiriyor. Akarsuları baraj yaparak kontrol ediyor, dağlarda tünel açabiliyor. Hepsine hakim olabiliyor. Bu kadar gücü yanında nefsine hakim olamayanlar oluyor.

Suret olarak padişah emir veriyor her şeyi yaptırıyor ama kendi içinden bir dürtü geliyor, şunu yapayım bunu yiyeyim diye buna hakim olamıyor. Zararını bildiği halde gene gidip yapıyor, aşırı yemek, sigara alkol vs. Neden? o kişide nefis terbiyesi olmadığından oluyor. *Alemin cüzlerinin talep ettiği şeylerin tamamı mevcut olmasaydı alem üzerine halife olamazdı. Zira alemin istinadı halifeyedir.* Yani alem halifeye dayanır. Hani hadis-i Kudsi de "levlake levlak lema halaktul eflak" Sen olmasaydın olmasaydın sen eğer bu alemleri yaratmazdım demesi zaten ona dayanıyor. Diğer ayeti kerimede "Vema ersalnake illa rahmetellil alemin**"** Biz seni göndermedik, gönderdik ama alemlere rahmet olarak gönderdik buyuruyor. Tabi ki alemlere rahmet olması dolayısıyla bütün varlık kendisine muhtaçtır. Neden çünkü Cenab-ı Hakkın Rahman ismi kendisinde tahakkuk ettiğinden ki rahmetini oradan dağıtıyor.

Eğer alemin muhtaç olduğu şeyler bulunmasa Âdem de hilafet sabit olmaz. Yani bütün alemin ihtiyacı olan şeyler Âdem de mevcut olmasa o zaten halife olamaz. *Zira aciz olan bir kimse kendi gibi aciz olan diğer bir kimsenin*

ihtiyacını temin edemez. Bu takdirde hilafet suret-i İlahiye üzerine mahluk olmak itibariyle bil cümle cüzziyat-ı aleme cami olan insan-ı kamil için sahih oldu. Yani insan sureti İlahiye üzere mahluk olmak itibarıyla, mahluk yani yaratılmış değil de halk edilmiş zuhur edilmiş olması itibarıyla bil cümle cüzziyata yani bütün bu alemin cüzlerine alemin parçalarına alemi cami olan insan-ı kamil için halifelik sahih oldu. Gerçi her insan kendinin halifesidir, bunu da kendisi iyi bilmesi lazımdır.

Ama idrak sahibi olan insan-ı kamil de bütün bu alemin halifesidir, mahluk olmak üzere. Yani bu Allah oldu demek değildir. Mahluk hakikati üzere yani zuhur hakikati üzere insan-ı kamildir. *Böyle olunca Hak Teala insan-ı kamilin zahir suretini alemin hakikatlerinden inşa etti.* Yani bu alemdeki malzemeden inşa etti. Bu alemde dört unsur vardır. Toprak, su, ateş, hava. Bunlardan meydana getirdi. Meleklerin ana yapısı bu alemden değildir. Neden? Nurdan, onların varlıkları dört unsurdan değildir. Cinlerin yapısı bu alemdendir, hava ve ateş ikisi de vardır, dolayısıyla onlar da bu alemin varlıklarıdır. Ama cinlerde toprak ve su olmadığından ateşlikleri devam ediyor, hep yakıyorlar, hava ile ateş yakıcıdır. Toprak ve su soğutucudur, söndürücüdür. İşte sende su biraz artarsa toprak biraz artarsa sendeki cinlik şeytanlık azalır.

İşte insan-ı kamil bu alemin cüziyetinden hakikatlerinden bu alemin hakayıkı alemin suretlerinden inşa etti. Suret-i batınesini de "Allah âdemi kendi sureti üzere halk etti" hadisinde buyurduğu gibi Allahüteala kendi sureti üzere inşa eyledi, insan-ı kamilin bu yönüyle inşa olmasından dolayı onun hakkında hadis-i kudside "Ben onun semi, basarı olurum" buyurdu.

Bu vechiyle de batını Hak oldu. Yani Âdemin zahiri bu varlıktaki cüzlerden meydana geldi, batını da ilahi varlığın özelliklerinden meydana geldi. Demek ki Âdem iki yönlü, bir iç hakikati bünyesi var bir de dış zahiri vardır. İşte kendisinin zahiri ism-i zahir neticesinde ortaya çıkıyor, batını da ism-i batın yani Cenab-ı Hakkın Zahir ve Batın isimlerinin

toplanmışı bir arada oluyor ki ayrıca bütün isimler de kendinde mevcuttur.

Ve onun sureti cismaniyesinden gözü ve kulağı olurum demedi. Kulak ve göz olarak tabir edilen cismaniyeden yani dış kısmından, yukarıda "semi ve basarı olurum" dedi. Yani duyuşu ve görüşü olurum diyor. Gözü ve kulağı demiyor. Kulaktaki mana "duyuş", "duydum" diyoruz, "kulakladım" demiyoruz. Kulak zahir et kısmı, duymak bu kulağın hassası olan özü içi. Yani ben gözü olurum, ayağı olurum kulağı olurum demiyor, gözünde gören olurum, kulağında duyan olurum, ayağında yürüyen olurum diyor. Yani batini ifadesini ortaya getiriyor. İşte zahiri gözü kulağı, ayağı, eli, kolu bu alemin cüziyetinden meydana gelmiş zaten. İşte "vesevveytehu" onu tesviye etti, "dış varlığını tesviye etti ve onu tesviye ettikten sonra biz ona ruhumuzdan nefh ettik." demek suretiyle de iç batını halini de orada o şekilde anlatmış oluyor. *Ve böyle buyurmakla suret-i batıne ve zahiresi arasını tevfrik etti.* Yani onun suretinin ve zahirinin arasını belirtti.

Yani iki yönünün gerçeklerini ifade etti. *Zira sem ve basar suret-i batınedendir. Yani görüş ve duyuş batınidir ve semiyet ve basariyet hakka isnat olunur, velakin göz ve kulak hakka izafe edilmez. Cisim ve cismaniyet hâdisin ve müteayinin şanıdır, Zat-ı Hak ise hudüs ve taayyünden münezzehtir.*

----

18. Paragraf:

Ve bunun gibi, o, âlemden her bir mevcûdda, bu mevcudun hakikatinin taleb ettiği kadardır. Velâkin halîfe için mecmu' olan şey, bir ahad için yoktur. Böyle olunca, ancak mecmu' ile faiz oldu. İmdi eğer Hakk'ın mevcudatta suretle sereyânı olmaya idi, âlem için vücûd olmaz idi. Nitekim o hakâyık-i ma'kûle-i külliyye olmasa idi, mevcûdât-i ayniyyede bir hüküm zahir olmaz idi. Ve bu hakikatten, âlemin kendi vücûdunda Hakk'a iftikârı sabit oldu (18).

Allah Teala'nın sureti Âdemde külliyet ve cemiyet üzere zuhur ettiği gibi alemin cüzünden her bir mevcut da bu mevcudun hakikatinin istidadı hakkın kendisine ne kadar zuhurunu taleb etmişse Hakkın zuhuru o mevcutta o kadardır.

Ayan-ı sabitelerinde bütün varlıkların nasıl bir ayan yani program yapılmışsa o ayan-ı sabite bu varlıkta meydana geldiği zaman kendisine tahsis edilmiş istihkakını taleb ediyor. Yani Allahüteala suret-i Âdemde külliyet ve cemiyet üzere zuhur ettiği gibi alemin cüzünden her bir mevcut da bu alemin parçalarından her bir parçasında her bir cüzünde o mevcudun hakikatinin istidadı (ayan-ı sabite) Hakkın kendine ne kadar zuhurunu taleb etmişse Hakkın zuhuru o mevcutta o kadardır.

Bir ağaç bir fidan dikildi, bir tohum ekildi, o tohum ağaç olmayı taleb ediyor. Müsait zemini bulunca o tohum ağaç olacaktır. Neden? O tohum kendine verilen görevi yapmak için istihkak taleb ediyor. Bu bir tohumsa o tohum yeşermek için bana toprak ver diyor. O toprağı suyu enerjiyi havayı aldığı zaman içerisindeki program neyse (ayan-ı sabitesi) Yani Hak o varlıkta ne kadar zuhura çıkmak istiyorsa o varlık onu taleb ediyor. Hak'tan taleb ediyor. Neden? Çünkü onun programını zaten daha evvel O yaptı. O mevcudun o programı meydana getirebilmesi için tabiî ki ihtiyacı olan bazı şeyler vardır, işte onu taleb ediyor.

İşte onu taleb etmesi de kendinin bizatihi hakkıdır. Berber koltuğuna müşteriyi oturttun ve kalfana da şu saçı yap dedin, kalfaya makas, makine elektrik, vs. vermedinse nasıl yapacak? Kalfa senden bazı şeyler taleb edecektir. Bu taleb onun mutlak hakkıdır. İşte bir tohumun içerisindeki o tohumun ayan-ı sabitesi hakikati de "ben elma olmak istiyorum" diyor ama elma olmak için bana bir mahal lazım, hava lazım, su lazım, güneş lazımdır. İşte bunları taleb ediyor. Ve de bunlar o tohumun mutlak hakkıdır. Bu taleb de başka yerden gelmiyor, özünden geliyor. Onu özüne de

zaten Hak koymuştur, O istemeyi o talebi. İşte bu kıyasla bütün alemde ne kadar mevcudat varsa bunlar daha meydana gelmeden gelme safhasında istihkaklarını istiyorlar. Cenab-ı Hakktan taleb ediyorlar. Hal lisanı ile taleb bunu ediyorlar.

Toprağa bir tohum ekiyorsun, eğer hiç yağmur yağmazsa veya çok yağmur yağar da orası göl olursa çiftçi kara kara düşünüyor, aslında kara kara düşünen o tohumlardır. Bu düşünme çiftçiye aksediyor. Çiftçinin nefsine dokunduğu için çiftçi kara, kara düşünüyor. Esas talebi olmayan tohumdur. Tohum zuhurunu ortaya getirememe endişesiyle üzülüyor, çiftçi ise nefsani yönden üzülüyor. Din ilmi sadece namaz, oruç, hac, zekât değil onlar sadece din ilminin bir bölümüdür. Ama bunların hepsi marifet ilmidir, o da din ilminin içerisindedir. İki ilim vardır biri ilm-i edyan diğeri ilm-i ebdandır. İlm-i edyan bedenler ilmi, ilm-i ebdan da din ilmidir. Gerçek ilim bunlardır, diğerleri sosyal münasebetleri düzenlemek için bu dünyada geçerlidir. Senin abdest ilmin ahrette geçerli değildir. Onlar burası için geçerlidir.

Bir mevcut ne zuhura getirecekse, Cenab-ı Hakk nasıl bir özellik onda meydana getirmek istiyorsa o mevcudun içerisine ayan-ı sabitesine o özelliğini koyuyor ve oradan da o istihkakını taleb ediyor. Zat'ından taleb ediyor, özünden taleb ediyor. *Diğer alemdeki varlıklardan hiçbirisinde halifenin ki gibi cemiyet yoktur.* Yani Allah'ın halifesi olan insan-ı kamil de varlık da ne varsa hepsi kendisinde mevcuttur. *Alemin diğer cüzlerinde bu cemiyet yoktur.* Ne melekte ne cinde ne hayvanda ne uçan kuşlarda ne deryalarda böyle bir cemiyet yoktur. Ancak bu cemiyet insanda Âdemde halifede mevcuttur. Halife de Cenab-ı Hakkın bütün esma ve sıfatların hepsinin zuhuru meydana gelecek şekilde onun kapasitesi varlığı geniştir. Neden çünkü Zat mertebesi itibariyle var olduğundan, Zat da her şeyi kabul edebilecek güçte olduğundan bütün tamamı insanda mevcut oluyor.

Diğer varlıkların istidadında bu genişlik yoktur, yani insan-ı kamildeki gibi yoktur. *Âdem Hakkın suretiyle suret-i*

alem cemiyetine haiz olduğu için hilafete nail oldu. Şimdi eğer Zat-ı mutlak hakkın suret-i ilahiyesiyle mevcudatta sereyanı olmaya idi, alemin vücudu olmaz idi.

Yani Zat-ı Mutlakı Hakkın ilahi suretle mevcudatın sereyanı olmasaydı yani mevcudata nufuzu olmasaydı Zat'ı ile bu âlemde nüfuzu olmasaydı, alemin vücudu olmaz idi. Eğer Hakkın Zat'ı olmazsa bu alemler olmazdı.

Direk olmazsa bina nasıl duracak. İşte oradaki Zat bütün alemlerin anası özü, kökündür, direğidir.

Zira Hakkın Zat'ı Vacib-ül vucud (mutlak vücud) ve alem mümkinat-ı vücuddur (imkan dahilinde olan vücuddur, olabilir veya olmayabilir.) Bu mümkinin vücudu ise yukarıda izah olunduğu üzere vücud ile alem arasında vakidir. Eğer Hakkı latif mertebe-i kesafete yani kaba malzeme mertebesine bittenezzül yani mevcudat-ı mümkinede esmaları üzere meydana gelmeseydi bu mevcudatın mümkini de adem (yokluk) de kalır idi. Yani hiçlikte yoklukta kalır idi. Yani bu alemlere tenezzül etmeseydi, *Cenab-ı Hakk bu tekevvünü meydana getirmeseydi yoklukta kalır idi nitekim hayat, ilim, irade, kudret sem, basar, kelam, akıl mertebesinde sabit olan hakayıkı külliye olmaya idi bu hakayiki külliyenin mevcudatı ayniyede birer hükmü zahir olmaz idi.*

Yani subuti sıfatlar bizim sadece aklımızda olsaydı, bunları faaliyet sahasına çıkarmasaydık bu a'demde/yoklukta, kalmış olurdu. Zati olarak bilinirdi ama faaliyete geçmediği için mükevvenat oluşmazdı. Cümle işlerin vücud-u ayniyeye irtibatı yukarıda anlatıldı. İşte Hakkın mevcudatta suretle sereyanı hakikatinden dolayı alemin vücudu olmadığından Hakkın vücuduna ihtiyacı oldu.

Demekki vücud-u mümkün (bu varlık) bu imkan dahilinde olanlar Akl-ı külle bağlı olduğu gibi vücutta dahi hakka bağlıdır, zira bir şeyin kesif mertebesi latif mertebesine bağlıdır. İnsanın letafeti (ruhu) olmasa cesedi olmaz. Bu varlıklarında latif mertebesi olmazsa kesifleri de olmaz.

Yani kesafetleri letafetlerine bağlıdır. Ve vücud da ona muhtaçtır. Yani vücud letafetine muhtaçtır.

----

19. Paragraf:

İmdi hepsi müftekırdır; küllisi müstağni değildir. İşte bu haktır ki biz dedik; ve kinaye etmedik (19).

Gerek Hakk gerek alem yek diğerine müftekirdir. Her birisi yek diğerinden müstağni değildir. Alemin Hakk'a iftikarı yukarıda izah olunduğu üzere vücuttadır ve Hakk'ın aleme iftikarı ise vücutta olmayıp esma ve sıfat-ı İlahiyesinin alemin mazharında fiilen zuhurundadır.

Hafız Şirazi bu iftikarı bir beyitinde iştiyak ile tabir buyurmuştur.

ŞİİR: *Maşukun gölgesi yahut özelliği aşık üzerine düştüyse ne oldu; biz vücutta ona muhtaç ve fakiriz. Amma O da zuhurda bize müştak idi.*

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ 2/156 ayetinde işte bunun karşılığıdır. إِنَّا; muhakkak ki biz, لِلَّهِ Allah içiniz, Yani biz O'nun zuhur yerleriyiz. وَإِنَّا muhakkak ki biz, إِلَيْهِ رَاجِعُونَ yine ona döneceğiz.

Onu zuhur ettirmek için zuhura geldik, yani onu meydana getirmek için meydana geldik ve yine biz ona dönücüyüz. İşte yukarıdaki şiir bu ayetin açıklamasıdır. Bütün varlıkta hakkın varlığından başka bir şey yoktur, ancak her varlıkta cüzziyeti, nisbeti itibarıyla oluşumu o kadar vardır, ama insan-ı kamilde bütün esma-ı ilahiyesiyle sıfatıyla, ef'aliyle, Zat'ıyla birlikte mevcuttur. Her insanda diğer mahlukattan daha fazla o bilse de bilmese de insan da

mevcuttur. Ama bunu bir de bilerek yaşıyorsa işte o zaman hem zahir hem batın halifedir.

Maşukun gölgesi ve özelliği aşıkın üzerine düştüyse ne oldu? Biz vücutta O'na muhtaç ve fakiriz.

Bizim vücudumuzun meydana gelmesi için bizim ona ihtiyacımız vardı. Biz onun yanında fakirdik ve ona muhtaçtık. Fakat O da zuhurda bize muhtaçtı. Yani zuhura çıkması için bize muhabbet etti. Böylelikle kendinde olan özellikleri zuhura getirsin. Şimdi Hakkın bize karşı fakirliği gayre bir ihtiyaç zannedilmesin**.**

Yukarıda "O da bize zuhurda muhtaç idi" tabiri Cenab-ı Hakk için kullanılmaz ama meseleyi daha açık olarak açıklamak için bu tabir kullanılıyor**.** Cenab-ı Hakk batın (gizli) iç alemde, görülmeyendir. Zuhura çıkması için bu zuhurdaki mazharlara yani zuhurlara ihtiyaç vardır. Çünkü sistem böyledir***. İşte buna ihtiyaç olması Cenab-ı Hakkın başkasına ihtiyacı varmış gibi zannedilmesin.*** Yani sen varlığını ayrı bir varlık gibi zannedersen sana olan muhtaçlığı yani zuhura çıkması başkasına ihtiyaç sahibi gibi olmuş olur. Bunu böyle anlamayın! Hakkın bize ihtiyacı fakrı bize olan arzusu gayriden isteniyor zannolunmasın. Bu iftikar Onun esması arasındaki nisebden bir nisebdir. Yani kendi esması arasındaki nisbetlerden bir nisbettir, benzetmelerden bir benzetmedir. *O'nun ism-i Batın'ı zuhurda ism-i Zahir'ine muhtaçtır. Batın ismi zuhura çıkması için zahir ismine muhtaçtır***.** Ama bu zahir ismi de kendi ismidir başkasının değildir ki. Zuhurda muhtaçtır derken bir gayride zuhur var da ona muhtaçtır değil. Bu isimler kendi aralarında birbirine fakrdır, birbirine ihtiyaç sahipleridir. *Bizler ise Hakkın Zahir isminin mazharlarıyız.* Yani insan dış görünüşü ile Zahir isminin zuhur yeridir, mazharıdır. *İşte bizim açık söylediğimiz, benzetmesiz açık olarak söylediğimiz bu kavl Hak sözdür.* Yani bunda şüphe edilmesin, bu açıklananlar felsefi ve hayali sözler değildir.

----

20. Paragraf:

İmdî eğer sen Ganî'yi zikr edersen, ki onun iftikârı yoktur; binâenaleyh bizim kavlimiz ile murâd ettiğimiz şeyi muhakkak bilirsin (20).

Şimdi eğer sen "Gani"yi zikredersen ki onun iftikarı yoktur yani onun fakirliği yoktur binaenaleyh bizim kavlimizle murad ettiğimiz şeyi muhakkak bilirsin. Yani Cenab-ı Hakkın "Gani"yliği var ya hiçbir şeye ihtiyacı yok, eğer bunu iyi anlarsan burada ne demek istendiğini daha iyi anlarsın. *Eğer sen Hak Teala Hz.lerinin Zat'ı itibarıyla "Gani" olup hiçbir şeye muhtaç olmadığını zikredersen bu takdirde sen bizim yukarıda anlatılanda gerek Hak ve gerek alem yek diğerine fakirdir kavlimizden ne manayı murad ettiğimizi bilirsin ve anlarsın ki bizim Hak hakkında beyan ettiğimiz fakirlik O'nun asla Zat'ına taalluk etmez.*

Yani burada bahsettiği *fakirlik Zat'î bir ihtiyaç değil esmalar arası ve sıfatlar arası olan bir ihtiyaçtır. Belki bu ilişki sıfat itibarıyladır. Zat'ı itibarıyla değildir. Beyt-i şerifte "zekertü veya "zekerte" sigasında şerh ediciler iki itibar vardır demişlerdir. "Zekerte" olursa "ben aldım" demek, şerh ediciler ikisini de iki manayı da vermişlerdir. Zekerte de olur zekertü de olur diyorlar. "Zekerte" sigasında şerh ediciler iki itibar vardır demişler birisi muhatab yani "zekerte" sen andın, diğeri de nefs-i mütekellim, yani "zekertü" ben zikrettim ben andım diyorlar, muhatab itibar olunursa yani "sen andın" itibar olunursa sual-i mukadderin cevabı olur. Takdir edilen sualin cevabı olur.* Yani Allah'ın Zat'ı her şeyden ganidir, hükmünün cevabı olur. *Yani güya bir soru sorucu çıkıp der ki "sen Hakk'ı da müftekir mevziinde vaaz ettin," yani Hakk'ı da fakir ihtiyaçlar sırasına koydun derse bu nasıl olur? Halbuki Allah Teala Hz leri Kur'an-ı Kerim'de* اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِىٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ 29/6 *buyurdu yani Allah bütün alemlerden ganidir, sen onu iftikar fakirlikle itham ediyorsun derse buyurur işte bu beyit-i şerif buna cevap olur.* Yani Allah'ın Zat' ı fakir değildir. Esmaları

itibariyle birbirlerine muhtaçtırlar. Esma ve sıfatlarda ihtiyaçlar vardır. Eğer nefs-i mütekellim olursa beyt-i şerif evvelki beyt-i şerifin izahı olur. Yukarıdaki zekerte, zekertü gibi.

Bütün isimler birbirlerine bağlıdır. Şu halde O'ndan onun ayrılmaları yoktur. Benim sözlerimi çok iyi anlayın diyor M. Arabi Hz.leri.

----

21. Paragraf:

Binâenaleyh hepsi, hepsine merbuttur. Şu halde ondan onların infisâli yoktur. Benim dediğim şeyi benden alın! (21).

Şu parça, parça gördüklerimiz aslında kül olan ama ayrı ayrı görünen bu bütün alem bil cümle esma suretlerinden ibarettir. Böyle olmakla kül olan alem her birisiyle bağlantılıdır*. Bu ayrı ayrı gördüğümüz aslında kül olan ama ayrı ayrı görünen bu bütün alem bil cümle suver-i esmadan ibarettir. Yani isimlerin suretlerinden ibarettir. Böyle olmakla kül olan alem yek diğerine merbuttur*. Kül olan bu alem her birisi birbiriyle bağlantılıdır. Merbut bağlantılı demektir, rabt edilmiş demektir. *Hakk rububiyetine ishar etmek için aleme merbuddur ve alem dahi vücutta Hakk'a müftekırdır.* Yani alem dahi mevcuda gelmesi için vücut bulması için Hakka ihtiyacı vardır. *Böylece bu hususta tarafeynin yek diğerine iftikarı sabittir.* Yani iki tarafın da birbirine ihtiyacı sabittir.

Zahirin batına ihtiyacı var, batının da zahire ihtiyacı vardır. Batın olmazsa zahir ortaya çıkamayacak, zahir olmazsa batının fiiliyatı meydana çıkamayacaktır. Dolayısı ile onları birbirinden de ayırmak mümkün değildir. Nasıl ki bizim bir batınımız var, içimizde bir özümüz vardır, bunu göremiyoruz ne elle tutuluyor ne de terazi ile tartılıyor, ne ölçülüyor ne de biçiliyor. İşte bizim bu batınımız olmazsa zahirimiz olmayacaktır. Ama zahirimiz olmazsa da batınımız burada bir işe yaramayacaktır. Dolayısıyla insan ve bütün bu

alemin zahiri batınına muhtaç batını da zahirine muhtaçtır. Ama bu ayrı şeyin birbirine olan ihtiyacı değildir. Çünkü senin aslında zahirinle batının ayrı şeyler değildir.

İşte ölüm denen tadış ile bu birliktelik "zahir ve batın" birbirinden ayrıldığı için ve zahir sonradan oluştuğu için batınının ayrılmasıyla tekrar hükümsüz hale gelmektedir. İşte ölüm denen hadiseyi tadış budur.

Sende böyle olduğu gibi bütün alemlerde de böyledir. *Bu anlatılan şeyleri benden alın zira bu söz felsefecilerin hükümleri gibi delil mahsülleri değildir. Belki keşif yoluyla söylenmiştir.* Yani bu hakikatin böyle olduğunu M. Arabi kendisi müşahede ederek, yaşayarak bizatihi o işin içerisinde olarak bu ilmi öyle ortaya çıkardım; delillerle, nakillerle değil diyor.

----

22. Paragraf:

İmdi muhakkak sen, cesed-i Âdem neş'esinin hikmetini bildin; ben onun sûret-i zahiresini murâd ederim. Ve muhakkak rûh-i Adem neş'esîni de bildin, ben onun sûret-i bâtınesini murâd ederim. Binâenaleyh o Hak ve halktır. Ve onun rütbesini de bildin. O da onunla hilâfete müstehak olduğu mecmû'dur. Böyle olunca Âdem, kendisinden bu nev'-i insanî halk olunan nefs-i vahidedir. O da Hak Teâlâ'nın kavlidir: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا **"Ey nâs, sizi nefs-i vâhideden halk eden ve ondan onun zevcesini yaradan ve her ikisinden ricâl-i kesîri ve nisayı bess eyleyen Rabb'inizden ittikâ edin!" (Nisa, 4/1) İmdi** اتَّقُوا رَبَّكُمْ **kavli, sizden zahir olan şeyi Rabb'inize vikaye edin. Ve sizden bâtın olan şeyi ki, o sizin**

Rabb'inizdir, kendinize vikaye edin, demektir. Zîrâ emr, zemm ve hamddir. Binâenaleyh siz, zemmde vikaye olun ve onu hamdde kendinize vikaye edin ki, âlimlerin üdebâsı olasınız (22).

Sen geçmiş olan mevzulardan Âdem'in cesedi olan zahir suretinin bu alemin hakikatlerinden ve onun suretlerinden inşa olunduğunu ve bunun hikmeti dahi Âdem alemde halife olarak seçilip bu halifenin alemin muhtaç olduğu şeyin bütün varlığıyla kaim olması lazım gelmesinden ibaret bulunduğunu bildin.

Yani bu aleme halife olacaksa, bu alemde ne varsa bütün bu varlığı idrak edip bütün bu ihtiyacı karşılayacak durumda olması lazım geldiğini anladın.

Ve keza Âdem'in ruhu olan Batıni suretini de (demek ki suret iki türlü biri zahiri, diğeri batınıdır) Hak Teala Hz. kendi sureti üzere inşa edip onun "sem"i ve "basar"ı olduğunu bildin.

İşte Âdemin Batıni suretinin Hakkın Batıni suretinden gayri bir şey olmadığını ve onun "sem"i ve "basar"ı yani duyuşu ve görüşü olduğunu bildin *ve keza Âdem'in hilafetten ibaret olan rütbesini de bildin. Yani rütbesinin de ne derece üstün olduğunu da bildin. Ki o rütbe Hak Teala Hz. "Zahir" ve "Batın" isimlerinin altında bulunan bil cümle esma-i cemiyetinden ibarettir.* Yani "Zahir" ve "Batın" isimlerinin altında bütün isimlerin genişliğinde, sonsuzluğunda, hepsinde buldun. Âdem'in kendisinde bütün esmalar mevcuttur.

Âdem alemlerde ne varsa hep kendisinde mevcut olduğu için halife olmuştur. *Âdem "Zahir"i ve "Batın" ı cami olunca kendisinden bu nevi insani hâlk olunan nefs-i vahide olmuş olur.* Yani Âdem bütün bu alemde tek nefis olmuş olur.

Misal: *Elimize bir şeftali alalım, bu nefs-i vahidden ibaret bir meyvedir*. Yani tek bir varlık olan meyvedir. *Çekirdekteki program batını (içi), görünen ve yenilen*

kısımları zahiridir (dışı). Demek ki bu şeftali meyvesi zahiri ve batını camidir. Onun çekirdeğini toprağa dikip terbiye ettiğimizde bir şeftali ağacı çıkar, çekirdek içindeki program batın ve ağaç zahir olur. Ağaçta yüzlerce şeftali meydana gelir ki her bir şeftali zahir ve batını cami bulunur.

İşte elimize aldığımız bir şeftaliden tekrar tekrar silsile itibariyle her sene çekirdekleri dikmek suretiyle sayısız ağaçlar ve şeftaliler meydana gelir. İşte bu misale mutabık olarak Hak Teala Âdem'den bu nevi insanı hâlk eyledi. Bunun delili dahi 4/1 ayetindedir. Bu ayeti ezberlemek gerekir. Bu ayet-i Kerime çok büyük sırları beraberinde taşıyor.

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً وَاتَّقُوا اللّٰهَ
الَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِ وَالْاَرْحَامَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

*4/1-**)** Ya eyyühen Nasutteku Rabbekümülleziy halekaküm min nefsin vahıdetin ve haleka minha zevceha ve besse minhüma ricalen kesiyran ve nisaen, vettekullahelleziy tesaelune Bihi vel erham* innAllahe kâne aleyküm Rakıyba;*

4/1-Ey insanlar, sizi tek bir nefsten yaratan ve ondan da kendi eşini halk eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın üretip yayan Rabbinizden korunun! Korunun O Allah'tan ki, siz O'nun hürmetine ve de Rahimlerin hatırına birbirinizden istersiniz. Çünkü Allah, Esmâ'sıyla sizi her an kontrolünde tutandır.

Âdem'in yaradılışında kitap ehli ile maddi ilim arasında ihtilaf vardır. Ehli kitap *Âdemin zahir sureti olan cesedinin 40 günde tesviye buyurularak ruh üflendiğini ve daha sonra onun kaburga kemiğinden zevcesi olan Havva'nın hâlk edildiğini ve sonra sadır olan ayak kaymaları hasebiyle*

dünyaya indirilmiş olduklarını beyan ederler. 4/1 ayetinde خلقكم من نفس واحدة buyuruyor. "sizi tek nefsten halk ettik" Burada Âdem'in (a.s.) tek nefsi olarak belirtiliyor, fakat daha geniş manada baktığımız zaman vahidiyet mertebesinin nefsinden kaynaklandı bütün bu alemler. Âdem (a.s.) da o şekilde meydana geldiği gibi bütün alemler de nefs-i vahideden kaynaklandı.

Allah'ın Zat'i sıfatlarından olan "kaimi bi nefsihi", İşte nefsi ile kaim olan o nefisten nefs-i vahide, oradan ahadiyet mertebesine, oradan vahidiyet mertebesine, vahidiyet mertebesinde sıfat-ı subutiye faaliyete geçiyor, fakat bu varlıkların vücut bulmaları için "nefs"e ihtiyaçları vardır. Kaimi bi nefsihi hakikati, kendi nefsi ile kaim bu varlıklarda o isimden aldıkları özelliklerle kendi nefisleri ile kaimdir. Ama Hakkın özlerinde bulunması dolayısıyladır.

İşte "Tek nefisten hâlk ettik"; birincisi Âdem'in (a.s.) kendi bizatihi özel nefsaniyetinden insanların tek nefisten gelmesi, genel alem olarak da bütün bu alemlerin vahidiyet nefsinden, vahidiyet hakikatinden kaynaklandığını bu ayet-i kerime bize açık olarak belirtiyor. وخلق منها زوجها Ondan zevcesini halk ettik, bakın ne kadar açık neden Âdem'in varlığında çok mühim bir meseledir burası, şu ayet-i kerime geçmişten bize çok şeyler naklediyor. Hani kaburga kemiğinden meydana çıktı demesi onu iyi anlamamız lazımdır, Âdem'den zevcesini halk etti. Âdem (a.s.) var edildiği zaman "Cami" ismi ile meydana geldiğinden insanlığın özünde bulunan iki cinsi birlikte taşıyordu.

Yani kendisinde hem erkeklik hem de dişilik, iki varlık mevcuttu. Ama Âdem Zatı olarak halife olduğundan dolayısıyla halifelik tarafı akl-ı külli tarafıdır. Halifenin üzerinde tasarruf etmesi icab eden yer de nefs-i külli tarafıdır, genel manasıyla Âdem-i Hakikidir.

İşte nefs-i küllinin kendinden, yani “kadın” olarak belirtilen şeyin kendinden ayrılması gerekiyordu, iki varlık görünüşte ayrı, özde bir. Özde ayrı görünüşte bir değildir. “Birleşme” tabiri kullanılır çocuk olması için. Âdem’in varlığında, içinde bu mevcuttu, yani “Havva” dediğimiz o varlık Âdem’de mevcuttu. İşte buradaki ayet-i kerime (4/1) bunu açık olarak belirtiyor. İnsanlık düzeyine bakarsak Cenab-ı Hakk ilk Âdem’i (a.s.) kendi iki eliyle hâlk etti, yani zıt isimlerle, Âdem’in (a.s.) bütün hakikatini bir yerde topladı. İnsanlık hakikatini, iki cinsi bir yerde, birlikte meydana getirdi, Bunlar Cennette dolaşırken Havva’da nisalık özellikleri meydana çıkmaya başladı, bunu daha bariz olarak görmeyi diledi. وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا Ondan da zevcini halk etti yani zuhura çıkardı. Bu izahat diğer başka hiçbir kitapta yoktur. İnsanlık düzeyinde bakarsak ilk anamızı babamızı Cenab-ı Hakk ilk Âdem’i (a.s.) kendi iki eliyle halk etti “iki elimle halk ettiğime sen neden secde etmekten kaçındın قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ 38/75 Buyurdu:

38/75- "Ey İblis (ikileme düşen)! İki Elim ile yarattığıma secde etmene ne mâni oldu? Benliğin mi engel oldu, yoksa Alûn'dan mı olduğunu sandın?"

Cenab-ı Hakk Âdem hakikatinde iki cinsi birlikte meydana getirdi. Cennette de onları birbirinden ayırdı, ayrıldıktan sonra onlar tekrar birbirlerine kavuşmayı dilediler. Neden? Çünkü ikisi aynı şeyin, bir elmanın iki parçası misali idi. İşte o men edilen meyve dedikleri şeyin aslı budur. Birbirlerini özlemeleri, istemeleridir. Ağaç denmesi de bundandır. 40 günde tesviye olduktan sonra ruh üflendi Âdem’e. Daha sonra O’nun kaburga kemiğinden zevcesi olan Havva’nın halk edildiğini ve sonraki olaylardan sonra dünya’ya indirildiler. Kitap ehli olayı böyle açıklar.

Zahir alimleri ise tekamül kaidelerine istinad ettiğini dünyanın parlak bulut halinden meydana geldiğini ondan sonra sıcak bir buhar, sonra sıvı şeklindeki bir ateş haline geldiğini ve ondan sonra da tasallup ederek milyonlarca yıl sonra toprağa dönüşerek milyonlarca yıl sonra dünya üzerinde nebatat meydana geldiğini;

Ve yüzbinlerce yıl sonra nebatatın nevileri tekamül ede ede ilkel hayvanları zuhur eylediğini ve onlardan memeli hayvanların meydana geldiğini ve uzun senelerden sonra da bu hayvanatın dahi tekemmül ederek nesnas denen bir varlığın meydana geldiğini ve nesnasın tekamülünden de ilkel insanlar zuhura geldiğini ve bu ilkel insanların belirli bir tedriç ile evrimleşerek bugünkü mertebeyi meydana getirdiklerini yapılan araştırmaları delil göstererek peygamberleri ve dini inkar ederler.

Derler ki insanın kendisinde ebedi bir ruh var zannetmesi enaniyetinden meydana gelir. Yani insanın ahireti olmaz gibi, ebedi ruhu yoktur gibi, görüş beyan ederler. *Bu kendi düşüncesine o kadar bağlıdır ki kendi ecdadı olan hayvanatta böyle bir ruh tasavvurunu zihnine sığdıramaz, ve kendisini hayvanat ve nebatat ve madeniyattan bu hususta mümtaz görür. Halbuki önceki konularda görüldüğü gibi "Hayat", "İlim", "İrade", "Kudret", "sem", "Basar", "Kelam" hakayık-ı makuleden olup onların hariçte vücudu yoktur. Onların hükmü zahir olmak için mevcudat-ı ayniyeye lüzüm vardır. Böylece hayat dediğimiz şey külli bir akıldır, yani akl-ı küldür. Hükmi bütün mevcudatta açıktır. Akl-ı külün hükmü bütün varlıklarda mevcuttur. Şu kadar ki her bir mevcudun taayyünü bu hayatın zuhuruna müsait değildir.*

Hayat cemedatta gayri mahsus, yani tam hakkıyla hayat değildir henüz. Nebatta mahsus, yani nebatatta biraz hayat vardır, hayvaniyette de zahir olur. Ahsen-i takvim olan insanda ise zahirin zahiridir.

Madeniyatta ruh vardır ama hayatı faaliyet sahasında değildir. Nebatatta bu biraz hayat meydana çıkmıştır, yani

gerçek “Hay” isminin ifadesi hayvanda zahir olmuştur, insanlarda da bu zahirin zahiri olmuştur. İnsanda “Hay” hakikati çok çok zahir olmuştur. Şu halde tahkikiler indinde mevcut fertlerden her bir fert yani insanlar ve diğer varlıklar ruh sahibidir. *Zira her birisi bir ismin mazharıdır ve o isim onun Rabb-i hassı ve ruhudur.* Nasıl bir varlık meydana çıkıyorsa o ismin mazharıdır, o isim onun Rabb-i hassıdır. Öz Rabbidir, has Rabbidir. Dolayısıyla mevcudattaki her bir varlığın bir Rabb-i Hassı vardır.

O Rabb-ı hasları da onun ismidir o isim de onun batınıdır. Ve onun varlığını devam ettiren bu isim Zat’a delaleti hasebiyle bütün esmalara da camidir. Yani belki onun Rabb-ı hassı bir tek isimdir ama bu isim bütün isimleri camidir. Her bir isimde cemiyet olduğundan aynı zamanda o isim cami ismine de sahiptir. *O ismin “Hay” isminden dahi nasibi vardır. Velakin bu ismin hükmü bazısında batın, bazısında zahirdir*. Yani madenlerde de “Hay” ismi vardır ama batındadır. Hayvanda ve insan da “Hay” ismi son derece zahire çıkmıştır. Hayvan insan müstakil varlık olarak yaşayabiliyor, madeniyatın böyle bir hali yoktur. Nebatatlar biraz zuhura çıkıyor ama yaygın olarak yer değiştiremiyorlar. M. Arabi Hz.leri; “Mutlak hayvaniyet mertebesine ulaşmayan bir kişi insanlığa ulaşamaz” buyuruyor.

Yani o mertebenin hakikati olan “Hay” mertebesi kasdediliyor. İnsanlık mertebesine ulaşması için “Hay” isminin mükemmelleşmesi gerekiyor. “Hayvan”daki mana “Hay” yaşayan, “an”, “yaşayan an” anlamı çıkıyor. Hayvanda yaşama süreci başlıyor. Hayvanı anlamazsa Âdem’i anlayamaz. Hayvanda hareketli sürece geçilmiştir cemadat ve nebatatta bunlar yoktur. İşte bu hareketliliği ve müstakilliği fark ettiğin zaman gerçek hayvanlık mertebesini idrak etmiş oluyorsun. Burada bahsedilen hayvanlık mertebesi değildir. Yükselmek için basacağın sağlam zemin mertebesidir. O sağlam zeminin altına girmek değil o zeminden yükseklere doğru çıkma mertebesidir.

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ

تَسْبِيحَهُمْ 17/44 ayetinde *"Alemde ne varsa O'nun hamdıyla hamd eder."* Neden çünkü birimin kendine ait bir varlığı yoktur. Onun için O'nun hamdı ile hamdeder, *"Velakin onların tesbihlerini siz anlayamazsınız."* Tabi ki ehli hariçtir. Her bir şey hakkı tesbih etmek için ruh sahibi olması lazımdır, perdeli olanlar onların tesbihlerini işitemez ve bilmezler.

Neden? çünkü hakikatini idrak edemediklerinden. Sen onların bir esma sahibi olduğunu bildiğin zaman tabi ki o esmanın karşılığı olarak, bir tesbihinin bir zikrinin olduğunu da rahatlıkla düşünebilirsin. Onların zikirleri kendi mertebelerinden sesli olabilir, insan o sesi duyamaz, ama keşif yoluyla duyanlar vardır. Ama herkesin anlayabileceği bir tesbihleri vardır, müşahede ehli bilir farkında olur, müşahede ehli olmayan bakar geçer, ama görmez. İşte her bir varlığın tesbihi o varlık ne iş için meydana getirilmişse o işi yapması onun tesbihidir. Cenab-ı Hakk bir elmadan elma olmasını murad ettiyse o elma olarak meydana geldiğinden Rabbine secde etmiş demektir. Rabbinin isteğine uymuş demektir. Dolayısıyla secde yapmıştır, isterse başı dik yukarılarda olsun, emre itaat secdedir. Ve o da onun tesbihidir. Hakkın emrine itaat etmeleri onların tesbihleridir.

Bir gülün rengi, kokusu ondaki vasıfların, isimlerin zuhura çıkmasıdır. İşte Canab-ı Hak onu ne şekilde murad etmişse o şekilde meydana çıkıp dışarıya onu yansıtması içinden çıkan kokuyu dışarı vermesi işte bu onun tesbihidir. O koku bitinceye kadar tesbihini sürdürmektedir. İşte "Siz onların tesbihini anlamazsınız" buyuruyor, bu gaflet ehli için, ama irfan ehli orda oluşan her şeyin bir tesbih olduğunu anlar. Ağustos böceği mevsiminde devamlı ötüyor, işte o da tesbihini yapıyor. O akıl türü hikayeleri yazan Lafonten ağustos böceği ile karıncayı hikaye ederken bu tesbih olayını hiç anlamamıştır.

Karınca nefsi için çalışıyor, yarına yığanak yapıyor, ama ağustos böceği sürekli ötüyor hep zikrini, tesbihini yapıyor. Nefsi için yiyecek içecek hiçbir şey düşünmüyor. Yazın o sıcak günlerinde o kısacık ömrü içinde tükeninceye kadar sürekli ötüyor. Hiçbir menfaat beklemeksizin Hakkı zikretmesi karıncaya göre farklıdır. Lafonten'in irfaniyeti olmadığı için zahire bakarak hikaye etmiştir. Bunları yazarken iyi niyetle yapmıştır ama işin zahiri ile batının farkını görememiştir.

Denizin dalgalarının çıkardığı ses onun dili ve aynı zamanda onun tesbihidir. Aynı zamanda da nefis tezkiyesidir, kendini temizliyor. Hani Hz. Süleyman kuş dilinden anlar diyorlar ya diğer mahlukatın da dili vardır, denizin dili şarıl şarıl dalgaların gelmesi onun lisanıdır, aynı zamanda onun tesbihidir.

Bir adama diyorlar ki sen boş durma, şu denizin kenarına git de sahile gelen şu dalgaları say bakalım, bir günde kaç dalga sahile vuruyor, demişler. Adam gelen dalgaları bir bir olarak işaretlemiş. Sonra sormuşlar gün sonunda "Kaç dalga geldi?" diye. Adam "Bir dalga geldi, ötekiler hep aynıydı" demiş. Burada şunu demek istiyor, mana aleminden bu mevcudat deryasının zuhura gelmesi mana aleminin dalgaları olarak belirtiyor. Hep gelen tecelli de aynı tecellidir. Hep tecelli-i vahid. Rüzgarın uğuldaması onun bir tesbihidir. Yağmurun yere düştüğünde çıkardığı sesler onun tesbihidir. Her varlık Rabb-ı hasının tesbihini yapmaktadır.

Leyleğin yuvasına geldiğinde çıkardığı lak, lak sesleri onların sesli tesbihleridir. *Bu varlık perdesinden kurtulmuş olan keşif ehli, semi ruh ile onların nutuklarını işitirler. Bu konuda detaylı bilgi Hud bölümünde vardır. Mademki her bir varlığın hakikati ismi mazharıdır ve isim ise müsemmanın aynıdır,* yani o isim zuhura çıkmış olanın aynıdır, *şu halde o mevcudun sureti yok olsa da hakikati bakidir. Bu husustaki tafsilat Yunus bölümünde vardır.*

Zahir alimleri ne yazık ki kendilerinde insanlık gibi bir hakikati idrak edemezler. Bunlar perdeli olan ilim

adamlarıdır. *Ey marifet taliplisi; bu fırsat eline bir defa geçer,* (dünya hayatı veya bu sohbetler kastediliyor olabilir) *kibir ve gurur ve istila gibi huzuzat-ı nefsaniyeye (nefsani hazlara) tabi olup istidadını zayi etme. İnsanın ayan-ı sabitesinde istidat-ı ezeli var ya işte onu zayi etme!* Cenab-ı Hakkın Âdem özelliği ile var ettiği bütün özellik sende mevcuttur. Senin istidadında bunlar var. Bunları zayi etme.

Hz. Şeyh-i Ekber 4/1 ayetinin tefsirinde buyururlar ki; onun hakikatine şuru edip buyururlar ki يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ kavli *"zahiri vücudunuz olan kesif varlığınız yani topraktan meydana gelen bu varlığınızı, Hakka siper kabul ediniz" demektir.* Buradaki sakınma öyle bir sakınma ki senin varlığında Hakkın varlığı var. Bu hakikati unutmaktan sakınınız.

Günahlardan şüphelilerden sakınma şeriat ve tarikat mertebelerinde geçerlidir. Hakikat mertebesindeki sakınma Âdemi hakikat, ayan-ı sabite senin istidadında var olan ilahi varlığı unutmaktan ona gaflette kalmaktan sakınmadır. Zahiri vücudunuz olan kesif varlığınız yani topraktan meydana gelen bu varlığınızı, Hakka siper kabul ediniz demektir. *Kesif varlığınıza Hakka siper kabul ediniz.* Onu gizleyin muhafaza edin, gizlemekten mana kapatın örtün demek değildir, bu hakikati idrak edin ve onu muhafaza edin a'yara/gayrıya açmayın, önünüze gelene açmayın, ama bunu siz bilin. Çünkü bilinen bir şeyi gizleyebilirsin.

Gizlenen bir şeyin kıymeti biliniyor demektir. Mücevheri sokağa atar mısın? Ama değerini bilmiyorsan ortada bırakırsın gizlemezsin. İşte bunu saklaman onu yok etmen değildir, onu muhafaza etmek içindir. İşte sende var olan Âdemî hakikatler, İlahi varlığın cami esmanın, Allah esmasının varlığına bu bedenini siper et. Yani bu bedeninin içinde, dışarıdan bakan seni beden olarak görsün sen özünün İlahi hakikat olduğunu bil. O da zaten senin

varlığından başka bir varlık değil. يَـٰٓأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُم Ey iman edenler Rabbinizi saklayınız. Manası çıkıyor.

Yani bu kesif vücudun bir çok kötü vasıfları vardır, yani senden kötü vasıflar da çıkar, *her ne kadar hakikatte bunların senden zuhuru esma-ı İlahiye unsurlarından ibaret ise de madem ki senin ortada kesif hâdis vücudun vardır ve bunların cümlesinin o vücuda taalluku derkardır ve Hakk, min hays-üz Zat onların hepsinden münezzehtir, şu halde senden evsaf ve ef'ali zemime sadır olursa bunlar Hakk'ındır deme benimdir de.*

İşte burada ayağının kaymasını önlüyor. Madem ki her şey Hakk'dır benim yaptığımda Hakk'dır deyip işin içinden çıkamazsın diyor ve sana yol gösteriyor. işte tehlikeli olan, ayağın kaydığı yerler buralarıdır, Hakk'ın varlığını kendi varlığında bulduğun zaman bunu tam idrak edemeyen kimselerde veya guruplarda böyle benlikler ortaya çıkabilir, ama tam hakikatini idrak ettiği zaman işte şu sistemle meseleye baktığı zaman iş çözülüyor ve yerine oturuyor.

Yani bu kesif vücudu beşerin bir çok zemmedilmiş vasıfları vardır, kötü vasıfları vardır, senden kötü vasıflar da çıkar, şimdi bunu nasıl ayıracağız, her ne kadar hakikatte bunların senden zuhuru esma-ı ilahiye asarından ibaret ise de sen evvela Hakk'ın varlığına kendini siper et diyor. Yani Hakk'ın varlığını sende ört, bu senin vücudundan birçok zemmedilmiş kötülükler meydana gelir, tabi bunlar çok büyük olan günahlar; katillik, şunlar bunlar gibi oraya gelen kişiden zaten beklenmez ama orada yapılan küçük şeyler de büyük şey hükmündedir.

Kendini bilen kimseler Zat'a yaklaştıkça, Şöyle ki bir padişaha yaklaştığın zaman orada yaptığın normal hayatındaki küçük hataların orada büyük hükmünde olur. Kişinin daha dikkatli olması lazımdır. Nasıl bir yargıcın suç

işlemesi ile bir çobanın suç işlemesi birbirine benzemediği gibi.

Kendini idrak edebilme yolunda olan ve onu idrak etmiş olan bir kişinin Hakka karşı yapmış olduğu nezaketsizlik büyük bir suçtur. İşte bizlerden küçük şeyler çıkabilir, gaflet olur, namazı geciktirme olabilir, görevini biraz hafife almak olabilir ama o mertebeye gelen kimse için onlar küçük şeyler değildir. Hakkı kendi varlığında müşahede etmiş kişi için küçük ihmaller dahi büyük hükmündedir.

Birçok zemmedilmiş ahlak vardır. Her ne kadar hakikatte bunların senden zuhuru esma-i İlahiye unsurlarından ibaret ise de, yani senden çıkan bu zemmedilmiş fiiller her ne kadar asılda bir ismin zuhuru olarak meydana geliyorsa da ibaret ise de madem ki senin ortada bir kesif vücud-u hâdisin var, mademki ortada sana ait bir vücut var, bunların cümlesi o vücuttan meydana gelmektedir, Hak bu senden zuhura gelen fiillerin hepsinden de münezzehtir.

Neden? Çünkü Zat'ı itibarıyla bu fiillerden bu oluşumlardan zaten münezzehtir. Dolayısıyla bu fiiller sana bağlıdır. Her ne kadar sen fikir düşüncede bunlar isimlerden zuhura geliyor dolayısıyla benim fiilim değil isimlerin fiilidir diye düşünürsen de böyle düşünme!

İşte Hakka bu yolla hakkı gizle. Bunlar bendendir de, Haktandır deme. Bir bakıma hakkı gizle dediği budur. Yani Hakkı sende muhafaza eyle. Yani senden çıkan bu eksi fiilleri Hakkın fiilleridir deyip hakka yıkma hakkı gizle muhafaza et.

Şu halde senden zemmedilmiş fiiller meydana gelirse bunlar Hakk'ındır deme benimdir de. İşte Âdem'in (a.s.) bize verdiği asalet de budur. رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا 7/23 Biz nefsimize zulum ettik diyor. Ama şeytan ne dedi "agveyteni/sen beni azdırdın" dedi. "Ben ondan üstünüm" dedi. Âdem'de (a.s.) kendi varlığında hakkın varlığı olduğunu biliyordu ama zemmedilmiş fiilleri Hakka değil

kendine mal etti. Melekler de edep dışı bir tavırla Âdem'in halifeliğine itiraz etmişlerdi. O halde Âdem yaradılış itibarıyla Cami esmadır, ama melekler ve iblis değildir.

Adem yaratılış hakikatine uygun davranmıştır. Halifeye yaraşır bir davranış sergilemiş, Kendini ön planda, almış Hakkı batın olarak görmüştür. Orada Hakkı koruyor adeta. Suçu kendi üstüne alıyor. Bunu iblis yapamadı. Âdem (a.s.) yediğim meyve senin verdiğin düşünce, duyguyla meydana geldi diyebilirdi, işin gerçeği de budur, Hakkı koruyor, Hakkı basit isnatlardan muhafaza ediyor ve kendi üstüne alıyor.

Âdem'e elmayı yedirten, yedirtme dürtüsünü veren hep O'dur. Ama âdem bunu nefsine mal etti, bunları bana sen yedirdin demedi ama iblis beni sen azdırdın dedi. Cennette sayılamayacak kadar ağaç var orada bir tane yasak olan ağaç olmasa ne olacak bu durumda cennetin nesi eksilir? Sonra hiç söylemese o ağaca yaklaşmayın diye, belki onlar o ağaca hiç rastlamayacaklardı.

Cenab-ı Hakk o ağacı onlara o kadar çok ağacın içinden göstermiştir sonra o ağaca yaklaşmayın demiştir. İnsan men edildiği şeye haris oluyor. Allah bu durumu şüphesiz biliyor. Adeta orada yeme demekle dikkatini çekerek ye buyuruyor. Âdem (a.s.) da bu işin farkındaydı yemesi gerektiğini biliyordu. İnsanlara düşen burada kendilerinden nakıs bir fiil sadır olduğunda bunu nefslerine bağlamak olmalıdır. وَإِنْ

تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ

يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ 4/78. ayetinde de "size dokunan kötülük nefsinizdendir" buyuruyor. Öğülen fiiller senden meydana gelirse bunlar sen kendini gizle kendine mal etme yani ben yaptım deme Hakk yaptı de.

Bu sefer Hakkı siper et. Bu sefer Hakk sana siper olsun. Hakkı ortaya çıkar sen O'nun arkasında kal kendini gizle. Senden nakıs bir oluşum meydana geldiği zaman sen hakka

siper ol sen kendini öne çıkar, Hakkı gizle bunlar benim nefsimdendir de. İşin aslını bildiğin halde kötü fiilleri Hakka mal etmiyorsun işte gerçek Âdemiyet mertebesi budur. Öğülmüş ahlak sadır olursa batının olan Rabbini nefsine siper edip bunlar Hakkındır de. Zira bunlar İlahi ahlaktandır. Ve biz bu ahlak ile tahalluka memuruz, nitekim buyurulur; "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız."

Hak Teala bize مَآ اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ 4/79 "*sana bir iyilik isabet ederse bu Hakk'tandır de, sana bir kötülük isabet ederse bu nefsimdendir de." ayetlerinde bu edebi talim buyurur. Vücud-u kevnide sabit olan zemm ve hamdden zemden nefsini Hakka siper, hamdde nefsine Hakkı siper edecek olursan alim olan kimselerin ediplerinden olursun. Nitekim Âdem (a.s.) kendisinden sadır olan zelleyi bu hali biliyorken nefsini Rabbine siper yaptığı için bu edebi sebebiyle makbul oldu.* رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا 7/23 ayetinde buna işaret vardır. "*Biz nefsimize zulmettik" dedi zellede (ayak kaymasında) nefsini Rabbine siper etti. Âdem bu edebi sebebiyle makbul oldu.* Yani Âdemiyetin diğer varlıklar içerisinde makbul olması hakkın indinde bu edebe uyma sebebiyledir. Ki bu işi bildiği halde böyle dedi, bu hali biliyorken böyle dedi. *İblis ise Hak ile çekişip edebi terk ettiği için tard edilmiş ve melun oldu.*

----

23. Paragraf:

Ondan sonra Allah Teâlâ, onda îdâ' eylediği şeye onu muttali' eyledi. Ve bunu kendisinin iki kabzasında kıldı. Kabza-i vâhidede âlem ve kabza-i uhrâda Âdem ve evlâdı ve onda onların merâtibi var idi. Vaktaki Allah Teâlâ, bu imâm-ı vâlid-i ekberde îdâ' eylediği şeye, sırrımda beni

muttali' kıldı; bu kitapta, ondan bana tahdîd olunan şeyi îrâd ettim, yoksa ona vâkıf olduğum şeyi değil. Zîrâ buna, ne kitap ne de elan mevcûd olan âlem vâsi' olmaz. İmdi bu kitapta îdâ' ettiğimiz şey, müşahede ettiğim şeydendir. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) Kelime-i Âdemiyye'de mündemiç hikmet-i ilâhiyyeyi bana tahdîd eyledi. O da, bu babdır. Ba'dehû Kelime-i Şîsiyye'de mündemiç hikmet-i nefesiyye, ba'dehû Kelime-i Nûhiyye'de mündemiç hikmet-i subbûhiyye, ba'dehû Kelime-i İdrîsiyye'de mündemiç hikmet-i kuddûsiyye, ba'dehû Kelime-i İbrâhîmiyye'de mündemic hikmet-i müheyyemiyye, ba'dehû Kelime-i ishâkıyye'de mündemiç hikmet-i hakkıyye, ba'dehû Keime-i ismâîliyye'de mündemiç hikmet-i aliyye, ba'dehû Kelime-i Yakübiyye'de mündemiç hikmet-i rûhiyye, ba'dehû Kelime-i Yûsufiyye'de mündemiç hikmet-i nûriyye, ba'dehû Kelime-i Hûdîyye'de mündemiç hikmet-i ahadiyye, ba'dehû Kelime-i Sâlihiyye'de mündemiç hikmet-i fütûhiyye, ba'dehû Kelime-i Şuaybiyye'de mündemiç hikmet-i kalbiyye, ba'dehû Kelime-i Lûtiyye'de mündemiç hikmet-i melkiyye, ba'dehû Kelime-i Uzeyriyye'de mündemiç hikmet-i kaderiyye, ba'dehû Kelime-i îseviyye'de mündemiç hikmet-i nebeviyye, ba'dehû Kelime-i Süleymâniyye'de mündemiç hikmet-i rahmâniyye, ba'dehû Kelime-i Dâvûdiyye'de mündemiç hikmet-i vücûdiyye, ba'dehû Kelime-i Yûnusiyye'de mündemiç hikmet-i nefsiyye, ba'dehû Kelime-i Eyyûbiyye'de mündemiç hikmet-i gaybiyye, ba'dehû Kelİme-i Yahyâviyye'de mündemiç hikmet-i celâlîyye ba'dehû Kelime-i Zekeriyyâviyye'de mündemiç hikmet-i mâlikiyye, ba'dehû Kelime-i İlyâsiyye'de mündemiç hikmet-i înâsiyye, ba'dehû Kelime-i Lokmâniyye'de mündemiç hikmet-i ihsâniyye, ba'dehû Kelime-i Hârûniyye'de mündemiç hikmet-i imâmiyye, ba'dehû Kelime-i Mûseviyye'de mündemiç hikmet-i ulviyye, ba'dehû Kelime-i

Hâlidiyye'de mündemiç hikmet-i samediyye, ba'dehû Kelime-i Muhammediyye'de mündemiç hikmet-i ferdiyyedir (23).

Hak Teala Hz. Adem'e tevdi eyledigi şeyi göstermek suretiyle o şeye muttali(haberi olan) kıldı. Muttali kıldığı şeyi ona iki avucunda gösterdi. *Iki avuctan birisi kabiliyet sahibi olan sol eldir, ki onda alem var idi. Ve diğer avucunda dahi fiiliyle sıfatı sahibi olan sağ avucudur, ki onda Adem ve evladı ve evladının mertebeleri şahid idi. Ne zaman ki Allah Teala bu Adem'de emanet eylediği şeye beni sırrımda bilen kıldı ve onun kamil olan evladının Cem'i suretleri tafsilen müşahede ettirdi;* yani O'nun kamil olan evladının suret-i cemiye-i İlahiyesini tafsilen yani bütün insanların tafsilatını bana açtı diyor. *Tabi ki bu ilim ne alemlere sığar ne kitaplara sığar. Bu kitabda sırrımda vaki olan gözle görülen şeyler bana tahdid olunan şeyi getirdim.* Sınırlanan şekliyle ortaya getirdim.

Zira sırrımda enbiyanın tamamını hakikatlari müşahede ettiğimde enbiyanin zevkini Muhammedi dairesinde zuhura çıkarma ve bu kitabta beyan etmek için (s.a.v.) Efendimizin tarafindan bana bir hudud tayin buyuruldu. *Bu yüzden ben bu kitapta bana tayin olunan haddi tecavüz etmedim*. *Ve sınırımda vaki olan gördüklerimin hepsini yazmadım. Zaten müşahade ettiğim esrar ve zevkler, ne bana, ne de bu kitaba ne de bu aleme sığmaz zira sonsuz bir derya olan zevkler ve mani libas-ı surete sığmaz.* Yani suret elbiselerine sığmaz. Ne tekim Hakim-i Senai Hz leri buyurur:

Tercüme: *"Söylediğimden rücu ettim, zira sözde mana ve manada söz yoktur."* Söylediğimden geri döndüm diyor, yani bir şey söylemiş, ama o sözü geri aldım diyor, neden zira *"sözde mana yoktur ve manada söz yoktur"* diyor. Yani manayı söz ile anlatamazsın söz ile anlattığın şeyde de mana kalmaz diyor, ama ne yapalım ki bizim başka da çaremiz yoktur.

İşte zaman zaman söylenir ya, bir sohbet dört mertebesiyle birlikte giderse ancak söz oluyor gerçek söz oluyor. Ulaşmak için bir ses olacak, o ses bir kelime olabilir bir mevzu olabilir ses ile bir şey anlatılıyor bir köpek sesinde bile kelime olmadığı halde bir mana vardır. Kuş sesinde de vardır, evvela ses olacaktır, sesin ifade ettiği kelimeler cümlelerin manası olacaktır, ondan sonra o hayat bulabilmesi için ruhu olacak ondan sonra müşahedeye geçmesi için de nuru olacak, yani bir tek söz dört mertebe ile kişiye ulaşması lazımdır dört kanal ile, işte bu gerçek söz gerçek sohbet, kalıcı olan ayrıca açıcı olan sohbette budur.

Ama bakıyoruz genelde sohbet denilen şey sesten ibaret kalıyor. Sesten ibaret kalan şeyin de ne manası oluyor, ne hayatı ne de nuru oluyor. İşte bunu belirtiyor zira sözde mana, manada söz yoktur, ama biz de yine diyoruz ki ne yapalım ki başka çaremiz de yoktur. Yine bu ses ve sözü kullanacağız.

İşte bu kitapta iddia ettiğim şey dahi sırrımda muttali olduğum zevkler ve maarifdendir. Nitekim (s.a.v.) Efendimiz kelime-i ademiyede var olan hikmet-i ilahiyeyi bana tahdid etti, o da bu babdır. Yani sınırladı o da bu kadardır, *böylece hikmet-i ilahiyeden sırrımda muttali olduğum şeyi ber-veçh-i tahdit yazdım.* Yani tahdit yönüyle yazdım *ondan sonra sırasıyla her birinin ezvakı bu kitab-ı münifin, yüksek kitabın birer babından kinaye olan her bir fasta beyan olunmuştur. Her bir kelimenin bir hikmete sebeb-i ihtisası, her fassın ibtidasında mukaddeme olarak gösterilmiş olduğundan burada ayrıca beyanına gerek görülmemiştir.*

----

24. Paragraf:

Ve her bir hikmetin fassı, kendisine nisbet olunan kelimedir. Binâenaleyh bu kitapta, ümmü'l-kitapta sabit olduğu şey üzere, bu hikmetlerden zikr ettiğim şey üzerine iktisâr ettim. İmdi ben, bana resm olunan şeye imtisal ettim. Ve bana tahdîd olunan şey indinde durdum. Ve eğer bunun üzerine ziyâde etmeğe meyl

etsem, kadir olmaz idim. Zîrâ hazret bundan men' eder. Muvaffık ancak Allah'dır. Onun gayri Rab yoktur (24).

Her bir hikmet, bir nebinin kalbine naksedilmistir. Ve o nebinin vücudu bir kelimedir, ki onun kalbinde nakş olan hikmet o kelimeye nisbet olunur. Hz. Seyh (r.a.) buyurur ki "Ben bu kitabta, Ümmül- Kitabta sabit olan had dairesinde, ben hikmetlerden zikir ettiğim lezzet ve marifetler- bilgiler üzerine kısaltmalar yaptım. Bu Ümmül- Kitabta sabit olan haddi tecavüz etmedim. Bu Ümmül- Kitab Hakikat-i Muhammediyyeden ibaret olan taayyün- i evveldir. Ve cem'i enbiya ve evliya bütün zevkler ve ilimler Muhammediyye velayetine mahsus ve Makam-i Mahmud'dan ibaret bulunan bu mertebeden alırlar. Ve bu Umm-i Kitab son evliya kandilidir.

Hz. Seyh Ekber (r.a.) varis-i kamil-i nebevi olduğundan buyururlar ki : Ben son peygamber kandilinden bu Fususu'l Hikem kitabinda açıkladığım ilimler ve enbiya zevkleri yazımda bana resm olunan hadde uydum, ve bu tahdid olunan miktar dairesinde durdum. *Bu daireyi asla aşmadım. Eğer bunun ziyadesini meyl ede idim kadir olamaz idim.* Yani bundan daha fazlasını yazmaya niyetlenseydim yapamazdım. Çünkü izin yoktu diyor.

Ben ubudiyet mertebesinde sabitim yani ben abdiyet mertebesinde bulunmaktayım hazret-i ubudiyet ise seyidin resmettiği şeye muhalefetten men eder. Yani Efendimin bana verdiği şeyden beni men eder. Böylece *Hakikat-i Muhammediyeden alınan bu Fusus-ul Hikem de ızharına memur olduğum maarifte ne ziyade ne de noksan vaki olmamıştır. Doğru yolda tevfik ihsan eden ancak Rabb-ül erbab olan Allahü Zül Celal Hz.leridir, bu Rabb-ül erbabın gayri olan bir rab yoktur.*

İmdi kitap müellifleri kendi hal ve şanlarına kıyasen bu fusus-ul Hikemde Hz Şeyh Ekber (r.a.) Efendimizin himmet ve tasarrufu sebk ettiğine zahib olurlar ise büyük hatada

bulunurlar. Yani sınırını aştığını zannederlerse. *Varis-i ekmelin ulumu, ehl-i hicabın alem-i tabiattan müstenbat olan ulum-i istidlaliyesi gibi değildir.* Yani diğer bazı bilginlerin tabiat oluşumlarına bakarak delillerle ortaya koydukları ilimlerden bir ilim değildir. *İşte bu kıyas-ı nefsten dolayıdır ki ulema-ı zahireden bir çoğu bu kitab-ı münife ittiraz edip ihraka teşebbüs etmişler ve bazıları hz. Şeyh'in kadr-i alisini muterif olmakla beraber mahza istidadatı zatiyelerini adem-i müsaadesinden dolayı mündericat-ı kitaptan ürkerek bu kitabı bir İspanyol generali tarafından bi't telif Hz Şeyh'e isnad olunduğunu beyan etmişlerdir.*

Yani bazıları İspanyalı birisinin yazdığını oradan da M. Arab'inin aldığını iftira etmişlerdir. Bazıları kitabın hacminden korkarak yanına sokulmamışlar, bazıları inkar etmişler, *halbuki bu isnad o kadar cahilanedir ki, külfet-i redde bile değmez.* Yani reddetmek külfetine bile değmez. *Şu kadar diyelim ki bu kitab-ı münifin telifi 627 sene-i hicriyesindedir, Futuat-ı Mekkiye ise 590 senesinde Mekke-i Mükerreme'de telif buyurulmuştur, Tecelliyet-ı Mevsıliye ise Musul'da te'lif olunmuştur. Halbuki o vakit usul-i tıbaat mevcut olmadığı cihetle Fütuat-ı Mekkiye gibi bir eser-i cismin İspanya'ya kadar intişarı nasıl mümkün oldu da bu genaral bu kitab-ı münife Fütuat-ı Mekkiye ve Tecelliyet-ı Mevsiliye ve kitab-ı İnşai'd Devair gibi Hz Şeyh'in bir takım asar-ı celilesi mündericatına atf-ı hakayık etti*. *O ne büyük bir general imiş ki lübb-i Kur'an'a ve Hz şeyh –i Ekber'in asar-ı aliyesinde inba buyurduğu ezvaka vasıl olmuş da Fusus-ul Hikem gibi bir eser-i azim vücuda getirmiştir. Mertebe-i kemalde Hz Şeyh'e müsavi gelmiştir. Bunun mümkün olmadığı meydanda olduğundan bu isnad bir ürcüfe-i cahilanedir.*

Gerçekten de bu kitaplar hakkında aleyhte söylenecek hiçbir şey yoktur, kim ki böyle bir davranışta bulunur, kendini cahilin cahili olarak ilan etmiş ve aklının ne kadar kısır ve fikrinin ne kadar ön yargılı ve ufkunun ne kadar da

dar olduğunu, bu vasıfları ile kendi, kendi halini ispat etmiş olur.

Gerçek bir düşünür, İslam'a yakışır bir ilim sahibi, Peygamberimize yakışır bir ümmet, Rabbimize yakışır idrakli ve ne yaptığını bilen bir kul ve insanlık alemine yardımcı olan bireyler olmamızı Cenâb-ı Hakk'tan niyaz ederim.

Bütün bu hakikat-i İlahiye ilimlerinin bizlere kadar ulaştırılmasında emeği geçen bütün hizmet ehli kadir şinas kimselere teşekkür ederiz.

Bizlerde, bizlerden sonra gelecek yeni nesillerimize bu ilahi emanetleri aktarmaya acizane çalışmalar yapmaya gayret ediyoruz. Cenâb-ı Hakk evvela bu hakikatleri hepimize idrak ettirsin sonra da tahakkuklarını nasib etsin İnşeallah.

Allah Hak söyler Hakk-ı söyler.

Gayret bizden muvaffakıyet Hakk'tandır. T.B.

(02/10/2017/Pazartesi)

FUSÛSU'L HİKEM

(01) ÂDEM FASSI

AHMET AVNİ KONUK TERCÜME VE ŞERHİ

NECDET ARDIÇ (Terzi Baba) SOHBETLERİ

Terzi Baba kitapları.

Terzi Baba Baskısı olan kitaplar.

1. Necdet Divanı:
2. Hacc Divanı:
3. İrfan Mektebi, Hakk Yolu'nun Seyr defteri:
4. Lübb'ül Lübb Özün Özü, (Osmanlıca'dan çeviri):
5. Salât- Namaz ve Ezan-ı muhammedi'de Bazı hakikatler: "İngilizce, İspanyolca"
6. İslâm'da Mübarek Geceler, bayramlar ve Hakikatleri: (Fransızca)
7. İslâm, İmân, İhsân, İkân, (Cibril Hadîs'i):
8. Tuhfetu'l Uşşâkiyye, (Osmanlıca'dan çeviri):
9. Sûre-i Rahmân ve Rahmâniyyet:
10. Kelime-i Tevhid, değişik yönleriyle:
11. Vâhy ve Cebrâil:
12. Terzi Baba (1) ve Necm Sûresi:
13. (13) On üç ve Hakikat-i İlâhiyye:
14. İrfan mektebi, "Hakk yolu"nun seyr defteri ve şerhi
15. 6 Pey- (1) Hz. Âdem Safiyyullah (a.s.)
16. Divân (3)
19. Sûre-i Feth ve fethin hakikat-i.
21. 6 Pey-(2) Hz. Nûh Neciyyullah: (a.s.)
22. Sûre-i Yûsuf ve dervişlik:
24. 6 Pey-(3) Hz. İbrâhîm Halîlûllah: (a.s.)
35. Fâtiha Sûresi:
39. Terzi Baba: (2)
41. İnci tezgâhı:
49. 36-Yâ'sîn, Sûresi:
59. 6 Pey-(4) Hz. Mûsâ Kelîlmullah: (a.s.)
60. 6 Pey-(5) Hz. Îsâ Rûhullah: (a.s.)
61. 6 Pey-(6) Hz. Muhammed: (s.a.v.)
67. 067-Mülk Sûresi:
68. 1-namaz sureleri
69. 2-namaz sureleri
88- Nusret Tura-Divanı. Erler demine.

91-Terzi Baba (7) Biismi has “Selâm” (13)
95- Terzi Baba-(8) (19/53)
96- 41-Fussilet Sûresi.
103-terzi Baba yüksek lisans tezi.
118- 52-Tûr suresi. Ve M. Nusret tura.
129-Terzi Baba divanı. “Tüm şiirlerim.”

(H) Yayınları tarafından basılan kitaplarımız:

----

6. İslâm’da Mübarek Geceler, bayramlar ve hakikatleri:
14. İrfan mektebi, “Hakk yolu”nun seyr defteri.
15. 6 Pey- (1) Hz. Âdem-safiyeti. Safiyyullah. (a.s.)
88- Nusret Tura-Divanı. Erler demine.

Terzi Baba kitapları sıra listesi

KAYNAKÇA

1. KÛR’ÂN VE HADîS :
2. VEHB : Hakk’ın hibe yoluyla verdiği ilim.
3. KESB : Çalışılarak kazanılan ilim.
4. NAKİL : Muhtelif eserlerden, Mesnevi’i şerif, İnsân-ı Kâmil, Fusûsu’l Hikem ve sohbetlemizden müşahede ile toplanan ilim.

(Gönülden Esintiler)

1. Necdet Divanı:
2. Hacc Divanı:
3. İrfan Mektebi, Hakk Yolu’nun Seyr defteri:
4. Lübb’ül Lübb Özün Özü, (Osmanlıca’dan çeviri):
5. Salât- Namaz ve Ezan-ı muhammedi’de Bazı hakikatler: “İngilizce, İspanyolca”
6. İslâm’da Mübarek Geceler, bayramlar ve

Hakikatleri: (Fransızca)
7. İslâm, İmân, İhsân, İkân, (Cibril Hadîs'i):
8. Tuhfetu'l Uşşâkiyye, (Osmanlıca'dan çeviri):
9. Sûre-i Rahmân ve Rahmâniyyet:
10. Kelime-i Tevhid, değişik yönleriyle:
11. Vâhy ve Cebrâil:
12. Terzi Baba (1) ve Necm Sûresi:
13. (13) On üç ve Hakikat-i İlâhiyye:
14. İrfan mektebi, "Hakk yolu"nun seyr defteri ve şerhi
15. 6 Pey- (1) Hz. Âdem Safiyyullah (a.s.)
16. Divân (3)
17. Kevkeb. Kayan yıldızlar.
18. Peygamberimizi rû'ya-da görmek.
19. Sûre-i Feth ve fethin hakikat-i.
20. Terzi Baba Umre (2009)
21. 6 Pey-(2) Hz. Nûh Neciyyullah: (a.s.)
22. Sûre-i Yûsuf ve dervişlik:
23. Değmez dosyası:
24. 6 Pey-(3) Hz. İbrâhîm Halîlûllah: (a.s.)
25. -1-Köle ve incir dosyası:
26. Bir zuhûrât'ın düşündürdükleri:
27. -2-Genç ve elmas dosyası:
28. Kûr'ân'da Tesbîh ve Zikr:
29. Karınca, Neml Sûresi:
30. Meryem Sûresi:
31. Kehf Sûresi:
32. 3-Terzi Baba İstişare dosyası:
33. Terzi Baba Umre dosyası: (2010)
34. -3-Bakara dosyası:
35. Fâtiha Sûresi:
36. Bakara Sûresi:
37. Necm Sûresi:
38. İsrâ Sûresi:
39. Terzi Baba: (2)
40. Âl-i İmrân Sûresi:
41. İnci tezgâhı:
42. 4-Nisâ Sûresi:

81- Hayal vâdîsi'nin çıkmaz sokakları:
82- Mektuplarda yolculuk-M.Nusret-Tura.
83- 2013 Umre dosyası.
84- Nusret Tura-Vecizeler ve ata sözleri.
85- Nusret Tura-Tasavvufta aşk ve gönül.
86- Terzi Baba-(6) İstişare dosyası.
87- Terzi Baba-İlâhiler derleme.
88- Nusret Tura-Divanı. Erler demine.
89- 6-Her şey merkezinde hikâyesi.
90- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-1) şerhi.
91- Terzi Baba (7) Biismi has "Selâm" (13)
92- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (2) şerhi.
93- 7. İngilizce. İslâm, İmân, İhsân, İkân, (Cibril Hadîs'i):
94- Mescid-i Dırarr-Kubbet-ul Kara.
95- Terzi Baba-(8) (19/53)
96- 41-Fussilet Sûresi.
97- 2015 Umre dosyası.
98- Solan bahçenin kuruyan gülleri.
99- Terzi Baba-(9) İstişare dosyası.
100-14-İrfan mektebi ve şerhi-İspanyolca.
101- Bosna Hersek dosyası.
102-The SCHOOL OF WISDOM (irfan mektebi)
103-Terzi Baba yüksek lisans tezi.
104-Hacc Umre ve hakikatleri.
105-Cemo ve Farko.
106-(2016) Umre dosyası.
107-Vahy ve Cebrâîl- (Fransızca)
108-Ru'ya-Mana-alemi- Tezi Baba ile ilgili zuhuratlar.
109-terzi Baba tasavvufi izahlar.
110-19-53-Şeker risalesi.
111-Lübb-ül lübb-Özün özü ve şerhi.
112-Bir kardeşin soruları ve cevapları
113- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-2) şerhi.
114- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-3) şerhi.
115- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-4) şerhi.
116- 2017-Kudüs seyahati dosyası.
117- İnsân-ı Kâmil A.K.C. Cild (1-kitap-5) şerhi.
118- 52-Tûr suresi. Ve M. Nusret tura.

119-Fu-Hi-01-Adem Fassı.
120-Fu-Hi-02-Şit Fassı.
121-Fu-Hi-03-Nuh-fassı.
122-Fu-Hi-04-İdris-05-İbrahim-fassı
123-Gülşen-i Raz-2-Terzi Baba şerhinin tamamı.
124-İbretlik bir değmez dosyası daha Satih ince.
125-2018 Umre dosyası
126-14-1-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
127-15-2-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
128-İbretlik bir hikâye daha. Kaf dağı ve Zümrüd-ü Anka.
129-Terzi Baba divanı. "Tüm şiirlerim."
130-İbretlik bir hikâye daha. Kilise çanları.
131-Kur'ân-ı-Kerîmde yolculuk-53-Ayetleri ve Terzi Baba-
132-Kaner Yiğido-İbretlik bir hikâye daha-
133-1-İzmir İrfan sohbetleri.
134-2-Sohbet arası sohbetler.
135-3-Sohbet arası sohbetler.
136-4-Sohbet arası sohbetler.
137-5-Sohbet arası sohbetler.
138-6-Sohbet arası sohbetler.
139-7-Sohbet arası sohbetler.
140-8-Sohbet arası sohbetler.
141-9-Sohbet arası sohbetler.
142-10-Sohbet arası sohbetler.
143-11-Sohbet arası sohbetler.
144-12-Sohbet arası sohbetler.
145-13-Sohbet arası sohbetler.
146-14-Sohbet arası sohbetler.
147-15-Sohbet arası sohbetler.
148-16-Sohbet arası sohbetler.
149-17-Sohbet arası sohbetler.
150-18-Sohbet arası sohbetler.
151-19-Sohbet arası sohbetler.
152-20-Sohbet arası sohbetler.
153-21-Sohbet arası sohbetler.
154-22-Sohbet arası sohbetler.
155-23-Sohbet arası sohbetler.
156-24-Sohbet arası sohbetler.

157-25-Sohbet arası sohbetler.
158-26-Sohbet arası sohbetler.
159-27-Sohbet arası sohbetler.
160-28-Sohbet arası sohbetler.
161-29-Sohbet arası sohbetler.
162-30-Sohbet arası sohbetler.
163-1-7-Esmâ'ül Hüsnâ-M.Nusret Tura.
164-2-8-Esmâ'ül Hüsnâ-M.Nusret Tura.
165-9- Ku-Ker-Yol-Kıyamet Sûresi.
166- İnsan-ı Kamil-A-K-C-Cilt-1-Kitap-6-şerhi-
167- İnsan-ı Kamil-A-K-C-Cilt-1-Kitap-7-şerhi-
168- 31- Sohbet arası sohbetlerden seçmeler.
169- İbretlik bir hikâye daha-Usta dan çırağına tavsiyeler-
170-4- Ru'ya-Mana-Alemi-Terzi Babanın görüldüğü zuhuratlar.
171-5- Ru'ya-Mana-Alemi-Yoruma açık eğitim zuhuratları.
172-6- Ru'ya-Mana-Alemi-Tuzak-mekr-Hileli zuhuratlar.
173- 2020 Umre dosyası.
174- 83-Kur'an-ı kerimde yolculuk Mutaffifin suresi.
175- Mübarek geceler ve bayramlar. İspanyolca çevirisi.

Altı peygamber serisi:
1-15. 6 Pey-(1) Hz. Âdem Safiyyullah (a.s.)
2-21. 6 Pey-(2) Hz. Nûh Neciyyullah: (a.s.)
3-24. 6 Pey-(3) Hz. İbrâhîm Halîlûllah: (a.s.)
4-59. 6 Pey-(4) Hz. Mûsâ Kelîlmullah: (a.s.)
5-60. 6 Pey-(5) Hz. Îsâ Rûhullah: (a.s.)
6-61. 6 Pey-(6) Hz. Muhammed: (s.a.v.)

Terzi Baba kitapları serisi:

1-12- Terzi Baba-(1)
2-39- Terzi Baba-(2)
3-32- Terzi Baba-(3) İstişare dosyası.
4-79- Terzi Baba-(4) İstişare dosyası.
5-80- Terzi Baba-(5) İstişare dosyası.
6-86- Terzi Baba-(6) İstişare dosyası.
7-91- Terzi Baba (7) Biismi has “Selâm” (13)

8-95-Terzi Baba-(8) (19/53)
9-99- Terzi Baba-(9) İstişare dosyası.
10-103-Terzi baba yüksek lisans tezi.
11-108-Tezi Baba ile ilgili zuhuratlar.
12-109-terzi Baba tasavvufi izahlar.
13-110-19-53-Şeker risalesi.
14-126-1-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
15-127-2-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
16-87- Terzi Baba-İlâhiler derleme.
17-126-14-1-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
18-127-15-2-Ben'deki Terzi Babam. Murat Cağaloğlu.
19-129-Terzi Baba divanı. "Tüm şiirlerim."
20-131-Kur'ân-ı-Kerîmde yolculuk-53-Ayetleri ve Terzi Baba-
21-165-9- Ku-Ker-Yol-Kıyamet Sûresi.

Bir hikâye birçok yorum serisi.

1-25 -Köle ve incir dosyası:
2-27 -Genç ve elmas dosyası:
3-34 -Bakara dosyası:
4-61-Bir ressam hikâyesi:
5-76-Doğdular, yaşadılar hikâyesi:
6-89-Her şey merkezinde hikâyesi.

Dîvanlar serisi:

1-1-Necdet Divanı:
2-2-Hacc Divanı:
3-16-Divân (3)
4-87-Terzi Baba-İlâhiler derleme.
5-88-Nusret Tura-Divanı.
6-129-Terzi Baba divanı, tüm şiirlerim.

İbretlik dosyalar serisi.

1-17-kevkeb-kayan yıldızlar.
2-23-İbretlik değmez dosyası.

3-73-Celâl Cemâl Celâl “hayalî Kamer’in hayal vâdîsi”
4-81-Hayal vadisinin çıkmaz sokakları.
5-93-Mescid-i dırar/Kubbet-ul kara.
6-98-Solan bahçenin/kuruyan gülleri.
7-105-Cemo ve Farko.
8-112-Bir kardeşin soruları ve cevapları.
9-124-İbretlik bir değmez dosyası daha. Satih ince.
10-128- İbretlik bir hikâye daha. Kaf dağı ve Zümrüd-ü Anka.
11-130-İbretlik bir hikâye daha. Kilise çanları.
12-132-Kaner Yiğido-İbretlik bir hikâye daha-
13-169-İbretlik bir hikâye daha-Usta dan çırağına tavsiyeler-
----
Umre dosyaları serisi

1-2. Hacc Divanı:
2-20. Terzi Baba Umre (2009)
3-33. Terzi Baba Umre dosyası: (2010)
4-74. 2012 Umre dosyası:
5-83- 2013 Umre dosyası.
6-97- 2015 Umre dosyası.
7-106-(2016) Umre dosyası.
8-104-Hacc Umre ve hakikatleri.
9-125-2018 Umre dosyası.
10-173-2020-Umre dosyası.

Diğer dillere çevrilen Terzi Baba kitapları serisi

1-5. Salât- Namaz ve Ezan-ı muhammedi’de Bazı hakikatler: “İngilizce, İspanyolca”
2- 6. İslâm’da Mübarek Geceler, bayramlar ve Hakikatleri: (Fransızca)
3-46. İngilizce, Salât-Namaz:
4-47. İspanyolca, Salât-Namaz:
5-48. Fransızca İrfan mektebi:
6-71. Mü-Geceler-Fran-les-nuits:

7-93- 7. İngilizce. İslâm, İmân, İhsân, İkân, (Cibril Hadîs'i):
8-100-14-İrfan mektebi ve şerhi-İspanyolca.
9-107-Vahy ve Cebrâîl- (Fransızca)
10-175- Mübarek geceler ve bayramlar. İspanyolca çevirisi.

Mektuplar ve zuhuratlar serisi:

Terzi Baba İnternet dosyaları:

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
1-2- 3- 4- 5- 6- 7- 8- 9- 10-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar .
21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-

Terzi-Baba-Mektuplar ve zuhuratlar.
101-102-103-104-105-

Kitaplar devam ediyor şu an Yekün= (175+105=280)

GÖNÜLDEN ESİNTİLER
MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ
FUSÛSU'L-HİKEM
01 ÂDEM FASSI
(119-1)
Ahmed Avni Konuk
Tercüme ve Şerhi
Hazırlayanlar
Dr. Mustafa Tahralı-Dr. Selçuk Eraydın
Şerhinin Şerhi
Tekirdağlı İz-Terzi Baba Necdet Ardıç
İRFAN SOFRASI
NECDET ARDIÇ
TASAVVUF SERİSİ (119-1)
01 ÂDEM FASSI (119-1)
MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ
FUSÛSU'L-HİKEM
NECDET ARDIÇ
TASAVVUF SERİSİ (119-1)
GÖNÜLDEN ESİNTİLER
MUHYİDDÎN İBNÜ'L ARABÎ
FUSÛSU'L-HİKEM
(119-1-ÂDEM FASSI)
İRFAN SOFRASI
NECDET ARDIÇ
TASAVVUF SERİSİ (119-1)